

વિજયધર્મસૂરિ-સ્મારક ગ્રન્થ ૧ લો.

વિજયધર્મસૂરિ—

સ્વર્ગવાસ પછી.

—વિદ્યાવિજયજી.

વિજયધર્મસૂરિ-સ્મારક ગ્રન્થ ૧ લો.

વિજયધર્મસૂરિ-સ્વર્ગવાસ પછી.

સંપાદક

શુનિરાજઝી વિદ્યાવિજયજી.

પ્રકાશક

વિદ્યાભૂષણ પ. સુનીલાલ શિવલાલ ગાંધી.
લંબીવાળા.

ढोहरा-धी लुहालुमित्र स्टीम प्रिन्टिंग प्रेसभा जमनाबाब वि.
प्रकाशक भाटे छापी प्रमिद कसु ता. १-४-१९३२

भाद्रे सिते चतुर्दश्यां
 नवागाङ्गेन्दुवत्सरे ।
 त्रिरिविजयधर्माख्यः
 शिवपुर्यां शिवं ययौ ॥

—पं. गिरिधर शर्मा।

फारसी

ॐ

यक हजार व न्हसद व हफ्ता दो न घूवद ऐ ' मुनीर ' ।

१९७९

चसत व यक मरदा दो सह शन्वा ' धर्मविजय ' वरफ्त ॥

११

भादा

१२ मुहर्म्म सन् १३४१

मुहम्मद मुनीर कुरैशी

नारोवाळ-पंजाब

શ્રાલ યોગણી અઠોત્તરની, ને બાહરવો માસ હતો,
 અનન્ત ચતુર્દશી મંગળને દિન, સૂર્યોદય જ્યાં થતો હતો.
 શાસન ચિંતા કરી અહનિંશિ, મન-વચ-કાયા યોગ મયો,
 વિજયધર્મસૂરિરાજ ગુરુએ શિવપુરોમાં શિવવાસ કર્યો.

ગ્રામે શિવાદિકપુરે પ્રવરે શિવાઽઽકુલે
 મૂર્ત્યાદિ સિદ્ધિશુનિતો નવચન્દ્રવત્સરે ।
 માત્રે ચતુર્દશમઘસ્યુતે સુપક્ષકે
 તારે કુજે સ્વરગમદ્ ગુરુધર્મમૂરિકઃ ॥

—દિમાંશુવિજયઃ

અનુક્રમણિકા.

૧ પ્રકાશકનું નિવેદન.	૧
૨ સ્વર્ગવાસ પછીની પ્રવૃત્તિ.	૩
૩ અંતિમ અઠવાડિયું	૧૬
૪ પ્રકરણ ૧ છું. શોકાહાર-પદ્યમાં.	૧
૫ „ ૨ છું. શોકપ્રદર્શન તારે.	૩૩
૬ „ ૩ છું. સંસ્થાઓના ઠરાવો	૫૧
૭ „ ૪ થું. સંધોના ઠરાવો.	૧૬
૮ „ ૫ મું. સાધુ-સાધ્વી તથા યતિવર્યોના પત્રો.	૮૭
૯ „ ૬ ફું. જૈનગૃહસ્થોના પત્રો.	૯૭
૧૦ „ ૭ મું. રાજ્યાધિકારીઓના પત્રો.	૧૩૩
૧૧ „ ૮ મું. ભારતીય વિદ્વાનોના પત્રો.	૧૪૩
૧૨ „ ૯ મું. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના પત્રો.	૧૬૩
૧૩ „ ૧૦ મું. વિદ્વાનોએ લખેલ ટૂંક જીવન પરિચયો.	૧૮૩

મહારાજાધિરાજ શ્રીમાન્ હવાહરાય મિત્રે
આ-તીર્થદ ગદાદુઃખાધિપત્ર

समर्पण ।

महाराजाधिराज श्रीमान् जीवाजीराव सिंदे
आलिजाह बहादुर
ग्वालियर ।

श्रीमन्नहोदय,

सात वर्ष हुए, आप के पूज्य पिताश्री श्रीमान् स्वर्गीय महाराजा साहेब माधवराव सिधिया को, मैंने मेरा 'सूरीश्वर और सम्राट्' नामक ऐतिहासिक ग्रन्थ 'समर्पण' किया था । बाद में आज इस ग्रन्थ का 'समर्पण' आप श्रीमान् को करते हुए मुझे हर्ष होता है ।

राजनू,

आप के राज्य और राज्य कुटुंब के परिचयमें मैं करीब १०-११ वर्षोंसे आया हूँ । और जिस शिवपुरीमें, स्वर्गीय महाराजा साहेबने राजमातोश्री श्रीजीजामाता की अद्भुत छत्री बनाकर मातृभक्ति का एक आदर्श खड़ा किया है, उसी शिवपुरीमें हमारे जगत्पूज्य महात्मा श्रीविजयधर्मसूरि महाराज का स्वर्गवास होना, और वहाँ 'समाधि मंदिर' बनकर 'गुरुतीर्थ' का धाम बनना, इस अपूर्व संयोग को देखते हुए उसी जगत्पूज्य महात्मा

विजयवर्मसूरि का 'स्मारक ग्रन्थ' आपको ही 'समर्पण' करना समुचित मालूम होता है।

महाराज,

जिस स्वर्गीय महाराजा साहेबने हमारे गुरु महाराज के स्वर्गवास के दिन, बिना किसी प्रत्यक्ष परिचय के अग्नि-संस्कार के लिये अच्छे मोकेकी एक बीघा जमीन और बादमें और भी काफी जमीन तथा आर्थिक सहायता दे कर के अपनी उदारता का परिचय दिया था, तथा जिन्होंने शिवपुरी के टैन होलमें '२५०० वर्ष पहले हिन्दुस्थानकी धर्म-भावना' इस विषय पर मेरा व्याख्यान सुनने के पश्चात् हम लोगों के प्रति प्रेम, भक्ति और सम्मान अधिकाधिक दिखलाया था, उसी महाराजा की प्रतापी राजगद्दी को आप सुशोभित कर रहे हैं, उस दृष्टिसेभी हमारे गुरुदेव का यह 'स्मारक ग्रन्थ' आपही को समर्पित करना योग्य प्रतीत होता है।

श्रीमन्,

ज्वालियर के फूलबागमें लगभग सभी धर्मों के देव-स्थानों को, एवं किसीभी धर्म के उत्सवोंमें श्री दरबार की सहायता व सहानुभूति को देखनेवाला आप के राज्य की, सम्राट् अकबर के जैसी, धार्मिक उदारता की प्रशंसा किये

विना नहीं रह सकता । धार्मिकतामें ऐसे उदार राज्याधिपति को, जैन साधु होते हुए भी अपनी उदारतासे जो सब धर्मानुयायियों के पूज्य महात्मा हुए, उन का ' स्मारक ग्रन्थ ' समर्पित करना अधिक शोभादायक दिखता है ।

सरकार,

स्वर्गीया श्रीमती महाराणी साहेबा चिकुराजा सिंदे तथा आप की पूजनीया मातोश्रीने मुझे जो अनेकवार मुलाकात का मान देकर मेरे उपदेश को श्रवण किया है, उसको मैं कभी नहीं भूल सकता । उन मुलाकातोंमें राजमातोश्री के विचारों को सुनने का जो मुझे अवसर प्राप्त हुआ है, उस परसे यह कहना अतिशयोक्ति युक्त न होगा कि श्रीमती महाराणी साहेबा सचमुच एक आदर्श राजमाता के गुणों को धारण करती हैं । उन के, सदाचार, सादगी, शिक्षण संबंधी उच्च विचार, शान्ति, गंभीरता, प्रजाप्रेम, मानसिक स्वतंत्रता, और आप श्रीमान् के भविष्य के लिये उत्तम भावनाओं को सुनकर मुझे अन्यन्त खुशी हुई है । ऐसी उत्तम माता के उत्तम संस्कारोंमें आप और राजकुमारी बहन कमला राजा साहेबाका जो जीवन बन रहा है, यह न केवल आपकी तीस लाख प्रजा ही के लिये, किन्तु सारे भारत वर्ष के लिये सौभाग्य की बात

है। ऐसे सौभाग्यदायक महाराना को यह ग्रन्थ 'समर्पण' करना शोभादायक ही है।

महोदय,

यद्यपि अभी आपने राजन्यर्तत्र की डोरी हाथमें नहीं ली है, तथापि इस लघुवयमें भी आप की मायालुता, प्रजाप्रेम, विनय, मातृ-पितृभक्ति, उदारता, दयालुता एवं अनेकविध विद्याओमें कुशलता आदि गुणों का जो परिचय होता है, उस को देखते हुए यह कहना अनुचित न होगा कि—सचमुच आप 'पिता वै जायते पुत्र' इस श्रुतिवाक्य को ही चरितार्थ कर रहे हैं। और अतएव यह ग्रन्थ आपही को समर्पण करना मैं अपना कर्तव्य समझता हूँ।

अवन्तिका (उज्जैन)

चैत्र शुक्ल १३,

१४५८

धर्म सं. १०

ता. १८-४-३२

राज्य और राज्य कुटुंब की सच
प्रसार की शान्ति, उन्नति और

कल्याण चाहता हुआ

मैं हूँ आप का

मुनि विद्याविजय।

પ્રકાશકનું નિવેદન.

આ ગ્રંથના સંયોજક સિદ્ધહસ્ત લેખક અને પ્રસિદ્ધવક્તા મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજીનો પરિચય આપવાની જરૂર છે શું ? જોઓ ગુરુદેવ શ્રી વિજયધર્મસૂરિ મહારાજના વિદ્વાન અને કાર્યકર્તા શિષ્યોર્માના એક પ્રસિદ્ધ છે, જેમણે લગભગ બે ડઝનથી વધારે ન્હાના મોટા લોકપ્રિય ગ્રંથોની રચના કરી છે, જેઓ પોતાની વક્રત્વ ચક્તિ, લેખનકળા અને કાર્યક્રમશીલતા માટે વિખ્યાત છે, જેમણે કેવળ ગુરુભક્તિ અને સામન સેવા માટેજ શિવપુરીમાં કેટલાંક વર્ષો સુધી રહી રાજ્યદરબારમાં જૈનધર્મ અને જૈન સાધુઓ માટે માન વધાર્યું છે, જેમણે વીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળને અતિ પરિશ્રમ પૂર્વક સ્થાયી રૂપ આપ્યું, એટલું જ નહિ પરંતુ એક જગદ વિખ્યાત સંસ્થા બનાવી; જેમણે ગ્વાડીયર રાજ્ય તરફથી મસ્થાને માટે ઘણા વીધા જમીન, હજારો રૂપિયાની નગદ મદદ અને માસિક સો રૂપિયાની ગ્રાન્ટ મેળવી, જેમણે પોતાના ગુરુના સ્વર્ગવાસ દિવસે રાજ્ય તરફથી લોકલ હોદ્દી કે તરીકે મંજૂર કરાવ્યો, જેમની વિદ્વતાની અને લોકસેવાની ખ્યાતિથી ગર્વમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયાએ ભારતવર્ષના મહા ગાંધિયા અતિપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનો અને કાર્યકર્તાઓના સિસ્ટમાં જેમનું નામ દર્જ કરી માન આપ્યું છે. જેમણે શિવપુરીમાં આવતા અનેક યુરોપીયન કે દેશી વિદ્વાનો ઉપર

પ્રકાશકનું નિવેદન.

પરંતુ જૈનધર્મના વર્તમાન પ્રતિદાસમાં એક અગત્યનો લાવ લગવતો અંગ છે. વિજયધર્મસરિ, એ એક સામાન્ય ગ્રાહ્ય કે આચાર્ય નહિ પરંતુ મહાન પ્રતાપી, સાહિત્યના પ્રચારક અને સમયને ઓળખી શાસનનું વિધાન કરનાર નવયુગ પ્રવર્તક આચાર્ય હતા, એ વાત આ અંગથી સફળ સમજી શકાશે.

આ આ એક દિગ્-દિગ્મન્ત વ્યાપી કીર્તિવાળા પુરુષના સ્મારક અથવા જે ત્રણ ભાગોની યોજના મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજીએ કરી છે, એ ખરેખર પ્રસસ્ય છે, આશા છે કે મહારાજશ્રી જાડીના ભાગે જેમ અને તેમ જલદી તૈયાર કરી જનતાની સમક્ષ લાવવાનો પ્રયત્ન પ્રાપ્ત કરી આપશે.

આ અંગ ખદાર પહે તે અગાઉજ કેટલાક ગુરુભક્ત, સાહિત્યપ્રેમી, હદાર મહાનુભાવોએ મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજી તથા શાન્તમૂર્તિ મુનિરાજશ્રી જયન્તવિજયજીના ઉપદેશથી એક કે અનેક નકસો ખરીદી છે, તે બદલ હું તે ખરીદનારાઓનો તેમજ ઉપદેશક મુનિરાજશ્રીઓનો આભાર માનું છું. પહેલેથી ગ્રાહક થનારાઓનું ઘિસ્ટ પુસ્તકની અંતમાં આપવામાં આવ્યું છે.

અંતમાં આ પુસ્તકને પ્રકાશિત કરાવવાનું સહભાગ્ય અને પ્રાપ્ત કરાવવા બદલ મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજીનો આભાર માનવા સાથે સુહાર્ણમિત્ર સ્ત્રીમ પ્રેસ-રોડદરના માલીક ભાઈ અબાલ્યવ વિ હકરનો પણ આભાર માનું છું કે જેમણે મારી ઇચ્છાનુસાર જેમ અને તેમ અંગની સુંદરતા લાવવામાં મદદ કરી છે. પ્રકાશન કાર્યમાં થયેલો વિલાંબ અને રહેલી ત્રુટિઓ માટે હમા ચાલું છું.

તા. ૧-૪-૩૨

ધર્મ સ. ૧૦

ગુરુદેવનો નમ્ર સેવક
મુનીલાલ શિવલાલ ગાંધી.

‘ વિદ્યામૂલ્ય ’ લીબડીવાળા

અર્થ

શ્રીવિજયધર્મસૂરિ-ગુરુદેવેશ્વરો નમઃ ।

સ્વર્ગવાસ પછીની પ્રવૃત્તિ.

ગુરુદેવ શ્રીવિજયધર્મસૂરિ મહારાજના સ્વર્ગવાસ પછી બનેલા બનાવોની નોંધ કરું, તે પહેલાં એક વાતનો ખુલાસો કરી લઉં. હતી તો આવશ્યકતા આ પાનાઓમાં, આવા એક જુદા ' સ્મારક અથ 'ને માટે પ્રસ્તાવના લખવાની કે લખાવવાની, પરંતુ તેમ નથો કરું, એનું ખાસ કારણ આ છે:

આ પુસ્તકમાં પ્રકટ થએલા તારો, પત્રો, ચરિત્રો, વર્તમાનપત્રોની

નોંધો અને અભિપ્રાયો વાંચો. એકજ શ્વનિ

એકજ શ્વનિ.

સંભળાય છે: વિજયધર્મસૂરિ એટલે એક

સામાન્ય સાધુ કિંવા આચાર્ય નહિં. ત્યારે

વિજયધર્મસૂરિ એટલે જૈનસંઘનો કીર્તિસ્તંભ, જૈનસાહિત્ય અને તત્ત્વ-જ્ઞાનનો પ્રકાશક, ભારતનું જૂષધુ, પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોનો સાચો સહાયક અને વિદ્વાન મિત્ર, ગંગા નદીનો કર્મધોગી, જિજ્ઞાસુઓનું શાન્તિ અને મહાધાનનું સ્થાન, જૈનધર્મનો એક સુમ પ્રધાન પુરુષ, ભકતોનો રાહબર ને સાહિત્યનો સાચો પૂજારી, સંસ્કૃત-પ્રાકૃતનો મહારથી ને જૈનતીર્થોનો સંસ્કૃત, સંસારજ્વરથી પીડાતા દરદીઓનો નેક દુકીમ અને વિશ્વપ્રેમની મર્મિ-

સ્વર્ગવાસ પછીની પ્રવૃત્તિ.

૩૬૩. આ નિકંદન માટે લખકર સ્થિતિ ચુસ્તોની સ્થાને લડત ચલાવનાર એક નિરૂપણ લડાઈએ અને વિજયધર્મસૂરિ એટલે અનેક સંસ્થાઓનો સ્થાપક, અને અનેક રાજ્યોનો પ્રતિષ્ઠાક.

વિજયધર્મસૂરિ સગથી જન્મતા વિદ્વાનોની આ એક જ ખાસ વર્ણનાર-માલિજનાર કબૂલ કરશે કે વિજયધર્મસૂરિનું સ્મારક આ એક જ અંચલો પૂરું ન થાય. એમનાં કાર્યો, એમની સાધુતા, એમનું આત્મ અને બાલ્યજીવન, એમનો યુરોપ-અમેરિકામાં પણ સાહિત્યપ્રચાર, અને રાજ-દરબારોમાં પણ ધર્મભાવના પ્રવેશવાનો એમનો ભગીરથ પ્રયત્ન એ બધું ક્ષેત્ર એટલું બધું વિશાળ છે કે જેને માટે જોઈલા અથવા લખવા હોય તેટલા લખી શકાય, તેમ છતાં મેં, મારા મિત્રો અને સંલેખિયોની સલાહથી, એ ગુરુદેવના 'સ્મારક અથ'ની આ પ્રમાણે યોજના કરી છે.

આ સ્મારક અંચલો ત્રણ ભાગો, બહાર પાડવા. જેમાં પહેલો ભાગ- વિજયધર્મસૂરિ-સ્વર્ગવાસ સ્મારક અંચલો યોજના. પછી બીજો ભાગ- વિજયધર્મસૂરિ-કુનિયાની દૃષ્ટિમાં અને ત્રીજો ભાગ- વિજયધર્મસૂરિ અને તેમના કાર્યો.

આ ત્રણ ભાગો પૈકીનો પહેલો ભાગ, આજે ગુરુદેવની અસીમ કૃપાથી જનતાની સમક્ષ ઉપસ્થિત કરવા ભાગ્યશાળી થાઉં છું.

ઉપર પ્રમાણેની મારી યોજનાના કારણે આ પ્રથમભાગમાં વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના લખવા કે લખાવવાનું કામ સ્થગિત રાખવામાં આવ્યું છે. કારણ કે આ ભાગમાં તે માત્ર સ્વર્ગવાસ પછી તેઓશ્રીને માટે શું શું લખાયું ? વિદ્વાનોએ કેવા સંબોધી પોતાનું અર્થઘટન કર્યું ? તેજ માત્ર આપવામાં આવ્યું છે. જ્યારે જીવનની ઘટનાઓ, તેઓશ્રીએ કરેલાં

કાર્યો, યુરોપીયન વિદ્વાનો સાથેનો અગત્યનો પત્ર બ્યવહાર વિગેરે બાબતો અને આખું જીવન ચરિત્ર, એ તો બીજા અને ત્રીજા ભાગમાં આવવાનું. અતએવ પ્રસ્તાવના લખવા કે લખાવવાનું કાર્ય હવે પછીના ભાગે માટે મુલતવી રાખવામાં આવ્યું છે.

હવે આ લેખના મચાળે કરેલા સૂચન પ્રમાણે ગુરૂદેવના સ્વર્જવાસ પછી બનેલી કેટલીક અગત્યની બાબતો ઉપર આવું.

ગુરૂદેવના અગ્નિ સંસ્કારને માટે ગ્વાલીયરના મહારાજા આમાન્ માધવરાવ સિંધિયાએ, શિવપુરીના કમેઢટ- સિંધિયા સરકારની બેઠ રને શિવપુરી સ્ટેશનની પાસેનો એક વીધા અને સમાધિમંદિરનું જમીનનો દુકડો જનસંધને બેઠ આપવાનો શિલારોપણ તત્કાળ કુકમ કર્યો. જો કે તે સંબંધી રીતસરનો ઓર્ડર તો પછી નિકળ્યો. આ

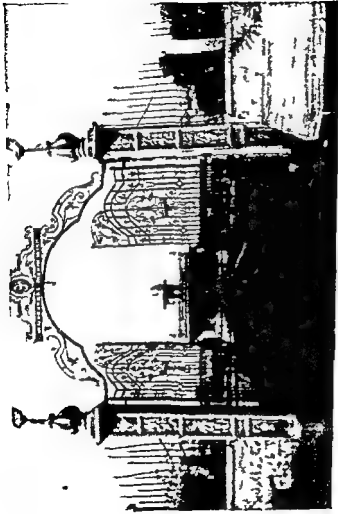
જમીન ઉપર અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો. અગ્નિસંસ્કાર થઈ ગયા પછી ત્યાંજે શેઠ લક્ષ્મીચંદણ વેદ શિવપુરી પહોંચ્યા. બીજા દિવસે એટલે બાહરવા સુદિ પૂનમના દિવસે અગ્નિસંસ્કારવાળા સ્થાને શેઠ લક્ષ્મીચંદણ વેદના દાથે સમાધિમંદિરનું શિલારોપણ કરવામાં આવ્યું. ગુરૂદેવનું સમાધિમંદિર કેવું બનાવવું, તે સંબંધી પ્રારંભમાં ખાસ કંઈ નકશો તૈયાર કરવામાં આવ્યો નહોતો, તેમ તેના ખર્ચનું પણ કંઈ અંદાજ પત્ર નહોતું બન્યું, પરંતુ શેઠ લક્ષ્મીચંદણ વેદે, જ્યાં સુધી બીજો ખંદોખસ્ત ન થાય, ત્યાં સુધી જોઈતી રકમ આપવા માટે ઉદારતા બતાવી અને તે પ્રમાણે કામ ચર કરવામાં આવ્યું. નકશો વિગેરે પણ પાછળથી થયું.

સ્વર્ગવામ પછીની પ્રવૃત્તિ.

પહોંચી વળવા માટે શેઠ હિંમતમલજીએ પોતાની જાતીય દેખરેખ નીચે કામ ચલાવ્યું. અને ગદ્ગદ જ જમદી પ્રતિષ્ઠા યોગ્ય મંદિર બનાવી દીધું.

ગુરૂદેવના સ્વર્ગવાસનો ધા આખીયે મમાજને લિડો લાગ્યો. દનો ગુરૂદેવની શાસન પ્રભાવકતાને સમાજ જાણતી હતી. બધે રજજલ સાચે શૂરકો ચેરી કરે લલામ એ નિયમાનુસાર ગુરૂ-
 વિજયધર્મસરિ સ્મારક ફુંડ. દેવના સ્થિતિચુરન દુસ્મનો પણ ગુરૂદેવની

દહના, વીરતા અને શાસન પ્રિયતાનાં વખાણ કરતા હતા. આ પ્રમંજે શેઠ લક્ષ્મીચંદજી વેદના પ્રમુખપણા નીચે સિવપુરી મંથની સ્મારક કમીટી મુકરર કરવામાં આવી અને સ્મારક ફુંડ માટે અપીલો બહાર પાડી મુંબાઇ અને ગુજરાત કાઢીયાવાડના જુદાં જુદાં ગામોમાં સ્મારક ફંડમાં રકમો ભરાવવા લાગી પરિણામે યોગજ વખતમાં હજારોની રકમો જમા થઇ. જેન કે જેનેતર, હિંદુસ્થાની કે યુરોપીયન-તમામ લોકોએ પોતપોતાની સક્તિ પ્રમાણે આ સ્મારક ફંડમાં પુણ ચઢાવ્યું. કેટલાક હિંમતદી મુવકોએ અને બહેનોએ રકમો ભરાવવાની જાતીય મહેનત લીધી. મુંબઈમાં લાઇ મોહનલાલ ખોડીદાસ, રતિલાલ વૈલચંદ મહેતા, લાઇ વૃદ્ધિલાલ મગનલાલ અને તેમનાં સ્વ. ધર્મપત્ની, પાનીતા-જીમાં સ્વ. બહેન હરકેશ, એમ જુદાં જુદાં ગામોમાં જુદાં જુદાં લાઇ બહેનોએ અથક પરિશ્રમ કરી, રકમો ભેગી કરી અને કમીટી ઉપર મોકલાવી. આ સ્મારક ફંડ કમીટીએ એક રિપોર્ટ બહાર પાડેલો.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

પ્રદર્શિત કરી દની. એ આપણે જોઇ ગયા તે પછી જ્યારે જ્યારે
તેટલી જમીનની માગણી કરવામાં આવી,
આલીયર દરબારની ત્યારે ત્યારે તેટલી તેટલી જમીનથી દરબારે
લાગણીનું એક વધુ ઉદા- બક્ષિસ આપી; આ ઉપરાન્ત એક પ્રસંગે
હુરણ. એવું બન્યું કે આલીયર રોટના જાવદ
જામમાં કોઇ એ જોનોને આપસમાં કસેદ
થયેલો. તે દરબાર કોર્ટમાં ગયો. દરબારે એક પક્ષવાળા ગૃહસ્થનો એક
દબાર રૂપિયા દંડ કર્યો, અને તે દંડની રકમ સમારક ફૂંડમાં આપવાનું
કરાવ્યું. આ, દરબારની આંતર લાગણીનું પરિણામ નહિં તો બીજું શું
કહી શકાય ?

ગુરદેવનો સ્વર્ગવાસ જાહેરવા મુદિ ચૌદસી થયો, અને પૂનમે સમાધિ
મંદિરનું શિશારોપય્યું થયું. તે પછી બરાબર
સમાધિ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા પાંચ મહિને એટલે મહા મુદિ પૂનમના
દિવસે સમાધિ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થઇ. આ
પ્રતિષ્ઠા એટલે જૈન ઇતિહાસનું સુવર્ણાક્ષરે લખાવું એક પાતું, જૈનધર્મના
એક ઉદ્ધારક, નવયુગના પ્રવર્તકનું આટલું વિશાળ મમાધિમંદિર અને,
અને એની પ્રતિષ્ઠા વખતે ઘટાલીનો એક વિદ્વાન સમાધિ મંદિરમાં
વિરાજમાન કરવા માટે ધાતુની એક વિશાળ મૂર્તિ ભેટઃ મોકલે, જે
પ્રતિષ્ઠા વખતે ન કેવળ શ્વેતાશ્વર મૂર્તિપૂજક જૈનોજ, બલકે જૈન
સમાજના સમસ્ત શિરકાઓના અનુયાયિઓ, હિંદુ કે મુસલમાનો, પારસી
કે અંગ્રેજો, સુધારકો કે સ્થિતિચુસ્તો, બધાઓની ઉપસ્થિતિ થાય,
ભક્તિનાં પુષ્પો ગુરદેવના ચરણે ચઢાવે, અને મુક્ત કંઠે સ્વ. આચાર્ય
દેવનાં ગુણાનુવાદ કરે, એ જૈનધર્મના આ વીસમી સદીના ઇતિહાસનું એક
નવુંજ પાતું નહિં તો બીજું શું કહી શકાય ?

આ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ ઉપર, ગુરદેવના પ્રધાન, વિદ્વાન અને ગુરભક્ત

સ્વર્ગવાસ પછીની પ્રવૃત્તિ.

શિષ્યો પૈકી જેઓ સ્વર્ગવાસ વખતે વિદ્યમાન હતા તેઓ તો હાજર દનાજ, ઉપરાન્ત ઠેક બનારસથી પ્રવર્તક શ્રી મંગળવિજયજી અને શાન્તમૂર્તિ ઝુનિરાજશ્રી જયન્તવિજયજી પણ પોતાના શિષ્યો સાથે જાઓ અને કષ્ટસાધ્ય વિહાર કરીને પણ પધાર્યા હતા. તેમજ બનારસ તરફ વિચરતી સાખીયો પણ આવી પહોંચી હતી. એ રીતે ચતુર્વિંધ (સાધુ-માખી-આવક અને આવિકા) સંઘનો યોગ પણ અનાયાસ પ્રાપ્ત થયો હતો.

યદ્યપિ ઉપર કહેવામાં આવ્યું તેમ આ સુમાધિમંદિરમાં વિરાજમાન કરવા માટે હટાલીથી એક વિદ્વાને ધાતુની મૂર્તિ બેઠમાં મેલકી હતી, પરન્તુ લોકોની બહુમતિ હિંદુસ્થાનની જાતીગરીની મૂર્તિ આ મંદિરમાં વિરાજમાન કરવાની થવાથી જયપુરથી આવેલી આરસની વિશાળ મૂર્તિ વિરાજમાન કરવામાં આવી.

પ્રતિષ્ઠા ઉપર દેશ-દેશાવરથી શુજરાતી, કાઠિયાવાડી, મારવાડી, મેવાડી, નાલવી, જુદેલખંડી, મધ્ય હિંદુસ્થાની, કક્ષિણી, ખંભાણી અને યુરોપીયન એમ જુદા જુદા દેશોના સેંકડો માણસો આવ્યા હતા. આઠ દિવસ અઠાઈ મહોત્સવ, પૂજા, પ્રભાવના, સ્વામિવાત્સલ્ય અને વરદેહાદિ ધૂમધામ ચાલુ હતી. આ આખાં ઉત્સવ સંબંધીનું તમામ ખર્ચ કાનવીર શેઠ ભક્ષ્મીચંદજી વેદ તરફથી કરવામાં હતું.

શિવપુરીમાં સ્વેતામ્બર જ્ઞેનોની વસ્તી ધણીજ આછી છે. માત્ર મળ્યાં ગાંઠ્યાં થયો છે. છતાં યુરદેવને આમદ

શિવપુરીના શ્રીસંઘની પૂર્વક ચાતુર્માસ કરાવ્યું. તે દરમિયાન ભક્તિ. યુરદેવની બિમારોમાં, સ્વર્ગવાસ પ્રસંગે,

પ્રતિષ્ઠા વખતે અને તે પછી પણ સમયે મમયે તન-મન-ધનથી જે ભક્તિ શિવપુરીના સદે કરી છે, એ કદિ પણ ખૂલાય તેમ નથી. સંઘના આગેવાનોમાં શેઠ ટાડરમલજી, શેઠ કાનમલજી, શેઠ હિરમતમલજી, એ મુખ્ય દના અને છે. તેઓએ દરેક પ્રસંગે ઉત્સાહથી

ભાગ લીધો, અને જે કંઈ કામ ઉપાડ્યું તે પૂર કર્યું. શેઠ હિંમતમલજી અને તેમના ભત્રિજા સ્વ૦ ભાઈ માનમલજીએ ગુરદેવની ખિમારી વખતે પાટની બંને બાજુએ કઠાકોના કઠાકો ખડા પગે ઉભા રહી જે સેવા કરી છે, તે હજી પણ મારી આંખો સ્વામે તરવરી રહેવ છે. આ ઉપરાંત શેઠ ફૂલચંદજી મોતીચંદજીનું કુટુંબ અને શ્રીયુત ભાઈ રાજમલજી, મુરારાજાનું આખું કુટુંબ-આ બે કુટુંબોની ગુરભક્તિ પણ ખરેખર પ્રશંસનીય અને ઉદ્દેશનીય છે.

ગુરદેવની ખિમારીવાળા આઠમાસમાં શેઠ લક્ષ્મીચંદજી વેદ પણ લખમજી આખું ચોમાસુ તિલપુરીમાંજ જૂદુ ધર લઈને રહ્યા હતા, તેમજ મૂળ કુંડલાના રહેવાસી પરંતુ દાન ગ્વાડીયરમાં રહેતા શેઠ લલ્લુભાઈ બહેચરદાસ, મોહનલાલ બહેચરદાસ પણ મોટે ભાગે ધર લઈને સહ-કુટુંબ ચોમાસામાં રહ્યા હતા અને ગુરભક્તિનો અપૂર્વ લાભ લીધો હતો.

સમાધિમંદિરની પ્રતિષ્ઠા પછી અમારે આખું સાધુમંડળ આગરાની પ્રતિષ્ઠા માટે શિવપુરીથી રવાના થયું. ગ્વાડીયરમાં પાઠશાળા. વચમાં ગ્વાડીયર (સરકર)માં ગુરદેવના નામની એક પાઠશાળા સ્થાપવામાં આવી. આ પાઠશાળાના નિભાવ ખર્ચ માટે અહિંના એક મુદરચ શેઠ નથમલજી પારેખ (નત્યુ બેમા)એ પોતાનું એક ગામ, અને બીજી ફેટલીક મિલકત કમીટીને સુપરત કરી. પાછળથી આ ગામ મળધી કંઈક ઝમડો ઉપસ્થિત થતા પાઠશાળા બધ પડી હતી, પરંતુ હમણા ફેટલાક વખતથી પાછી ચાલુ થઈ છે. આ પાઠશાળાની દેખરેખ સરકરના સુપ્રસિદ્ધ શેઠ રિંધરાજજી ધાડીવાલ અને તેમના સુપુત્રો કરી રહ્યા છે.

તેજ વર્ષના એટલે સં. ૧૯૮૦ના વૈશાખ માસમાં આગરાવાળા દાનવીર શેઠ લક્ષ્મીચંદજી વેદના ભવ્ય મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી.

સ્વર્ગવાસ પછીની પ્રવૃત્તિ.

આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવ પ્રસંગે પાંચ પદાડની અને મમવમરણની રચના,
અદાઈ મહોત્સવ, શાન્તિ સ્નાત્ર વિગેરે
આગરાની પ્રતિષ્ઠા અને મોટી ધૂમધામ રોજી તરફથી કરવામાં આવી
૫૬ પ્રદાન. હતી. મોજી અને તેઓનાં મુયોગ્ય પુત્રો-શેઠ
અમરચંદજી, શેઠ મોહનલાલજી અને
શેઠ ફૂલચંદજીએ કબજા કરવામાં જરા પણ સંકોચ રાખ્યો નહોતો.
બધે અસાધારણ ઉત્સાહ અને ઉદારતાપૂર્વક આ ઉત્સવ કયો હતો.

આજ ઉત્સવ પ્રસંગે ઉપાધ્યાય શ્રી ઇન્દ્રવિજયજીને ‘આચાર્ય’ પદ,
અને પ્રવચક શ્રીમત્તજવિજયજીને ‘ઉપાધ્યાય’ પદ આપવામાં આવ્યું હતું.

ભગવાનના મંદિરની અદર એક ફેરીમાં જગદગુરૂ શ્રીહીરવિજય-
સૂરિની અને બીજામાં જન્મપૂજ્ય ગુરૂદેવ શ્રીવિજયધર્મસૂરિ મદારાજની
પાદુકાની સ્થાપના પણ કરવામાં આવી હતી.

એ વાત જગજાહેરજ છે કે સ્વર્ગરથ ગુરૂદેવ પોતાની હયાતિ કર-
મીવાળ છાપેલાં અને હસ્તલિખિત હજારોની
વિજયધર્મસૂરિનાં ગ્રંથોમાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ કયો હતો; જેની
જ્ઞાનમંદિર. ગ્રંથો સગમત પંદરથી વીસ હજાર જેટલી
થવા જાય છે. આમાં સગમત ૮-૧૦

હજાર તો હસ્તલિખિત પ્રાચીન પુસ્તકો હતા.

જે વખતે ગુરૂદેવ ચિત્રપુરીમાં વધારે જિમાર થયા, તે વખતે શેઠ
સહમીચંદજી વેદને એ વાતની બધામણ કરી ને ઉપદેશ આપ્યો કે-
“મારો તમામ પુસ્તકોનો સંગ્રહ હું જનમમાજને માટે અર્પણ કરું છું.”
એના ઉપર મારા કોઈ પણ ચિખ્ખો દક્ષ રહેશે નહિ. માટે તમે આગ-
રામાં અથવા તમારી ઇચ્છા હોય ત્યાં પુસ્તકાલયને ચોગ્ય એક મકાન

બનાવી તે મંત્રદ જાહેરને માટે ખુલ્લો મૂકજો. અને તેની રીતસર કમીટી કરજો. ”

ગુરૂદેવના આ ઉપદેશને માન્ય રાખી શેઠ લક્ષ્મીચંદજી વેદે આગરામાં જિનમંદિરની સાથેજ દગ્ગરોના ખરચે એક ઉમદા જ્ઞાનમંદિરને યોગ્ય મકાન બનાવ્યું. અને ઉપર્યુકત પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવ પ્રસંગે એક મોટી મહા-સમક્ષ આ જ્ઞાનમંદિર, ‘ શ્રીવિજયધર્મલક્ષ્મીજ્ઞાનમંદિર ’ ના નામે ખોલવામાં આવ્યું. અને એ બધા સંમદ, ઠાકના પથ્થુ માલેફીનો હક્ક રાખ્યા વિના જાહેર પ્રજાને માટે ખુલ્લો કરવામાં આવ્યો. અને શેઠ લક્ષ્મીચંદજીવેદની આગેવાનીમાં તે સુપરત કર્યો.

બનારસ પાઠશાળા બંધ પડ્યા પછી, ગુરૂદેવે સંસ્કૃત-પ્રાકૃતના વિદ્વાનો તૈયાર કરવા માટે શ્રીવીરતત્ત્વ-શ્રીવીરતત્ત્વપ્રકાશક પ્રકાશકમંડળ નામની સંસ્થા મં. ૧૯૭૫ મંડળ શિવપુરીમાં ગાં મુંબઈમાં સ્થાપન કરી હતી. તે પછી ગુરૂદેવે શિવપુરીમાં ચોમાસુ કયું. ત્યારે આ સંસ્થાને મુંબઈથી બનારસ મોકલવામાં આવી હતી. બનારસમાં આ સંસ્થાને સંભાળવા માટે, ત્યારે ગુરૂદેવ ઇંદોરમાં હતા ત્યારે, પ્રવર્તક શ્રી મંગળવિજયજી અને શાન્તમૂર્તિ મુનિરાજશ્રી જયન્તવિજયજીને બનારસ મોકલવાને વિચાર કર્યો. મુનિરાજ શ્રીજયન્તવિજયજી શાન્ત, ગંભીર હોવા ઉપરાન્ત, આ મંસ્થા વીલાપારક્ષમાં હતી, ત્યારે તેમણે કેટલોક સમય સંભાળેલી, એટલે ગુરૂદેવને વિશ્વાસ હતો કે તેઓ બનારસમાં સારી રીતે મંભાળી શકશે. તેમની સાથે બીજા બે મુનિરાજો-એમ ચાર મુનિરાજોને ઇંદોરથી રવાના કર્યા.આ મુનિરાજોની દેખરેખ નીચે સંસ્થા બનારસમાં થોડો સમય ચાલી ને

સ્વર્ગવાસ પછીની પ્રવૃત્તિ.

પછી આગરાના પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ પ્રસંગે આગરામાં લાવવામાં આવી. ૯ મહીના ત્યાં રહી અને શેઠ લક્ષ્મીચંદ્ર વેદે સંસ્થાનું કાર્ય ખર્ચ ખર્ચ ઉપાડ્યું.

સંસ્થાનું આ વખતે પાંચમું વર્ષ ચાલતું હતું. ઘણી ઘણી મહેનત કરવા છતાં સંસ્થા પ્રગતિશીલ નહીં બની ચકી હતી ત્રિવિધીઓની સંખ્યા માત્ર ૮-૧૦ સુધી જ રહી હતી. ખર્ચ કાંઈ થતું હતું. આખરે મું. ૧૮૮૦ ના ફાગણમાં આ સંસ્થા સિવપુરી લાવવામાં આવી. જે ગુરૂદેવે આ સંસ્થાને જન્મ આપ્યો હતો, તેજ ગુરૂદેવના મમાધિ મદિ-રની શીતળ છાયામાં સંસ્થા મૂકવામાં આવી. એવી ઇચ્છાઓ કે ગુરૂદેવ પોતાના આ બાગદને મોટું કરે-જીવિતદાન આપે, અને કાંતો પોતાના મમાધિ મદિર સાથે સંસ્થાનું પણ સમાધિમદિર બનાવે. સ્વર્ગમાં બિરા-જેલ ગુરૂદેવે પરાક્ષ રીતે આ સંસ્થા ઉપર કૃપાદષ્ટિ ફેંકી. એકાએક કોષ ચંપતકારિત ફેરફાર થવા લાગ્યો. મંસ્થામાં જન્મ આપ્યું. મસ્થાના જનરલ સેક્રેટરીઓ બાઈ મોહનલાલ ખોડીલાસ અને લામ રતિલાલ ફૂલચંદ ઉત્સાહિત બન્યા. અમારા પગમાં પણ જોર આપ્યું. રથાનિક કમિટી અને ઝોશીમચેને વિશ્વાસ બધાયો. આચાર્ય શ્રી વિજયેન્દ્ર-હરિજી, ઉપાધ્યક્ષ શ્રી મંજળવિજયજી અને શાન્તમૂર્તિ મુનિરાજ શ્રી જયન્ત વિજયજીએ મારવાડ તરફ વિદાર કરી દેટલીક આર્થિક સદાપતા પહોં-ચાડી. મું. ૧૯૮૭ ની માઘમા અમે મુંબઈમાં ચાતુર્માસ કયું. ૯૦. મીવાન મુનિરાજશ્રી જયન્તવિજયજીએ સંસ્થાને મંજાળી. મુનમન સખી મુદરચોએ, જે કે કાર્ય પ્રમાણે નહિ, તે પણ મુમય પ્રમાણે અમારી અપીલનો સારો જવાબ વાળ્યો. ચાતુર્માસ બાદ આચાર્યજી વિગેરેએ સંસ્થાને આર્થિક સદાપતા કરાવવા દક્ષિણ તરફ વિદાર કર્યો, અને મારે સિવપુરી પાત્રું આવી સંસ્થાનું કાર્ય સંભાળવાનું થયું.

મસ્થાની ખ્યાતિ વધવા લાગી. આ સંસ્થામાં ડૉ. કૌમે, ડૉ.

श्री निरंजनभट्टाचार्य विरचितं तथा विस्तृतं प्रकाशितं १८८१ शिवशिव १८८१

રહોન્મન, ડૉ. ધૌન આદિ યુરોપ-અમેરિકાના વિદ્વાનોએ મંરથામાં ફેટ-
રોટ મમય રફી અભ્યાસ કર્યો, જ્યારે ડૉ. શુશિંગ, ડૉ. એડજર્ટન, ડૉ.
ગ્રીન ક્રોનોઈ, ડૉ. અલ્મડાઈ, વિગેરે ધણી પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોએ સંરથાનું
નેરીક્ષણ કરી મંતોપ જાહેર કર્યો

ચિત્રપુરી, એ જ્વાલીયરના મહારાજાનું પ્રિય સ્થાન. સીઝનના
નેમિત્તે મહારાજા સાહેબ રાજકુટુંબ માથે અહિં રહે. કૌસીય અને બીજી
ઠાટો પણ સીઝનમાં અહિંજ આવે. પરિણામે મંરથાનું કાર્ય રાજ્યના
અધિકારિઓ, કૌસીયના મેન્બરો અને
જ્વાલીયર રાજ્યની મદદ. સરદારના જોવામાં આવતું. યુરોપ, અમે-
રિકાના વિદ્વાનો પણ અહિં આવે, મંરથાનું
નેરીક્ષણ કરે અને ફેટલાઈ તે અભ્યાસ કરવાને પણ અહિં લાખો મમય
ગ્રાહ્ય એ ન ફેવળ સંરથાનેજ માટે ગૌરવનું કાણુ, બધે એમાં ગત્યની
પણ ખ્યાતિ અને શોભા હતી. ધીરે ધીરે મહારાજા સાહેબ, મહારાણી
સાહેબાઓ, કૌસીયના મેન્બર સાહેબો. અને બીજા બધાએ ચીક ઓરીસ-
રાની મહેરબાની આ સંરથા ઉપર ઘટરી. રાજ્યની સાથેના સંબંધ વધ્યો.
મહારાણી સાહેબાઓને પણ અનેકવાર હિપ્પેશ આપવાને અને
પ્રસંગ મળ્યો. પરિણામે જ્વાલીયર દરબાર પાસેથી સંરથા માટે જે કંઈ
મહાવતા મેળવવા હું ભાગ્યશાળી થઈ શક્યો, તે કોઈથી અજાણ્ય નથી.
ફેટલાયે વીધા જમીન, લગભગ ૧૦-૧૫ દગ્ગરની ફૂટક મદદ, અને માસિક

સ્વર્ગવાસ પછીની પ્રવૃત્તિ.

નો છે, પરંતુ તે દિવસ અનન્તચતુર્દશી તરીકે મંજુર થયેલો હોવાથી શ્રી દરબારે બાદરવા સુદિ ૧૫ નો દિવસ મંજુર કરી શ્રી ગુરુદેવના પ્રત્યે જે 'બહુમાન બતાવ્યું' છે, તે બદલ હું કે અમારો સમુદાયજ નહિં, આપીયે જૈન સમાજ ગ્વાલીયર દરબારના આ ઝણુને કદિયે ન ભૂલી શકે. આ ઉપરાન્ત પૂનમના દિવસે એક મોટા ચાંદીના રથ સાથે ગુરુદેવની બબ્બ તસબીરનો જે વરથોડો સિવપુરીમાં કાઢવામાં આવે છે, તેમા પણ દરબાર તરફથી ચારદાથી, થોડા વિગેરે લવાજમો પણ મળે છે.

એક સમય હતો કે બ્યારે ગ્વાલીયર રાજ્ય-દરબારમાં જૈનધર્મ કે જૈનસાધુઓ સંબંધી કોઈ કંઈ બાબતું પણ નહોતું, બ્યારે આજે રાજ-મહેલમાં જૈનધર્મની ધર્મવાર્તાઓ ચાલ, જૈનસાધુઓને આટલું બહુમાન મળે, ગુરુદેવ અને ગુરુદેવના સાચા સ્મારક વીરતત્ત્વપ્રકાશકમંદળ પ્રત્યે આટલો પ્રેમ વધે અને આટલી મદદ મળે, એ ગુરુદેવના પુણ્ય પ્રતાપેજ કરી થકાયું છે, એ મૌ કોઈ સમજી શકે તેમ છે.

આ પ્રસંગે જર્મન વિદ્વાની ડૉ. ક્રીસ્ટે (સુલકાદેવી) પીએચ ડી.
ના નામનો ઉલ્લેખ કરવો, એ હું માફ

ગ્વાલીયર મદારાજના મહેલમાં પહોંચી. બન્ને મદારાજી સાહેબાઓની આ બહેનના ઉપર અસીમ કૃપા ઉતરી. વખતો વખત મદારાજી સાહેબાઓએ આ બેનને મુલાકાતનું માન આપ્યું. ૧૦-૧૫ દિવસ કે ૨ દીના સુધી સાથે રાખવા સાચાં એક ઉચ્ચ કુલની યુરોપીયન બાઈનાં ત્યાગવૃત્તિ, અદિસાવૃત્તિ, સુશીલતા, વિદુષિતા, નમ્રતા અને વિનય-વિવેકાદિ ગુણોએ આખા રાજકુટુંબને અને કૌંસીલ આલીયાના મેન્બર સાહેબોને આકર્ષિત કર્યાં. મારે સ્પષ્ટ કહેવું જોઈએ કે-શ્રીવીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળને રાજ્ય તરફથી આટલી બધી મદદ મળવામાં અને જૈનસાધુઓનું તેમજ જૈન-ધર્મનું આટલું માન વધારવામાં ખરેખર બહેન મુબદ્દાદેવીનો મહત્કાર અસાધારણ કારણભૂત છે. યુરોપીયન વિદ્વાનોને અને રાજ્યના મોટા મોટા ઓફીસરોને આકર્ષવામાં પણ બહેન મુબદ્દાદેવીના સદકારે મુખ્ય ભાગ ભજવ્યો છે. એ કાણુ નથી જાણતું ? આવીજ રીતે આ બહેને જૈનધર્મ સંબંધી અનેક બાપણો આપી, ટૂંકટો લખી, અને 'કલકતા રીંચુ' જેવાં અગ્રેજ પ્રમિદ પત્રોમાં જૈનધર્મ સંબંધી લેખો લખી જૈનધર્મની જે અપૂર્વ સેવા તેમણે બજાવી છે, એને લાગ્યેજ કોઈ દીનભાગી કૃતજ્ઞ જૈન જૂલો સહે અથવા તે તરફ ઉપેક્ષા કરે.

ગુરૂદેવના સ્વર્ગવાસ પછી જે કંઈ કાર્ય થયું, એનો સંક્ષેપમાં ઉદ્દેશ્ય કરવામાં આવ્યો છે. તેમ છતાં

ગુરૂદેવની લાવનાઓ. એ તો મારે કહેવું જ પડશે કે ગુરૂદેવની આંતરિક લાવનાઓનો પ્રચાર કરવાનું કાર્ય

અમે-શિષ્યો નથી જ કરી શક્યા. ગુરૂદેવના સ્વર્ગવાસ પછી ગુરૂદેવના ભક્તો અને પ્રશંસકોએ તારો, પત્રો, લેખો, નોંધોમાં અમારા માટે જે જે આશાઓ પ્રકટ કરી છે, એ આશાઓમાંનું જાણુજ ઓણું બંદો નહિ જોવુંજ કાર્ય થયું છે. એ મારે ખુલ્લી રીતે કહેવું જોઈએ.

સૌથી પહેલાં ગુરૂદેવના સ્વર્ગવાસ પછી પ્રાચીન મસ્કૃત-પ્રાકૃતનો ઝાઝા ખાસ અથ બહાર પડી શક્યો નથી. તેમ છતાં શાન્તમુર્તિ મુનિરાજશ્રી જ્યન્તવિજયશ્રીએ પોતાના સ્વતંત્ર દીપ્ત્યુ યુક્ત સિદ્ધાન્ત રત્નિકા નામનો વ્યાકરણનો પ્રાચીન અથ અને ગુરૂદેવના સમયમાજ શર કરવામા આવેલ કમલસંયમો ટીકા યુક્ત ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ના ત્રણ ભાગો સંપાદિત કરી બહાર પડ્યા છે, અને ચોથો ભાગ બહુજ જલ્દીમાં બહાર પડશે. પ્રાચીન અથોમાં આજ માત્ર સંતોષના કારણે ભૂત છે. આ ઉપરાન્ત તેજ મુનિરાજશ્રી જ્યન્તવિજયશ્રીએ, ગુરૂદેવ અને ગુરૂદેવના શિષ્ય વર્ગે ન્યાં ન્યાં વિહાર કર્યો, ત્યાંનું વર્ણન સૂચવતું ' વિહાર વર્ણન ' નામનું ઉપયોગી પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે.

ગુરૂદેવે લખેલા નિમણો, ટૂંકટો, પ્રશ્નોત્તરો વિગેરેનો જે સમગ્ર મારી પાસે હતો, તેમાંથી કેટલાક અપ્રસિદ્ધ હોયો તે ધર્મધ્વજમા પ્રકટ કર્યા હતા, તે બધા હોયો અને પ્રશ્નોત્તર અંથનું એક પુસ્તક 'ધર્મ પ્રવચન' એ નામથી મે સંપાદિત કરી બહાર પડ્યું છે. વળી ગુરૂદેવે મંત્રક કરેલ લગભગ ૪-૫ હજાર શિલાલેખોમાંથી ૫૦૦ શિલાલેખોનો એક ભાગ, કે જેની પ્રેસ કોપી મારી પાસે હતી, તેને પણ મે સંપાદિત કરી બહાર પડાવેન છે. ગુરૂદેવના ૧૦૮ વચનોની પણ એક ન્દાની, પરન્તુ અતિ મહત્વની પુસ્તિકા ' સ્વચ્છ કુસુમ ' એ નામે મે સંગ્રહીત કરી બહાર પડાવી છે. આ પુસ્તિકાનો અંગ્રેજી અનુવાદ પણ ડૉ. કૌઝે (બહેન મુલકાદેવી) એ તૈયાર કર્યો હતો. તે પણ છપાઇને Sayings of Vijaya Dharma Suri એ નામથી પ્રકાશિત થયેલ છે.

આવી રીતે ગુરૂદેવના સાહિત્યક્ષેત્રમા ઘણું જ થોડું કામ થયું છે. કારણ કે ગુરૂદેવના સમગ્રમાં હજારો પ્રચલિતથો, હજારો પ્રાચીન શિલાલેખો, યુરોપીયન વિદ્વાનો પાસે ગુરૂદેવે મંચાવેલા જુદા જુદા વિષયો ઉપગ્ના

લેખો, અને ખીજી જે અનેક પ્રકારની સામગ્રી મૌજૂદ છે, તે ઘણી મોડી છે. આ બધી સામગ્રી નષ્ટ થઈ જાય તે પહેલાંજ તેનો સદુપયોગ થઈ જાય એવો પ્રયત્ન કરવો, એ પહેલું કર્તવ્ય છે. તેમજ ખરી ગુરુભક્તિ છે એમ કું માનું છું.

આ ભાગમાં જે જે દર્શાવેલ આપી છે, તે ઉપરાંત ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસને લગતી ખીજી કેટલીક દર્શાવેલ આપી હતી. પણ આપવા જેવી હતી. લખના તરીકે—

ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે થયેલ શોક-

સભાઓ, જુદા જુદા અનેક વિદ્વાનોએ લખેલ સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્રો, મનામી નિબંધો, અને ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે કયાંક કયાંક થયેલ વિગેરે વિગેરે. પરંતુ તે બધું પુસ્તકોનું કલેવર વધી જવાના ભયથી આપ્યું નથી. વળી એવા સેંકડો પત્રો પણ રહી ગયા છે કે જે પત્રો ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે મળ્યા હતા તેમજ દિલ્હીસ્થાનના ઘણાં પત્રોની નોંધો પણ આપવી રહી ગઈ છે કે જે એસોસીએટ પ્રેસના તાર ઉપરથી તે તે પત્રકારોએ લખી હતી.

આ લેખ પૂરો કરી, તે પહેલાં મારે કેટલાકાનું સ્મરણ કરવું રહ્યું.

પરંતુ તેની સંખ્યા એટલી બધી મોડી છે,

ધન્યવાદ.

કે જે બધાઓનો ઉત્સેખ કરવો અશક્ય છે.

તો પણ ખાસ કરીને શ્રીગ્વાલીયર દરબાર

અને ગ્વાલીયર ગવર્નમેન્ટ કૌન્સિલના ઉદાર, વિદ્યાપ્રેમી અને ગુણાનુરાગી મેમ્બર મહાશયોને જરૂર ધન્યવાદ આપીશ કે જેમણે ગુરુદેવના સમાધિ-મંદિર અને વીરતત્વપ્રદાશકમંડળના કાર્યમાં જ્યારે જ્યારે મેં મદદ માગી, ત્યારે ત્યારે એક પણ અપવાદ સિવાય આપી છે, અને જેમણે ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ દિનને હોલી ડે તરીકે મંજૂર કર્યો છે. તે પછી જર્મનવિદ્વાની ડૉ. કૌઝે (મુલદ્રાદેવી) ને પણ ધન્યવાદ આપવો જીવીશ નહિ કે જેમણે

સ્વર્ગવાસ પછીની પ્રવૃત્તિ

સંસ્થાની ઉન્નતિના કાર્યમાં મને મોટો સહકાર આપ્યો છે, અને આ પુસ્તકમાં આપેલા અગ્રેજ, ફ્રેંચ, ઇટાલીયન અને જર્મનપત્રો-લેખોના અનુવાદો 'રેમિનિસેંસીઝ ઓફ વિજ્યધર્મસરિ' નામના પુસ્તકમાંથી અને છૂટક પત્રોમાંથી કરી આપ્યા છે. કેટલાક પત્રોના અનુવાદો તો કેટલાક વર્ષો પહેલાં લખાઈ નાગરદાસ કર્સ્ટુરચ'દ બી. એ. એલએલ, બી. નાયબ હીવાન સાયલા સ્ટેટ-એમ્બેસે કરી આપ્યા હતા, એટલે તેઓ પણ ઉલ્લેખનીયજ છે.

આ ઉપરાન્ત જે જે પત્રોની નોંધો આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવી છે, તેમને અને 'સાંજવર્તમાન' આદિ જે જે વિખ્યાત પત્રોના અધિ-પતિઓએ સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે નેધિ લખેલી હોવા છતાં તેનાં કલિંગો મારી પાસે નહિં હોવાથી આ સંગ્રહમાં આપી શક્યો નથી, તેમને પણ અંતઃકરણથી ધન્યવાદ આપું છું.

અંતિમ અઠવાડિયું.

યद्यપિ ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ પછીનાજ બનાવો આપવાનું આ સ્થાન. અને લક્ષ્ય હોવા છતાં, ગુરુદેવના જીવનનું અન્તિમ અઠવાડિયું અદિ. એટલાજ માટે આપણું ઉચિત સમજી છું કે એટલા અઠવાડિયામાં બનેલા કેટલાક બનાવો ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસની સાથેજ નિકટનો સંબંધ ધરાવે છે.

ગુરુદેવનું અંતિમ અઠવાડિયું યદ્યપિ બીમારીની અધિકતામાં પસાર થયું હતું, પરંતુ ધણી વખત મહાન આત્માઓ માટે બને છે તેમ, ગુરુદેવને માટે પણ આ છેલ્લું અઠવાડિયું આત્મકલ્યાણની માઝી આરાધના કરનાર, સાસનનો સાથે રાગ પ્રકટ કરનાર અને એ ઉચ્ચ ઠોડીના આત્માના માહાત્મ્યને પ્રકટ કરનાર નીવડ્યું હતું, એવું નજરો નજર મેં મારી મગી આંખે જોયું છે.

સ્વર્ગવાસ દિનના મંગળવાર પહેલાંનાજ મંગળવારે દુનિયાના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોમાંના એક ફ્રેંચ વિદ્વાન ડૉ. સિદ્ધવન લેવી પોતાનાં ધર્મપત્ની સાથે ગુરુદેવની મુલાકાત માટે શિવપુરી આવ્યા હતા. આ વિદ્વાન જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે ચાર દિવસ ગુરુદેવની પાસે રહ્યા, સાત સમુદ્ર પાર રહેનાર એક જ્ઞાનપીપાસુ વિદ્વાન સાચા જ્ઞાની ગુરુની શોધ કરતો આવે, અને એ જોવો ને તેવો જ પાછો જાય, એ કેમ બની શકે ? મૃત્યુશય્યા ઉપર સૂતેલો આત્મા ઉત્સાહના પુરમાં ઉછળી પડ્યો અને ઝાકટરોની મનાઈ હોવા છતાં તેમજ ડૉ. લેવી પણ ગુરુદેવના દર્શન માત્રથીજ પોતાની તૃષ્ણા શાન્ત થયેલી પ્રકટ કરવા છતાં, ગુરુદેવ સુખ નજ રહી શક્યા. “ વિદ્યા-વિજય, જ્યારે જ્યારે અને જરા સ્વસ્થતા જેવું દેખાય, ત્યારે ત્યારે

અંતિમ અઠવાડિયું.

ડૉ. લેવીને મારી પાસે લાવજો. હું એમની સાથે કંઈક કંઈક તો વાતો-લાપ કરીશ " આમ આગા થઈ ગુરૂદેવની આગા યમાણે ન્યારે ન્યારે કંઈક સ્વસ્થતા દેખાતી ત્યારે ત્યારે ડૉ. લેવીને બોલાવતા, અને ગુરૂદેવ તેમને બિન્ન બિન્ન વિષયો સમજાવતા શારીરિક શૈથિલ્ય ધણુ હોવા છતાં કેવળ આત્મિક ઉત્સાહના બળથી ગુરૂદેવે જામ ચાર દિવસ સુધી આ ફેચ વિદ્યાન અને તેમનાં ધર્મપત્નીને યાજ્ઞસાગરમાં નવરાગ્યા, ખાસ કરીને એક દિવસે તો 'જૈનધર્મ' શી વસ્તુ છે, એ ઉપર ગુરૂદેવે વિવેચન કરતા

સ્યાદ્વાદો વર્તેતે જ્ઞસ્મિન્ પશ્ચપાતો ન વિચતે ।

માસ્ત્યમ્યપીઢન ક્ષિષ્ટ્ જૈનધર્મઃ ન ઉચ્ચતે ॥

આ મ્યોકની સુદર રીતે વ્યાખ્યા કરેલી

શુક્રવારે આ ફેચ દમ્પતીએ ગુરૂદેવ પાસેથી વિદાય લેતાં ગુરૂદેવના આશીર્વાદ માગ્યો. ગુરૂમહારાજે આ બન્ને લવ્યાત્માઓના મસ્તકે વાસકોપ નાખી ' ધર્મલાભ ' નો આશીર્વાદ આપ્યો. અને તેઓ વિદાય થયા. ડૉ. મિલ્વન લેવીના કિલ ઉપર કેવી અસર થઈ, એનું અનુમાન આપણે તેમના આ શબ્દો ઉપરથીજ કરી શકીએ છીએ —

" હું ઠહી યકું છું કે-હું આ અખિય વિશ્વની અદર તેમના જેવી બીજી ગભીર વ્યક્તિને નથી મળ્યો " "જૈનસમાજમાં ઠોષપણ માણુસ તેમનાથી હંચી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ નથી " (ભૂઓ પૃ ૩૦૦)

ગુરૂદેવે આખું અઠવાડિયું કેવળ આરાધનામાંજ વ્યતીત કર્યું હતું. પ્રતિદિન પોતાના આ અદના સેવકને અથવા વિનયશીલ મુનિ શ્રી હિમાંશુવિજયજીને પાસે બેસાડી ' અઉશરણપયન્ના ' આદિ સાંભળવાં, લાપખલા અને કાંકરાલીના મદિરો ઉપર યથેલા ઉપદ્રવ માટે મુજબના ગવર્નર અને ઉદ્યપુરના મહારાજા સાં ઉપર તારો ને પત્રો લખાવવા, વારવાર ને મંબંધી સમાચારો વર્તમાન-

પત્રોથી જાણવા, “ વિદ્યાવિજય, શું મારા જીવતાં જીવતાં બાપખસા અને કાંકરોથી મંબળી જૈનસમાજના લાભમાં શુભ પરિણામ આવેલું નહિં સંભળી શકું ? ” જસ, આજ ભાવનાનું રટણ કરવામા સમય વ્યતીત કરતા.

ગુરૂદેવે આ હેતુ દિવસોમાં સમસ્ત પદાર્થો હંપરથી સર્વથા મોઢ ઉતારી નાખ્યો હતો. એટલુંજ નહિ પરન્તુ પોતાની અન્તિમ ધડીતું પણ ઘાન તેમને થયું હતું. અગિયારસના દિવસે કપડાં બદલતાં મુનિશ્રી હિમાંશુવિજયજી ન્યારે એક ધોએલો, પરન્તુ પુરાણો કપડો આપવા લાગ્યા, ત્યારે ગુરૂદેવે મધુર ચબ્દોમા કહ્યું:—“ જાણ, હવે મારે ત્રણ દિવસ માત્ર તો આ કપડાં પહેરવાનાં છે. વિંટીયામાંથી કાઢીને બીજા કપડો આપને ! ” આ એક નહિં, પરન્તુ દવા આપતી વખતે, અને એવા બીજા અનેક પ્રસંગોએ સૂચિત કરેલું કે પોતાનો અતિમ સમય ક્યારનો છે ?

બારશતી ર્દાંજે ગુરૂદેવની સાથે અમે પ્રતિક્રમણ કરી રહ્યા હતા. સ્તવન આલપ્ત હતું, તે વખતે ગુરૂદેવને એકદમ ફિટ આવી. ગુરૂદેવ બેહોશ થયા. ડાકટરો દોડી આવ્યા. હજીકશન બે કર્યા. શુદ્ધિ આવી. અધૂર પ્રતિક્રમણ પૂરૂં કર્યું. પરન્તુ આ સમયથી ગુરૂદેવ એકંજ આસને સ્થિર થયા. સૂવા માટે અમે અને ડાકટરોએ વારંવાર ધણું કહ્યું, પરન્તુ આરામ ન કર્યો તે નજ કર્યો. જસ, સ્થિરાસને બેસી ગયા દવા પણ લગભગ બધજ કરી. દવા માટે ન્યારે કહેવામા આવતું ત્યારે જવાબ આપતા: “ અરે વિદ્યાવિજય, આ બધાઓને સમજાવ, કે તે લોકો દવા માટે મને આમ્રદ ન કરે. હવે એક દિવસ દવા લેવાથી શું થવાનું છે ? જાણ, તેમને કહે કે તેઓ મને મારું કામ કરવા દે. ”

તેરશનો આખો દિવસ ‘ અઉશારણ પયન્ના ’ આદિ સાબળવામાં, ભાવખવા અને કાંકરોથી સંબંધી તારો કરાવવામાં તેના જવાબ

અંતિમ અઠસડિયું.

-સંબંધી પૂછપરછ કરવામાં અને છેક સાંજ સુધી, તેજ સંબંધી વર્તમાનપત્રોમાંથી સમાચાર સંબંધવામાં સમય વ્યતીત કર્યો રાત્રે લગભગ ૧૦-૧૧ વાગે પોતાના પરમભક્ત દ્વાનવીર શેઠ લક્ષ્મીચંદ્રજી વેદની પાઠ આવી. પૂછયું: “ વિદ્યાવિજય, કેમ શેઠજી આવ્યા ? ” મેં જવાબ આપ્યો: ‘ ના, સાહેબ ’ ગુરુદેવને ખબર હતી કે શેઠ લક્ષ્મીચંદ્રજી વેદ શિવપુરી આવવા માટે મુંઝવણી રવાના થઈ ચૂક્યા હતા. અને રાત્રી ૬ વાગ્યાની ગાડીએ આવવા જોઈતા હતા. પરંતુ આવી શક્યા નહિં. કુટુંબને લેવા માટે ગ્વાલીયરથી સીધા આગરે ગયેલા.

નેરણની આખી રાત ‘ કેમ, કેટલા વાગ્યા છે ? સહવાર થવાને કેટલી વાર છે ? ’ હ વાગવાને દરે કેટલો સમય બાકી છે ? ’ એમ પૂછતાજ રહ્યા. તે ઉપરાંત ઉત્તમ મુનિરાજોની, કૌશી તીર્થયાત્રાઓની, અને શાસન પ્રભાવક મહાપુરોહોની બાવના કરતા જ રહ્યા. રાત્રે બે વાગે આ કુખી સેવકને જમાડ્યો “ વિદ્યાવિજય, હંમે જવું છે ” બહુ ના પાડવા છતાં પાટથી નીચે ઉતરીને જ હંમે પધાર્યા. કપડ્યાં બદલ્યા ને પાછા પોતાના તેના તેજ આસને સ્થિર થયા. લગભગ પાંચ વાગ્યા પછી ‘ કેટલા વાગ્યા છે, ’ ‘ હ વાગવાને કેટલો સમય બાકી છે. ’ છતાં પૂછવું બંધ થયું. અને અનંત ચતુર્દશીના પ્રભાતે સૂર્યોદય સમયે જૈન જગતને નિર્નાથ બનાવી આ જગતનો સિતારો બસ્ત થયો ! રાતદિવમ ભગમરા વેળે પલ્લ સેવા કરનારા ઠાકરો-ઠા. કપૂર સાહેબ અને ઠાકર તાંબે સાહેબ એક ખૂણમાં જઈ આંસુ સારવા લાગ્યા. અમારી અને જૈનસંઘની દયાનું કહેવું શું ?

આખા સહેરમાં દાહાકાર થયો. રાજમહેલમાં પલ્લ ઉદાસીનતા ફેલાઈ. દેશ દેશાન્તરોમાં તારો છટકા એશીસીએક ગ્રેસે ઢિંકુસ્થાન અને યુરોપના પત્રોમાં વિજ્ઞાનિક જગતથી સમાચારો પહોંચતા કર્યા.

એક તરફ અદિ' તો અગ્નિ સંસ્કાર પૂરાયે નથી થયો, ત્યાં તો મુંબઈના પ્રસિદ્ધ પત્ર સાંજવર્તમાને ત્રણ વાગે ગુરૂદેવના જીવનચરિત્ર સાથે આખી મુંબઈને આ દુઃખદાયક મમાયાર પહેલિયતા કર્યા.

શિવપુરીની સમસ્ત જનતાએ અને રાજકીય આશીસરોએ અગ્નિ-સંસ્કાર કર્યો. અગ્નિસંસ્કારની ક્રિયા ગુરૂદેવના અનન્ય ભક્ત, આગરાવાળા દાનવીર શેઠ લક્ષ્મીચંદ્ર જેઠા સૌથી લઘુપુત્ર ભાઈ હુલસ્યંદ્ર જેઠા હાથે કરવામાં આવી.

પ્રકરણ ૧ લું

શેક્ષિત્વાસ-પદ્ધતિ

— १ —

(१)

अद्य जैना निराधारा निरालंघास्तपोधनाः ।
धर्ममूरौ गते देवभूयं धर्मस्य सारथौ ॥

(२)

हा ! हा ! जैनसमाजनिर्जरपथमद्योतनोऽस्तं गतो
हा ! हा ! जैनजगन्महालयमहास्तम्भस्य पातोऽभवत् ।
हा ! हा ! देशसमुन्नतिव्रतभृतां श्रेष्ठप्रतिष्ठो हतो—
हा ! हा ! प्राकृतनभारतर्षिचरितादर्शो विलोपंगतः ॥

(३)

पाश्चात्यसाहित्यसमुन्नतिव्रत-
प्रज्ञावतां सशयमालिका हहा !
उन्निद्य तत्राऽऽर्तधर्मगोरव-
प्रचारणे समति को यतिष्यते ? ॥

(४)

सर्वप्रजास्यपि विशालममत्वबुद्धय
धर्मोपदेशकरणे धुरि निःस्पृहाणाम् ।
अस्माकमध्यगलातिथिना विहाय
जानीमहे नहि हहा ! गतवान् स कुत्र ? ॥

(५)

हिंसावृत्तिं निरसितुमिहानेकभागेषु पद्भ्या
गत्वा गत्वा रुठिनविपदा सम्मुखीभूय चापि ।
यः सद्धर्मं परिरुथितवान् त दयाभावपूर्णं
धर्माधारं व्यवित कवलं को महेना अकस्मात् ? ॥

(६)

विरोधस्योच्छेदं मतविमतसंस्थस्य हृदये
 स्वकीये योऽजानात् प्रथमकरणीयं मुमहति ।
 प्रजैक्यं निर्मातुं विबुधपरिपत्सु व्यररचत्
 प्रचण्ड व्याख्यानं मुहुरपि मुहुः काय स दृढा ॥

(७)

वाराणस्यां स्वपदभ्यां निजजनपदतो
 शुर्जराख्यात् समेत्यो-
 त्पाद्य श्रीपाठशालां विबुधगणनुतां
 यो ऽवहज्जैनजातौ ।
 अज्ञानध्वान्तमूर्यः पशुहितभवनं
 फाशिराजादियोगात्
 निर्माति स्म प्रमाणाध्वनि मुनितिलको
 नेप्यते हा ! कदाऽसौ ? ॥

(८)

एतेन वज्रपतनेन विभीषणेन हा !
 किं ब्रूमहे निजदजां चहुदुःखवाहिनीम् ? ।
 तारैव हा ! विगलिना नयनद्वयस्य नो-
 वीक्षामहे तिमिरमात्रमहो ! समन्ततः ॥

—श्रीन्यायनिजपजी

— २ —

(१)

किमु कुर्म इहाऽऽहताः ? गुरौ
विजयाख्ये खलु धर्मपूर्वके ।
‘स्मरणीयगुणे’ भवत्यहो !
यशसा पूर्णहिमांशुजित्वरे ॥

(२)

हा ! हताः स्मोऽयं दुर्दवात्
कौमुदीवन्निराश्रयाः ।
विजयधर्मसूरीन्दौ
शिवपुर्यां दिव गते ॥

१ स्वर्गं प्रयाते । २ सप्तम्यत्र ।

(३)

चिन्तामणिः कामवटश्च नष्टो-

दग्धः पुनः कल्पतरुः प्रफुल्लः ।

प्राप्ता 'कथात्वं' 'सुरगौश्च' दोग्धौ

श्रीधर्मसूरी त्रिदिवं प्रयाते ॥

(४)

अनन्तचतुर्दशि ! भो ! त्व-

मसि दुष्टेति मे निश्चितस्तर्कः ।

यथाऽपहृतः प्रभाते

श्रीविजयधर्मसूरिचन्द्रः ॥

(५)

एकोनविंशतिशता-

दष्टासप्तत्यधिक ! वैक्रमकाल ! ।

ऋरे त्वयि पततु कालो

विजयधर्मसूरिशुशुनाशिनि ॥

(६)

यतस्त्वयांशे बुधता च साधुता

सतीर्थभावं युगपच्च भेजतुः ।

शैत्यं च क्लान्तिश्च यथौषधीपतौ

सपूज्यभावा मुनयो बुधास्ततः ॥

१ स्वर्गताम् इत्यर्थः । २ कामधेनुः ।

(७)

दितायाः खलु हिंसकस्त्वमभवो
 रोषस्य शोपी पुनः
 दुःशीलस्य च नाशकोऽयि ! भगवन् !
 शत्रोर्गुणतोऽप्यहो ! ।
 आचार्याख्यमहापदोऽपि मनसा
 न भ्रातिनमोऽभवः
 सूरै ! धर्मगुरो ! ततः सुमनसां
 सेव्यश्च नव्योऽग्रिमः^२ ॥

(८)

मूर्तिर्मनोज्ञचरितोऽवगतो^३ जगत्यां
 भूरीदधैर्यमृत्खवर्यगुणैर्गरिष्ठः ।
 स्वर्गस्थितोऽपि मुकृपाद्रितमानसेन
 दद्याद्धि मां शुभमनः ! 'सुमनः ! सुवृद्धिम् ॥

—श्रीहिमाशुविजयजी

— ३ —

(१)

हा ! हा ! गुरुश्री ! आपतो
 इस भूमितल से चल दिण,
 पर अब करेगा कौन प्रयत्न
 धर्मविस्तृति के लिये !
 साहित्यसेवकपंडितोंको
 कौन देगा योग अब,
 शासन-प्रकाशन दूसरों पर
 अब करेगा कौन कब ! ॥

(२)

हा ! विश्ववदितपादपकज—
 युग ! मिलोगे अब कहां !
 हा ! भुवन-भास्कर ! आपका
 दर्शन मिलेगा अब कहां ! ।
 हा ! जैनपथ-नासाद के
 आधार स्तम्भ ! कृपानिधे !
 क्यों कर दिया अग्ररण हमें हा !
 क्या किया यह हा विधे ! ॥

(३)

वाणी-सुधारस-पान हमको
 हाय ! होगा अब कहाँ !
 गंभीर अनुभव-तत्त्व भी
 सुनने मिलेंगे अब कहाँ ! ।
 स्मित-चारु, भास्वर, सरल
 'मुख-मंडल' कहाँ अब देखना ।
 वह मधुर हास्य-विनोद भी तो
 अब कहाँ अल्लोचना ! ॥

(४)

सुख-दुःख-वार्ता बैठ किसके
 पास कहेना अब हमें !
 अनुभव-वयोवृद्धत्व-छाया
 अब कहां लेना हमें । ।
 सम्बन्ध हो कुछ भी नहीं था
 आपसे ऐसा हुआ !
 कैसा हुआ यह प्रलय सा,
 जीवन हमारा हत हुआ ! ॥

(५)

जाना यहाँसे है सभीको
 शोक करना व्यर्थ है,
 वैराग्यवासित-हृदय हो
 कर धर्म करना सार्थ है ।
 सम्बन्ध-स्नेह प्रशस्त जो है
 वह गुणावह स्पष्ट है,
 पर अन्त में लसके, न होना
 शोक-वश पुरुषार्थ है ॥

(६)

संसारका यह है स्वभाव कि
जन्मना-मरना सदा,
है जन्म के सह मरणकी
भी अविचलित भीषण गदा ।
चत्कृष्ट जीवन धारियों को
मरण उत्सव-तुल्य है,
त्यज जीर्ण पटको नव-मनोहर-
वस्त्र-धारण-तुल्य है ॥

(७)

रहता नहीं जब क्षीण-तनु में
कार्य-कृति-बल, तब यहाँ
रख कर उसे, हमसे तिरोहित
हो नवीन शरीर ही,
धर कर महात्मा साथते है
ज़ोरसे फिर साध्य ही,
सन के लिये मरना अधिक-
चत्कृष्ट जीना है सही ॥

—श्रीन्यायविजयजी

— ४ —

(१)

श्रीजैनाचार्य जहानमें धर्म किया बहु धाप ।
कालबलीसे विजयकर सुरलोक सिधारे आप ॥

(२)

समाचार सुन शोकके श्रावक सब गये कांप ।
ज्ञानदृष्टिसे हृदयमें दर्शन देवो आप ॥

(३)

देशोद्धारको वन्दकर अजपा किया सो जाप ।
जोतिरूपको ध्यान धर काट दिये सब पाप ॥

(४)

काल युद्ध करके हटा खींच खींच कर चाप ।
तेज तपस्वी नहि हटा विजय लगाई छाप ॥

—चतुरसिंह लोड़ा उदयपुर

— ५ —

(१)

किया नष्ट अज्ञान-तमको जिन्होने,
दिखाया सुपथ ईश को शीघ्र पाने ।
सदा मूर्ति आदर्श की थी सभी को,
नमस्कार आचार्यश्री के पदों को ॥

(२)

अहा ! ' मूल ' को खोजके मुक्ति पाई,
विजै धर्म पै पाय कीन्हीं निकाई ।
कभी तत्त्व सशोधनमें न हारे,
नमो श्रीगुरु ज्ञानदाना हमारे ॥

(३)

पुरुषार्थ दिग्दर्शनकी सुशिक्ष
अहिंसा सहिष्णुत्वकी थी तितिक्षा ।
हुई पूर्ण सारी, हमें खूब तारे,
नमो श्रीगुरु ज्ञानदाता हमारे ॥

(४)

काशीपुरीमें यशो-ज्ञान-शाला,
स्थापी, हुआ जैनमतका उजाला ।
यशो-ग्रन्थमाला जिन्होंने प्रचारी,
उन्हीं देवको वन्दना है हमारी ॥

(५)

सदा शान्तमूर्ति सहिष्णुत्व धारे,
सदा सत्य भाषी, अहिंसा प्रचारे ।
अज्ञानका मूल नसैं सदाको,
वदों उन्हीं श्रीगुरु देवताको ॥

(६)

गार्हस्थ्य शिक्षा-महामोक्ष-दानी,
आचार्य योगी यतिवर्य ज्ञानी ।

पौर्वात्य पाश्चात्यवासी पुकारें,
नमो श्रीगुरु ज्ञानदाता हमारे ॥

(७)

उजाला हुआ ज्ञान का या तुम्हारे,
होते यहाँ स्तम्भित देख सारे ।
बने लाहले ईशके जो सदाको,
नमस्कार मेरा उन्हींके पदोको ॥

(८)

नमो ज्ञानदाता ! नमो ईशरूपा !
नमो ज्ञानसिंघो ! नमो विश्व भ्राता ! ।
विजैधर्मसूरि, नमो शास्त्रज्ञाता !
नमस्ते नमस्ते नमस्ते नमस्ते ॥

—‘ कविदास ’ लखनऊ

— ६ —

(गजल)

हमें गुरुदेव का कोइ पता देता तो अच्छा था ।
 रतन खोया हुआ कोई बता देता तो अच्छा था ॥
 बताता था हमें हरवार जो रस्ता सतासत का ।
 उसी आचार्य से कोई मिला देता तो अच्छा था ॥
 सुनाता था हमें जो वीर-जिनवरकी मधुरवानी ।
 वही मीठे वचन आ फिर सुना देता तो अच्छा था ॥
 मिटाता था जो ग्रामों ग्राममें जाकर के हिंसा को ।
 प्रतापी वीर वह दर्शन, दिखा देता तो अच्छा था ।
 जपे जो धर्मसूर्याश्वर विजय उसकी सदा होगी ।
 'जवाहर' ध्यान तू इनसे लगा लेता तो अच्छा था ॥

— 'जवाहर' आभरा.

— ७ —

(गङ्गल)

जुवां से तो अदा अहसां तुम्हारा हो नहीं सकता ।
 मगर बैठे रहें चुप यह गवारा हो नहीं सकता ॥१॥
 सुनो छत्तीस गुणधारी विजयश्रीधर्मसूरांश्वर ।
 तुम्हारा-सा हितू कोई हमारा हो नहीं सकता ॥२॥
 ये सच है कि रहें मौजूद चाहे सैकड़ों तारे ।
 मगर सूरज बिना दिनका उजारा हो नहीं सकता ॥३॥
 हमारी कौम को तुने जगाया ख्वाब गफ़लत से ।
 कहो क्या ? आपका आना दुवारा हो नहीं सकता ॥४॥
 जवाहर आपके चरणों में अपना सर झुकाता है ।
 करो कुछ आ मदद, तुम बिन सुधारा हो नहीं
 सकता ॥५॥

— ' जवाहर ' भागरा.

— ८ —

किसीके साथ हमेशा जहाँ नहीं रहता;
कि एक शल पे हरगिज समाँ नहीं रहता ॥

जो दिन गुज़रता है सब काली काली आती है;
जमाना रातका भी जादराँ नहीं रहता ॥

न वृद्धावस्था पे हाँ काल मोहित होता है;
जो आये मौत तो फिर नौजवाँ नहीं रहता ॥

यह काल तोड़ता है दिल ज़मानेवालों के;
कि भीर जाय तो फिर कारवाँ नहीं रहता ॥

‘ श्रीविजयजी ’ मुक्तलोक को खाना हुये;
कि नूर नूर से कम चरकरां नहीं रहता ॥

न यूरुप और न अमरिकामें तसल्ली है;
कि धूप लगती है जब मुक्तदां नहीं रहता ॥

समाई जोतमें जोत ओर मुक्त की बन्द कटी;
जन्म क्लेश करें रजवां नहीं रहता ॥

१९७९

‘ मुनीर ’ हमको भी दर्शनकी या बड़ी तृष्णा;
ये चाव जिसका घना हो यहाँ नहीं रहना ॥

—दाजी मुहम्मद मुनीर,
नारोवाली (पंजाब)

— ६ —

कृतअ तारीखं इन्तकाल पुरमलाल महजने इफ्तरखुद

१९७९

मुर्शिदे कामिल बिजयधर्मसुरि वैकुण्ठवासी

१९७९

कृतअ

यह क्या जुल्म अहले जर्मी पर किया

उठाया किसे ऐ फलक तूने आह ॥

वहाँ ऐसे लोगोंकी थी क्या कमी ?

यहाँ हो गये इल्म सारे तबाह ॥

सितंबर की तारीख थी पांचवीं

सह शम्बेका था रोज़ रोज़ सयाह ॥

थी भादोंका तारीख इक्कीसवीं

था सम्बत् उनार्या खुदांकी पनाह ॥

कि एक आसमां गम का टूटा यहाँ
 किया कोइको जिसने एक दममें काह ॥
 मुरुजीकी रहलत सितम कर गई
 जहाँ मेरी नजरोमें तीरा है आह ॥
 रहा अब न ऐसा जहाँ में कोई
 खुश अल्लाह—आलिम—सखी—खैरखाह ॥
 वहीदे ज़मन नेकज़न—फख़र—फन
 खुदासे लगन जिसकी शायो पगाह ॥
 खजाना था वह इल्म व इरज़ाक़ा
 वह दरया था जिसका किनारा न था ॥
 जहाँ मेरी नजरोमें तारीख़ है
 ज़माना नज़र आ रहा है सयाह ॥
 धी 'मुनअम' की भी फिक्र तारीख़ की
 कि हातिफने घम खींच कर एरु आह ॥
 रहा वे तआम्मुल यह साले वफ़ात
 बिजयधर्ममूरि फर्जान्त पनाह ॥

१९१२

— ૧૦ —

(૧)

જે જૈનતત્ત્વ ધરોં જાગ્રતિ આપનારા,
જે જૈનસંધ્યમહિ ઓજસ યાપનારા,
વ્યાખ્યાન બોધપર જેનોં સદેવ પ્રીતિ,
આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિનોં રીતિ ॥

(૨)

સાહિત્ય શોધર્યો સમાજની સુવ્યવસ્થા,
સાધી સુજૈનતણુ તત્ત્વ ખરે અદિસા;
જેનાર્યો આર્ય-દશુ-મુસ્લિમ બ્રાતિ ભાગી,
આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિ સુભાગી

(૩)

વીતાર્વો વીસ મુર્ધો આયુ અતિ સ્વચ્છદે,
આપી સુબુદ્ધિ હિમદા ગુરુ વૃદ્ધિય દ્રે,
માદ્યા મુવા સ્થિતિ જરા પવગી નિરાળી,
આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિનોં ભાની.

(૪)

સ્થાપી યશોવિજય નામનોં પાઠસાળા,
કાલી યશોવિજય તે મહિ ગ્રથમાળા,

— ૧૧ —

(૧)

હરે મંગા બધાં પાપો, ચંદ્રમા તાપને હરતો,
ખરો સાધુ-સમાગમ એ, પાપ ને તાપ સંહરતો.

(૨)

દમ વ્યાખ્યાન ધર્મતણા, રાસ પદ્ય વાંચીને રૂડા;
જેન તસ્વો બતાવીને, સુધાર્યા નાસ્તિકો દૂડા.

(૩)

પુણ્ય વિભૂતિ શુણી માયા, ધન્યત્રી વિજયધર્મસૂરિ;
મીઠી વાણી સુણી ચાલી, આમા ધર્મની પૂરી

(૪)

સ્થૂલ દેહે વિલય પામ્યા, મૂકી અવશેષ શુભ કીર્તિ;
જન નવયુગતણા નેતા, ગયા હમ તસ્વની સૂતિ.

(૫)

હડા ઇતિહાસના વેત્તા, ખરા વિજયેન્દ્રસૂરિજી,
વિચારદ ન્યાય ને મંગલ, અને વિદ્યાવિજય તેજી.

(૬)

શિષ્ય ચારે તણા કર્યો, અનુપમ જોઈ આનન્દે;
ઉછલતા બાલ હૃદયો સૌ, શુદ્ધ કર્તવ્ય-પથ મોદે.

— ' બાલકવિ ' ભગતગર.

— ૧૨ —

(૧)

ધર્મેને ધારી વિજયધ્વજ, વિજયધર્મસૂરિ મયા ।
ગુજરાત અજવાથી, નૂરાની વરના નૂરો મયા ।

(૨)

મૂલચક્ર મહુવામાં ખીલી, પ્રતિપદ પમે વિકસી રજા ।
ભારત-ગમન યોગ્ય કયા, પ્રકટાવીને વિરખી મયા ।

(૩)

ઉપદેશની અંબન-સલાહો, હિન્દને આજ મયા ।
ધર્મ-અમૃત પાઈ નાસ્તિક કહકને મળિ મયા ।

(૪)

જોલિયા ચાલી ગયા !

(૬)

કંઈ અગ્નિ-જર્મન ને ઇટાલી, અમેરિકન ભુજવી ગયા !
પૃથ્વી પરે અબુમૂલ અદિંસા, યદ્યપ્ર અકટાવી ગયા !

(૭)

બેક્ટર મુજરાતની સેવા ય સંત કરી ગયા !
આશ્રેય અગણિત કદાનીમાં, સૂરિ સંમળી ગયા !

(૮)

પશુચાળા-પુસ્તક-ચાનચાળા-પુષ્પ ચાં સુરભી ભયાં !
કમચોગી-જીવન-તર નવપલ્લવિત કરી ગયા !

(૯)

મહાવીર ને આહ્લેકથી, આ વિશ્વને જાગવી ગયા !
તે ધર્મના પોકાર-ધર્મ ધરા વિશે જાગવી ગયા !

(૧૦)

બૂલા પડ્યા દેવી દિરસ્તા ! આપ અહીં આવી ચઢ્યા !
ગૂંછ હૃદય રણકાર-પલ્લમાં પાંખ ફેડાવી ગયા !

(૧૧)

રા ! રા ! હવે આ જૈન આલમ ! ઝાલીયા ચાલી ગયા !
મણિમય જીવનની જ્યોત અકટાવી અને ભુજવી ગયા ! !

—“ પાદશાકર ” પાદશા

— ૧૩ —

શ્રીમદ્ વિજયધર્મસૂર્યોચર, સ્વર્ગવાસી માતા ગુરુશય,
 મહાન પુરુષની યાદગીરી કાવચ નિર્વાણભૂમિમાં થાય,
 દક્ષ ચિધ્વ પરિવાર જેમનો દક્ષ મળી એવક મહુદાય,
 વિજયધર્મસૂરિ હિપગારની, કદર કરી અવૃણી કહ શાય
 જય પતાકા જૈન ધર્મની, ફરકાવી ભારત મોઝાર,
 યશ મ. જાજલ નિર્મલ સમજસ, દેશ વિદેશ વખો દદપાર,
 ધર્મ જ્ઞાન વૃદ્ધિ અમિ રચીએ, કારી જેવા ગ્યન મોઝાર,
 રમણિય જૈનશાલા, પશુશાનાતુ આપન જેઓ કરનાર,

— ૧૪ —

વંદન ધર્મથી રે ' ધર્મવિજયસુગિર 'ને આજે,
સ્મરણ-શ્રીગુરુદેવનું રે, કરીએ અતિ ઉત્સાહ;
વિજય મુધર્મનો જેલથી છે, ધર્મવિજય ધરમાહ...વંદન ૧

આજ જયન્તિ એકની છે, ઉજવીએ ઉછરગે;
સદ્ગુણ સંપન્ન દહ સરકારી, આનંદ એ સત્મંગે ..વંદન ૨

માનવ દેહ વિલમ છતાં છે અક્ષર દેહ અલમ;
કૃતિ સર્વ નિહાળુ ત્યારે, સદ્ગુણ દશ્ય પ્રસંગ...વંદન ૩

જગ પદ્મપર ઊજવલ જીવન છે, મંદિર એ માનવ દેહ;
પરમાત્મ પથ સાધન જેનું, માધ્ય ન ચૂકે રેહ...વંદન ૪

“બ્રહ્મચારી” એ બાલપણથી, યોગી આદર્શક જન્મમાં;
જૈન ધર્મધ્વજને ફરકાવ્યો, ધર્મપ્રથમ ગૃહિણી...વંદન ૫

પદ્મદશન અભ્યાસક સાથે, દોહન તાત્ત્વિક કરતા;
જૈન અને જૈનેતરના જે, મંથન મધલા કરતા...વંદન ૬

પ્રકરણ ૧ છું

બારત જૂપણુ દૂપણુ વિશુજે, રેલે રસ સ્યાદ્રાદી;
સોહાબ્યો લવિ લન્ય જગીચો, શિખ્ય વૃન્દ દે યાદી...વંદન ૭

આર્થ મંસ્કૃતિ આર્થ દેસની, શુભ થઈ દુઃસગે;
જીવન અધ્યુ સર્જન કરવા, કેજ બાળવી પ્રસંગે...વંદન ૮

સંકુચિત દષ્ટિ નહીં જોની, વાણી વ્યાપક મામી;
અનેકાન્ત મત વિસ્તૃત કરવા, કાણુ નહીં જાણ નદામી...વંદન ૯

સખા ક્ષેત્ર સૌંદર્ય બનાવા પોષણુ પૂરણુ કરતા;
કરણુ નહીં પ્રણાલી ફરતા, “ધર્મવીર” જો કહતા...વંદન ૧૦

— ૧૫ —

એ ! બતલાવો કોઈ મહર્ષિ, વન્દન કરીએ આજ મહર્ષિ. એ.
 મુનિવર, ગુરુવર, સુરિવર માનું, સત્ય પ્રશ્નક સાચા;
 સમયોચિત સમજાવટ જેની, તાત્વિક સાત્વિક વાચા. એ ૧
 અભ્યાસી ષટ્દર્શનના જે, ધ્યેય અભાષિત જેનું
 તત્ત્વ દોહનની સુંદર શૈલી, ચાન પ્રભાવિક તેનું. એ. ૨
 જૈન અને જૈનેતર જગમાં, પૂજ્ય પવિત્ર ગણુમાં;
 આકર્ષક ગુણુ દિવ્ય અનુપમ, ધર્મ ધીર કહલાયા. એ. ૩
 “ જૈની ઝમ ” જગમાં ફેલાવવા, યત્ન ચચાવિધ કરતા;
 ભક્ષ ન તેહ તરફ રહું આજે, ઝમડા આગલ ધરતા. એ. ૪
 “ સાધારણ ” અને “ દેવ દ્રવ્ય ”નો, પ્રશ્ન પ્રમાણિક જેનો.

પ્રકરણ ૨ જી

શૈલ પ્રદર્શક તારો

૧

તાર મળ્યો. સ્વર્ગવાસ માટે ધણી દિલગીરી.

—જૈનસંઘ, પાટડી.

૨

આચાર્ય મહારાજના અવસાનના હૃદય-દ્રાવક સમાચારથી અત્યંત દિલગીરી. જૈનસંઘને માટે અસહનીય ખોટ, અંતઃકરણની સમવેદના.

—જૈન શ્વે. સંઘ, નાગપુર.

૩

આચાર્યજીના અવસાનથી આમલનેરના લોકો અત્યંત દુઃખી. જૈન સંઘનો સ્થંભ તૂટી પડ્યો. પરમાત્મા તેમના આત્માને શાન્તિ આપે.

—જૈનસંઘ, આમલનેર.

૪

મહારાજ ધર્મવિજયસૂરિના દુઃખદાયક અવસાનથી અત્યંત દુઃખી. અહિં હડતાલ પડી, એમના અમર આત્માને શાન્તિ મળે.

—જૈનસંઘ, અમરેલી.

૫

આચાર્ય મહારાજના અમામયિક મૃત્યુ માટે અંતઃકરણથી સમવેદના.

—શ્રી સંઘ, જાનારસ.

૬

આચાર્યજીના સ્વર્ગવાસ માટે દિલગીરી. પાખી પાણી.

—જૈનસંઘ, વીરમગામ.

૭

આચાર્ય મહારાજે આ સંસાર છોડ્યો, સંભળીને અત્યંત દુઃખ. શોક માટે આજે જળાર બંધ.

—જૈનસંઘ, લીમડા.

૮

મળ્યો. વિજયધર્મસૂરિના દેહાવસાન માટે અત્યંત દીલગીરી. તેમના માન માટે હડતાલ પાડી.

—ગોટા મુદાજન, અમરેલી.

૯

મળ્યો. જૈનસંઘના નાવક આચાર્ય મહારાજના અસામાપિક અવસાન માટે અત્યંત દિલગીરી.

—જૈનસંઘ, મહુવા.

૧૦

આચાર્યના અવસાનથી અંતઃકરણથી અફસોસ. એમના આત્માને શાંતિ મળે.

—સુનાવાલા, ભાવનગર.

૧૧

મળ્યો. નેતા જૈનાચાર્યજીની ખોટથી અત્યંત દિલગીરી.

—જૈનસંઘ, એલાવી.

૧૪

આચાર્યજીના સ્વર્ગવાસ માટે અંતઃકરણથી દિલગીરી બધા સાધુઓને માટે સમવેદના.

—હીરાચંદ (સચેતી) અમુજમેર.

૧૫

અત્યંત દિલગીરી, બધા સ્વેતાગ્નિ જોનારો વ્યાપાર બધ કયો.

—જૈનમંધ, બધાવર.

૧૬

મહારાજજીના અવમાન માટે અંતઃકરણથી દિલગીરી.

—જૈનમંધ, ઇંદોર.

૧૭

શુરકુલના રચાપક આચાર્ય મંના અવસાનથી શુરકુલના વિદ્યાર્થી અને રક્ષાને અત્યંત દિલગીર. સાસનદેવ એમના આત્માને સંપૂર્ણ શાંતિ આપે.

—ત્રિભુવનદાસ અમરચંદ.

મેનેજર યશોવિ. જૈનગુ, પાલીતાણા.

૧૮

હું અને શ્રીસંધ આચાર્યજીના દુઃખદાયક અવસાન-સમાચાર જાણીને અત્યંત દિલગીર.

—રાજ, અમુજમગંજ.

૧૯

પૂજ્યપાદ વિજયધર્મસૂરિજીના અવસાનથી અત્યંત દિલગીરી.

—જૈનધર્મ પ્રચારક સલા, ભાવનગર.

૨૦

મળ્યો. પૂજ્યપાદ વિજયધર્મના અવસાનથી અત્યંત દિલગીરી.

—ડોમાભાઈ અબેચંદ અને સંધ, ભાવનગર.

૨૧

બધા સભાસદો અત્યંત દિલગીર. જૈન સંઘ માટે ન પૂરી યાચ
તેવી ખોટ.

વલ્લભદાસ,

—એ આત્માનંદ જૈન સભા, ભાવનગર

૨૨

આચાર્યજી વિજયધર્મસૂરિજીનો સ્વર્ગવાસ સાંભળી અત્યંત
દિલગીરી,

—જૈન સ્વયંએવક મંડળ, મુંબઈ

૨૩

બારે ખોટને માટે બહુ કુઝળી, અંતઃકરણથી સમવેદના સ્વીકારથી.

—કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવ, અમદાવાદ

૨૪

૨૭

મળ્યો. જૈનસંઘમાંથી આ મહાત્માના જવાથી દિલગીર. પરલોકમાં
સુખ માટે પ્રાર્થના કરીએ છીએ. દેવવંદન કર્યું. બગર બંધ.
—જયવિજય અને મહાસંઘ, શિવમંજ

૨૮

મળ્યો. વિજયધર્મસૂરિજીનો સ્વર્ગવાસ સાબળીને શ્રીમંધ અત્યંત
દિલગીર

જૈનમંધ, રતલામ

૨૯

શુદ્ધાત્મા આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિના દુ.ખદાયક મમાચાર મળ્યા.
અંતઃકરણથી સમવેદના જાહેર દરીએ છીએ.

—જૈનસંઘ, આગરા

૩૦

તાર મળ્યો. પાખી પાળી. બહુ દિલગીર. એમના આત્માને શાંતિ
થાઓ.

—જૈનાચાર્ય બુદ્ધિસાગરસૂરિજી, મહેમાણા

૩૧

મહારાજના અવસાન માટે દિલગીર. મમવેદના સ્વીકારશો.

—દેશપાંડિ, ધુળીયા

૩૨

મળ્યો. દુ.ખદાયક સ્વર્ગવાસ માટે અમે બધા દિલગીર

—જૈનસંઘ, પ્રાંતીજ.

૩૩

મળ્યો. મોટી ચિંતા. મહાજને હડતાલ પાડી. પરમાત્મા એમના
આત્માને આશીર્વાદ આપે.

—સાખી હેતશ્રીજી અને જૈનસંઘ દુડી.

૩૪

અમે અને સંઘ આચાર્યશ્રીનું અવસાન સાબળીને બહુ દિલગીર કાસે દેવવદન કયું.

—આચાર્ય જયસરિણ, મુંબઈ.

૩૫

મળ્યો વિજયધર્મસરિણએ આ સંમાર છોડ્યો તેથી સંઘ બહુ જ ચિંતા કરે છે.

—જૈનસંઘ, બોટાદ.

૩૬

મળ્યેલ વિજયધર્મસરિણના જવાબી જૈનસંઘ, એક યોગ્ય સુર, તત્ત્વવેત્તા અને ભારતીય સાહિત્યના વિદ્વાનને ખોવે છે, કે જેની બરાબરી ક્યાંય પશ્ય નથી જોવાની. એમની ખોટ પૂરાય તેમ નથી. એમના માન ખાતર હડતાલપૂર્વક પાખી પાગલ અને રમરણ માટે ફંડ કયું.

૪૦

આચાર્યજી માટે બહુ દિલગીર.

—જૈનસંઘ, વલસાડ.

૪૧

આચાર્યજીના આકર્ષિતક અવસાનથી દુઃખી. એમના પવિત્ર આત્માની શાંતિ મોટે પ્રાર્થના કરીએ છીએ. બધાએની સાથે અંતઃકરણથી સમવેદના.

—શ્રી જૈનસ્વયંસેવક મંડળ, ઇંદોર.

૪૨

વિજયધર્મચરિત્રો સ્વર્ગવાસ સાંભળી દિલગીર.

—મોહનવિજયજી, સૂરત.

૪૩

તાર મળ્યો. નાશિકના જૈનો તરફથી હું આચાર્યશ્રી માટે દિલગીરી બહાર કરું છું. પરમાત્મા એમના આત્માને શાંતિ આપે.

—જનલાલ દામોદર, નાસીક.

૪૪

ધર્મવિજયજી આચાર્યના અવસાન માટે બહુ દિલગીરી.

—શ્રીસંઘ, જામનગર.

૪૫

તાર મળ્યો બહુ દિલગીર. પત્ર વાંચ્યો, ધૈર્ય રાખો.

—માણેક મુનિ. પાલણપુર.

૪૬

આચાર્યજીના અવસાનથી પડેલી જોટ માટે અત્યંત દિલગીર

—હીરાકુંઝર

જૈન સંઘ સમસ્ત.

મનલાલ એમચંદ ટોપીનાથા-સૂરત

૪૭

બહુ દુ:ખી. એમના મોક્ષ માટે અત કરણથી પ્રાર્થના

—પાઠક, વડનગર

૪૮

મળ્યો આચાર્ય વિજયધર્મસુરિજીના અવસાન માટે અત્યન્ત દિલગીરી

—જૈન સધ, વળા

૪૯

એક જાહેર સભામાં એકઠો થયેલો જૈન સધ આચાર્ય વિજયધર્મસુરિજીના અવસાન માટે અત્યન્ત દિલગીરી જાહેર કરે છે અને તેમના શિષ્યોને, તેમની મોટી ખોટમાં સમવેદના જાહેર કરે છે અને આશા રાખે છે કે તેઓ એમના મોટા પરોપકારી કામો આગળ ચલાવશે.

—વી. કે. નામજોશી પ્રિંસીડેટ, ખ.ભાત.

૫૦

મળ્યો આચાર્ય વિજયધર્મસુરિજીના અવસાનથી આઘાત પહોંચ્યો. અહિં દેવ વદન ચતુર્વિધ સધે ક્યું બજાર બધ હતો મોટી શોક સભાઓ, પૂજા, આંગી, સપૂર્ણ રીતની વિગેરે થયું.

—આચાર્ય વિજયવીરસુરિ અને જૈનસધ, અમરકાલા

૫૧

આચાર્ય નીતિવિજયજી અને સધ, આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસુરિજી માટે અત કરણથી દિલગીર.

—જૈનસધ, વેરાવળ

૫૨

જૈનાચાર્ય વિજયધર્મસુરિજીનો સ્વર્ગવાસ માનવજાને હિઝ દાખનેસ બહુ દિલગીર, મને સમવેદના જાહેર કરવાની આશા મળી છે

—પ્રાણવેદ સે. મહારાજાજી સાહેબ ઉદયપુર.

૫૩

મહુવાના રહેવાસીઓએ, અત્યન્ત દિલગીરીપૂર્વક મહાન્ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીના દુઃખદાયક સ્વર્ગવાસના સમાચાર સાંભળ્યા છે. તેઓ (મહુવાના રહેવાસીઓ) આખા દેશને માટે, અને ખાસ જૈનોને માટે તેમની ન પૂરી શકાય, એવી ખોટને માટે સમવેદના જાહેર કરવા માટે એક જાહેર સભામાં મળ્યા છે

—નટવરલાલ માણેકલાલ સૂરતી, પ્રમુખ, મહુવા

૫૪

જૈનશ્વેતાચ્ચર આનંદવર્ધક મંડળના સભાસદો એક ખાસ સભામાં એકત્રિત થઇને આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિજીના સ્વર્ગવાસ માટે દિલગીરી જાહેર કરે છે, તથા જે વિવિધ ધાર્મિક સેવાઓ તેઓએ કરી છે, તે અને જૈનધર્મને માટે એમની અત્યન્ત લાગણી તથા કાર્યકુશલતાનું અનુમોદન કરે છે. એમનો આત્મા શાંતિમાં રહે, એ હ્રદયે છે એમના આત્માને માર્ગ આપવા માટે સભાસદો તરફથી અવતીજી તીર્થના દેરાસરમાં પૂજા-આગી કરવામાં આવી છે.

—આનંદ વર્ધક મંડળ, ઉજ્જૈન.

૫૫

વિજયધર્મસૂરિજીના સ્વર્ગવાસ માટે દિલગીરી એમના આત્માને શાંતિ મળે.

—જૈનસંઘ, ત્રિભાસપાટણ.

૫૬

યોગ્ય આચાર્યના અવસાન માટે ઘણી દિલગીરી.

—જૈનશ્રેયસ્કર મંડળ, બોરસદ.

૫૭

આચાર્ય મહારાજનું અવસાન સાલળીને અદિનેા સંધ ધણે
દિલગીર, બધું કામ બધું

—ચંદનમલ નાગોરી અને સંધ, છાટીસાદડી.

૫૮

વિજયધર્મસુરિજીના સ્વર્ગવાસથી દિલગીરી.

—લીલાચંદ્ર મુખામયદ, શિરપુર.

૫૯

મહારાજ કુમાર, આપના વિદ્વાન ગુરના સ્વર્ગવાસ માટે બહુ
દિલગીર

—પર્માનલ એસિસ્ટન્ટ, ઉદયપુર.

૬૦

૬૪

બરોડા જૈનસંઘ આચાર્યજીની જોટ માટે અંતઃકરણથી દુઃખી.

—અમથાલાલભાઈ, બરોડા.

૬૫

વિજયધર્મસૂરિના અવસાન માટે અમે દુઃખી છીએ.

—બાલચંદ કોચર અને જૈનસંઘ, અમરાવતી.

૬૬

આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિજીનું અવસાન સાંભળીને અત્યંત દુઃખી. આખા હિંદુસ્થાન માટે ન પૂરી શકાય એવી જોટ પડી છે.

—માનસંકર પીતામ્બરદાસ મહેતા, લાવનમર.

૬૭

આપના શુરજી શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીનું અવસાન સાંભળીને હું બહુ દિલગીર છું. આખા જૈનસંઘ માટે એમનું અવસાન, એક મોટી જોટ છે. મારી અંતઃકરણની સમવેદના સ્વીકારશી.

—વિંધ્યેશ્વરીપ્રસાદ કર્નલ. ચીફ સેક્રેટરી, જનરલ સ્ટેટ.

૬૮

પૂજ્યપાદ આચાર્ય આપણી વચમાંથી ગયા છે, એ સાંભળી હું ખરેખર દિલગીર થયો છું. તેઓ એક વધારે શાન્ત જીવનમાં ગયા છે, એ જાણીને આપણને દિલાસો મળે છે.

—મંગાનાથ ઝા. સંસ્કૃત કોલેજ જનરલ.

૬૯

આચાર્ય મહારાજના સ્વર્ગવાસના સમાચાર સાંભળીને અત્યંત દુઃખી. જૈનસંઘ માટે ન પૂરી શકાય એવી જોટ પડી. હૃદયના જોડાણમાંથી સમવેદના

—કેશરીચંદ પન્નાલાલ ઝવેરી, નામપુર.

૭૦

ગુરૂ મહારાજના અસામાયિક મૃત્યુ માટે અંતઃકરણથી સમવેદના વાયરો.

—મંગળવિજયજી, અનામ.

૭૧

વાંચો. દિલગીર

—વિજયનેમિસુરિ, અનામ.

૭૨

જૈન ધર્મ પ્રભાવક મહાન આચાર્યશ્રીના એક ઉત્તમ આચાર્યની ખોટા આપણને પડી છે. એ મહાશયને મને આધાત થયે.

—અમરચંદ, મુંબઈ.

૭૩

વિજયધર્મસુરિના અવસાન માટે બહુ દિલગીર.

—કર્મચંદ નારાયણજી, અમરેલી.

૭૪

ધર્મસુરિના અવસાન વાંચી બહુ દિલગીર સમવેદના સ્વીકારશો.

—નરોત્તમદાસ, મુંબઈ.

૭૫

આચાર્યશ્રીના અવસાન માટે અમે દિલગીર છીએ.

—જેસંગલાલ મોતીલાલ, મુંબઈ.

૭૮

શ્રીજીનાયકશીરહિ જૈન બાળાશ્રમના સ્થાપક તથા પિતા એવા આચાર્ય
મહારાજશ્રીના સ્વર્ગવાસથી બહુ દુઃખી.

—બાળાશ્રમ, મેદુવા.

૭૯

પરમ પૂજ્ય ત્રિજયધર્મસરિજીનું અવસાન સાંભળીને અત્યંત
દિલગીર,

—ફલભયંદ, ભાવનગર.

૮૦

જૈનીશ્રમને પડેલી બારે બેઠાં માટે દિલગીરી. એમને સામ્યતા
શાંતિ મળે અને શાંત શેષની એમના ઉપર પડે, એમ આહીએ છીએ.

—દેવચંદ દામજી અને
શુભાનયંદ લક્ષ્મણાઈ } —ભાવનગર.

૮૧

ધર્મસરિજીનું અવસાન વાંચીને અંતઃકર્ણથી દુઃખી, અસામાયિક
બેઠાં પડી છે.

—મોહનલાલ હેમચંદ, મુંબઈ.

૮૫

આજે સભા થઈ, વિજયધર્મસૂરિના અવસાન માટે અત્યંત દિલ-
ગીરી જાહેર કરી.

—અંચમાળા, હાલવનગર.

૮૬

આચાર્ય મ૦ સાહેબની ખોટ સાબળીને અત્યંત દિલગીરી.

—અમૃતલાલ કેવળદાસ, ગોધાવી.

૮૭

આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિજીનું અવસાન સાંભળી બહુ દિલગીર.

—જીદાબાઈ સાકરચંદ, હાલવનગર.

૮૮

મહારાજજીના અવસાન માટે અતઃકરણ્યથી સતાપ થયો.

—નથમલ ગંભીરમલ, ઇંદોર.

૮૯

વિજયધર્મસૂરિના અવસાન માટે આજે સભા થઈ અત્યંત દિલ-
ગીરી જાહેર કરી

—જેનમુવકમંડળ, હાલવનગર.

૯૨

તાર વાંચ્યો. આત્માર્થજ્ઞના અવસાનથી બહુ દિલગીરી.
—લાલચંદ, ઝાલરાપાટણ.

૯૩

આત્માર્થ મહારાજના અવસાન માટે દિલગીર. આત્માની શાશ્વત
શાંતિ પ્રગટીએ છીએ.

—સેક્રેટરી જૈન ગુરુજી, મુંબઈ

૯૪

વિજયધર્મસૂરિજીનું અવસાન સંભળીને બહુ દિલગીર.
—કચ્છચંદ, મુંબઈ

૯૫

જૈનસમાજને પડેલી ખોટ માટે અત્યંત દિલગીર. એમના આત્માને
શાંતિ અને પ્રકાશ થાય, એમ ચાહું છું.

—ફકીમંદ ઝવેરચંદ, લાવનગર.

૯૬

તાર વાંચ્યો. બહુ દિલગીર. કાગળ વાંચ્યો.
—કપૂરવિજયજી, અમરનગર

૯૭

આત્માર્થ મહારાજનો સ્વર્ગવાસ અસમયમા થયો એ જાણી બહુ
દિલગીરી. અહિં સંધ સાથે દેવવંદન થયું.

—નયમલ કન્હેયાલાલ, મુંબઈ

૯૮

આત્માર્થ મહારાજનો દુઃખદાયક સ્વર્ગવાસ સંભળીને અત્યંત દુઃખી.
—મણિલાલ જોડણલાલ, મુંબઈ.

૯૯

૧૦૦

મહારાજના અવસાન માટે અંતઃકરણથી દિલગીર.

—નંદલાલ મોતીલાલ, ઇંદોર.

૧૦૧

આચાર્ય મહારાજનું દુઃખદાયક અવસાન સંબંધીને દિલગીર

—ઉત્તમચંદ ઢીરજી, મુંબઈ.

૧૦૨

અંતઃકરણથી સમવેદના જાહેર કરે છું. સ્વર્ગવાસી આ મહારાજને મહેરબાની કરીને પ્રશ્નમાં અને માગા પહેરવો.

—ઉશ્વરચે, ઇંદોર.

૧૦૩

આચાર્ય મહારાજના અવસાનથી અત્યંત દિલગીર.

—નમીનરામ પુરોષોત્તમદાસ, મુંબઈ.

૧૦૪

પ્રકરણ ૩ જી

સંસ્થાઓના કાર્યો

૧

શ્રી ભોરસદના સકળ જૈનોની મળેલી આ સભા મર્વાનુમતે પૂજ્ય શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયધર્મસૂરિજીના ભાદપદ સુદિ ચતુર્દશીના રોજ થયેલા અવસાન માટે ધણીજ દિવગીરી જાહેર કરે છે, અને એમ માને છે કે, આચાર્યશ્રીની કાળરાગ્ન્યે કરેલી ગિરજતારીયા સમસ્ત જૈનકોમને એક બારે ખોટ પડી છે. તેમનું શુદ્ધ ચારિત્ર, જૈન-મંથની મેવા અને અદ્વિતીય વિદ્વતા માટે અમો ખાસ નોંધ લખ્યો છીએ. આચાર્યશ્રીના આત્માને નિરંતર શાંતિ મળે. એવી શ્રી જિનેશ્વર પ્રાચે અમારી નમ્ર પ્રાર્થના છે.

જોરસદ.	}	શા. જીનાભાઈ પ્રભુદાસ
તા. ૧૬-૬-૨૨		પ્રમુખ ફૂલચંદ જેસગજાઈ સેક્રેટરી.

—જૈન શ્રેયસ્કર મડળ, જોરસદ.

૨

ગુરુવર્ષ પૂજ્યપાદ શાસ્ત્રવિશારદ-આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયધર્મ-સૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રી તા. ૫-૬-૨૨ મંગળવારે કાળધર્મ પામવાના અમાચાર મળતાં આ મસ્થાની એક ખાસ મલા તા. ૭-૬-૨૨ ના રોજ રા. પ્રાતીયદ ગીરધર કાપડીયા સોલીસીઠરના પ્રમુખપણા નીચે સંસ્થાના મહાનમા મળી હતી. અને નીચે પ્રમાણેના દરેક ધણીજ શાંતિથી દરેક સલાસદોએ પસાર કર્યો હતો.

“ શાસ્ત્રવિશારદ-જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી, કે જેઓ એસિયાટિક સોસાયટી બેંગાલ, એસિયાટિક સોસાયટી હટાવી અને જર્મન ઓરિયેન્ટલ સોસાયટીના એનારરી મેમ્બર હતા, તેઓ તા. ૫-૬-૨૨ મંગળવારે શિવપુરી મુકામે કાળધર્મ પામવાથી જૈનકોમને

પ્રકરણ ૩ જી

એક ધુરંધર વિદ્વાન્ આચાર્યની ખોટ પડી છે તેમજ હિંદુસ્થાનમાં અને હિંદુસ્થાન બહાર જૈનેતર પ્રજાએ એક સાહિત્યસોધક વિદ્વાન્ ગુમાવેલ છે. જેને માટે ધી જૈન સેનિટરી એસોસીએશનની મેનેજિંગ કમિટીની તા. ૭-૬-૨૨ ના રોજ મળેલી ખાસ સભા પોતાનો અત્યંત ખેદ પ્રદર્શિત કરે છે. ”

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજશ્રીના કાળધર્મ પામવાના સમાચાર મળતાં તા. ૫-૬-૨૨ ના રોજ આચાર્ય મહારાજશ્રીના માનમાં આ સંસ્થાની ઓફીસ બધ રાખવામાં આવી હતી.

—કલકાત શુદ્ધતાસ વર્કીય,

તા. ૮-૬-૨૨

સેક્રેટરી,

જૈન સેનિટરી એસોસીએશન, મુંબાઈ.

૩

પૂજ્યપાદ આચાર્યશ્રીવિજયધર્મસૂરિ મહારાજ કાળ ધર્મ પામ્યાથી આ સભાએ એક મહાન્ ગુરૂ તથા આ સમાજના મોટા એક લીડરને, બહુ કહિયે તો એક પિતાને ગુમાવેલ છે. તેટલુંજ નહિ પરંતુ જૈન કામે એક અમૂલ્ય રત્ન ગુમાવ્યું છે. જેનું વર્ણન થઈ શકે નહિ. વળી હિંદુસ્થાનમાં તેઓશ્રીની મોટી ખોટ પડી છે. જેનોએ-જૈનેતરોએ એક મહાન્ વિદ્વાન્ અમૂલ્ય રત્ન ગુમાવ્યું છે. જેની ખામી પુરાતી મુશ્કેલ છે.

૪

શાસ્ત્ર વિશારદ-જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિ મહારાજના અકાળે કાળધર્મ પામવાના અત્યંત શોકજનક ખગર આ મંડળને મળતાં, આ મંડળ અંતઃકરણપૂર્વક દિલગીરીની નોંધ લે છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ તેવા એક ધર્મ ધુરંધર શાસનરસિક મહાપુરુષને જોયા બદલ એદ દર્શાવે છે, અને શિષ્ય સમુદાયને દિવસોથી પત્ર લખી મોકલવા ઠરાવ કરે છે.

મુ'બ.મ.

૧૨-૬-૨૨

ચતુરદાસ માણેકલાલ શાહ.

ધરમશી નથુભાઈ.

ઓ સેક્રેટરીઓ.

—જૈનબાળ મિત્ર મંડળ, મુ'બ.મ.

૫

શ્રી વીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળના ઉત્પાદક શાસન પ્રભાવક સુપ્રસિદ્ધ શાસ્ત્ર વિશારદ-જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી એસોશિયેટ મેમ્બર એસીયાટીક સોસાયટી બંગાલ, તથા જોનરરી મેમ્બર એશિયાટીક સોસાયટી હટાલી અને જોનરરી મેમ્બર જર્મન ઓરીએન્ટલ સોસાયટી, અનંત ચતુર્દશીના પ્રજાતે આલીપર પાસે શિવપુરીમા કાળ ધર્મ પામ્યા. તેથી આ સંસ્થાએ એક મહાન નેતા શુભાવેલ છે. તેટલું જ નહિ પરંતુ જૈન પ્રજાએ એક ધર્મધુરંધર આચાર્ય શુભાવેલ છે. અને હિંદના જૈનેતર તેમજ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ જૈનધર્મના સંશોધન અર્થે એક બાહોશ સહાયક અને વિદ્વાન મિત્ર શુભાવેલ છે તે ખાતર આજની સભા અત્યંત જોદની લાગણી પ્રદર્શિત કરે છે અને પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરે છે કે તેમના પવિત્ર આત્માને પરમ શાંતિ બક્ષે.

શ્રીવીરતત્ત્વપ્રકાશકમંડળ મુ'બ.મ.ની એનેન્જિંગ કમિટીને ઠરાવ.

બોગીલાલ દાલાભાઈ

પ્રમુખ.

તા. ૧૦-૬-૨૨

ચિત્રપુરી, માળવા ખાતે પરમપૂજ્ય શાસ્ત્ર વિચારદ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી કાળ ધર્મ પામ્યાના અત્યંત ખેડકારક સમાચાર સાંભળી આ મંડળ પોતાને ખેડ પ્રદક્ષિત કરે છે, અને તેઓશ્રીના વિદ્યાગ શિષ્યવૃંદ—જેઓ જોકે મંસારથી વિરેકત છે, છતાં તેઓને આ કાળમાં ગુરૂશ્રીનો વિયોગ જણાય, એ સ્વાભાવિક છે. તેથી તેઓ પ્રત્યે સદાનુભૂતિ દર્શાવે છે. અને ઉપાધ્યાયશ્રી હંદવિજયજી, મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજી, મુનિશ્રી મંગળવિજયજી, મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી આદિ ગુરૂશ્રીના શિષ્ય વર્ગને વિનવે છે કે તેઓશ્રી ગુરૂશ્રીના આદર્શ ધમ્મે આવીને જન ધર્મની અનેકવિધ સેવામાં નિમગ્ન રહે અને ગુરૂશ્રીની વિદ્યાગ સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને અને તેઓશ્રીના પવિત્ર હસ્તે ચયેલાં કાર્યોને પોષતા રહે અને તેઓશ્રીની ઉદાર વિચાર પરિણતિ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને જૈનધર્મનો પરિચય કરાવવાની તીવ્ર ઇચ્છા અને તાર્થ રક્ષાની તેમની તિતિક્ષાવૃત્તિને પોતાના ખ્યેય તરીકે રાખે.

—શ્રી જૈન અભ્યાસક મંડળ, મુંબઈ
શાહ વીરચંદ પાનાચંદ

૬-૬-૨૨

પ્રમુખ.

૭

શ્રીહસવિજયજી જૈન શ્રી હાયખેરો-વડોદરાની જનરલ સભા.

પરમપૂજ્ય શાસ્ત્રવિચારદ—જૈનાચાર્ય શ્રીમદ, વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ, કે જેઓશ્રીએ ગ્રામીણર રેલ્વેમાં ચિત્રપુરી ગામે તા. ૫-૬-૨૨ ના રોજ મુઘરે કાળધર્મ પામ્યાની હૃદય-દ્રાવક ખબર અત્રે તારથી મળતાં તીવ્ર ખેડ પથરાઈ ગયો હતો, અને તેઓશ્રીના માનમાં સદરદુ હાયખેરીનું કામકાજ-બધ રાખવામાં આગ્રહ હતું. મહંમદ સ્વર્ગવાસી મહાત્માએ જૈનશાસનની ધણી ઉત્તમ મેવાઓ બચાવી છે. તેઓશ્રીએ

શ્રીમશોવિજયજી જૈનપાઠશાળા, શ્રીવીરતત્ત્વ પ્રકાશકમંડળ વિગેરેની સ્થાપના કરી નમુનેદાર સંસ્થાઓ બનાવી છે. તેમજ કેટલાક ગ્રંથાદિ લખ્યા છે, એટલુંજ નહિં બલકે પાશ્ચાત્ય દેશોની એશિયાટિક સોસાયટી' એફ પટાવી, અને જર્મન ઓરિયન્ટલ સોસાયટીમાં ઓનરરી મેમ્બર હોઇ શાના કેટલાક વિદ્વાન જૈન દિશેસોદશેના ધણા સમાજમર્મા આવ્યા હતા. અને શાસનનો સારો ઉઘોત કર્યો છે. આવા પરમોપકારી મહાત્માના સ્વર્ગમનથી મક્કળ શ્રીસંધને બારે ખોટ પડી છે. તેઓશ્રીના આત્માને પરમ શાંતિ મળે. અને મદરદુ ઠરાવની નકલ પ્રમુખની સહીથી તેઓશ્રીના વિદ્વાન શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજને મોકલાવી આપવી.

વડોદરા.

દલપતભાઈ જગજીવનદાસ

૮-૬-૨૨

પ્રમુખ

શ્રીહસવિજયજી જૈન ક્રી લાયબ્રેરી.

અત્રેના મધર્મા પશુ દિલગીરીનો ઠરાવ કર્યો છે તથા વદ ૪ ને રવિવારના દિવસે પાખી પાળવાનો ઠરાવ કર્યો છે. સમાજને ખરેખર એક ધોરી વિદ્વાન રત્ન શુભાચ્યું છે. બાવી.

વડોદરા

બાલભાઈ

૮-૬-૨૨

૮

શ્રી શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપરમપૂજ્ય શ્રદ્ધાત્પદ શ્રીશાસ્ત્રવિશારદ આચાર્ય શ્રીવિજયવર્મસુરિજી મહારાજકી આકસ્મિક મૃત્યુ પર મહાલકો અત્યન્ત દુઃખ હોતા હૈ । જૈનસમાજકે એક ધુરંધર વિદ્વાન મહાત્માકા ઉઠ જાના, હસ નાજુક સમયમેં બહુતહી બુરા હુઆ । હસ લામીકો પૂરી હોનેમેં જૈનસમાજકો બહુતહી વિલંચ તક રાહ દેલની હોગી । આપકે ઉત્તમોત્તમ ધર્મસેવાકે કાર્યસે આપકી અમઝ ઘવલ કીર્તિ સમસ્ત

મારતમે ગૂંમ રહી થી । આપને જૈનધર્મકા ઢંકા ગુરૂપમે મી મહાગડા
 દિયા યા । એસે મહાન્ વિદ્વાન્ મહાત્માકી સ્વામી જૈનમ્માનકે લિયે
 એક મહાન્ સ્વામી હૈ । હે વીતરાગ પ્રયો । રૂમ સ્વામીકો શીઘ્રહી પૂરી
 કરો । પરમાત્મા રૂમ મહાન્ પવિત્ર આત્માકો શાંતિ દેવે ।

હંદોર

દૌલતરામ કોઠારી.

૬-૯-૨૨

For સમાવતિ.

—શ્રી જૈન સ્વયંસેવક મંડળ. હંદોર.

૬

—શ્રી માણસા જૈન એવરકર મંડળ. માણસા.

(૧) જ્ઞાતીધર પાસે આવેલા ચિવપુરી મુકામે શાસ્ત્રવિચાર-

જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાદરવા મુદિ ૧૪ ના
 દિવસે સ્વયંવામ થયાના સમાચારથી આ મંડળ અત્યંત શોકની લાગણી
 અનુભવે છે. તેઓશ્રીના અવસાન પ્રસંગથી જૈનધર્મનો એક આધાર
 સ્થંભ ઘૂટી ગયાનું તેમજ જૈનતત્ત્વના જગતપ્રચારની એક અણુમોલી
 દિશાને પક્ષપાત થયાનું માને છે.

(૨) સહજત આચાર્યશ્રીના અવસાન પ્રસંગની યાદગિરિ રાખવા

જ્ઞાતીધર નરેશ શ્રી સિધિયા સરકારે એક વીધા જેટલી જમીન શ્રીવિજય-
 ધર્મસૂરિ સમારકને ભેટ કરી છે, તે માટે તે નામદારનું આ મંડળ
 અભિનંદન કરે છે. તેમજ સદર સમારકને સૂરીશ્વરજીના ગુણોને યોગ્ય
 બનાવવા તેમના સિધ્ધ સંપ્રદાયે તેમજ કેટલાક ગૃહસ્થોએ જે સ્વત્ત્વ
 પ્રયત્ન આરંભ્યો છે, તેનું સ્વાગત કરે છે, અને અત્રેના જૈનસંઘને તેમા
 મયાશક્તિ શક્તિ આપવા આગ્રહપૂર્વક બલામણુ કરે છે.

માણસા

કેશવલાલ નગીનદાસ

૨૬-૯-૨૨

આ એકેટરી.

૧૦

આ મંડળ એવો ઠરાવ કરે છે કે સુપ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રવિચારક જૈનાચાર્ય શ્રી-વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ તા. ૫-૬-૨૨ ના રોજ શિવપુરી ખાતે કાળ ધર્મ પામ્યા છે, તેથી આ મંડળ દિલગીરી જાહેર કરે છે. વધુમાં જૈનપ્રજાએ આવી એક ધર્મધુરંધર આચાર્ય ગુમાવેલ છે. જેની ખોટ જૈનસમાજમાં કદી પશુ પૂરી શકાય એમ નથી. તેઓશ્રીના શિષ્યમંડળને અમો અંતઃકરણથી દિલાસો આપીએ છીએ. અને પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરીએ. છીએ કે તેમના પવિત્ર આત્માને પરમ શાંતિ અપી.

રહેર.

ચા. રૂપચંદ જીજ્ઞાભાષ

સેક્રેટરી.

૨૧-૬-૨૨

શ્રી રહેર જૈન મિત્રમંડળ. રાંદેર.

૧૧

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓની મળેલી સભા જૈન કોમ અને સાહિત્યની મહાન સેવા કરનાર શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીના અચાનક અને દિલગીરી ભર્યા કાળધર્મ માટે પોતાનો અત્યંત શોક પ્રદર્શિત કરે છે. અને તેમના આત્માને શાંતિ ધ્વજ છે.

૧૦-૬-૨૨

ગોવિંદજી ઉજ્જમરી.

—શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનું વિદ્યાર્થી મંડળ, અંબા.

૧૨

આ મંડળ એવો ઠરાવ કરે છે કે સુપ્રસિદ્ધ શાસ્ત્ર વિચારક જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વરજી તા. ૫-૬-૨૨ મંગલવારે શિવપુરી ખાતે કાળધર્મ પામ્યા તેથી આ મંડળ અત્યંત દિલગીરી જાહેર કરે છે. જૈન પ્રજાએ

આથી એક ધર્મ ધુરધર આચાર્ય ગુમાવેલ છે જેની ખોટ જૈન સભા
જમાં કદિ પણ પૂરી શકાય એમ નથી તેઓ શ્રીના શિષ્ય મડળને
અમે અત કરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના
કરીએ છીએ કે-તેમના પવિત્ર આત્માને પગ્મ શાંતિ બક્ષે

રાદેર.

દાકોરદાસ છગનલાલ

૧૬-૯-૨૨

મેકેટરી

—રાદેર જૈન યુવક નડળ, રાદેર.

૧૩

શ્રીજૈન શ્વેતામ્બર કાન્દરન્સ, શ્રીજૈન એસોશીએશન ઓફ ઇડિયા,
મુબમ માગરોજ જૈન સભા, શ્રીયશોવિજય જૈન ગુરકુળ, શ્રીવીરતત્વ
પ્રકાશકમડળ, શ્રીજૈનસેનીટેરીએસોસીએશન શ્રીપાનીતાણુ જૈન બાળાશ્રમ,
તથા શ્રીજૈનસ્વયસેવક મડળના આધાર હેઠળ મળેલી મુળપના સમસ્ત
જૈનોની જાહેર સભાનો ઠરાવ

૧ " મુબમની જૈન કોમની લુદા લુદા મડળોની મળેલી આજની
જાહેર સભા અતિ ખેદ સાથે ઠરાવ કરે છે કે પરમ પૂજ્ય શાસ્ત્ર વિદ્યા
શ્વ-જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વરજી, કે જેઓ એસિયાટિક સોસાયટી
ઓફ બંગાલ, એશિયન્ટેલ સોસાયટીના એનરરી અને એસશીઓ
એમ્બર હતા તેમજ બનારસની શ્રીયશોવિજયજી પાઠશાળા, મુબમના
શ્રીવીરતત્વપ્રકાશકમડળના ઉત્પાદ કરતા જેઓએ ગુજરાત, કાઠિયાવાડ,
બિહાર, બંગાલ મહારાષ્ટ્ર રાજપૂતાના વિગેર દેશોમાં વિહાર કરાને
અનેક દેશી તેમજ પરદેશીઓને જૈનધર્મનો ઉપદેશ આપી જૈન ધર્મ
તરફ આકર્ષ્યા હતા તેઓશ્રીના શિવપુત્રી ખાતે બાદરવા સુદિ ૧૪ ના
રોજ કાગ ધર્મ પામવાથી હિંદુસ્થાનની આખી જૈન કોમે એક ધુરધર

વિદ્વાન્ આચાર્ય જોયા છે. તેમજ હિંદુસ્થાનના તેમજ પરદેશના વિદ્વાનોએ એક ઉચ્ચકોટીના માહિત્ય શોધક ગુમાવ્યા છે.

૨ આજની સભામાં પસાર થયેલા ઠરાવની નકલ પોતાની સહી સાથે ઉપાધ્યાય ઈન્દ્રવિજયજી આદિ ઉપર મોકલી આપવાને પ્રમુખને સત્તા આપે છે.

૩ પૂજ્યશ્રીનું સ્મારક રાખવાની જરૂર આ મહા સ્વીકારે છે. અને એ માટે એક સૂચના રૂપે ઉપાજ્ઞાઈ ઈન્દ્રવિજયાદિને વિનંતિ કરે છે કે તેમનાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ એકત્રિત કરી એક સારા સ્થળે એવા પ્રબંધથી ભંડાર ઉઘાડવો કે જેથી પૂર્વ અને પશ્ચિમના વિદ્વાનો તેનો લાભ લઈ શકે.

મુબમ

લક્ષ્મીભાઈ દીપચંદ ઝવેરી.

પ્રમુખ

૧૧-૯-૨૨

૧૪

પરમપૂજ્ય જૈનાચાર્ય શાસ્ત્રવિશારદ શ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વરજીના અકાળ દુઃખદાયક અવસાનના માઠા મમાચાર જાણી અમેને તથા અમારી જીવદયા મંડળીના સભ્યોને ધણીજ દિલગીરી થઈ છે. સ્વર્ગસ્થ આચાર્યશ્રી પોતે વિદ્વાન હોવા ઉપરાન્ત બાહોશ તથા માયાળુ હોઈ સૌ કોણનો પ્રેમ સંપાદન કરી શક્યા હતા. જેને લીધે જ યૂરોપ અમેરિકા આદિ દેશોમાં પણ લાંબા વિદ્યાવિજ્ઞાસી અભ્યાસકાળુ લોક પોતા તરફ જોતી શક્યા હતા. ૪૦ી અમારી સંસ્થા તરફ તેઓ ધણી માયાળુ લાગણી ધરાવતા તથા સંસ્થાનાં કાર્યોમાં ઉત્સાહ પૂર્વક ભાગ લેતા. આવા વિદ્વાન આચાર્યની જે ખોટ પડી છે, તે ચિરકાળ પર્થત પૂરી શકાય તેમ નથી. ઇશ્વર સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાંતિ આપો !!!

મુબમ જીવ દયા મંડળી.

મુબમ

૭-૯-૨૨

લક્ષ્મીભાઈ દીપચંદ ઝવેરી

પ્રેસીડેન્ટ.

જીવદયા મંડળી, મુબમ

‘ ધણીજ દિલગીરી સરથે તા, ૫-૬-૨૨ ના રોજ આ સંસ્થાના સ્થાપક, મદદ કરનાર તેમ તેનું શ્રેયઃ હુજીનાર પ્રાતઃમરણીય પૂજ્ય સદા ઉપકારી શાસ્ત્રવિચારક જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વરજીના દેવલોક ગમનના સમાચાર સાંભળ્યા છે.

તેઓશ્રી આ સંસ્થા અને આગળ વધીને કહીએ તો જૈનસમાજના શ્રેય માટે અધ્યાત્મ મહેનત કરનાર વીર પુરુષ હતા આ ભારતભૂમિમાં તેઓએ શ્રીજૈનધર્મનો ડંકો વગાડ્યો હતો. એટલુંજ નહિ પણ યુરોપ-ખંડ તેમજ અમેરિકામાં પણ તેમણે આપણા ધર્મના વિજય માટે પુરતો પ્રયાસ કર્યો હતો.

તેમના મુલ્યો યાદ આવતાં દિલગીરીનો પાર રહેતો નથી. આ સંસ્થા તેમના આત્માને પરમશાન્તિ હુજી છે.

જૈનધર્મવિજય પુસ્તકાલય
વીરમગામ
તા. ૧૩-૬-૨૨

છોટાવાવ ત્રિકમલાલ પારેખ
વાડીલાલ પુરુષોત્તમ બોરા
પોપટલાલ કેવળચંદ ઝવેરી.

—શ્રીધર્મવિજય પુસ્તકાલય કમિટી, વીરમગામ.

આચાર્ય મહારાજ સરળ હૃદયના બુદ્ધિકે મીલનસાર અને પ્રભાવિત હતા. તેઓના જ્ઞાનથી અને સુપ્રવૃત્તિઓ અનેક મુનિમહારાજ અને જૈન-બુદ્ધિઓ ઉંચી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે. એટલુંજ નહિ પરન્તુ પૂર્વ પશ્ચિમના જૈનેતર વિદ્વાનોને પોતાની વિદ્યાના બળે જૈનધર્મનો પરિચય કરાવ્યો હતો. એટલે કે તેઓ ત્યાં પણ સુપ્રસિદ્ધ હતા. આવા મહાત્માના સ્વર્ગવાસથી જૈન કોમને ખરેખરી એક મુનિચત્રની જોડ પડી છે. આ

પ્રજ્ઞા પણ તે માટે અત્યંત દિલગીર છે. તેઓશ્રીના પવિત્ર આત્માને અખંડ અને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

૮-૬-૨૨

ગાંધી વસ્ત્રલદાસ ત્રિભુવનદાસ સેક્રેટરી

—આત્માનંદ જૈન સભા, લાવનગર

૧૭

સ્વર્ગસ્થ આચાર્યશ્રી પોતે વિદ્વાન હોવા ઉપરાન્ત બાહોશ અને માયાળુ હોવાથી સર્વે કામનો ત્રેમ સંપાદન કરી શક્યા હતા. અને તેમની બાહોશી અને વિદ્વાનને લીધે યુરોપ, અમેરિકા આદિ દેશોના વિદ્વાન લેખકો અને અભ્યાસકોનું લક્ષ જૈનધર્મ અને તેના અમુલ્ય સાહિત્ય તરફ તેઓ ખેંચી શક્યા હતા. આવા વિદ્વાન આચાર્યશ્રીના અવસાનથી જૈન-કામને એક મોટી ખોટ પડી છે. અને તે કદી નહિં વિસરી શકાય તેવી છે. સ્વર્ગસ્થના માનાર્થે એસોસીએશનની ઓફીસ તથા શેઠ વીરચંદ કરમચંદ શ્રી રીડીંગ રૂમ બંધ રાખવામાં આવ્યા હતાં જેની નોંધ લેશો. પ્રભુ સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાંતિ બક્ષો. આમીન.

મુંબઇ.

મનમલાલ એમ. શાહ.

૭-૬-૨૨

જોન. સેક્રેટરી.

જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયા.

૧૮

સમસ્ત ભારતવર્ષની જૈનપ્રજાને આચાર્યશ્રીની અનિવાર્ય ખોટ પડી છે. એટલુંજ નહિં પરંતુ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો, અભ્યાસકો, સાહિત્ય રસિકો તેમજ સંશોધકોને પણ એક મહાન નરની ખોટ પડી છે.

આચાર્યશ્રીમાં યાન અને પાસે આવનાર જૈન તેમજ જૈનેતર દરેક માણસને પ્રતિ બોધવાની અગાધ શક્તિ હતી. તે સૌ કામ જાણે છે. આજુબુજુ અને બીજાં એવા અનેક તીર્થો માટે અથાગ શ્રમ ઉઠાવી દરેક

પ્રકરણ ૩ બું

કામ ક્ષેત્રમાંથી પાર પાડ્યું છે તેજ તેમની શાસનના કાર્ય માટેની લાગણી બતાવી આપે છે.

આચાર્યશ્રીની સુખ્યકૃતિ ઉપરથીજ તેમનામાં ધૈર્ય, ક્ષમા, શાન્તિ, સાહસિક વૃત્તિ વિગેરે ગુણો જણાઈ આવતાં હતા...જેનપ્રજાએ અત્યારના ક્રાન્તિ યુગમાં એક સમર્થ નરરત્ન, યુગાબ્યો છે. એમ અમારૂં સમસ્ત મંડળ ભારપૂર્વક હૃદયની લાગણી સાથે માને છે. અને તેમના જવાથી ગોક પ્રદર્શિત કરે છે

શાન્તિલાલ અમગ્યંદ વારા.

સેક્રેટરી શ્રી જૈન મુનેશ્વર મંડળ.

ભાવનગર.

આવે. દુઃખદ બનાવ આપણા સ્વાર્થની દૃષ્ટિએ ન સહેવાય તેવો બન્યો.
મર્યા ગાંઠયા વિદ્વાનોના મુકુટમણીને આમ જોઈ નાખતાં
એકલા જૈનો કે જૈનેતરોનેજ નહિ, પણ પાશ્વ્યાત્મ પ્રજાને પણ ન
પૂરી શકાય તેવી જબરદસ્ત જોટ પડી છે.

મહુવા

૬-૬-૨૨

વનમાળી જોપાળજી દેસી.

સે. જૈન યુવક મંડળ

૨૧

આપણા ગુરુમહારાજ શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રીવિજય-
ધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ સ્વર્ગવાસ થયાના સમાચાર તાર મારહતે જાણી
અમારું મંડળ બહુજ દિલગીર થયું છે.

અમારા મંડળની જનરલ સભા તા. ૮-૬-૨૨ ની રાત્રીના ૨૮.૫૦
તા. ૬ વાગે આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરના અકાલ સ્વર્ગ
વાસ થવાની દિલગીરી દર્શાવવા મંડળના પ્રમુખ શા. મંગલદાસ નત્યુ-
બાઈના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી, જે વખતે મંડળના ઉપપ્રમુખ
શા. મોહનલાલ મુનીલાલ મહેતાએ મહારાજ દેવલોક પામ્યા તે બદલ
દિલગીરી જાહેર કરવા તથા એક દિલાસાપત્ર શ્રી શિવપુરી મોકલવાની
દરખાસ્ત મુકી હતી. અને તેને મંડળના મંત્રી શા. હીરાભાઈ રાયચંદ
મલખારીના ટેકા સાથે સર્વે સભાસદોએ અનુમોદન આપ્યું હોય, ત્યાર
બાદ કેટલાક વક્તાઓએ આચાર્યજીનું જીવનચરિત્ર અને કામ અને ધ-
ર્મની બળવેશી સેવાનું વર્ણન કરી અમારા મંડળને વખતો વખત
સદાય કરનાર આચાર્યશ્રી દેવલોક થયા તે માટે દિલગીરી દેખાડી હતી.

આચાર્ય મહારાજશ્રીના પુણ્યાર્થે અમારા મંડળના સભાસદો

દરેકથી આવતી કાલે એટલે જાદરવા વદ ૪ ને રવિવારે બપોરે એક વાગે શ્રી ગોડીજી પાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં આંગી, પૂજા, તથા રાત્રે જાવના કરવામાં આવશે.

મુંબઈ

૯-૯-૨૨

મંગલદાસ નાથુભાઈ ખરીદીયા, પ્રમુખ
મોહનલાલ યુનીલાલ મહેતા, ઉપપ્રમુખ
દીરાભાઈ રાયચંદ મલખારી, મંત્રી
શ્રી જૈન સ્વયંસેવક મંડળ.

૨૨

પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી, જેઓએ જૈનધર્મની ઉજ્જવલ સેવાઓ કરી દેસ-પરદેસમાં જૈનધર્મને દીપાવ્યો છે, અને જેઓએ જૈન ધોમને માટે યાન-કેલવણીના કાર્યમાં અનેક કામો કરી સાધુપણીની ઉદમ છાયા પાડી જૈન ધોમની પ્રગતિને સુંદર માત્ર બનાવ્યો છે, તેવા મહાત્માના અવસાન માટે આશ્રમના કાર્યવાદકો અત્યંત દિલગિરી પ્રદર્શિત કરે છે, અને અંતઃકરણ પૂર્વક ધ્રુવે છે કે પરમાત્મા તેમના આત્માને શાંતિ અર્પો.

મુધી તેઓશ્રીએ ઉપદેશ આપી આશ્રમને પોષ્યું છે. જે બાબત તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસી થવાથી અમોને ભારે ખોટ થઈ છે.

મદુવા

તા. ૬-૬-૨૨

ધામી લક્ષ્મીચંદ બાણજી
શા. લલ્લુભાઈ વીરચંદ
શા. વનમાળી ભદ્રજી
શા. ગીરધર ખુસાલ
ખુસાલ સુરચંદ સવાઈચંદ
મીડાલાલ આણંદજી
ચુનીલાલ દુર્લભ
ઉમેદચંદ રતનજી
પાનાચંદ ખોડીદાસ
છગનલાલ ખુસાલ
શ્રીપદોષ્ટદિ જૈન બાળાશ્રમ

૨૪

પૂજ્યપાદ આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વર મહારાજના દેહાંતના દિલ્હીથી બધા સમાચાર સાબળતાં અમો સર્વને મળ્યો જે અદ્વિતીય થયો છે. આ સંસ્થાપત્રે મહારાજશ્રીનો પ્રેમ અત્યુત્તમ લાગણી બરો હોય. આવા ધર્મના સ્થળો વૃદ્ધવાયો જૈનો-જૈનેતરો અને આ સંસ્થાને પૂરેપૂરી ખોટ પડી છે. હવે તેમના આત્માને શાન્તિ આપો.

અમરેલી

૬-૬-૨૨

કમીટી અને સ્ટાફ
કિન્ડર ગાર્ડન સ્કુલ-અમરેલી
દ. માસ્તર ફૂલચંદ જોશીજી

પ્રકરણ ૪ યું

સંધ્યાના હંગવો

તા. ૭ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨

■ આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિ સ્વર્ગવાસ થયાનો તાર મેં વાંચ્યો, ત્યારે હિંદનું મહાન રત્ન અત્યારે આપ્યું જણું જોઈ મને બહુ લાગી આવ્યું. આચાર્યશ્રીના સ્વર્ગવાસથી એકઠી જૈનપ્રજાનેજ ખોટ પડી છે, એમ નથી, પરંતુ આખા હિંદને અને ખામ કરીને મારા જેવાને પૂરી ખોટ પડી છે. તેઓશ્રીનો પૂર્વ અને પશ્ચિમના મતભેદોની દીવાલો તોડવાનો અઘાત મમ, સ્વાર્થત્યાગ, શુદ્ધ ચારિત્ર, ધર્મપ્રેમ અને ત્રણ વર્ષ અમાલિના તેમના પ્રત્યક્ષ સમાગમના લાભોને યાદ કરતાં હૃદય બરાઈ ભય છે. આપણે તેમના ચારિત્ર ઉપરથી દમ્ભેશાં હૃદયની એક વાંછના વિપર અંકુશ મૂકતાં શીખવું જોઈએ.

વી. કે. નામજોશી

એડમીનિસ્ટ્રેટર ખંભાતસ્ટેટ.

—જૈનસંઘ, ખંભાતની સમાના પ્રમુખ.

પંન્યાસજી શ્રીભક્તિવિજયજીમણિના પ્રમુખપણા નીચે એકત્ર થયેલો રાધનપુરનો શ્રીજૈનસંઘ ઠરાવ કરે છે કે:—

પરમપૂજ્ય શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વર, કે જેઓએ, પાશ્ચાત્ય પ્રદેશોમાં તેમજ હિંદના જુદા જુદા એવા ભાગોમાં કે જ્યાં જૈનોનો નહિં જેવા સચાર હતો, ત્યાં પોતાની અહુસુત વિદ્વતા અને સહનશીલતાથી જૈન દિલોસોશી તરફ જૈનેતર પ્રજાને આકર્ષી હતી, એટલુંજ નહિ પણ તેઓશ્રીની સાહિત્યપ્રત્યેની અતિ તીવ્રતા-લાગણીથી આકર્ષાઈને દેશીય તથા વિદેશીય સાહિત્ય તથા દિલોસોશિક વિષયક મહાન સંરચાઓએ પોતાના એસુશીએટ મેમ્બર બનાવીને યોગ્ય માન આપ્યું

પ્રકરણ ૪ મું

દળું. તેમજ જેઓ જનારસ પાઠ્યાગા તથા વીરતરવપ્રકાશકમંડળ જેવી ઉપયોગી સંસ્થાઓના ઉત્પાદક હતા, અને આજૂ આદિ તીર્થોની આશ્રિતતા બગીરથ પ્રવત્નોથી દૂર કરાવી જૈનધર્મની ઉન્નતિ તરફ ઉત્તમ પ્રયાસ કરતા હતા, તેમના માટે રાધનપુરનો સમસ્ત જૈનસંઘ એવો ઠરાવ કરે છે કે-તેઓશ્રીના સિવપુરી ખાતે પંચત્વ પામવાના સીધે અખિલ દિંદની જૈનકામને ન પુરી સકાય તેવી મદદાનુ જોડ પડી છે. જે ખાતે પચ્ચામ દિલગીર છીએ.

ઉપરોક્ત ઠરાવ સાચતા વળતતાએને પહોંચાડવા માટે શ્રીજૈન-મુવકાશ્ય મંડળને સત્તા આપવામાં આવે છે તા. ૨૦-૬-૨૨

બૂદરદામ વચ્છરામ

પ્રમુખ.

એલ. પી. શાહ

જનરલ મેજિસ્ટ્રી

—જૈનસંઘ, રાધનપુર

વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી કાળ ધર્મ પામી ગયા છે તેથી આ સંધ બણીજ દિલસોજી બહેર કરે છે. અને તેમના અમર આત્માને શાંતિ ઇચ્છે છે. તેમજ આવતી કાલે એટલે તા. ૭-૬-૨૨ ને રોજ આખા શહેરની સમસ્ત દિંદુ મુસલમાન મહાજન તરફથી હડતાલ ષડાવવી.

૨ ઠરાવની નકલ જૈન પત્ર તેમજ બીજા દૈનિક વર્તમાન પત્રો તરફ અને આ આચાર્યશ્રીના મુખ્ય શિષ્ય ઉપર મોકલી આપવી.

નોટઃ તા. ૭-૬-૨૨ ના રોજ આખા શહેરમાં સંપૂર્ણ હડતાલ પાડવામાં આવી હતી, તેમજ દેરાસરમાં પૂજા બણાવવામાં આવી હતી.

જ'બૂમર

શા. મંગલદાસ દરગોવિંદદાસ

૭-૬-૨૨

જ'બૂમર સંધના શેઠ

—શ્રીજ'બૂમર સકલ સંધની સભા

૫

સૂરતના શહેરીઓની સભા ઠરાવ કરે છે કે—જૈન ધર્મના મહાન સ્થાન રૂપ મહાન આચાર્ય શાસ્ત્રવિચારક વિજયધર્મસૂરિજી કે જેઓ બેંબાલ એસીયાટિક સોસાયટીના એક્સસીયેટ સભ્ય તથા યુરોપની જુદીજુદી લીટરેચર મેસાઇટીઓના પણ સભ્ય હતા. અને જેઓએ પોતાના બહોળા જ્ઞાતિઅભ્યાસથી જૈનધર્મનું પ્રજાને જે મહાન જ્ઞાન કરાવ્યું છે, અને અનેક રાજ-મહારાજ, જેવા કે દરભંગા, ઉદેપુર અને કાશી વિગેરેનાં પોતા તરફ દિલ ખેંચ્યા છે, તેઓ ગત ભાદરવા શુક ૧૪ ને દિને શિવપુરી ખાતે કાળ ધર્મ પામ્યા છે, તે માટે અત્યંત દિલગીરી બહેર કરે છે અને તેમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છે છે.

સૂરત.

બાબુભાઈ ગુલાબભાઈ નગરશેઠ.

૨૬-૬-૨૨

પ્રમુખ.

—સૂરતના સમસ્ત શહેરીઓને ઠરાવ.

શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વરજી જેવા પ્રખર વિદ્વાન, વૃથાશ્રવણ, સંસ્કૃત વિદ્યાના ઉપાસક, અહિંસાનો જ્ઞનાર્થ (હિસક) પ્રદેશોમાં જુડો ફેરવી વિજય મેળવનાર, પરધર્મમિહામઢો-પાધ્યાયો જેવા કારીના વિદ્વાનો, પ્રેરિતરો, રાજધિરાજો અને નરેશોમાં પૂજ્ય બનેલા અને જૈન શાસનની ઉન્નતિનું અહર્નિશ ચિંતન કરનાર ધર્મમણિ કાળધર્મ પામ્યાની ખબર સાંભળી એવો કયો જૈન હશે કે જોના હૃદયમાં સખ્ત આધાત થયો નહિં હોય ? રાજકોટમાં આચાર્યશ્રીનો પાદસ્પર્શ થોડા વખત પહેલાં થયો હતો, અને તેમના સમાગમથી અમેને તેઓની શાંતિ, મંરભીતા, અને પ્રખર વિદ્વાનના ગુણોનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન થયું હતું અને એથીજ આજે અમારો સંધ એવા વીરરાજના અવમાનની ખબર સાંભળી બહુજ દિલગીર થાય છે. તેમના શિષ્યો કે જેએ પશ્ચ સંપૂર્ણ વિદ્વાન છે, તેઓ તેમના પદે ચાલી ભાવી જૈન સમાજની ઉન્નતિની આશાઓ પૂર્ણ કરશે. એવી અમેને આશા છે. સદગત આચાર્યના આત્માને સર્વદા શાંતિ મળે, એમ અમે પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના કરીએ છીએ

રાજકોટ.

બાદરવા વ. ૬ મંગળ.

૧૯૭૮.

દોસી કેશવજી લખમચી.

ગુલસી ડાહ્યાભાઈ જસાણી.

પારેખ હીરાચંદ પુરષોત્તમ.

૬ દયાલ હીરાચંદ,

માણેકચંદ પુરષોત્તમ ઝાવડી.

શા. બચવાનલાલ દુલભજી.

—રાજકોટ મીસંધ તરફથી.

૭

શાસ્ત્રવિચારક-જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસુરિજી મહારાજના પર-
લોકથી અહિંના સંઘને કારી જન્મ જોટણું દુઃખ થાય છે. તેઓત્રીએ
પોતાના આખા સાધુ જીવનમાં જૈનધર્મની વૃદ્ધિ અને ઉન્નતિને માટે
અરબસિત પ્રયત્ન કરીને સાધુઓનું સત્ય કર્તવ્ય શું છે, તે જગતને
દેખાડી આપ્યું છે. આવા ગુરુની પૂરેપૂરી ખોટ પડી છે.

તેમનો આત્મા દેવલોકમાંથી આથીવંદ વરસાવે અને તે વડે
અમેને ધર્મ ભાવનામાં પોષણ મળે એ ઇચ્છીએ છીએ.

હરિપુરા-સુરત સમસ્ત સંઘનો ઠરાવ.

મિત્રનસાલ ખુલાસમંદ મોદી

જીવનદાસ લલિતમયંદ

મગનસાલ મીનામંદ

દ નયુભાષ મગનસાલ

શ્રી હરિપુરા જૈન જાંધુ મંદળ તરફથી

૮

સમસ્ત સંઘ અંતઃકરણ પૂર્વક દિલગીરી જાહેર કરે છે. તેઓશ્રી જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસમાં કાયમ રહેશે. ને અહિંસા અને ધર્મનું સ્વરૂપ, જૈન અને જૈનેતર પ્રજાને સમજાવવા તેઓએ, જે પુરુષાર્થ કરેલો છે, તે કદાપિ જૂલો શકાય તેમ નથી.

તેઓશ્રી સ્વર્ગમાંથી ચેતાનેા આસીર્વાદ જૈનધર્મનેા વિજય થાય તેવી રીતે મોકલતા રહેશે, એમ માની તેઓશ્રીના આત્માને પરમ ક્ષાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ એવી અમારી અંતઃકરણની પ્રાર્થના છે.

શાહપુર અમદાવાદ

૧૮-૬-૨૨

ચા. પ્રેમચંદ મનસુખરામ

અમદાવાદ-શાહપુર જૈન સમસ્ત સંઘ તરફથી

૧૦

જૈનસમાજકે શિરોમણિ, જૈનસમાજકે ઉદ્ધારક, મધ્ય મીર્ચોકે હિતકારી, જૈનસમાજમેં ધર્મરૂપી માતૃ, જૈનસમાજકે છત્રરાત્ન, આદિ ઉચ્ચ ગુણોકે સાગર શ્રીશ્રી પરમપૂજ્ય, જગત્પૂજ્ય ૧૦૦૮ શ્રીશ્રી આચાર્ય મહારામ સાહેબકા સ્વર્ગવાસ હો ગયા ! હા ! હા ! અકમોમ ! જૈનસમાજકા ચંદ અસ્ત હો ગયા ! એસે વીર, વીર, ગંધીર, શાન્ત શિરોમણિ, ધર્મપદકી ઉત્તમ નૌકા આમ છોપ હો ગઈ ! આન હમારી જૈનસમાજ વિના સૂર્યકા દોઝર મંદ પ્રકાશક દીપક રૂપી સૂર્યસે પ્રકાશકો ગાચના કરને યોગ્ય હો ગયા ! જૌર ડમમેં મી આન હમારા માલવદેશ તો વિના ગુરુકા હો ગયા ! આમ હમારે ધર્મરૂપી મમુદકી સીમા ગિર ગઈ, કયા વિચ્યા જાવે ?

पूज्य गुरुवर्यका जैसा नाम था, वैसाही आपमें उत्तमोत्तम गुण भी थे । परमपूज्य गुरुवर्य शास्त्रविशारद—जैनाचार्य श्रीविजय-वर्मसूरिजी महाराज अनन्त चौदशके दिन स्वर्गको पधार गये, इस खबरके सुनते ही हम लोगोंके हृदयको निस कदर रंज हुआ है वह पूर्णतया इस लेखनीद्वारा प्रकट नहीं किया जा सकता है । हा ! ! ! असमय ही हमारी समाजके एक अमूल्य रत्नको दुष्टकालने छीन लिया । सेनापतिके वगैर जो दशा सर्व सैन्यकी होती है, ठीक वही दशा गुरुमहाराज के वगैर हम लोगोंकी हो गई । जैनसमाजका जगम-गामा सूर्य अस्त हो गया । धैर्य नहीं होता, परन्तु क्या करें, कुछ बश नहीं चलता ।

आगरा

१ सप्टेम्बर १९२२

अबीरचंद चौधरी

लालचंद चौरहीया

सुगनचंद चौरहीया

निहालचंद "

राजेन्द्रलाल लोढ़ा

कन्हैयालाल लोढ़ा

जवहारलाल लोढ़ा

पन्नालाल ओसवाल

ચુર મહારાજના સ્વર્ગવાસના સમાચાર માધુમ પડતાં આખા સંઘને ઘણી જ દિલગીરી થઈ છે. તા ૭-૬-૨૨ ના રોજ પાખી પાગવામાં આવી હતી. આંગી રચાવી હતી. અકાષ મહોત્સવની પણ ગોઠવણ થઈ છે. મહારાજ શ્રી કાળ પામવાથી એક મોટી જોનામાં ખોટ પડી છે.

સમી
બાદરવા વ ૮, ૧૯૭૮

રતિલાલ મણેશચંદ
ખૂબચંદ ખુશાલદાસ
મમતા શ્રી સમ તરફથી

આમરોજ મુનિ ચુનીલાલજીની લગ્નસ્થિતિમાં મૈત્રેય કરીફસવા વીંદી એક બેઠક સમેરકી વક્તમે મિલી વીંદી । ઉપમેં અવને મહાનુ ધર્મગુરુ શ્રીવિનયધર્મસુરિની મહારામકા અવાનક સ્વર્ગગમન હોનેકે કારણ મુનિ ચુનીલાલજી વગેરેને હમ શોક મરી સમામેં મહાત્માશ્રીકે ગુણોકા વિવેચન ક્રિયા થા । વાદમેં સાધુજી તથા શ્રાવક શ્રાવિકાઓને ચાર ચાર હોગસસકા કાઉસગ કર અવની રુચ્છાનુસાર અમુક વક્તકે ડિયે વ્રજવર્ધ, વિગવત્યાગ હત્યાદિ ત્યાગ વષસાન કિયે યે । વાદ મુનિ ચુનીલાલજીકે વિચારોસે ઔર શ્રીમંત્રકી મંમતિસે દિલગીરી વત્ર હિસનેકા ઠરાવ હુમા થા ।

વહુન દિલગીરી ઔર ગમગીનીકે સાથ હિમના વહુતા હૈ કિ મહામાયવાન મૈત્રેયજીકે હંદે અમ્યાસી વા પ્રોત્સા શાસ્ત્રવિશારદ—મહાનુ પ્રમાવશાલી ન્યાય—માહિત્ય વગેરે શાસ્ત્રોકે પ્રસાર વિદ્વાન, ધૈર્ય,

गांधीर्य आदि गुणोंके मंदार श्रीश्री श्रीजैनाचार्य विद्यावारिधि श्री २००८ श्रीश्री विजयधर्मसूरिजी महारानका अचानक स्वर्गवास होनेका खबर 'जैनपथ प्रदर्शक' आगरासे मिलते हमारे हृदयको बड़ा शोकरूप वज्रपात हुआ ।.....हमको दिलगीरी इसलिये होती है कि-जो महान् पुरुष हमारी धर्मभावना रूपी बेलीयोंको, महान् कष्टोंके गामने सहन करते हुए भी परवा नहीं करते, अपनी अमोघ बानीसे बरसाद परसा करके नवपल्लवित करते रहने थे, यह महान् खोद करनेको कभी भी नहीं पूरी सकाया ऐसी है ।

हम उस परमकृपालु सर्वशक्तिमान सर्वज्ञ प्रभुसे प्रार्थना करते हैं कि जो महान् ज्ञान शक्ति हमारे परमपूज्य श्रीजी धराते थे, वा जो उत्तम कार्य उन्होंने हाथ धरे थे, वो पूरे करनेकी शक्ति हमारे गुरुजी श्रीइन्द्रविजयजी और विद्याविजयजीको दे ।

करी कस्बा
पोस्ट-गाढरवा
वाया नड़वाह
२२-९-२२

सूरनमल प्यारचंद
फूलचंद रूपचंद
चुनीलाल फूलचंद
लछीरामजी जीवराज ।
चुनीलाल माणकचंद
सतोकचंद जोगालाल
नाथुराम धनमुखलाल

આચાર્ય મહારાજના સ્વર્ગવાસના સમાચાર વાંચી આચાર્ય શ્રી નીતિવિજયજી મહારાજ આદિ મુનિરાજો તથા અત્રેના સઘ સમસ્તને ધણી જ દિલગીરી થઈ છે.

અતરે સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા ચતુર્વિધ સંઘની, મુનિ મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ નીતિવિજયજી આચાર્યજીના પ્રમુખપણા નીચે એક સભા મળી હતી. તે વખતે તારે વાંચવામાં આવ્યા હતા. તે વખતે આચાર્ય ધર્મવિજયજીસુરિ એક જૈન સંઘની અંદર દીપક સમાન હતા અને તેઓએ પોતાની જિંદગીમાં કેટલાં સારા સારા કામો કર્યાં છે તે જણાવી, અને જૈન સંઘને એક બાહોસ તથા યાત્રી મહાત્માની ખોટ પડી છે, વિગેરે વિવેચન કરી દિલગીરી જાહેર કરવામાં આવી હતી. તે સંબંધમાં મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ નીતિવિજયજીના સહૃદયપદ્ધતી વધાસકિત અનુસાર દીપ કરી ગામમાં અમારી પડધો વજડાવ્યો છે. અને બંને દેરાસરોમાં આંગી તથા પૂજાઓ બજાવવામાં આવી છે.

વેરાવળ

બાહરવા વદ ૨, ૧૯૭૮

સુંદરજી કમ્પાસુજી

શ્રી વેરાવળના સમસ્ત સઘ તરફથી,

૧૪

પૂજ્યપાદ શ્રીમાન વિજયધર્મસુરિજી મહારાજ કાગધર્મ પામવાથી અમે મુમુક્ષુવર્ગ સંપૂર્ણ દિલગીર છીએ. તેના માટે મુનિ ધર્મવિજયજી આદિ ચતુર્વિધ સંઘ સમક્ષ દેવવંદન કરી પાંજરપોળ તથા ગોરક્ષામાં કપાશીયા મોકલવામાં આવ્યા છે. હાલનાં મેડીમાં અદાજ મહોત્સવ ચાલતો હોય ને આસ એક દિવસ આંગી-પૂજા કરાવવામાં તેમજ ગામના બંને દેરાસરે પણ સારી રીતે આંગી રચાવવામાં આવી છે. ગુરૂકૃગ

મારફત દિલગીરી પ્રદર્શિત મેલાવડો સુખીયાની ધર્મશાળામાં મુનિ ધર્મ-
વિજયજીના પ્રમુખપણા નીચે બરવામાં આવ્યો હતો.

પાલીતાણા

ભાદરવા વ. ૪, ૧૯૭૮

વેરા બેચર માંડા

ગાંધી પ્રાગજી તેજપાલ

અવેરી વેલચંદ જેઠા

વિગેરે મોટી ટોળા સમસ્ત

૧૫

આચાર્ય મહારાજ સાહેબ ધર્મવિજયજી કાળધર્મ પામ્યાના સમા-
ચાર જાણી અત્યંત દિલગીરી થઈ છે. વર્તમાન સમયમાં પશ્ચિમના
વિદ્વાનેને પ્રેમથી જૈનધર્મની ખુબી તથા રહસ્ય સમજાવનાર એક કીર્તિ-
સ્થંભની જૈનકામને મોટી ખોટ પડી છે. પણ બાની પ્રબળ છે. તેમાં
મનુષ્યમાત્રનો કંઈ ધ્યાન નથી.

પાલજીપુર

ભાદરવા વ. ૫, ૧૯૭૮

નગરશેઠ

પાલજીપુર

૧૬

આચાર્ય મહારાજ વિજયધર્મસૂરિ મહારાજ આજે માંડા છ વાગે
દેવલોક ચલા છે, તે બીના વાંચીને અત્રેના બધા સંધમાં બહુ દિલગીરી
ફેલાઈ છે. તેમજ અમેને પણ બહુ દુઃખ થયું છે. એવણુ સાહેબનો
સ્વર્ગવાસ ચલાયી આપણા જૈનસંધમાં એક મોટી ખોટ આવી છે. તેમજ
સકલ જૈનધર્મનો આધારભૂત સ્થંભ તૂટી પડ્યો છે. અમારા જૈનસંધ
મધેથી એક હીરા નાશ થઈ ગયો છે. એવણુ સાહેબની વિદ્વતા તરફ

વિચાર કરતા સકળ જૈનસાધુ મધેથી એક વિદ્વાન સાધુ અમો ગુમાવી એકા છીએ. એવધુની જગા અમારો જૈનસાધુ કોઈ પણ ભરી કાઢે એવી આશા બહુજ થોડી છે. પણ આ ઠેકાણે આપણે લપાવ નથી...પ્રશ્ન એમના આત્માને શાંતિ આપો, એવી પ્રશ્નની વિનંતિ અમો કરીએ છીએ

આમલનેર

બાહરવા સુ ૧૪, ૧૯૭૮

મોતીચંદ મંગલદાસ

ચુનીલાલ હમનલાલ

ભાગ્યદ હમનલાલ

પેરપટલાલ ચુનીલાલ

બોઝીલાલ રામચંદ

શ્રી આમલનેરના સુધ તરફથી

૧૭

શ્રીમાન્ શાન્ત, દાન્ત, મહત અનેક સદ્ગુણાલંકૃત જૈન મગત-
દિવાવર શાસનનાયક શાસ્ત્રવિશારદ-જૈનાચાર્ય શ્રીશ્રી ૧૦૦૮
શ્રીવિજયધર્મસુરીશ્વરજી મહારાજ દ્વ સંમારકો ત્યાગ સ્વર્ગવાસ સિધારનેકે
મારી દુઃસ્વદાપક સમાચાર પડકર યહોંકે સઘમેં ચોરફ શોક છા ગયા
હે । સમાચાર મિત્તે હી યહોંકી જૈન સંમ્પ્રદાયેં બંદ કર દી ગર્દે ઔર
શ્રીમાન્ આચાર્ય મહારાજકા શોક મનાયા ગયા । જૈન તપા જૈનેતર
સમસ્ત પન્થિક શોકમાગમેં રૂન રહી હે । ઔર કુઠ મી લિલ્લનેકી
સામર્થ્ય નહીં હે ।....જૈનમમાજકા સવસે બઢા વિદ્વાન્ ઔર દિગ્ગમ
પ્રતિષ્ઠાશાલી પુરુષકા સ્વર્ગવાસ સંમારમેં એક મોટી કમી કર ગયા હે ।

इससे बड़ा भारी खेद है । मर्हुमकी आत्माको शान्ति मिलो यही हमारी मावना है । ७-९-२२

મિંધવી અનરાજ

મુકનરાજ

રિપમદાસ

મૂલચંદ રાતઢીયા

કુશલરાજ

સિંધવી ગજરાજ

મંઢારી ચૈનરાજની

મુળોત મુકનરાજ

સિંધવી રતનરાજ

મંઢારી કેસરીમલ

બૌરહ સોમતકા સમસ્ત સંઘ.

૧૮

સૂરીઅરજના સ્વર્ગગમન થવાના સમાચાર જાણી આખા સંધને દિલગીરી થવા પામી છે. અને અમેને મહાનુરત્ન પુરુષ ગુરૂ મહારાજની ખાદ પડી છે. તેમજ હિંદુસ્થાનમાં બાહોરા પડિતરાજ હિતોપદેશ આપનાર જૈન અને જૈનેતરમાં સુધ્ધઅસ્ત થવાથી ખામી આવી પડી છે. તેઓ સાહેબને વિરહ થવાથી અમેને ધણેજ અશ્વોસ થવા પામ્યો છે.

જૈન સાહિત્ય અને દિલોસોપ્રીના પ્રગટ કરનાર તેમજ પૂરોપમાં પ્રોફેસરો સાથે મીલનસારની પૂરી ખામી પડી છે. તે પત્રમાં લખી શકાય એમ નથી, પણ બાવી બાવ પાસે આપણે ઉપાય નથી. બાદરવા, સુ. ૧૫, ૧૯૭૮

ગાઢાલાલ આર્થદંડ,

વનમાળી અંબીર

મામી લખમીચંદ બાણજી

ખુશાલ સુરચંદ સવાઈચંદ.

લલ્લુભાઈ વીરચંદ.

પરશોતમ નત્યુ

વનમાળી જાદવજી.

લખમીચંદ દીમાળ.

ગિરધર ખુશાલ.

હરજોવિંદ જીવન.

અમરચંદ ગુલાબચંદ.

—શ્રીસમરત જૈનસંઘ મદ્રાસ.

આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસરિજી મહારાજના સ્વર્ગગમનના માઠા સમાચાર મળતા પાસવાર દીલગીરી થઈ છે કાગળમાં લખી જતી નથી આપણો આધાર તૂટ્યો છે. છત્ર ગયું છે, ખરો હીરો ગુમ થયો છે આપણને તેમની ખોટ કોઈ રીતે પૂરી પડે તેમ નથી બાવી પ્રબળ અફસોસનો પાર રહ્યો નથી જ્ઞાનદષ્ટિએ જોઈને તેમના આત્માને શાંતિ મળે એમ હૃદયીએ છીએ

અમરેલી

બાદરવા સુ ૧૪, ૧૯૭૮

વકીલ સુદરજી ડાહ્યાભાઈ

વીરચંદ જીવાભાઈ

તથા મમરત સહ, અમરેલી

૨૦

આચાર્ય મહારાજ વિજયધર્મસરિના કાળ પામ્યાના સમાચારથી લક્ષ્યાજ દિલગીર થયા છીએ અત્રે બાદરવા સુ. ૧૫ના દિવસે સ્વધર્મ બહુઓએ તેમજ અન્ય ધર્મીઓએ પાખી પાળી હતી દેરાસર મધ્યે પૂજા-આગી-બાવના આદિ વડે શાસનની સીમા સારી થઈ હતી પૂજ્ય ગુરુ મહારાજ સબધી હકીકત સાંભળતાં સંધને મોગી ખોટ પડી મઈ જી જેણે શાસનના ઉઘોત માટે બનતો પ્રયાસ લઈ બબ્બ જીવેને ઉપદેશ વડે શાસનના રસીયા બનાવ્યા બનારસ પાઠશાળા વિષે તેમજ બીજા ગુજ ઠાણોમાં પુરતુ લક્ષ દઈ આજારી બનાવ્યા એજ બાદરવા વ. ૧ ૧૯૭૮

સંધવી ઝીરધરલાલ યુનીલાલ

મેઠી પુનલલ નાથનાથ

તથા સહ મમરત, ઠડી.

આજે આચાર્ય મહારાજનો દેહત્યાગ માંલણીને અમેને ઘણો જ ગ્રાહ્ય થયો છે. જે તે શોકનું વર્ણન અમારાથી લખી શકાય તેમ નથી. લખતાં જ અમારું હૃદય ભરાઈ આવે છે. ખરેખર આપણા મહાનુ રત્ન પ્રરૂપને ગુમાવી બેઠા છીએ તે નર રત્નને ગુમાવવાથી આપણા શાસનમાં મોટી ખોટ પડી છે....તેમણે શાસન સેવા કરી છે, તેટલું જ નહિ પરંતુ રાષ્ટ્રીય સેવામાં પણ આત્મભોગ આપતા હતા. દરેક કામને તેમની ખાસ પડી છે.

આજે રાતના આઠ વાગે શેઠ મોતીલાલની ધર્મશાળામાં બેનોની સભા ભરી હતી. તેમાં કેટલીક બેનોએ આચાર્ય મહારાજના ગુણોનું વર્ણન કર્યું હતું. તેમ તમામ બેનોએ દિલગીરી જાહેર કરી હતી.

પાલીતાણા

બાઈ હરકોર

બાઈ જડી

બાઈ મકુ

બાઈ ગોમતી

બાઈ કડવી

વિગેરે

શ્રી સમાજ

લખવાને દિલગીરી થાય છે કે મહારાજશ્રી વિજયધર્મચરિત્ર દેવગતિને પામ્યા તેવા સમાચાર તારથી સાંભળી સંધમાં ધણીજ દિલગીરી ઉત્પન્ન થઈ છે, આપણા હાથમાંથી હીરા છડી ગયો છે. શાસન શોભાવનાર સુખો ચાલ્યો ગયો છે. સંધને મોટી ખોટ પડી છે આ દિલગીરી અમારાથી લખાતી નથી.

અત્રે મહારાજશ્રી શ્રીનીતીવિજયજીસૂરીશરણના ઉપદેશથી મહારાજ-
શ્રીના નિર્વાણ ઉત્સવ નિમિત્તે પૂજા પ્રભાવના તથા આંગી તથા જીવદયાની
દીપ યજ્ઞ છે.

વેશવળ.

ભાદરવા વ. ૨, ૧૯૭૮

બાઈ પાર્વતી

બાઈ નંદકુંવર

બાઈ માણેક

બાઈ જોકાર

બાઈ જીવી

બાઈ લાધી

વિગેર.

શ્રી સમાજ

—પહેનોનો સંધ.

પ્રકરણ પ મું

સાધુ-સાધ્વી તથા યતિવર્યોના પત્રો

ભારતભૂપણ, જૈનજગતમાં જન્મતી જ્યોતિ શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીનું સ્થૂલ શરીર છૂટી ગયું, તેથી અત્ર સંધર્માં અત્યંત દિલગીરી વ્યાપ્ત થઈ છે, તેમની પાછળ પાખી પાગવામાં આવી છે. દેવવંદન કયું છે, બપોરે બજન મંડળી બજન મારે. તેમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છવામાં આવે છે. શ્રીવિજયધર્મસૂરિજી તેમના અક્ષર દેહે ભારતમાં જન્મના જીવતા છે. તેમણે અનેક શિષ્યો કર્યા, અનેક પાઠશાળાઓ સ્થાપી. ઠાસીમાં પાઠશાળા સ્થાપી અનેક યુરોપીય વિદ્વાનોને જૈનશાસ્ત્રોમાં રમ ભેતા કર્યા. તેમણે જૈનધર્મની ભારે સેવા બજાવી છે. શ્વેતાશ્વર જૈનસંધર્માં તેમની ખોટ પુરાવી મુશ્કેલ છે. અનેક વિપત્તિઓમાંથી પસાર થઇને વાદળમાંથી પસાર થનાર સૂર્યની પેઠે ઝળઝળા છે. જૈનકામ પર ધણા ઉપકારો કર્યા છે. તેમના અનેક સદ્ગુણોએ ભારતમાં તેમના પ્રતિ લોકોને આકર્ષ્યા છે... તેમના આત્માને ધણો વિકાસ થયો હતો...તેઓ ગુણુચ હતા. હિંમતે મહાં હતા. મંગા નદીના કર્મચોગીની દશા પ્રાપ્ત કરી હતી. તેમણે કર્મચોગીની ફજ, કે જે ત્યામીના અધિકાર પરત્વેની હતી, તે બજાવવામાં ખામી રાખી નહોતી. તેમના ગુણુનુરાગીઓ ધણા છે. તેમ તેમના દુસ્મનો પણ છે. અગ્નિ પ્રગટતાં ધૂમ તો સાથે હોય છે જ. વિચાર મત-ભેદ છતાં તેઓ અન્યોની સાથે ઉદાર બાવથી વર્તી સહકારી અને ધર્મની બાબતમાં સંપ બજાવી કર્તવ્ય કર્યા કરતા હતા. જૈનેતરોની સાથે ઉદારબાવથી વર્તતા હતા. આત્મશુદ્ધિ માટે તેમની આત્મદશા પ્રતિદિન આગળ વધ્યા કરતી હતી. આવા એક મહાન્ ધર્મોચાર્યથી જૈનકામમાં ધણી ફજ હતી. તેમના દેહના વિલયથી જૈનકામને પારાવાર દિલગીરી છે તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છુ છું.

ભા. સુ. પૂણિમા
સં. ૧૯૧૮.

આચાર્ય શુદ્ધિસાગરસૂરિ મહેસાણા.

આચાર્ય મહારાજના કાગધમંત્રી સમાચાર મળતાં આખા સંપર્કમાં શોક છવાઈ ગયો હતો. આચાર્યશ્રીએ પોતાના જીવનમાં, જૈનસમાજમાં અદ્વિતીય કાર્યો કર્યાં હતાં. તેમની કીર્તિ આજે દુનિયા ગાઈ રહી છે. આપણા મુનિઓએ તેમનું અનુકરણ કરવાની જરૂરીયાત છે. તેમના આત્માને શાંતિ મળે.

મુંબઈ
તા ૭-૬-૨૨

આચાર્યશ્રી જયમુરિજી
મુનિરાજ પ્રતાપમુનિજી, મુંબઈ

તેઓનું જીવન પરોપકારી અને જૈનદર્શનનો વિસ્તાર કરવા માટે સતત પ્રયત્નશીલ હવું. જેનોર્મા આ પ્રયત્નશીલ આચાર્યની એક મહાન ખામી તેમના જવાથી આવી છે. પણ શો ઉપાય ?

ભા. ૫ ૧

પં. કેશરવિજયજી
પં. દેવવિજયજી

૫

પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રીના દેવસોકના સમાચાર વાંચી બેઠેના પાર રહ્યો નથી. કારણ કે યરીર સંબંધી પ્રથમ કંઈ પણ સમાચાર નહિ, અને એકએક તાર મળવાથી જે દુઃખનો અનુભવ થયો છે, તે આત્મા જ જાણે છે. પત્રમાં જણાવવાથી શું ? પુણ્યવાન પુરુષો તો ભ્યાં જાય છે ત્યાં જાનંદનો અનુભવ કરે છે. કેમકે—

यत्रापि तत्रापि गता भवन्ति

हंसा महीमंदटमंडनाय ।

हानित्तु तेषां हि सरोवराणां

येषां मरालैः सह विप्रयोगः ॥

વડનગર

મુનિરાજ કપૂરવિજયજી, વડનગર.

૭-૬-૨૨

૬

સૂરિ સ્વર્ગારોહના સમાચાર વાંચી બહુ દિલગીરી સાથે દેવવંદન કર્યું છે. તેઓએ જૈનશાસનની સારી સેવા બજાવી હતી. હાલતો ખોટ જ પડી છે.

આ. સુ. ૫ ૧૯૭૯

મુનિરાજ અમરવિજયજી ભારત

૭

શ્રીવિજયધર્મસુરિજીના સ્વર્ગવાસથી બહુ દિલગીરી થઈ છે. તેવા મહાન ધર્મોપદેશકની જોનોમાં ખોટ પડતી જાય છે, તે અસહ્ય છે તેમના આત્માને શાંતિ મળે.

વદિ ૧

મુનિરાજ હંસવિજયજી તથા પંચાસ સંપત્તિવિજયજી

ખાટજી

૮

આચાર્ય મહારાજના કાળધર્મ પામ્યાના સમાચાર સાંભળી ધણો અફસોસ થયો છે. વાત સાંભળતાં એકદમ હૃદય ભરાઈ આવતા આખ-
માંથી આંસુ સુકાતાં નથી. પરમ ઉપકારી, પરમકૃપાળુ હતા.

વડવાણ સહેર

મુનિશ્રી મૌલાઅવિનયજી

મુનિશ્રી મમગવિનયજી

૯

તમારા ગુરૂ શ્રીવિનયધર્મસૂરીશ્વરજી કાળ ક્યાંના સમાચાર વાંચીને
અમે દિલગીર થયા છીએ.

બાલાપુર.

પંચામ ધર્મવિનયજી.

ભાદરવા વ. ૩. ૧૯૭૮

મુનિશ્રી ચિમનવિનયજી.

૧૦

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી યાસનના સ્વભ હતા. મહાન ઉપકારી હતા. જૈન-
કોમનું બાળ્ય ઝોણું હોવાથી અકરમાત્ર મહાબાળ્યયાત્રી રત્ન ગુમાવી ખેડા
સખતાં દિલગીરી લખી ચકાતી નથી.

ખાલીતાણા.

મુનિશ્રી ધર્મવિનયજી

ભાદરવા સુ. ૧૫, ૧૯૭૮

૧૧

ગુરૂમહારાજના દેવલોકના સમાચાર સાંભળીને વચ્ચાત જેવો આ-
ત્માને ધણો લાગ્યો છે. જૈનસમાજનો અસાધારણ ચાંભલો તૂટી પડ્યો-
છે. જૈનજગતનો ગ્રંથ આયમી ગયો છે. દેશને જાડી બારી ખોટ પડી છે.
મુંબઈના સંધર્મા ખજર ફેલાતાં બારી ગોઠ પથરાયો છે.....જૈનકોમમાં
પડેલી આ ખોટ પૂરી પાડી શકે, એવો હું કોઈ દેખતો નથી.

દાદર (મુંબઈ)

ભાદરવા વ. ૮, ૧૯૭૮

મુનિ મનીન્દ્રવિનયજી.

૧૨

‘ જૈનપથ પ્રદર્શક ’ કો છોલા, નિસમેં ‘ હા ! ધર્મવિનયજી । ’
 એસા પડતે હી હૃદય પર વજ્ર કા પ્રહાર આ લગા । પડને હુએ ગલા
 ઘુંટ ગયા । મેં કયા વિચાર કર રહા યા, કયા હો ગયા ? મેરે કો
 આચાર્યજી ‘ સે કઈ પ્રકાર કા જ્ઞાન સંપાદન કરને કી ઉત્કંઠા ધી,
 દર્શન કરને કી પૂર્ણ અમિલાયા ધી, પર સબ મન કી મનમેં હી રહી ।
આજ જૈન સંસાર કા એક સૂર્ય અસ્ત હો ગયા ।

મુનિશ્રી ગોઢીદાસજી

૧૩

મહારાજશ્રીનો દેહત્યાગ સંભળી અમેને ધણેજ અફસોસ થયો
 છે. આ વખતે દિલ્હીરીનો પાર રહ્યો નથી. કારણ કે આપણા જૈન
 સાસનમાં કમ્પૃક્ષ જેવા ગુરુમહારાજનો વિરહ પડવાથી વળના બાણ
 વાગ્યા જેવું થયું છે. કારણ કે યાન રૂપી દીવા સમાન હતા તેમના
 ગુણોત્તુ વર્ણન કરતાં હૃદય ભરાઈ જાય છે. લખતાં કલમ આલતી નથી,
 જૈન ધર્મવાળાને તો તારે, પણ જૈનેતરને બોધ પમાડીને તારાં છે.

આ વખતે આપણું પુણ્ય કાર્યું કે નરરત્ન ગુમાવી બેઠા, માટે
 આપણે હવે તેમને પગસે આલીને ગુરુ મહારાજનો ચચકીતિને વધારવા
 તત્પર થવું.

પાલીતાણા.

૮-૬-૨૨

સાધ્વી ગુલાબશ્રીજી.

” પુણ્યશ્રીજી.

” ઉત્તમશ્રીજી.

૮

આચાર્ય મહારાજના કાગધમાં પામ્યાના સમાચાર મંભિગી ધણે
અફસોસ થયે છે વાત સાંભળતાં એકદમ હૃદય ભરાઈ આવતાં આખ-
માયો આંસુ સુકાતા નથી પરમ ઉપકારી, પરમકૃપાળુ હતા

વડવાણુ સહે?

મુનિશ્રી મૌલામ્વિજયજી

મુનિશ્રી મમગવિજયજી

૯

તમારા ગુરૂ શ્રીવિજયધર્મસૂરીજી કાગ કંપીના સમાચાર વાંચીને
અમે દિલ્હીર થયા છીએ

બાલાપુર.

પન્થાસ ધર્મવિજયજી

ભાદરવા વ. ૩. ૧૯૭૮

મુનિશ્રી ચિમનવિજયજી

૧૦

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી સાસનના સ્થળ હતા મહાન ઉપકારી હતા જેન
કામનુ કામ્ય એણુ હોવાથી અકરમાત્ મહાભાગ્યશાલી રત્ન ગુમારી બેઠા
લખતાં દિલ્હીરી લખી સકાતી નથી

પાલીતાણા

મુનિશ્રી ધર્મવિજયજી

ભાદરવા સુ. ૧૫, ૧૯૭૮

૧૧

ગુરુમહારાજના દેવસેકના સમાચાર સંભળીને વજ્રધાતુ જેવો આ
ત્માને ધક્કો લાગ્યો છે જેનસમાજનો અસાધારણ યાંત્રો તૂટી પડ્યો-
છે. જેનજગતનો સુખ આચાર્ય થયો છે. દેવને બીડી ભારી ખોટ પડી છે
સુખના સપ્તમા ખજૂર ફેલાતાં ભારી શોક પથરાયો છે... .જેનકોમમાં
પડેલી આ ખોટ પૂરી પાડી શકે, એવો કુ કોષ દેખતો નથી.

દાર (મુળાધ)

ભાદરવા વ. ૮, ૧૯૭૮

મુનિ મનીન્દ્રવિજયજી

૧૨

‘ જૈનપથ પ્રદર્શક ’ કો खोला, जिसमें ‘ हा ! धर्मविजयजी । ’
ऐसा पदंते ही हृदय पर वज्र का प्रहार आ लगा । पढ़ते हुए गला
छुंट गया । मैं क्या विचार कर रहा था, क्या हो गया ? मेरे को
आचार्यजी से कई प्रकार का ज्ञान संपादन करने की उत्कंठा थी,
दर्शन करने की पूर्ण अभिलाषा थी, पर मन मन की मनमें ही रही ।
....आज जैन संसार का एक सूर्य अस्त हो गया ।

मुनिश्री गोडीदासजी

૧૩

મહારાજશ્રીનો દેહત્યાગ સંભળી અમોને ઘણોજ અશ્વેસ થયો
છે. આ વખતે દિલ્હીની પાર રહ્યો નથી. કારણ કે આપણા જૈન
શાસનમાં કલ્પવૃક્ષ જેવા શુભમહારાજનો વિરહ પડવાથી વળતા બાણ
વાગ્યા જેવું થયું છે. કારણ કે જ્ઞાન રૂપી દીવા સમાન હતો તેમના
શુભોત્પન્ન વણન કરતા હૃદય બરાબ જાય છે. લખતા કલમ ચાલતી નથી,
જૈન ધર્મવાળાને તો તારે, પણ જીનેતરને બોધ પમાડીને તાર્યા છે.

આ વખતે આપણું પુણ્ય કાચું કે નરત્ન શુભાવી બેઠા. માટે
આપણે હવે તેમને પમણે ચાલીને શુભ મહારાજની વસાહતિને વધારવા
તત્પર થવું.

પાણીતાણા

૯-૯-૨૨

સાધ્વી શુદ્ધાનશ્રીજી.

” પુણ્યશ્રીજી.

” ઉત્તમશ્રીજી.

પ્રકરણ ૬ કું

જેન ગ્રંથસ્થાના પત્રો

જૈનધર્મનો ઉદ્ધોત કરનાર પરમગુરુ સુપ્રસિદ્ધ સાત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયધર્મસુરિ મહારાજનો 'સ્વર્ગવાસ' વાંચીને અમો અમા ધણીજ દિલગીર થયા છીએ અને જેઓ ધર્મના એક સ્થંભ રૂપ હતા, તે તૂટી ગયો છે. તેઓ ધણીજ સાન્ત અને તમામ રીતે લાયક અને વિદ્વાન હતા. તેની ખોટ ધણીજ લાગી છે, પણ આકુષ્ઠ આગળ કાષ્ઠનો ઉપાય નથી.

જૂનાગઢ

કાકરણી ચત્રભુજ

૧૯-૬-૨૨

મદાન આચાર્યશ્રીવિજયમંચરિજી મહારાજશ્રીએ આ દુનિયા ગયા કાલ રોજ સુવારના સાડા ૭ વાગે છોડી તે મમાચાર વાંચી અત્રેના સકલ સખ તેમજ આપના જાળીતા એવકો ધણાજ દિલગીર થયા છે આજ મદાન પડિત આચાર્ય મહારાજશ્રીની આપણી જૈનકોમમાં ખોટ પડી તેથી ધણાજ દિલગીર થયા છીએ

આજે (બીજા દિવસે) આખા ગામમાં છતરવર્ગના લોકો મમરને સમસ્ત જાગરમાં તેમના મરણની દિતગીરો ઝાંચના પાખી પડાની છે

હદેમામ

૬-૬-૨૨

મથુરદાસ જગનનાથ તલાટી

૪

પૂન્યપાદ આચાર્યમહારાજશ્રીના અકાલ સ્વર્ગવાસના ખેદજનક સમાચાર મળતાં મારા જેવા દુરસ્થ જનને પણ જ્યારે અતિશય દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે, ત્યારે આપશ્રી જેવા તેમના અનન્ય સહકારીને તેમજ અન્ય મુનિમહાને તેમના વિયોગજન્ય કેન્દ્રુય દુઃખ થયું હશે તેની તો મફતપામે કરી શકતા નથી.

એ તો મુનિશ્રિત છે કે આચાર્યશ્રીના સ્વર્ગગમનથી જૈનમમાજને જ નહિ પરંતુ પૂર્વ અને પશ્ચિમને સુદ્ધા, તેમના વચે એકમ સ્થાપવા પ્રયત્ન કરનાર તત્ત્વજ્ઞ અને ધર્મજ્ઞ સદ્ગુણી નહિ પુરાય તેવી જગર જસ્ત ખોટ પડેલી છે

પ્રભો ! પ્રભો ! વીરચાસનમાં આવા યુગપ્રધાનો પુન પુન પ્રકટે

ધાટકોપર

૫ આવડ દામજી શાહ

૬-૮-૨૨

૫

મહારાજશ્રીના કાળધર્મ પામવાથી ખરેખર જૈન કામમાં મોટા આગેવાનની ખામી પડી છે...ઉપરિયાળા તીર્થ માટે તેમની અપૂર્વ લાગણી હવે કોણ રાખશે ? એવા એવા અનેક ઉપકાર હવે કોણ કરશે ?

વીરમગામ

દેશવલાલ હરજીવન

૭-૬-૨૨

૬

પ્રાતઃસ્મરણીય, જગદ્વિખ્યાત, શાસનરક્ષક શ્રીમાન્ આચાર્યજી મહારાજ સાહિબ માદ્ર શુક્લા ૧૪ કો મુસહ કે ૬॥ વજે इस फानी दुनिया को छोड़ कर स्वर्गलोक को पधार गये, मो यह समाचार सारे शहरमें पहुँचते ही हाहाकार मच गया । उन महात्माजी को तो यहाँ भी आनंद था, और वहाँ भी आनंद ही रहेगा, कारण उनका तो स्वभाव हरवक्त परोपकार; शामनसेवा करनेका था, सो उनकी आत्माको तो किसी तरहकी तकलीफ नहीं होगी । लेकिन हमारे जैसों को अनाथ छोड़ गये हैं, अब कौन हमारी पुकार सुनेगा ? । कौन जैनधर्म पर अवारनवार आते हुए संकटों को रोकनेके लिये प्रयत्न करेगा ? । कौन नई नई पुस्तकें प्रकट कर जैनियोंको सन्मार्गमें लगावेगा ? । कौन पाश्चात्य नए जैमत्कोलर बनावेगा ? और कौन उनकी शंकाका समाधान करेगा ? बहुत दुःख हो रहा है । क्या किया जाय ? सिवाय अश्रुपात करनेके कोई उपाय नहीं है । शासनदेवसे प्रार्थना है कि मर्हुम आचार्यमहाराजकी पवित्र आत्माको शान्तिप्रदान

પ્રકરણ ૬ કું

કરે, ઓર આપ શ્રીધાનોં કો અનેક યથાનુગામી હોનેકા પ્રત્યર્થ
પ્રદાન કરે ।

ઉદયપુર

ચુનીલાલજી ચતુર

સં. ૧૯૭૯ આશ્વિન કૃ. ૧

રોશનલાલજી ચતુર, વગૈરહ

૭

પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજના કાળથી શરૂવિરહને લીધે ખેદ થાય
છે ધ્રુવર તેમના આત્માને શાંતિ આપે તેમના જવાથી જૈનસમાજને
પુરી ન થઈ શકે, તેવી ખોટ પડી છે વર્તમાન કાળમાં બીજા બહુએ
આચાર્યો તો છે, પરંતુ તેમના જેવા પ્રભાવક મળવા મુશ્કેલ છે.

શુભ

કેશવલાલ સ્વરૂપચંદ

તા. ૮-૬-૨૨

૮

શાસ્ત્રવિશારદ-જ્ઞાનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીના કાળ કર્યાની અતિ
ખેદકારક ખબર સાંભળી બહુજ દિલગીરી સાથે શરૂવિરહનું પશુ દુઃખ
થાય છે.

કંઈપરુક્ષતી પ્રત્યક્ષ આપણને-સૌને હોય, એ સ્વાભાવિક છે, પણ
કાળ આગળ કોઈનો ઉપાય નથી એ મહાવાક્ય યાદ કરી વિરમવું પડે
છે. તેમના આત્માને શાંતિ મળે, એ ધ્રુવર ખાસે પ્રાર્થના

શુભ

સ્વરૂપચંદ વસ્તાચંદ

૮-૬-૨૨

હૃદયમાં જે મહારાષ્ટ થયો છે, તે યાની મહારાજ જ જાણે છે. જાહેર પ્રજા તરફથી શોક પાળવો, હડતાલ પાડવી અને ટીપ કરી મરીખેને લાડવા ગાંઠીયા શૈવ મમરા તથા કૃતરાને પણ લાડવા ગાંઠીયા આપવાનું અને દેરાસરમાં ગાંઠી-પૂજા વિગેરે સત્કાર્યો ગુરૂ મહારાજના નિમિત્તે અર્ધ થયા છે. કોઈ પણ ધર્મગુરૂ માટે આવું થયું નથી

મહુવા

૧૯૭૮ ના બાદરવા વ ૧

વનમાળી અંબીર

૧૦

ગુરુમહારાજ શાસનકે સ્થંભમૂલ સુરીશ્વરજીકા સ્વર્ગવાસ હોનેકા સમાચાર પઢ અસ્થન્ત રંજ હુઆ । લેકિન નાજોર બાત હૈ ।..... સુરીશ્વરજી મહારાજ દ્વારા શાસનકે અપરિમિત રાજકીય વૈભવ અદ્ભુત બને કાર્યોમેં પ્રદદ મિછતી થી । ઉત્તકા હી અધિકતર મોહ સતાતા હૈ ।

સુરીશ્વરજી મહારાજકી પવિત્ર આત્મા સચ્ચિદાનંદ દશાકો પ્રાપ્ત હોકર સદાકે લિષ્ આદિ અનંત પદ પ્રાપ્ત કરે વ સ્વસ્ત્વરૂપમેં સ્થિતિકર અનંત અન્યાયાદિ મુક્ત પ્રાપ્ત કરે વહી પ્રાર્થના હૈ ।

હૃદયપુર

માદવા મુદ ૧૧

મદનસિંહજી કોઠારી.

૧૯૭૯

૧૧

ગુરૂ મહારાજના દેવલોક થવાના સમાચારનો તાર વાચતા હૃદયને જે આઘાત પહોંચ્યો છે, તે વર્ણવી શકાય તેમ નથી. જૈન સમાજને તેમની પડેલી જાડ કોઈ પણ રીતે પૂરી થકાય તેમ નથી. તેમના દિવ્ય

શુશ્રુણુ' રમરણુ કરતાં આ મમાચારે હૃદયપર વજ્રપ્રહાર કરેલ છે. કાલની
ગતિ આપણે કોઈને ઉપાય નથી.

કલકતા

૮-૬-૨૨

ન્યાય-વ્યાકરણતીર્થ પં. હરગોવિંદદાસ

૧૨

પત્ર લખતાં હાથ કંપે છે. આચાર્ય મહારાજશ્રીને સ્વર્ગવાસ
સાંભળી શકાતો નથી. સહવાસ નહિ છતાં હૃદય ચીરાઈ જાય છે. એક
ધર્મધુરંધર આચાર્ય પાશ્વત્ય દેશોમાં જૈનધર્મના સારા અભ્યાસી ઉત્પન્ન
કરનાર, રાજરજવાડામાં અહિંસાનો પ્રચાર કરનાર, જૈનોને જમાડનાર,
હીરો, 'મહાત્મા આશ્વા' ગયા ! જૈનોનું ઝવાહીર હુંદાઈ ગયું. તારો ખરી
ગયો.

ભાવનગર

અચરતલાલ

ભાદરવા વ. ૧, ૧૯૭૮

૧૩

આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસિંહના પરશોક મનનના અતિખેદકારક સમા-
ચાર સાંભળી દિલગીરીનો પાર રહેલ નથી. આચાર્ય મહારાજ સાહેબના
સ્વર્ગવાસથી આ દુનિયાને, આપણી જૈન કોમને અને અમો કુટુંબી
વર્ગને ન ભૂલી શકાય એવી ભારે ખોટ આવી પડેલ છે. તેઓના શુશ્રુણુ
રમરણુ કરવા અમો તદ્દન અશક્ત છીએ. આ પંચમકાળ અતિ દુષ્કર
છે. તેમાં આવા અણુષ્ટિત જનાવો ભવિતવ્યતાની પ્રજ્ઞળતા સિવાય
બીજી શકતા નથી.

મહુવા

અમરચંદ અક્ષાબચંદ

ભાદરવા સુ. ૧૫, ૧૯૭૮

૧૪

આચાર્ય મહારાજશ્રીના કાળધર્મ પામી ગયાના અખર જાણી બહુજ દીલગીર થયો છું. જૈનકામને એક મોટી ખોટ પડી છે આજ-રોજ એમના માન ખાતર અહિંના બધા બખરો તથા મારકીટો વિગેરે બંધ રહ્યાં છે.

મુંબઈ

૭-૬-૨૨

મણિલાલ ગોકળભાઈ

જે. પી.

૧૫

આચાર્યશ્રીના સ્વર્ગવાસના દુઃખદાયક મમાચાર કાલે અને બહાર પડ્યા હતા. હું તથા મારા કુટુંબના તથા તેઓશ્રીને જોડ્યા યોગ્ય છે કે તેઓના કામને જાણું છે, તેઓ દરેક દિલગીર થયા છે. એક જિન્ન જિન્ન થતી જૈન મમાજને તથા જૈનેતરને તેઓની ભારે ખોટ જાણ્યા વિના નહિં રહે. આપ આજે એ વર્ષથી તેઓશ્રી માટે સત્ર દિવસ મહેનત કરી રહ્યા હતા, પણ આખરે એક મહાન આત્માને ભાવીએ આપણી પાસેથી ખેંચી આપણને વિયોગી બનાવ્યા છે.

...અમારી નજાણી પડેલી સમાજના એક ઉપયોગી અને મહદગાર મહાપુરુષને અમે શુભાવી બેઠા છીએ. યજુને પ્રાર્થના કરું છું કે તેઓશ્રીનો આત્મા ત્યાં હોય ત્યાં શાંતિ આપો.

મુંબઈ

૬-૮-૨૨

જેસીમભાઈ મોતીલાલ

કેલીનર વર્કસવાળા

૧૬

અત્યંત દિલગીરી સાથે લખવાનું કે મહારાજશ્રી વિજયધર્મસૂરી-શ્વરજ્ઞના કાળધર્મ પામ્યાના અખર સાંભળી અત્યંત દિલગીર થયા છીએ. મહુવામાં દિનપ્રતિદિન મહાત્મા પુરુષો પેદા થયા, તેમાંના એક પુરુષની

जो पढ़ी गध्या, ते पण अजेंसर धर्मगुरुनी. आणाश्रमना विद्यार्थ्याने
तो वधु लागी आपसे करणु हे तेना तो ते स्थलस्थ ठेता.

मुंज

कखण्यंद कमणशी

१७

महान् विद्वान् शास्त्रविशारद—जैनाचार्यके इस कानी दुनियासे
कालधर्म प्राप्त होनेसे आज हमने हिन्दूका हीरा हाथसे खो दिया है।
आज जैनकोमका मान् अस्त समान है।....आम बम्बई तो क्या
समस्त भारतवर्षमें आचार्यश्रीके उपकारका महत्त्व विभूति रूप स्याई है।

बम्बई

वकील हीरालाल पुराना

९-१-२२

सोमनाथाले,

હૈં । પ્રમાણિક પુરુષ, જિન્હોને અચ્છા જૈનધર્મકા પ્રમાણ બઢાયા યા ।
યહ કાલચક્ર કિસીકો છોડતા નહીં । જાદા ત્યા લિખા જાય !

કલકત્તા

લક્ષ્મીચંદની છીપાળી

આસોજ વ. ૧૪, ૧૯૭૯

૨૦

આચાર્ય મહારાજના કાળધર્મ પામ્યાના સમાચાર સાંભળી પારાવાર
શોક અને દુઃખ દરીઆમાં જ નચે કુળી ગયો હોઈ, એવું મને તો થયું છે.

ગુરરાજ ગયા, એ આપણા ધર્મના, મારી માન્યતાએ તો એકને
એક સ્થંભ તુટયો છે. જૈન ધર્મને યુરોપાદિના પાશ્ચાત્ય સંસ્કારવાળા
વિદ્વાનોમાં વિસ્તૃત કરનાર એકના એક મહાપુરુષને જૈનદુનિયાએ શુભાભ્યા
છે. જૈનસંધને અસલ અને કાષ્ઠથી પણ ભવિષ્યમાયે નહિ પૂરી શકાય
એવી ખોટ આવી છે. આવા અનન્ય શાસ્ત્રવિચારદ-મહાત્મા સદ્મત
યવાના સમાચાર સાંભળી અહિં ભાવનગરના સઘમા પણ સર્વત્ર શોકની
લાગણી ફેલાઈ રહી છે.....

પરમાત્મા ગુરરાજના આત્માને શાન્તિ આપે.

ભાવનગર

મોતીચંદ બોધવણ.

૬-૬-૨૨

૨૧

મમ કાલે જન્મદવન્ધ્રો ગુરુદેવના સ્વર્ગગમનના સમાચાર મળતાં
પારાવાર શોકથી વિહ્વળ બન્યો છું. પત્ર લખતા હૃદય મહારાષ્ઠ ઉકળ્યું
છે. મતિ મુગ્ધ મમ છે.

શ્રીગુરુદેવના વિયોગમાં હવે આશ્વાસનનું જે કંઈ દારણ મળતું
હોય તો તે એટલું જ છે કે ગુરુદેવના હાથે નિર્માણ થયેલાં અનેક શુભ

કાર્યો તેમજ પુસ્તકરૂપે ગ્રંથોના અનેક ઉપદેશામૃતથી ભરેલાં વચનો તેમજ શત્રુ-મિત્રને સમગણી સમદૃષ્ટિથી કરેલા અનેક ઉપકારો, તે મધના રૂપે રહેલાં યશ પિંડરૂપ શરીર, કે જે વંશાન્તરે નષ્ટ થવાનાનું નથી, તેનાજ આધારે આ જીવનમાત્રા ચલાવવા રહી. શ્રીગુરુદેવના અવમાનથી માત્ર જૈનવર્ગનેજ નહિ, પરન્વુ ઇતર મતાવલમ્બી જનોને પારાવાર શેક થતો હોય ત્યાં આપ પૂછોની ચિત્તવ્યયા કદ શીતે માપી સકાય ?

વીલાપારલા

૫. જગજીવન પોપટલાલ

ક્રમિક.

૨૨

આચાર્ય મગવાનુકા સ્વર્ગવાસ હો ગયા પડકર શોકમ્મન હો ગયા હું ! કુછ લિલ નહીં સકના । કલહી તો ‘વૉમ્ને કોનિકલ’ સે માલમ હુઆ કિ પ્રો. સિલ્લવન લેવી તયા મિસેગ લેવી આચાર્ય મહારાજકે દર્શનાર્થ શિવપુરી ગયે થે । તા. ૩૧ અગસ્તકો તો મારી સમાગોહકે માપ વહાં સમા આદિ હોકર શાસનકી શોમા વઢાઈ થી । ઔર તા. ૫ કો પ્રાતઃકાલ સ્વર્ગવાસ હો ગયા । યહ સમાચાર પડકર અત્યન્તહી દુઃલ હુઆ । આજ જૈનસમાજમેં અંપેરા હો ગયા ।

સોનત

અનરાજમી સિંવરી

૭-૯-૨૨

૨૩

આચાર્ય મહારાજજીના દેહનો ત્યાગ થવાના સમાચાર સાંભળ્યા પારાવાર અદ્ભુત થાય છે.

પોતે જૈનધર્મમાં એક યુગપ્રધાન તરીકે હતા તેઓશ્રીએ

જૈનધર્મ સંબંધી જે જે કાર્યો કર્યા છે, તેવાં કાર્યો હવે કામ લાગ્યેજ કરી શકશે. તેની સાથે અન્ય દર્શની માથે ધર્મ સંબંધી વાદ-વિવાદ કરી જે કાર્યો કર્યાં છે. અને યશ લીધો છે, તેના માટે તેમનો જેટલો ઉપકાર મानीએ તેટલો ઓછો છે.....આખી જૈન કોમમાં તેમની મોટી ખોટ પડી છે. તે શાસનદેવ પૂરે ત્યારે ખરી. હવે તો તેમના આત્માને જેમ શાંતિ થાય તેમજ આપણે કરવાનું છે. એજ

પ્રાક્ષીતાણી

મોહનલાલ ગોવિંદજી.

૭-૯-૨૨

૨૪

પૂજ્ય સુરજીના કાલ કરવાનો તાર નાંચી મારી તો છાતી ફાટે છે. અમારો જૈનસમાજ જે વખતે મુશ્કેલીના વાતાવરણમાં સપડાયેલો છે, અમારાં તીર્થો છુંટાછ રહ્યાં છે, તેવા અધોધુધીના સમયમાં અમારો જૈન જાનુ આમ અસ્ત થાય, તે કેમ રહેવાય ? ખરેખર આ ખોટ જૈન પ્રજાને આવા સમયે માલે તેવી છે. અમારા શાસનની કાગળ હવે કાણુ કરશે ? અમારા જેવા સસારી કીડાને આટલું આટલું લાગે છે તો આપના સ્થંભરૂપ પૂજ્ય સુરજીની ખોટ કેમ પુરાશે ? શું લખું ? તેની સમજ પડતી નથી.

પ્રોફેસર વસવાણી, કે જેઓ થોડા જ વખત યયા આપણા જૈન ધર્મના પરિચયમાં આવ્યા છે. અને એ આપ સર્વેથી જાણીતા કર્યાં છે, તેમણે એસોસીએટના તારથી વર્તમાનપત્રમાં વાચ્યુ. અને મને ચીઠી લખી બોલાવવાના હતા. તેવામાં જ આપનો તાર લખ ગયો. અને આવતી કાલે ટાઉન હોલમાં અહિંના જૈન તેમજ જૈનેતર શહેરાઓની એક જંગી જાહેર સભા બરી સહગતના આત્માને પરમ શાંતિ પ્રગ્થવા એકઠા થવાના છીએ. પ્રો. વસવાણી પ્રમુખ થવાના છે.

કરમી

ચોપટલાલ ત્રિશુવનદાસ શાહ

૬-૯-૨૨

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજના કાગધર્મ પામવાયાં જેન સમાજને ખરેખર હાલ તુરત ન રહાય નેવો ધા ધાગ્યો છે. તેઓશ્રીના પવિત્ર આત્માનું આવા સંજોગોમાં દેહચત્ય ચલુ, તે ખરેખર અસહ્ય છે, આખો સમાજ અત્યારે તેમના અવસાનથી કુખી ગયો છે...શિષ્ય મંડળ નરહ તેમનો અવુવ પ્રેમ, મમાજ તરફ સાતિબરી દષ્ટિ, વિદેશીઓ માથે તેમનો જેન ધર્મને સમસ્ત વિશ્વમાં પુનઃ સ્થાપવા માફ પરિચય, વિગેરે વિગેરે બાનતો સ્મરણમાંથી મુક્ત થવી બહુ મુશ્કેલ છે. તેમના જેવા પુણ્ય દેહધારીઓથી સમાજને ઓછો હાલ નથી ગયો. અને આપુખ્ય બે પાંચ વર્ષ હાલુ હોત તો જરૂર તેઓ સમાજને ધણાજ ઉચ્ચ રસ્તા ઉપર લાવી મૂકતા હવે તો તેઓશ્રીના પુણ્યાત્માને અમર સાતિ મળે, એજ પ્રાર્થના.

વીલાપારણા

૬-૬-૨૨

નાગરદાસ કરતુરચંદ સાહ

બી.એ.

આચાર્ય મહારાજના સ્વર્ગવાસથી હિંદુસ્થાનની જેન કામે તો એક રત્ન ગુમાવ્યું છે, પરંતુ પરદેશના વિદ્વાનોને તે કરતાં પણ ભારે ઓટ ગઈ છે, તેઓ ખરી કિંમત આંકી શક્યા હતા અને બન્યો તેટલો હાલ મેળવતા હતા. ન્યારે ધર અગિયે રત્ન હોવા છતાં અહિંના લોકો તેઓની પૂરી કિંમત આંકી શક્યા નહીં અને જોઈતો હાલ મેળવી શક્યા નથી, એ કમનસીબી છે. પરમાત્મા તેઓના પવિત્ર આત્માને પરલોકમાં અમર રાખે.

શુભ

ગોદનલાલ જોડીદાસ સાહ

૬-૬-૨૨

૨૭

તા. ૫-૬-૨૨ ના પેપરમાં આચાર્યશ્રીના કાળધર્મ પામ્યાના ખખર વાંચી હું તથા અત્રેનો સંઘ ખરેખર ધણાજ દિલગીર થયા છીએ. જૈનો પર ત્યારે એક પછી એક આક્રોશ આવવા માંડી છે, ત્યારે આવા ધર્મધુરંધર મહાત્માઓ સ્વર્ગગમન કરે છે, એ ખરેખર એકનો વિષય છે. દુનિયામાં જે જાણુ છે તેણે જવાણુ છે; પરંતુ તેઓ શ્રીના નામની મુરદો-જેવી કે-દેવદમ્બનો નિર્ણય, કાકિરોલીનો ઝગડો, બાયખલાની જમીનનો કબજો, વિગેરે તેઓશ્રીના મનમાં જ રહી મઠ, પ્રભુ તેમના અમર આત્માને શાંતિ આપે અને પરમકૃપાળુ પરમાત્મા ! આપ તેમના શિષ્યોમાં તેમના જેવું બળ આપે ને તેમની મુરદો આપ બર હાથે કે જેથી તેઓશ્રીની સ્વર્ગમાંથી પોતાની મુરદો બર આવેલી જોઈને શાંતિ પામે.

તા. ૭-૬-૨૨ ના રોજ આખા શહેરની સંપૂર્ણ હડતાલ પડાવી હતી. તેમજ દેરાસરમાં પંચકલ્યાણકની પૂજા બહુવવામાં આવી હતી.

જા'બૂસર
૧૦-૬-૨૨

ડૉ. જમમોહનદાસ મંગળદાસ,
એલ. સી. પી. એન્ડ એસ

૨૮

આચાર્ય મહારાજના નિર્વાણ સમાચાર મળતાં આખા શહેરમાં સર્વત્ર મહાન દિલગીરી ફેલાઈ હતી. તે નિમિત્તે વ્યાપાર રોજગાર આખા શહેરે બંધ કરી આચાર્ય મહારાજના આત્માને હંમેશાંની શાંતિ મળે તે માટે દરેક ધર્મના અનુયાયીએ પોત પોતાના ધર્મસ્થાનોમાં

પ્રકરણ ૬ ૬

ધર્મ કરણી કરી હતી. આચાર્ય મહારાજના નિર્વાણના ખેદ યુક્ત સમાચાર જાણી પારાવાર દિલગીરી જવાબ રહી છે.....

આચાર્ય મહારાજની ખોટ પુરી સકાય તેમ નથી.

અમરેલી

શેઠ કરમચંદ નારાયણ.

૧૫-૯-૨૨

દ-શેઠ નાગરદાસ કર્મચંદ

૨૯

આજે જાપામાં શ્રી આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયધર્મસુરિજીના અવસાનના સમાચાર વાંચી દિલગીર છું. પૂજ્ય મહારાજ શ્રી સ્વભાવે ધણા શાંત અને બોલા દતા, પોતાને કોઈ જાનને આગ્રહ નહોતો. વિગેરે ગુણો ધણા હતા. ને તે યાદ પણ આવે છે. દુનિયામાં કોઈ અમર નથી. પણ સ્વાભાવિક પ્રસયવાન અને ગુણવાનના અવસાનથી સારા નરસાની ખબર પડે છે ને તેઓ સાહેબે પોતે ધણાને આદ્યેશબોધો દતો.

મુંબઈ

૫-૯-૨૨

મોહનલાલ હેમચંદ ઝવેરી

૩૦

આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયધર્મસુરિજીકે સ્વર્ગવાસ મુનકર મહોત રંજ હુઆ । ऐसे पुण्यवान प्रभावक आचार्यका देवलोके होना संघर्ष में बड़ी भारी खामी हुई । सर्वत्र शोक फैल गया है । परन्तु आधुन्यकी प्रबलता है । इसके आगे कोईका बस नहीं ।

મહારાજ સાહેબની કીર્તિ સર્વત્ર અમર છે સો દેહાન્ત હો જાને પર મી જીવિત છે ।

વમ્બઈ

૧-૯-૨૨

સેઠ લક્ષ્મીચંદની ઘોષા

મતામ્મદવાડે

૩૧

આચાર્ય મહારાજની અસાધ્યક મૃત્યુ પર બહુત બड़ा જૈનસ-
માજકા નુકસાન હુઆ । इसकी पूर्ति नहीं हो सकती । ऐसा प्रतापी
इस समय हो नहीं सकता । हमको बहुत बड़ा दुःख हुआ । महारा-
जजीकी कृपा हमारे ऊपर जैसीयी आपसे छीयी नहीं है । जैनका
सूर्य अस्त हो गया । मगर इस जगह किसीका जोर नहीं चढ़ता, भावी
प्रबल है ।

बनारस

बाबू शिखरचंदजी चौबरी

१-९-२२

૩૨

આજ રોજ, ધણી દિલગીરી સાથે પ્રાત સ્મરણીય સદા ઉપકારી
શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મચરિત્રના સ્વર્ગગમનના સમાચાર
સાંભળીને શોકનો પાર રહ્યો નથી જૈન કામે એક મોઢું ને મોઢેશ રત્ન
ગુમાવ્યું છે. જૈન કામની સેવા કરનાર ધણા થોડા હોય છે. ને તેમાં
જૈનોનું શ્રેય કરવાનો શ્રમ લેતા હોય એવા આશ્રમીના ટેરવે ગણાય
તેટલા હોય છે તેમાના એક રત્નનું અચાનક અદૃશ્ય થવું, તે તે કામ
કેમ સહન કરી શકે ?

હે વીર, આવા રત્નને માટે તું મોક્ષમા તારી સાથે સ્થાન આપ,
એવી અત કરણની પ્રવૃત્તિ રાખુ છું.

વીરમગામ

૫-૯-૨૨

વાડીલાલ પરમોત્તમ વહોરા

પૂજ્યપદ યાત્રાવિચારદ વિજયધર્મસુરિશ્રીના સ્વર્ગવાસ થયાના સમાચારથી સમસ્ત જૈન કોમને એક બારેમાં બારે જોડ મધ છે એ વાત દરે કોમનાથી અજાણી નથી. *World is fifty years* છેવાડે એ કહેવાનુમાર જૈનેને દસ દરે ખચર પડશે કે મહુમની જરૂરીઆત કેટલી હતી. હેતુ મુજબ સમાચારમાં પૂજ્યશ્રીની સમાધિ મદિરની દિવસાત ધણી જ વ્યાજબી છે, અને તે સ્વેચ્છાની છે. જરૂર તેમાં કોઈ પામશે તે દિવસાત જાહેર પેપર દ્વારા ઉચ્ચનીએવી જોઈએ થાય ચોક્કસ, મુજબ

૧૪-૬-૨૨

શિવલાલ વર્ધમાન શાહ

૩૪

પદમપૂજ્ય યાત્રાવિચારદ આચાર્યશ્રી મગધર્મ પામ્યાના સમાચાર એકાએક પેપરમાં વાંચવામાં આવવાથી જહુ જ મનમિની પેદા થઈ છે અરે રે ! બાળે મવારના મે કોનિકલમાં વિદ્યાન શ્રેઠ લેરીની ખુશ મુલક કાતના સમાચાર વાંચી મગધર્મી ધારતો હતો, ત્યાજ સંજ્ઞા વખતે ‘સાજ વર્તમાન’ જોવામાં આવના ઉપર મુજબના દુખદાયક સમાચાર મળ્યા એ મદાન પુરૂષે જૈનધર્મ માટે અને વિશેષે કરીને પાશ્વત્યવિદ્યાનામાં જૈનધર્મ વિશેની અભિરૂચી ઉત્પન્ન કરવા માટે અધ્યાત્મ પરિશ્રમ વેડી આઠ ફળ જતાવી આપ્યું છે. અને તેને માટે આખી જૈનઆવશ્ય આસ કરીને અત્યંત ત્યાગ રહેશે. જતમદાગુરની ઉત્તેજક વાણી અગ દષ્ટિનો અભાવ દરે પુરુષ એમ નથી.

ધણીયા

શ્રીચદ અનાવીદાસ વડીલ

૬-૬-૨૨

બી. એ એલ એલ. બી.

૩૫

ગાંધી કાલે સવારે આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીનો દેહોત્સર્ગ થયો, એ સમાચાર સાંભળતાં માઝં હૃદય શોક નિમગ્ન થઈ ગયું. ખરેખર જૈનધર્મશ્રી વિશાળ વૃક્ષને પલ્લવિત કરનારા મહાત્માની જૈનસમાજને હવેથી એક ભારે ખોટ માલુમ પડશે. વિશેષમાં પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને પણ તેમની ત્રૂટી જણાશે. જૈનેતર પ્રજા પણ આ બનાવથી શોકાતુર થવાની

મુંબઈ

હીરાલાલ આર. કાપડીયા એમ. એ

૬-૬-૨૨

પ્રો. વિલસન કોલેજ

૩૬

ગાંધી કાલે સંજવર્તમાન વાયતા મહારાજશ્રીના કાળધર્મ પામ્યાના એક જનક સમાચાર મળ્યા છે. ખરેખર જૈનકામની અવનતિના ચિહ્નો બહુજ નજરે પડી આવે છે. કારણ કે જે વખતે જૈનકામના અનેક તીર્થો ભયમાં છે, તેજ વખતે જે આચાર્ય તેને ટકાવી રાખે તેવા શક્તિમાન હતા, તેજ આચાર્યશ્રી સૂર્ય અસ્ત થયો જાણીને કોને એક ન થાય ?

મુંબઈ

ચાનચંદ પરમાનંદ

ભાદરવા સુ. ૧૫, ૧૯૭૮

૩૭

અત્રે મધ્યમાં ખજર પડતા તમામ ડુકાનો બંધ રાખી. હડતાલ પાટી હતી અને ગુરુમહારાજના આત્માની શાંતિ માટે મહાવીરસ્વામીના દેરાસરમાં ઋષિમંડળની પૂજા બોજક ધનસુખગાલની મદદથી રાગ-રાગ-ણીથી હારમોનીયમ તબલા સાથે ભણાઈ હતી. સાધુ-સાધ્વીઓ અને સદે દેવવંદન કર્યું હતું. કુતરારા, ગાયોને તથા પક્ષિ, ઘેરોને ધાત્ર કપા-સીયા, રોટલા ખવરાવ્યા હતા

સ્વયંસેવક મંડળની સભા મળી હતી. જેમાં ગુરમહારાજના કાળ પામ્યાથી શોક દર્શાવનારા ઠરાવો કરો જૈનકોમને તથા ડૉ. જોકાબી, ડૉ. લેવી વિગેરે યુરોપીયન-અમેરિકન વિદ્વાનોને તથા અન્ય કોમને પણ મોટી જોડ પડી છે, તે કદિ પૂરાય તેમ નથી. લાયબેરી, વિદ્યાયાળા, શિક્ષણ-યાળા, કન્યાશાળા વિગેરે સંસ્થાઓ બંધ રાખી હતી. છેવટે સંઘ તરફથી આદ્ય મહોત્સવ કરવાનો ઠરાવ કરી સભા વિસર્જન થઈ હતી.

જૂનાગઢ.

પોપટલાલ રામચંદ

૧૮-૧૧-૨૪૪૮

૩૮

આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયધર્મસૂરિ કાગધર્મ પામ્યાના સમાચાર સાંભળતાં ખેદનો પાર રહ્યો નથી. સમાજના કમલાગ્ન કે આવા નરરત્નનો વિયોગ થયો છે. સંઘનું એક છત્ર હતું. ફરેક જગ્યા ઉપર તે પર ઉપગારી પુરુષ પ્રતિબોધ કરી જૈનધર્મની જયપતાકા ફરકાવતા. રાત્રરજવાડાઓને પણ આપણો સત્ય ધર્મ બતાવીને શુભવતા. ઓલ હિંદુસ્થાન નહિં, પણ વિભાગ-મટાલી-અમેરિકા વિગેરેની યુનિવર્સિટીઓના પ્રોફેસરોની શંકાઓને દૂર કરતા. આખી જૈનસમાજને મોટી જોડ પડી છે... જૈનકોમની પડતી જોવાય છે કે આવા મહાત્માઓનો વિયોગ થાય છે.

શિહોર

તલકચંદ ગોખર

ભાદરવા વ. ૨, ૧૯૭૮

૩૯

ધીશ્રીધીશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીશાસ્ત્રવિશારદ આચાર્ય શ્રીવિનયવર્મ-સૂરિ મહારાજકે સ્વર્ગવાસ होनेका सुनकर अत्यंत दुःख हुआ। जैनसमाजमें आपश्रीके स्वर्गवाससे बड़ा ही चका पड़चा। आचार्यश्रीके किये हुए उपकारोंके लिये जैनसमाजका चचा २ कृतज्ञ है। आचार्य-

ધીકી પ્રશંસા મારતમે હી નહીં હો રહી હૈ, પરન્તુ સુદૂર યૂરોપલંદમે
મી આચાર્યશ્રીકા યશોગાન હો રહા હૈ । ઇસ નાનુક સમયમે આચા-
ર્યશ્રી હી એક મહાન્ વિદ્વાન્ સમાજસેવી વ ધર્માત્મા મહાત્મા થે ।
આચાર્યશ્રીકી આકસ્મિક મૃત્યુ સુનવર હમારે દુલ્હાકા સમુદ્ર ઉમઢ
આયા, વિચાર નહીં સકતે કિ—અવ હમારી પ્રિય સમાજકી કયા દશા
હોગી ?

ઇદોર

હીરાલાલ મિન્દાણી

૯-૯-૨૨

૪૦

ધણાજ ખેદકારક સમાચાર સાંભળીને દિલગીર થયા હીએ...
તેમને સ્વભાવ તથા માગ ઉપરને તથા દુનિયા ઉપરને ઉપકાર હમેશાં
યાદ આળ્યા કરે છે. તે તે ઉપકારી ને અમેને દેવાદાર કરીને સ્વર્ગપુરીમાં
ચાલ્યા ગયા છે. અમે તે બદલે વાળીએ ત્યારે ખરા તેઓની કરણીજ
સારી હતી, તેથી તેઓને સ્વર્ગમાં શાન્તિજ હોય. પરન્તુ વધારે શાન્તિ
મળે તેવું અમે ઇચ્છીએ હીએ.

મુંબઈ

હરગોવિંદ રામજી

૧૧-૬-૨૨

૪૧

પરમેશ્વરકી શાસનસ્થળ વિસ્તાપિતા ગુરૂ મહારાજ સાહેબના સ્વર્ગ-
ગમનના સમાચાર સાંભળી અતિશય દિલગીરી થાય છે. તે પૂજ્ય પિતાના
વિરહથી હૃદય દ્રવે છે.....વિશેષ રીતે તે એટલા માટે થાય છે કે—
જે સમયે ગુરૂમહારાજની હયાતિની ખામ જરૂર હતી, તે સમયે જ તેઓ

આ રથૂળ દેહનો ત્યાગ કરી ચાલતા થયા ! ! જૈન કોમનુ ભાગ્યચક્રે કયાં
 મડાય છે, તે કદપનામાં આવણ નથી. હિન્નભિન્ન થયેલ જૈન કોમને
 એકત્ર કરવા તન-મનથી પરિશ્રમ કરનાર તે પીર સરદાર અત્યારે જૈન
 કોમ ગુમાવી બેઠી ! આ પરમેશ્વરકારી શાસન સ્થળ ગુરૂમહારાજ મારે
 કયા શબ્દોમાં શોક દર્શાવીએ ?

૧ પદ્મીતાણી

૬-૮-૨૨

૫ ત્રિભુવનદાસ અમરશી

૫ અમૃતલાલ અમરશી

૪૨

પૂજ્ય ગુરૂશ્રી શ્રી વિજયધર્મસૂરીચરણની ખોટ ધણી મોળી છે
 આખા હિંદુસ્થાનમાંથી એક ધર્મનાયકની ખોટ પડી છે જે તે પુરી સકાય
 તેવી મને તો નથી લાગતી

આ અવસાનથી અમારા જેવા, જે સસારસમુદ્રમાં ને મોહની
 જાળમાં ફસતા ને તો ધણુ જ કુપ્પ થાય. કારણુ કે તેમના તરફનો જે
 લાભ મળતો તે હવે નહિ મળે, પણ ભાવી આગળ આપણો શો ઉપાય છે ?

શ્રીચપોક્તી, મુબઇ

૧૮-૬-૨૨

છોટાલાલ મોતીલાલ શાહ

બી એ

૪૩

શ્રીવિજયધર્મસૂરિના અવસાનથી અતિ ખેદ થયો છે. બ્યવહારથી
 તેમના સ્થૂલદેહની તત્ત્વરૂપે અવિદ્યમાનતાથી તેમના પ્રત્યેના સંબંધાદિ
 લક્ષ શોક થાય તે સ્વાભાવિક છે. પણ આત્માનુ અમૃતતત્ત્વસ્વરૂપ વિચા
 રતાં તે સ્વયોગ્ય અથવા મતિમાં જઈ સ્થિરતા પામેલ હશે હવે તો આ
 પળે સર્વેએ તમણે કરેલા જે સત્કાર્યો તે પ્રત્યે અનુમોદના ઉપરાંત આદ

રથા અને તેની પુષ્ટિ કરી તે સ્વર્ગસ્થનું સુશ્રમરણ રહે તે કરવાનું ઉચિત છે.

મુંબઈ

૧૦-૬-૨૮

મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈ

બી. એ. એલએલ. બી.

હાઈકોર્ટ વડોદરા

૪૪

આચાર્યજી મહારાજ થીથી ૧૦૦૮ શ્રીધર્મવિજયસૂરિજી સાહેબકે દેવબ્રોક હોનેકી સ્થળ લાપાદ્વારા મારૂમ હુઆ, ઘણોત અક-
સોસ હુઆ । એસે પ્રમાવિક પ્રુપ્યોંકા વિયોગ હોના બઢી સ્વામી હુઈ ।
પરન્તુ ફસ જગહ કિસીકા જોર નહીં ।

મોપાલ

આસોજ સુ. ૮, ૧૯૭૯

ગોહીદાસજી કાંસડીયા

અમીચંદજી કાંસડીયા

૪૫

અમારી જૈન કામના પલંગનો એક પાયો ટૂટી પડ્યો. જૈન કામનો સૂર્ય આલ્છાદિત થયો. જૈન કામનો ધુરંધર ઉપદેશક આ કાની દુનિ-
યામાંથી સદા માટે અસ્ત થયો. રાજ્ય કરતી કામની અંદર શાસન રક્ષણ માટે જોમણે પગ પેસારો કરવા માંડ્યો હતો અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, બાલ જોઈ જમાનાનું જ્ઞાન જૈન કામને કરાવવાને માટે ઉચિત કરવાને જોમણે ખિલકુલ પાછી પાતી કરી નહોતી અને અત્રેના આતુર્માસ વખતે વરસાદની કમીપણને લઈને દેશ દેશાવરોમા ટીપયો કરાવેલા સંખ્યા બંધ રૂપમા મોકલાવી પચેન્દ્રિય જીવોના પ્રાણોને અભયદાન અપાવ્યાં, એવા મહાન ઉપકારી શાસ્ત્રવિચારક-જૈનાચાર્ય સૂરીશ્વરજી મહારાજ ૧૦૦૮ શ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજનો સ્વર્ગવાસ સાંભળી અમારું અને

અને અત્રના મુક્તસમુદ્ર તથા કેટલાક રાજ્યના અમલદારો દિલ પશુ દુખી થયું છે, અને તેઓ પણ દિલગીરી બતાવવાને બૂલ્યા નથી. અને મહારાજશ્રીના ગુણગાન કરતા જણાય છે અને મર્દુમના આત્માને મદદ થાતિ ઇચ્છીએ છીએ,

પાસીતાણી

મણિલાલ બાપયદ

૪૬

તા. ૬ કે સામવર્તમાનમે પૂજ્ય આચાર્યશ્રીકે સ્વર્ગગત होनेके दु खदायी, हृदयविदारक समाचार पढ चित्त व्याकुल हो उठा। कलममें शक्ति नहीं, वाणीमें शब्द नहीं, जिससे हम दु स और चोटका उल्लेख किया जा सके। श्रीमान्ने इस जातिपर किनेने उपकार किये हैं, यह समाजरर पूर्णतया विदित है। समान सदैव उनका कृतज्ञ रहेगा। हालहीमें कांकरोली जैनमंदिरकी हकीगत तो समानपर नवीन ही है। आशा है समान पूज्य आचार्यश्रीके उपयुक्त स्मारकका प्रबन्ध करेगी।
पिलाणी, पो. सुरजगढ़.

वर्धमान बाठिया

૧૦-૯-૨૨

૪૭

शासन प्रभावक, जैन धर्म उद्धारक श्रीश्वरजीना डगर पाभ्याना समाचार पत्रे जैन समाजमा मद्दान जेद उपलब्धो छे जैनधर्मने तथा जनतत्त्वज्ञानने, श्रीमडावीरने तेमज जैनसमाजने पश्चिमना विद्वानोमा तेमज सारा जगत्मा प्रख्यात करनार श्रीमह श्रीश्वरजीना स्वर्गगमनथी केने दु ख न थाय। वीरक्षेत्रना वीर सामन स्थल-जगत् प्रसिद्ध सूर्योस्त पक्षी उड़ोत कथि नथी जण्योतो शासनदेवी ये आगे

ધુરંધર બહુમૂલ્ય રત્નના શુભ થવાથી શોકગ્રસ્ત થઇ લોહીના આંસુ વરસાવી રહી છે. પરમાત્મા તેમના આત્માને પવિત્ર-શાંતિ આપે, એવી મારી હૃદયથી પ્રાર્થના છે.

પાટણ.

૬-૬-૨૨

કૃત્યંદ હરિયંદ દોસી.

ગૃહપતિ, જૈન બોડિંગ.

૪૮

પૂજ્ય ગુરુ શ્રીમદ્ આચાર્યશ્રીવિજયધર્મસૂરીશ્વરજીના કાળધર્મ પામવાથી જૈન ડોમને જે અસલ ખોટ પડી છે, તે અવધૂનીય છે. આ ખોટથી જૈન સાહિત્યને પણ મોટી ખોટ પડી છે. એઓશીના થએલ અવસાન માટે જેટલો ખેદ પ્રદર્શિત કરવામાં આવે, તે એમના કાર્યના પ્રમાણમાં ધણોજ ઓછો ગણાય.

મુંબઇ.

લક્ષ્મીભાઈ દીપત્યંદ ઝવેરી.

૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨.

૪૯

ગુરુનીકી પવિત્ર મુલમુદ્રા ન કેવલ જૈનસંઘકો, વહે વહે રાજા મહારાજાઓકો મી પ્રિય લગતી થી । ગુરુનીકા સ્વભાવ इतना सरल था कि—यदि कोई कोपकी दृष्टिसे इनके समीप जाता तो वो मी उनकी शान्त मुखमुद्राको देखकर ही शीतल जलके समान हो जाता । आपके धर्मचर्चाकी यश—कीर्ति अनेक अनेक देशदेशान्तरोंमें पुण्य सुगंधोंकी महकके समान फैल रही है । क्या लिखूं ? परमात्मासे यही प्रार्थना है कि हमारे परमोपकारी श्रीश्रीश्री आचार्य महाराज जहाँ कहीं शुभ

स्यानमें बास हुआ हो, वहाँ उनकी धर्मरूपी ध्वजाका चमकीला तारा
सदैव कायम कर उनको सुखशान्ति वर्तते रहना ।

इंदोर

छष्मीनाई

हे. अध्यापिका, सरकारी गर्ल्स स्कूल नं. २

५०

आचार्य महाराज श्री धर्मविजयजी महाराजना अकाश
देवजत यथाना ध्याना माहा सभायार सांभणी दिक्षगीरीना पार
रबी नथी. अहिं तमाभ सोको ध्याना दिक्षगीर जनी गया छे. तेजो
श्रीनी अरेअर जैन सधुदायमा न पूरी सकाय जेवी जेह पडी छे पक्ष
भावी आगण विपाय नथी.

मुंअध

शेह जयतल्लख प्रतापशी.

५१

पूज्य गुरुमहाराजका देवलोक होवाका समीचार सुण भीहोत
हु ल हुओ । लिख सकु नहीं । इण दुख रो पार नहीं । आज जैन-
कोमको एक तेजस्वी तारो दूर गयो । ओर जैनकोमरे कवी भी नहीं
बर सके इण तरे जलम लाग्यो । मने चिंता घणी है, लिख सकु नहीं.

घूलिया

घुनीछाल महेता

आसोन व १३ १९७८

५२

पूज्यपाद गुरुवर्यना अवसाननु सांभणी ध्यो दिक्षगीर यथोष्ठ-
आपणी जैन काममां ते शुं पक्ष आप्णी दुनियाना विद्वाना आगमाथी
जेक पुष्प जेराछ पडी अयु छे जैनकामनी सेवाथी नखि जनावी ' अहिंसा

પરમેા ધર્મ ' નો ઝૂંડા ફેરવ્યો તે જગજહેર છે. આપણા જૈનોમાં તો ન પૂરી શકાય એવો ખોટ પડી છે. પરમાત્મા તેઓના આત્માને શાંતિ આપે.

મુંબઈ

વર્ધમાન રામજી.

૧૫-૬-૨૨.

૫૭

આચાર્યશ્રીના સ્વર્ગવાસથી ઘણી ત્રિભીરો થઈ છે આખા હિંદુ-સ્થાન વિષે જૈનસમાજમાં પૂરી ખોટ પડી છે. ધર્મનો સ્થંભ ટૂટી પડ્યો છે. એક સાચો હીરો, જેની કિંમત નહિં, એવા મહાત્મા પુરૂષને ગ્રામાવ્યા છે. જેને સંભારતાં આંખમાંથી આંસુની ધારા ચાલે છે. જેના ગુણોને પાર નહિં. આ દુનિયામાં એવા ઉપકારી પુરૂષ મળે તેમ નથી. ત્યાં ત્યાં પોતે વિચર્યા, ત્યાં અનેક પ્રકારે અનેક જીવોને પ્રતિબોધીને ઉપકાર કર્યો છે. ગુણવૃં વધુન કરવાને મારા જેવા અસ્પૃશ્ય હૃદિવાળાની શી શુદ્ધિ ચાલે ? તેમણે રાજાઓને જીત્યા છે. સંધના ઘણા વર્ષોના કલેશો મટાડ્યા છે, મોઢા મોટા સાહેબ લોકોને મહારાજો જીત્યા છે.

લાહરવા વ. ૨,

શેઠ કેશવજી મુંબાભાઈ

૧૯૭૮

તળાવ

૫૪

પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ ૧૦૦૮ શ્રી વિજયધર્મચરિત્રના અગ્રાનક કાળ પામ્યાના ખબરે લાહરવા સુદિ ૧૪ રાત્રે સાંભળી ઘણી જ દિલગીરી થઈ ■ પૂ. મહારાજશ્રીની, આપણને વિયોગથી પૂરી ખોટ પડી છે. તે ખોટ કાઢી રીતે પૂરી શકાય તેમ નથી. તેમનો ઉપકાર, તેમનું સ્મરણ ક્યારે પણ શૂલી શકાય તેમ નથી....

અત્યારે તેવા પ્રભાવશાળી પુરૂષના વિયોગથી સાસનમાં ઘણી જ

પ્રકરણ ૬ કું

ખોટ પડી છે. તેમના અલ્લામને મોક્ષ મળેલો છે, પણ આપણને અત્યારે અસલ વિયોગ થઈ પડ્યો છે.

મુલુન્ડ

ઝવેરભાઈ રામજી

તા. ૧૧-૬-૨૨

૫૫

ત્રીસ-પાત્રીસ વર્ષનું હોયું ચારિત્ર પાળી અનેક ધાર્મિક કાર્યોમાં પોતાનો પ્રયાય સાધી જૈન ડોમ પ્રત્યે ધણી ઉપકારી થઈ પોતાના આ ભવના જીવનનો અંત આવે સ્વર્ગ તરફ મિલાવી ગયા છે. ખેડ-દિલ ગીરો એટલા માટે છે કે અત્યારે દુષ્કાળમાં આવી મહાન વ્યક્તિ-જ્ઞાની ધણી જ અછત, તેમાં પણ આવા નિર્મળ હૃદયવાળા, ધાર્મિક સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાળા, આચાર્ય મહારાજની દયાથી બહુ જ જરૂરની હતી.

મને તેમની ગેરહાજરીથી બહુ લાગી આવે તે સ્વાભાવિક છે, પણ આખી જૈન કોમને એક સાચો સ્થંભ તૂટી પડ્યા જેટલી ખોટ પડી કું માનું છું.

શ્રી ૬૭૫૫૫૫૫ આજી ૬૭

૬-૬-૨૨

ભાવનગર

૫૬

અત્રેના તારથી અમે ટૂંકામાં દીવગીરી જણાવી છે, પરંતુ તેમના અભાવે તે હવે જ્યારે જ્યારે સાંભળે છે ત્યારે ત્યારે બહુ ખેડ ઉપજાવે છે. આપને તે ગુરૂનો વિરહ અસલ લાગે તેમાં કંઈ નવાઈ નથી, પણ લાગણીવાળા દરેક જૈનને તેમના અભાવથી ખેડ થાય તેમ છે. કારણ કે તેમની ખામી જૈન વર્ગમાં ન પૂરી થકાય તેવી પડી છે જૈન વર્ગે એક અમુલ્ય રત્ન ગુમાવ્યું છે.

ભાદરવા વદ ૩

કુંવરજી આજી ૬૭

૧૯૭૮

ભાવનગર

૫૭

વ્યાખ્યાન વખતે તેમની પ્રખરવાણી, પ્રૌઢવિચારો, શાન્તમૂર્તિ, ગમે તેવા મનુષ્યને મહાનુભાવ કહીને બોલાવવાની પ્રવૃત્તિ, વિગેરેથી એટલો બધો યશ તેમણે મેળવ્યો છે કે હાલના સાધુસમુદાયમાં તેમના જેવો પ્રભાવ બહુ થોડાજ પાડી શકે છે. જૈનધર્મને મહાન ખોટ મઠ છે, તેમના શિષ્ય સમુદાયને બળદાયક પ્રૌઢ નેતાની ખોટ પડી છે, અને અમારા જેવા જિજ્ઞાસુ જેનેને વ્યાખ્યાન સાંભળી આત્માના ઉદ્ધારના સાધનની ખોટ પડી છે.

મુંબઈ

નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસ શાહ

૧૨-૬-૨૨

૫૮

આચાર્ય મહારાજશ્રીની સમગ્ર જૈન પ્રજાને એક નહિ પૂરી શકાય, તેવી ખોટ પડી છે. તેઓશ્રીના વર્તમાન સમયને અનુકૂળ વિચાર, બહેર-શ્રવનમાં સારામાં સારો ભાવ ઉપરાંત હૃદયમાં જૈનદર્શનને વર્તમાન જગતમાં સાચામાં સાચી રીતે જાળખાવવાનો શુભ પ્રયત્ન વિગેરે વિગેરે ગુણોથી તેમની ખોટ પુરાય તેવી નથી.

૧૧-૬-૨૨

જુઠાભાઈ સાકરચંદ વહેરા

ભાવનગર

૫૯

જૈનકોમને તેઓશ્રી જેવા મહાન આચાર્યની ધણી જરૂર હતી. તેઓશ્રીના અવસાનથી જૈનકોમને એક મોટા ધર્મધુરંધર અને વિદ્વાન આચાર્યની ખોટ મઠ છે, જે ખોટ જૈનકોમને વર્ષો સુધી સાલશે. તેઓશ્રીની હાજરીમાં જેઓ તેમને પીછાળી શક્યા નહોતા, તેઓ પણ હવે તેઓશ્રીની કદર પીછાનવા લાગ્યા છે, એજ આનંદાશ્ચર્ય.

૧૨-૬-૨૨.

મહાસુખલાલ હરગોવિંદ દોસી

મુંબઈ

૬૦

પ્રાતઃસ્મરણીય દાદાગુરુ શ્રી વૃદ્ધિવદ્રજ મહારાજના શિષ્ય તરીકેનું દેશ-પ્રદેશમાં પણ માન ધરાવનાર અને ગુરુજીની અનન્ય ભક્તિ કરનાર અગ્રકોત તારો અસ્ત થયો.....

ગુરુજીનું મરણ અને સાદુ જીવન તથા વિદ્વતા મચકુર હતી.

ભાદરવા સુ ૧૪-૧૯૭૮.

જમજીવનદાસ અમરચંદ જમરાજ.

ભાવનગર

૬૧

જૈનધર્મ અને જૈન સમાજ તરફનો તેમનો પ્રેમ યાદ આવતાં હૃદય ભરાઈ આવે છે જે સમયે ઉન્નત દુરાત્માઓ જૈનશાસનની હેલણ કરી રહ્યા છે, અને પવિત્ર જૈનમંદિરો પર અશુદ્ધતા પ્રદારો કરી રહ્યા છે, તેવા અણીના સમયે સિદ્ધની માફક મળના કરનાર મૃગપતિ વૃક્ષ આચાર્ય મહારાજનું અવસાન હૃદયમાં ઊંડો આઘાત કરે છે.

અમદાવાદ,

મૃગચંદ આચાર્ય મેરાગી

તા ૯-૧૦-૨૨

૬૨

જૈનસમાજને ધાર્મિક દેશમાં જૈનધર્મની પ્રભાવના કરાવવા માધુકો વગેરે અસહ્ય હાનિ ઉઠાવી દે, જિમ્મી પૂર્તિ હોના કઠિન છે । જૈનસમાજના મરિતવ્ય હી ન માલુમ કયા છે ?

સ્વહવા

સુરજમલ જૈન

૧૮-૧-૨૨

૬૩

આજ દુક જૈનધર્મના સૂર્ય સદૈવકે ઢિયે અસ્ત હો ગયા ।

નેત્રોંમેં અશ્રુ વહ રહે હૈં જેલની કાંપ રહી હૈ ! ! એસી આશા નહીં
 થી કિ-પરમપૂજ્ય શ્રીશ્રી આચાર્યજી મહારાજકા વિયોગ અસમયમેં હી
 હો જાવેગા ઓર હમારા સમાજ અનાથ હો જાવેગા ! ! ! મહાન્
 આચાર્યશ્રીકે કાર્ય એસે નહીં થે કિ જિन्हૈં હમ ખુજા સકૈં । યા ઉનસે
 કમી ઉપદ્રવ હો સકૈં । હૃદય ફટતા હૈ ! જવ એમેં નિઃસ્વાર્થ સૌમ્યમૂર્તિ
 સ્વામી કર્મવીર મહાત્માકા હમ સંમારસે યકાયક દેવલોક વહે
 જાનેસે સમાજ-સંમારમેં મારી હૃદયાવાત હુઆ હૈ ।

મહારાજશ્રી ! ક્યા ઢિલેં ? વમ, હમારે કોપમેં વે શબ્દ નહીં,
 જિમકે દ્વારા હમ હોગ અપની અસીમ વેદના પ્રગટ કર સકૈં ! ! !

સજૈન

મુલાવચંદની દરહા

મરદારસિંહજી મુળોત

૧૪-૯-૨૨

૬૪

પૂલ્ય મહુમ આચાર્યે જૈન કોમમાંથી અચાનકા કોમ દૂર થાય, તે
 સાડ શંદગીના છેવટના ભાગ સુધી પ્રયત્ન કર્યો હતો અને છેવટે ઉપદે-
 શકો તેવાર થાય તે સાડ સારી રકમનું ૬૬ એકઠું કરી કોમની ઉત્તમ
 સેવા બજાવી હતી. જૈન કોમમાંથી આવા વિદ્વાન્ મુનિમહારાજનો થયેલ
 અભાવ જાણી એક થાય છે.

મુબંધ

નરોત્તમદાસ ખી. શાહ

૬-૯-૨૨

૬૫

એક મહાગુણી અને આખી પૃથ્વીમાંડળમાં જોનો યશસ્વી પ્રતાપ
 બ્યાપી રહેલો છે, એવા એક સ્થાનો અસ્ત થયો.....આ વખતે

આ મહાન્ પુરુષની ખરેખરી ખોટ પડી ગઇ. મારે તો તે એક પૂન્ય અને સજ્જાલ લેવાનું ઠેકાણું હતું.....એમણે કાશીમાં જઈ અહિંસા પ્રવર્તાવી, અને હિંસક પ્રદેશમાં પાંજરાપોજ સ્થાપી રાજ્ય મહારાજાઓને તથા અગ્રેજ-ગવર્નરો વિગેરેને ઉપદેશ આપી જે મહાન્ કામ કર્યું છે, તેવા પ્રભાવશાળી પુરુષ હાલના મુનિમંડળમાં કોઈ નથી. આથી મારા હૃદયમાં એક નહિ મટે એવો જખમ પેદા થયો છે.

અમદાવાદ

૭-૬-૨૨

હીરાચંદ કકલભાઈ

બાલાભાઈ કકલભાઈ

૬૬

નિખિલ શાસ્ત્રનિષ્ઠાત, વિદ્વદ્વર્ગ, ધર્મધુરધર પરમપૂન્ય શાસ્ત્રવિ-
સારદ-આચાર્ય શ્રીધર્મવિજયસુરિજીના કાળ કર્યાના સમાચાર સાંભળી
મં'પૂણું ખેડ તથા દિલગીરી થયેલ છે. તેઓશ્રીના અવસાનથી જૈનસંધને
તથા માધુમંડળને એક ન પૂરાય એવી ખોટ પડી છે. અને જૈન
સાહિત્ય નિરાધાર થઈ પડ્યું ગયાય. તેઓશ્રી જૈનશાસનની સેવા
બળવવામાં હમેશાં ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છા ધરાવી સતત હિંમત કરતા હતા.
આત્મિક અને ધર્મસંયુક્ત કાર્યપદ્ધતિથી પ્રબલ રીતે પ્રેરાયલા
શિષ્યો અને વિદ્યાર્થીઓ મહિત જ્ઞાન અને ચારિત્ર વર્ધક વિદારો કરતા
હતા. તેઓની પ્રબળ ઇચ્છા ઉપદેશક મંડળો સ્થાપી અવહિંસા વિરદ
અને જ્ઞાનમંપાદન માટે સુબોધ આપનાર બ્યાખ્યાનો કરવાની હતી. તે
પ્રમાણે તેઓશ્રીએ અવિશ્રાન્ત શ્રમ લીધો હતો.

જૈનધર્મના સિદ્ધાન્ત તરફ ભારતીય અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન્ વર્ગોનું
ધ્યાન આકર્ષણ કરવામાં તેમની સ્તુતિપાત્ર કોશીલ હતી. જૈનેતર અને
જૈન વચ્ચેના મતભેદો, વેર વિરોધો અને કુવિચારો દૂર કરવાનો અને
પરસ્પર ભાનુભાવ સ્થાપવાનો તેમનો સળંગ અને સતત પ્રયાસ હતો.
જૈનધર્મ વિરદ જૈનેતર સામાજિક વિચાર દસીલ પૂર્વક હોદનબોદન કર-

વાની તેમનામાં અગ્રાધ શક્તિ હતી પોતાના દૃઢ સંકલ્પ અને વિશાળ મનોબળથી અનેક સ્થળોએ કષ્ટ વેઠી વિહાર કરી અનેક મનુષ્યોને માસાહારથી મુક્ત કરાવવાનું અને પશુરક્ષા વૃત્તિવાળા બનાવવાનું માન તેમનેજ ધટે છે.

પ્રાચીન ધર્મધુરધર આચાર્યોએ બનાવેલા ગ્રંથોનું શોધન કરી, એકત્ર કરી છપાવી, જૈનસાહિત્યની અનુપમ સેવા બજાવી છે.

ભા.નગર

૭-૬-૨૨

મોતીચંદ ગવેરચંદ ભારતર,

હાઈસ્કૂલ, ભાવનગર

૬૭

ગુરુવર્ણના અકાળે અવસાન થયાના સમાચાર સાંભળી મર્મહત થયો. આમનો એક જખરસ્ત યાંબલો જુગી પડ્યો હોય અને દિશાઓ પશુ રહતી હોય એમ લાગ્યું. “ બીમજી તો ગમે તેવો પશુ મારાજ છે ” એમ કહેનાર હવે કોઈ ન રહ્યું અતરથી પોતાનો માની, ખુશ્કી વિરહ તાને કડવા ધૂટકાની જેમ પીળાય, એવા કોઈ નિકટના ગુરુ, સાથી અને સલાહકાર હવે ન રહ્યા ! જેના દર્શનથી નેત્ર કંરે, જેની સાથે વાત ચીત કરવાથી નવો પ્રકાશ અને આત્મામાં નવો ફલાશ પ્રકટે, એવું હવે કોણ ? હવે કોઈ પચમહાવત ધારી સાધુ પાસે બીમજી હૃદય ખુલ્લું મૂકી વાત કરતાં અચકારો શ્રીવિજયધર્મસૂરિ મને બરાબર ઓળખતા, મને પોતાનો માનતા, અને તેથી કોઈ પશુ પ્રકારના આડ પડસ વિના કલા-કોના કલાકો સુધી ચર્તાલાપ ચાલ્યા કરતો, એ આનાપમાં પશુ કંઈ જોર માધુરી હતી.....

તેમની તપ્તકાન્ધન સમી તે ગૌરમુક્તિ, તેમના દિલમાં ચોવીસે ચોવીસ કલાક ધગધગતી શાસન સેવાની પવિત્ર હોમાગ્નિ હજી મારા નેત્રો સામે તર્ક કરે છે તેમનું સ્મરણ પશુ કેટલું પ્રભાવિત ? તેમની પુરાણ સ્મૃતિઓમાં પશુ કેટલો અનુપમ અને અનત રસ ભર્યો

છે ! પણી સ્મૃતિઓ બુધ્ધાઇ મર્ષ છે, બુધ્ધાતી જ્ઞાન છે, છતાં અવકાશના વખતે દૂટાં છવાયાં ધૂમાડાની જેમ ફેટલી ચે સ્મૃતિઓ આવી આત્માને રમથી મિચે છે. અને નવજનન અર્થે છે. હું તેમનાથી બહુ દૂર રહ્યો, છતાં મને તેઓ મારી પાસે જ હોય, એમ લાગ્યા કરતું. એવા પવિત્ર આત્માનું મૃત્યુ ન હોય શકે, તેઓ હમેશા આપણી પડખેજ રહેવાના. સર્વદા આપણું રક્ષણ કરવાના.....

સ્વર્ગસ્થ ગુરુ માટે શી શી સેવાઓ મળુ ? નથી એટલે શ્રીમંત કે તેમની સમાધિ ઉપર એક ખીન્ને તાજ મહેલ ખડો કરે ? નથી ગગનવિહારી સ્રષ્ટા કે કેન્દ્ર નવી સૃષ્ટિ રચી તેમા સિંહાસન સ્થાપી સ્વામી શ્રીવિભવધર્મસરિજનો ત્યા સ્નેહથી અભિષેક કરે, નથી એટલે તપસ્વી કે તેમની સમાધિની રાખ પાસે તપ આદરી બેસી તેમના નામની નિત્ય માળા જપ્યા કરે ? શું કરે ? કંઈ નથી સમજવું !

બીમજીભાઈ દરજીવનદાસ
(સુશીલ)

૬૯

આચાર્ય મહારાજશ્રી ધર્મવિજયજી સિવપુરી કાળધર્મ પામ્યા તેથી અમો દીલગીર થયા છીએ જૈન કોમમાં ધુરંધર આચાર્યની ખોટ પડી છે. વિદ્વાનોએ પોતાનો મિત્ર ગુમાવ્યો છે. તેમના ગુણોનું વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી. કમનસીબે જૈનકોમે તેમની લાગવગનો લાભ લીધો નથી.

મુ'બ'ખ

લહેરભાઈ યુનીલાલ ડાટવાલ

૧૭-૬-૨૨

૭૦

આચાર્યશ્રીના જૈનસમાજ અને જનસમાજ ઉપરના અનેક ઉપકારો કોઈનાથી ભૂલી શકાય તેમ નથી. સાસન તરફનો પ્રેમ એઓશ્રીના હૃદયમાં સદાને માટે ઝળકતો હતો તેઓશ્રીની મુખમુદ્રા ઉપર શાંતિ અને સમલાવ, વૈરાગ્ય અને ત્યાગ, વિદ્વતા અને ધૈર્ય, એ દરેક વસ્તુઓ સહચારી-એકજ સ્વરૂપે સદાને માટે દૃષ્ટિ ગોચર થતાં હતાં.

પાલીતાણા

૫૦ ત્રિભુવનદાસ અમરશી

૧૨-૬-૨૨

૭૧

પૂજ્યપાદ આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજના ભવિષ્ય થયાના ખમર જાણી પારાવાર અદ્વિસેસ થયો છે. આખા ગામમાં દિલગીરી ફેલાઈ ગઈ છે. તેમના માનમાં આજે ગામે પાખી પાળી હતી. મહારાજશ્રીના ફરી અમને દર્શન થયાં નહિ, તે માટે વિશેષ ખેદ થયો છે. હવે ધ્રુવિર પ્રત્યે અમારો પ્રાર્થના છે કે મહારાજશ્રીના આત્માને શાંતિ મળે.

અમરેલી

પ્રકરણ ૭ મું

સામ્યાધિકારિઓના પત્રો

૧

ગૃહ તા. ૫ મીના તમારા તારના સબધમાં હું તમોને જણાવવાને લખુ છું કે હીઝ હાઇનેસ મહારાજ હોલ્કર જૈનાચાર્ય શ્રીગિજયધર્મ-સૂરિજીના જેદનનકે અવસાનથી ધણુજ દુખી થયા છે. અને તેમના તરફથી ધણુજ ભેડો દિવાસો તમોને પહોચાડવાનું અને કરમાવેન છે

લાલબાગ, ઇંદોર

શ્રીમાનસિદ્ધ

મન્ત્રીમ-આઈ-ખાસ બહાદુર,
સેક્રેટરી

હીઝ હાઇનેસ મહારાજ હોલ્કર

૨

જૈનગ્રંથ શ્રીવિજયધર્મધરિના અવસાનથી હું ધણુજ દિનગીર છું. તેઓના અવસાનથી જૈનધાર્મિક ક્ષેત્રને બારે નુકસાન થયું છે. હું આશા રાખુ છું કે તમે તમારા પૂજ્ય ગુરુના પચવે આદરે અને યશપૂર્વક તેઓનું સ્થાન પૂરશે

ફાઈ રામનગર

બનારસ રોષ્ટર

૨૩-૬-૨૨

કરનલ વિન્હેમ્વરીપ્રસાદ.

ચીફ સેક્રેટરી, મહારાજ કાશીનરેશ

૩

તમારો તાર વાંચીને મને અત્યંત દુખ થયું તમારા પ્રમુખનું મૃત્યુ, તમારા બધાઓને માટે એક મોટી ખોળ રચે છે. અને મારી ખાતરી છે કે સમસ્ત જૈનસંઘ અને બીજા બધા લોકો, જે નાગી માફક તમારા સ્વર્ગવાસી પ્રમુખની વિદ્વતા અને વ્યક્તિત્વને આહતા હતા, તે પણ તે ખોળના દુખને અનુભવતા હશે અતઃકરણથી મારો દિવાસો સ્વીકારશે

વી. કે. નામ-જેશી

એડમિનીસ્ટ્રેટર, કેમ્બે રોડ

તે વખત બહુ દૂર નહોતો, તેમ જાણવા છતાં તમારા ગુરુમહાગ-
જના અવસાનના ખબર સંભળતાં મને અત્યંત દુઃખ થયું હતું.

ઇંદોર
૧૩-૧૦-૨૨

વી. આર. ભાંડારકર
મેમ્બર ફૅરિસીય.
ઇંદોર રોડ.

આપણામાંથી તમારા પૂજ્ય શાસ્ત્રવિદ્યારદ-આચાર્યશ્રી વિજયધર્મ-
સૂરિના વ્યાધ્યા જવાના ખબર સંભળતાં મને અત્યંત દુઃખ થયું છે.
અમેને ભાવનગરમાં તે ખબર હેતુકબર્યા થયેલ છે. તેમની દૈવી શક્તિના
પરિચયમાં આવવાનું મહાભાગ્ય જેઓને પ્રાપ્ત થયું હતું, તેઓના મન
ઉપર તેમણે આવા પ્રકારની અમર કરી હતી. હું જાણું છું કે ઉચ્ચ
આધ્યાત્મિક સ્થિતિએ પહોંચેલા તમેને અને તમારા સદાધ્યાયી સિધ્ધેને,
તમારા મહુમ ગુરુજીના ચાહનારાઓ તરફથી આવા પ્રકારના સર્વસામાન્ય
દિલાસાના ઉચ્ચારણોની કાંઈ પણ જરૂર નથી; પરંતુ જો મેં આ પત્રની
અંદર તેમ કરવાની હિંમત ધરી હોય, તો તેઓના અહિં હોવા આમમન
વખતે મારા પ્રત્યે તેઓના પ્રેમથી અને જે ઋણિ જનારો છે, તે ઋણ
અદા કરવાની ખાતર કરું છું, તેમ માનવા મહેરબાની કરો.

આપણી સાથે કાલમ રહેશે. દરેક મનુષ્ય અલક્ષ્ય સ્થિતિમાંથી આત્મ-શિક્ષા અને આત્મ સંયમ વડે ફક્ત વિશ્વવ્યાપી કાર્તિને જ નહિ, પરંતુ ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક સ્થિતિએ પહોંચી શકે, તે પણ, તેમનું જીવન આપણને શીખવે છે. ધાર્મિક બ્વહારે જૈન હોવા છતાં મહુંમ આચાર્યજી તમામ એકમાર્ગી સંક્રિપણાની મર્યાદાથી ઘણાજ અમળ વધી ગયા હતા. અને આથી તેઓ કેટલાક પશ્ચિમના વિદ્વાનો ઉપરાંત મમસ્તા ધર્મોના અનુયાયીઓના પ્રિય યજ્ઞ પડ્યા હતા. તેઓનું રથાન પૂરવું, એ રહેલી બાબત નથી. પણ ઉત્તમ ગુરના ઉત્તમ શિષ્ય-એવા તમારાઓમાં અમોને મોટી આશાઓ છે. જન્મ અને મૃત્યુ, એ આપણી સ્વાભાવિક માન્યતા મુજબ વાસ્તવિક સત્ય નથી. આપણી ટૂંકી નજરથી બહારની સૃષ્ટિ તરીકે જોવામાં આવતી મહામાયાનો તે એક ભાગ છે. અને તે આપણે આપણી ભુદ્ધિ અને કર્મની શુદ્ધતા વડે દૂર કરવાની છે. તે રસ્તો સહેલો નથી. શ્રીકૃષ્ણ ભગવદ્ગીતામાં કહે છે: “ દશ લાખે એક આ કરવાને શક્તિમાન છે. ” બાલદષ્ટિથી દુનિયાની બટમાળમાં જે શક્તિ લીન થયેલ છે, તેટલી જ આંતરિક શક્તિની જરૂર રહેલી છે-જે શક્તિને આપણે યોગ્ય રીતે ‘ વૈરાગ્ય ’ નું નામ આપીએ છીએ, શું તે સત્ય હકીકત નથી કે આચાર્યજીએ આ કરી બતાવ્યું હતું અને આમ આપણને તે રસ્તો બતાવ્યો હતો ? તેઓના દાખલાનું અનુકરણ કરવાનું બળ આપણને પ્રાપ્ત થાયેલ. આથીજ આપણે તેઓને પૂજવાના છે. આથી વધારે યોગ્ય યાદગિરી આપણે ઉભી કરી શકીએ તેમ નથી. અને બીજું કંઈ તેમને સંતોષી શકે નહિ. તેઓનો આત્મા શાંતિમાં વસેલ.

ભાવનગર

તા. ૮-૬-૨૨

ત્રિશુવનદાસ કાલીદાસ ત્રિપાઠી

મેઝર કૌંસીલ ઓફ એડમીનિસ્ટ્રેશન

ભાવનગર.

પરમશુર આચાર્ય મહારાજશ્રી કાળધર્મ પામવાના એકારક સમાચાર મળતાં અમને અતિએદ થયો છે...

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજશ્રીના જે પવિત્ર સમાગમમાં સેવક આવ્યો છે, તે ઉપરથી સેવક કહેવાને યક્તિવાન છે કે તેઓશ્રીના અકાળ સ્વર્ગવાસથી આપના સાધુમંડળને ભારેમાં ભારે ખોટ મુઠ છે. જે ખોટ સહેલાઈથી પૂરાવી અતિકઠણ છે. જૈનકામે એક વીરરાન ખોડું છે, શિખોએ એક માથો શુર શુભાવ્યો છે; બકતોએ એક ખરો રાદબર અને અન્ય કામના વિદ્વાનોએ એક સાચો મિત્ર ખોડો છે.

હયા પ્રકારની વિદ્વતા સાથે એઓશ્રીની સાદાઈ વિદ્વાનેને અનુપમી પમાડતી હતી; હરેક પ્રકારનાં સંકટો સામે ટકી રહેવાની એઓશ્રીની શક્તિ અદ્વિત હતી; ધર્મી, અદેખાઈ વિગેરેનાં વાદળાંઓને પોતાના હમેશના શાન્ત સ્વભાવથી વિગેરી નાખવાની એઓશ્રીની શક્તિ વિષે બે મત હતાજ નહિં. એઓશ્રીનો સરસ સ્વભાવ, એઓશ્રીની શાન્તમૂર્તિ, એઓશ્રીની ધર્મ પ્રત્યે સંપૂર્ણ આસ્થા, એઓશ્રીની વિદ્વતા, જૈન તેમજ અન્ય કામનાં શાસ્ત્રો વિગેરે એઓશ્રીનું બહોળું જ્ઞાન, કઠણમાં કઠણ વિષયો સમજાવવાની એઓશ્રીની શક્તિ જે કાષ્ઠ બાગ્યચાળી પુરૂષ એઓશ્રીના ગમે તેવા ટુંક સમાગમમાં આવતો, તે સહેલાઈથી જોઈ શકતો હતો. ખરેજ, એઓશ્રીની સાથે જે કાષ્ઠ બાગ્યચાળી ચખ્ખે ગમે તેટલા થોડા સમય માટે પણ મેલાપ કર્યો હોય, તે એઓશ્રીને સહેલાઈથી જૂવી શકે તેમ નથી, એઓશ્રીના હયા વર્તન જે જાપ બેસાડ્યો છે, તે કદી મરી શકે તેમ નથી, એઓશ્રીના આત્માને પ્રજા સ્મૃતિ આવે. એઓશ્રી સરીર આપણાથી જુદું પડી ગયું છે, પરંતુ એઓશ્રીનો આત્મા આપણી રાદબરી કરવા માટે, આપણને હૃદય માર્ગે દોરવા માટે, આપણને

સાચો માર્ગ દેખાડવા માટે હજી તેમને તેમ તૈયાર અને આતુર છે
જેવા અને તેવા બધે તેથી પણ વધુ શક્તિવાન છે

૬-૬-૨૨
ભાવનગર

અરદેશર જન્મસેદજી સુનાવાના
બી. એ એલએલ બી.
જનજન—ભાવનગર ૨૮૮

૭

સંસારસે એક પ્રેમી શક્તિ ગયી । શિવપુરી इन अस्त्रियों से
પાવન હો ગયી ।

તા. ૭-૧-૨૨

વિનાયક વલ્લભ પાઠક
ઘાઝનંદરી બોફીસર—વઢનગર

૮

હાપામાં વાંચ્યું કે-આચાર્યશ્રીએ આ ક્ષણભરુર દેહનો ત્યાગ કર્યો
ચિત્તને ક્ષોભ થયો. અહિં સલા બોલાવી શોકપ્રદર્શિત કરવાનો ધરોહો
થયો બીજી બાજુ જનજનમાં અને આગેવાની કરનારની શોધમાં રહી
ગયું. એવે સાંભળ્યું કે શુરકુળ સરથાએ તે માટે સલા બોનાવી હતી
હૃદયથી માનાજાલી આપી શાંતિ પકડી

આચાર્યશ્રી જેવા વિદ્વાન અને સત્રિદિવસ ધર્મમય ઉદાર દિલના
વાતાવરણમાં જીવનની પગેપગને યોજનાર મહાત્માની અતની ધડી મુધરે
એમા નવાઈ નથી દેહત્યાગ ઉત્તમ દિવસે થાય, તે પણ ઉત્તમ પ્રકારના
પુણ્યતુ ફળ છે કેમકે અહિં દેહત્યાગ, બીજી બાજુથી તે નિર્વાણ અગર
ઉત્તમ યોનિની પ્રાપ્તિના આરભનો દિવસ બને છે આચાર્યશ્રીના આત્માને
પરમશાંતિ મળે, એ શ્રદ્ધાજનિ સમર્પણ કરી વિરમું છું.

પાતીતાણા
૧૯-૯-૨૨

ચિમનરાવ ચિરધરલાલ મહેતા
દીવાનસાહેબ-પાતીતાણા ૨૮૮

૯

અલગત ગુરુ શ્રીવિજયધર્મસૂરિ મહારાજ તો મોક્ષપદ પામ્યા.
પરંતુ તેમના ગુણ, જ્ઞાન તથા તપથી મોહિત થયેલા અમારા જેવા
મનુષ્યોને સ્નેહની લાગણીથી દુઃખ થાય, એ સ્વાભાવિક છે . .
મહારાજશ્રી મારા બાલપણમાં સદાશ્યાથી હતા તે તથા ગોડલના પરિ-
ચયથી તેમના તરફથી લાગણી કદી વિસરાય તેમ નથી.

નામદાર દાકોર સાહેબ રામેશ્વર યાત્રાએ પધારેલા છે તેઓશ્રી પણ
આપના પત્રથી દિલગીર થશે.

ગોંડલ

પ્રાચુર્યકર બ. જોશી.

૨૨-૬-૨૨

પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી, ગોંડલ મહારાજ

૧૦

આચાર્યશ્રીનો મને તો દુઃક સહવાસ થયેલો પણ તેથી મારા હૃદયને
જે મતોપ થયેનો તે હું વર્ણવી શકતો નથી આચાર્યશ્રીની સાદાઈ,
આડબરડાઈનતા તથા એમના જ્ઞાનની અસર કોઈના પણ મન પર થવા
વગર રહે નહિ, એમના પરલોકવાસથી ગુજરાતે એક કીમતી હીરા
પ્રમાણ્યો છે અને ગુજરાતી સાહિત્યે એક નિસ્વાર્થી સેવક ને પૂજક

૧૨

આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસુરિ સ્વર્ગવાસી થવા છે, એ મેં બહુ દિલ-
ગીરીપૂર્વક સાંભળ્યું. થોડા સમયની જે એમની સાથે મને ઝોળખ થઇ
હતી, તે અને એમનો દયાળુ અને સખ્ય સ્વભાવ તથા વિદ્વાતાની હું
બહુ સંતોષપૂર્વક યાદ કરું છું.

ગોધરા.

૩૦૬મુ. ૮૫૬૨. એવન.

બ્યાઇ. સી. એસ.

રેસીડેંસી ગોધરા.

૧૩

તમારા તા. ૧૬ મી સપ્ટેમ્બરના પત્રથી મહારાજ જેતાચાપં
વિજયધર્મસુરિના અવસાનના ખબર જાણીને મને બહુ દુઃખ થયું. તેઓ
એક બહુ પવિત્ર જીવન ગાળતા હતા, કે જેનો બહુલો એમને જરૂર
પરલોકમાં મળ્યો હતો. મારો દિલાસો સ્વીકારશે અને મારા દિલાસાની
ખબર એમના બીજા અનુયાયીઓને પહોંચાડશે.

ધ. જી. કેલ્વીન

જૂતપૂર્વ એજન્ટ ટૂ ધી ગવર્નર જનરલ
રાજપૂતાના.

પ્રકરણ ૮ મું

ભારતીય વિદ્વાનોના પત્રો

૧

સ્વર્ગસ્થ આચાર્યશ્રી પ્રત્યેના સુદૃઢ ભક્તિભાવના આવિર્ભાવે નેત્રા-
માંથી જળપ્રવાહ છૂટ્યા વિના રહ્યો નથી. તેમાં વધારે ખેદ તો એટલા
માટે થાય કે—એઓશ્રીના પવિત્ર પ્રતિમાનાં પ્રત્યક્ષ દર્શનનો અને
તેઓશ્રીના વદનકમળથી ઝરતા ઉપદેશામૃતનો અપૂર્વ લાભ છેલ્લો મુઝ-
મમાં મળેલો, ત્યારબાદ એ લાભને માટે સદાને માટે હું નિર્ભાગી બન્યો
છું. આથી મારું હૃદય ચિરાય છે, સંતાપથી શેકાય છે. પૂજ્ય આચાર્યશ્રી
ખરેખર આદર્શરૂપ હતા. અને તે કેવળ એકદેશીય નહિ, પણ સર્વદેશી
જૈન અને જૈનેતર એ સર્વ તેઓશ્રીને પૂજ્ય આચાર્યશ્રી તરીકે સ્વીકારે
તેવી વિદ્યાવિભૂતિથી-જ્ઞાનસમૃદ્ધિથી અને સર્વોત્તમ સાધુતાથી વિભૂષિત
હતા. આથી તેઓશ્રીની એકલા જૈનોનેજ નહિ, પણ પ્રજા સમસ્તને
ખેદ છે

મને યાદ છે કે—મુઝમમાં એકવાર બે ત્રણ અમારા શાસ્ત્ર ભાષ-
ઓને સહ હું પાપધુની પરના ઉપાશ્રયમાં તેઓશ્રીના દર્શને આવેલો, તે
વેળાની શાસ્ત્રમર્યામાં તેઓશ્રીએ એવી અસર ઉપજાવી હતી, કે જૈનોમાં
આવા શાસ્ત્રવિશારદ, સાદા ને શાન્ત અને વિદ્યાવિભૂતિ વડે સિદ્ધાન્ત
સમજાવનાર આચાર્યશ્રી છે, એ જોઇ, એ ભાષ્યોએ સંપૂર્ણ સંતોષાપાનદ
દર્શાવ્યો હતો અને આવા આદર્શરૂપ આચાર્ય દરેક મત-પંથ-મંપ્રદાયનાં
હોય તો ધર્મોન્નતિ થયા વિના રહે નહિ, એવો વિચાર ખુસ્સા દિને
પ્રદર્શિત કર્યો હતો. પૂર્વકાળમાં મહાપુરુષો ધર્મસાધના વડે તીર્થંકર પદને
પામ્યા હતા; આ કલીયુગમાં પણ એ પદવીને યોગ્ય મહાપુરુષો જગતનું
કલ્યાણ કરવાને ઉદ્ભવે છે, એમ આચાર્યશ્રીના ચારિત્રથી મગજાય છે.

સૂરત.

૧૯-૯-૨૨

ગોતીલાલ ઓટાલાલ વ્યાસ.

(સુમુક્ષુ, વાનપ્રસ્થ)

ભૂતપૂર્વ મમ્પાદક, મહીકાંઠા ગેઝેટ

૨

મહારામ જૈન સમાજને રત્ન થે । उनके इस तरह काळ करमानेसे
जैन समाजकी बढ़ी क्षति हुई है । तीनों समाजोंमें एक्यक वास्ते
चेष्टा करना, विदेशोंमें जैन साहित्यका प्रचार करना, आदि बातें
महाराजके नामको अपर रक्खेंगी ।

જાલરાવાટન

જાલચંદ સેઠી

વાણિજ્યમૂષળ, સાહિત્યપ્રેમી.

૧-૯-૨૨

(સુપ્રસિદ્ધ દિગમ્બર કોઢ્યાષીશ સેઠ

વિનોદીરામ જાલચંદવાલે)

૩

ધર્માવનસ સુરિષ્ઠ પોતે તો જિન થયા, તેમના નામરૂપની આમખામ
કીર્તિનેા ઓળસ ચિરકાળને માટે રહી ગયેા, પરન્તુ હાલના જડવાસ્ના
સમયમાં ન્યારે બધું બુવાલ જણું હણ, અને પાશ્ચાત્ય વિદ્યાની યુક્તિની
કસોટી આગળ બધા ધર્મોની કસોટી થતા જૈન ધર્મની, બૌદ્ધ ધર્મની
શાખા તરીકે ગણના થવા લાગી, તેવા સમયમાં પૌર્વાત્ય નિચારને પાશ્ચાત્ય
નિચારશ્રેણીને અનુકૂળ અમળવવામાં સુરિષ્ઠે બળવેથી સેવા અપૂર્વ

४

परमवंदनीय आचार्यवर श्रीविजयधर्मसूरीश्वरजी महारानके अवसानके सप्ताचार वर्तमानपत्रोंसे पढ़तेही हृदयको दाख्य आघात हुआ । और मानो केवल जैनशासनहीको नहीं, सारे भारतवर्ष और समग्र हिन्दुसंसार मरको जो अवर्णनीय हानी हो गई उसके मननसे चित्त केवल शोकमागरमें डूब गया । वे तो परमपवित्र आत्मा और उग्र तपस्वी होनेकी हैसियतसे मुक्तिधामको प्राप्त हो गये, परन्तु आज संसारमरके विद्वान् नि सहाय और अनायसे हो गये और और जैन-साहित्यके क्षेत्र अरक्षित रह जानेकी मांति रह गई ।

६-९-२२

शकरप्रसाद हरप्रसाद देसाई
बम्बई

५

भद्राशुभी शुद्धेव पश्यत्व पापवाथी तारिक्क दृष्टि अनुसार जेहने कारथु नथी, परंतु तेजोश्रीओ अन्य आचार्योंनी जेम वितडावाइमा नहि उतरता सन भर्भनु सत्य रहस्य जेतत्त्व दृष्टिओ प्रतिपादन करी जे अनपण्वो तश्च महभाव अने तेमनी उन्नतावस्थानी दिका प्रसारो, ओ दृष्टिओ जेता ओके व्यक्तिनी भारतने जोट पड़ी छे

१६-१-२२

आतंकुल्य अधीनाथ विद्वांस
(गालकवि)
जयभनमर

સૂરીશ્વરજીના અવસાનના સમાચાર પાંચી બહુજ ખિન્ન થયો છું તેમના અવસાનથી સંસ્કૃત વિદ્યાનો એક સ્તંભ તૂટી પડ્યો છે એમ માનું છું.

૨૧-૬-૨૨

રામન ૧ યુનીવાર્સ મોદી
પાટણ

શાસ્ત્રવિદ્યારત્નજ્ઞાનાયાર્થ શ્રીવિજયધર્મસૂરિ મહારાજના અવસાનની ખબર જાણી અત્રે હું ધણેજ દુઃખી થયો છું એમના જેવા મહાત્માશ્રીનું આ અકાલ મૃત્યુ સર્વદેશની ધાર્મિક હાનિનું કારણ થયું છે આસો સુદ ૩ રવિવાર

શ્રી મતેજી મહારાજ
કુંકરમુડા

સ્વમત્ય મહાત્માશ્રી ભારતવર્ષમાજ નહિ પણ યુગપીય દેશોમાં તેમજ તમાના વિદ્વદ્ વર્ગમાં સુવિખ્યાત હતા પ્રે. લેવી અમર ડૉ. થોમસ જેવા પુરોધર વિદ્વાનો તેઓશ્રીને મળવાને હિત્સુક હોય અને તેઓશ્રીને શોધતા આવે, એ હકીકત આપને અમર જેન કોમનેજ નહિ, પણ અખિલ ભારતવર્ષને મગર જતાવે તેમ છે

જૂની પદ્ધતિ પ્રમાણે હિંદુદેવો તેમજ કેળવાયા હતા પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ પુર સર દરેક વિષયમાં જિહા ઉતરી પાર પહોચવામાં તેમણે જે દષ્ટાત ખૂટ કયું છે, તે ભારતવર્ષના હિંદુતા વિદ્યાર્થીજિન અનુસરણીય થઈ પડે તેમ છે પ્રજા તેઓના આત્માને પરમશાંતિ આપે!

મુબમ
૨૫-૬-૨૨

આચાર્ય શિરજીજી ૧૨ વત્સલજી
કપૂરેદર પ્રિન્સ એ ૬ વેલ્મ મ્યુઝિયમ

૯

મહારાજશ્રીએ જો કે જૈનોની અથવા જૈનધર્મની એવા તો કરી જ છે, પરંતુ તેઓની વિદ્વતાથી, અન્વેષણ પ્રિયતાથી અને આપ જેવા ઉદ્યોગ-શીલ શિષ્યોના નહકાર્પથી આખા હિંદુસ્થાનના, ખાસ કરીને ગુજરાતના સાહિત્યની મમૃદ્ધિ વધારવાને ઓછી સેવા કરી નથી સ્વધર્મમાં અડગ શ્રદ્ધાવાળા હોવા છતાં, તેઓની હૃદયની વિશાળતા એટલી બધી હતી કે— જૈનેતરે, હિંદુઓ, પારસીઓ, મુસલમાનો, ખ્રિસ્તીઓ અને યૂરોપના પ્રખર વિદ્વાનોના હૃદયો તેઓએ આકર્ષ્યા હતા તેઓના જવાબી આખા હિંદુસ્થાનને હાલ ગુરુ ન પુરાય તેવી ખોટ પડી છે

૨૮-૮-૨૨

માનશંકર પીતાંબરદાસ

ભાવનગર

૧૦

પરમપૂજ્ય તદ્દગૃહ શ્રીવિજયધર્મચરિ મહારાજના અકાગ અનમાનની ખબર જાણીને મને ધણો શોક થયો છે

એમના અનમાનથી આપના મડળને કશાથી ન પુરાય એવી ભારે ખોટ ગઈ છે એ ખરૂં, પણ એ ખોટ એટલી આપના મડળનેજ નથી, જૈન નામ ધનવતાર સર્વને અને જૈન સાહિત્યમાં રસ લેનાર સર્વને એમના અવસાનથી અસાધારણ ખોટ ગઈ છે....કેવળ પુરુષાર્થ વડે એમણે સર્વ સિદ્ધિએ મેળવી હતી જૈનસાહિત્યને દીપાવવામાં અને જૈનધર્મને વિશુદ્ધ કરવામાં એમના કરતાં વધારે પ્રયામ ખીજ કોઈએ કર્યો નથી.

૧૪-૯-૨૨

મણિલાલ બેકાંગલાઈ વ્યાસ

ગાંધરા

૧૧

સુરિજ્ઞા અકાલ અવસાનના સમાચાર માણણી હું અત્યંત ખિન્ન થયો હતો સુરિજ્ઞા સાથે હું સંપર્કમાં આવ્યો, તે વખતથી એઓના

प्रकरण ८ अं

तब भारी भार पुष्ट यथे होता। ओओओ ने ने धर्मधार्यो आस्था
हता, ते परम स्तुत्य हता

१५-१०-२२

नरसिंहराव भोजानाथ दीवेदिया
पृष्ठ-१, अ. ५४.

१२

आचार्यश्रीका शरीरत्याग संवाद सुनकर दुःख हुआ। उन्होंने
आदर्शत्याग स्वीकार करके धर्माचरण और धर्मप्रचार किया था।

१७-९-२२

महामोक्षप्रसाद द्विवेदी
मू. पू. संपादक 'सात्वती'
दौलतपुर.

१३

अभना समाधिस्थ भवाथी आपणा देखने मोटी जोट पड़ी.
ओओओ सश्रुत विधाविचार होता, ओओओ नहि पक्ष उत्तम आचार्य
हता ओओओ अवन सर्वथा अनुकरणीय हता.

२१-६-२२

कमलाचर-प्राध्वनकर त्रिवेदी
(२१५६६२)-मुरत

१४

आचार्य महोदयके देहावसान का समाचार सुनकर बड़ा दुःख
हुआ। नि संदेह आप लोगोंका छत्रमङ्गल हो गया। आपका शोक
स्वामाविक है। मेरी रायमें तो भारतीय विद्वन्मण्डलीकी भी भारी

शक्ति हुई है। ऐसे पुरुष, जैसे आचार्य विजयधर्मसूरि थे, किसी सम्प्रदायके हों, सबके श्रद्धाभाजन होते हैं। मैंने एकवार काशी घाममें जब उनके दर्शन किये थे, तब मेरी यही धारणा हुई थी। वे पुण्यात्मा थे, इसलिए उनकी सद्गति के विषयमें कहना ही क्या है ?।

चिरगांव, झांसी

मैथिलीशरण गुप्त

ता. १८-९-२२

(प्रसिद्ध हिन्दी कवि)

१५

शोक समाचार पाकर हृदय दुःखसागरमें डूब गया। हा ! सारी मावी आशाएं मनकी मनमें रह गईं। ईश्वर महात्माको शान्तिप्रदान करें.

लश्कर

भा. रा. भालेराव

१-९-२२

१६

पुण्यपाद श्रीविजयधर्मसूरि महाराजकी निर्वाणप्राप्तिके समाचार सुनकर बहुत रंज हुआ। हमको बड़ी उम्मीद थी कि शीघ्रही आपकी प्रकृति स्वस्थ हो जायगी और चातुर्मासिके बाद आप लश्कर पधरेंगे और हमको आपके संभाषणका सौभाग्य प्राप्त होगा, परन्तु ईश्वरकी इच्छा कुछ और थी।

लश्कर (ग्वालियर)

मोरेश्वर गर्द

१७-९-२२

(सुप्रीन्टेन्डेन्ट आक्योलेजिकल
डीपार्टमेंट)

૧૭

આચાર્ય મહારાજશ્રીના દેહત્યાગના સમાચાર જાણી સંસારી ક્યા જીવને દુઃખ નહિં થાય ? તેઓશ્રીના આત્માને માટે તો આ દેહે પણ સુકતપણુંજ હતું, પણ સંસારના જ્વરથી પીડાતા દરદીઓના એક નેક હકીમનાં જવાબી દુઃખ થયા વગર કેમ રહે ?

એઓશ્રીના આત્માને તો દમેશાં શાંતિજ છે. પણ એઓશ્રીના પરિપક્વ જ્ઞાનનો લાભ મળવાના સમયે થયેલા દેહત્યાગથી અમારા જેવા સંસારી જીવડાઓને તો અત્યંત ખોટજ છે. પણ તેઓશ્રીની શુભેચ્છાઓ પોતાના અમ્મ શિષ્યોમાં પ્રેરી તે ખોટ પૂરી પાડે, એ શુભ વાગ્ધના.

મુંબઈ

ડાહ્યાલાલ મકનજી.

૮-૬-૨૨

૧૮

ખરેખર મારા જેવા અલ્પ પરિચયવાળાને આ બનાવથી ખેદ થાય છે. તો પછી આપશ્રીને રાત્રિદિવસ તેઓશ્રીની હાયામાં રહેનારને અતિશય ખેદ થાય, તેમાં કંઈ સકાજ નથી. મારા દૂંધ પરિચયમાં પણ હું તેઓશ્રીના ઔદાર્ય વિશે શુદ્ધોથી મોહિત થયો હતો જે ખરેખર મહાત્માઓ હોય છે, તેઓને તેમના ભાવિની અમરકીર્તિ અખરજ હોય છે. પણ તે વાત તેઓ બીજાઓની જાણમાં આવવા હેતા નથી. એ બાબતનો મને મારા શુદ્ધશ્રીથી અનુભવ થયો છે. તેથી રીતે આચાર્ય મહારાજશ્રીને માટે બન્યું છે. આચાર્ય મહારાજશ્રી દેવી પ્રણામ હતા, એમાં કંઈ સંશયજ નથી.

વડોદરા.

૧૧-૬-૨૨

વિઠ્ઠલભાઈ આચારામ દાહર.

માલીક લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રેસ.

૧૯

બાચાર્ય મહારાજશ્રીકે સ્વર્ગગમન સમાચારનો સુનકર હૃદય ધક્કો હો ગયા ।

जिन 'महात्माका' जीवन जैनधर्मकी उन्नतिहीके लिए अर्पण हुआ, जिन्होंने समस्त संसारके विद्वानोंके हृदयों पर जैनधर्मके उत्कर्षका प्रभाव अंकित किया; जिन्होंने जैनधर्मकी अभिवृद्धिके लिए अपने आयुका समस्त समय व्यतीत किया, उन महात्माके अवसानसे किसको कष्ट न होगा ?

मेरे पर तो उनकी असीम कृपा थी। मुझ जैसे सामान्य व्यक्तिको भी वे धर्मकार्यमें सम्मिलित करने और मेरे द्वारा दयाधर्मका प्रचार कानेकी उनकी बड़ी इच्छा थी। वे मेरे समान व्यक्तिके जीवनको नीचेसे उठाकर ऊंचा कर देना चाहते थे। मेरे ही पर क्यों, मेरा तो खयाल है कि—जिन जिनसे उनका परिचय होता उन सभीको वे उन्नत करनेही का विचार करते थे। मेरा भी हृदय कितना आगे बढ़ा था ? धर्मसेवा करनेके लिए आगे आनेको कितना उठल कूट कर रहा था। परन्तु एकदमसे दुर्दैवके एक जबरदस्त आघातने हृदयको काटकी पतलीसा बना दिया। जिनके आश्रय और उत्साहसे हृदय आगे बढ़ना चाहता था। उन्हींके दुर्दैवकालने छीन लिया। मैं आँसू पाँछताही रह गया।

मादूंगा

कृष्णशाल वर्मा

१९-९-२२

२०

आचार्यश्री शास्त्रविशारद—विजयधर्मसंरक्षणा अवसानना समाचार सांख्यी पञ्चान दितगीर यथा छीन्ने। महाराजश्रीना अवसानना लीधे करीने जैनसमाजने नदि, पञ्च आचार्यवर्ग देखने जहुन जोट गछ छे.

પરમાત્માને મન્યું તે ખરું. બાકી હાલ અમારી તો પરમાત્મા પાસે એજ પ્રાર્થના છે કે-એ પવિત્ર પુરુષના આત્માને શાન્તિ આપો. અને કે પરમાત્મા, બીજો એવો પ્રતાપી પુરુષ ઉત્પન્ન કરો.

મુંબઈ.

શિવલાલ દરગોવન.

૭-૬-૨૨

૨૧

વિજયધર્મસૂરિ મહારાજના અવસાનથી કેવળ જૈન જાતિનેજ નહિં, કિન્તુ ભારતવર્ષની સમસ્ત આર્યજાતિને એક પ્રકારની એવી હાનિ થઈ છે, કે જે કદાચિત્ તત્કાળ પૂરશે નહિં, કારણ કે-ભરતભૂમિએ એક શાસ્ત્રવિશારદ, વ્યાખ્યાન વાચસ્પતિ તથા ધર્મસ્થાંભને ખોઈ દીધો છે, એ નિર્વિવાદ છે. અને તેથી જો હૃદયમાં અતિશય ખેદ થાય, તો તે સર્વથા સ્વાભાવિક છે. મારા મન્ત્રવ્યાનુસાર હું પરમાત્માનાં ચરણોમાં એજ પ્રાર્થના કરું છું કે સ્વર્ગસ્થ મહાત્માશ્રીના આત્માને પરમાત્મા શાશ્વત શાન્તિ સમર્પો.

૨૦-૧૨-૨૨

દંકુર નારાયણ વિસનજી.

અમદાવાદ.

૨૨

તેઓની શિક્ષા, પરાપકારી કાર્યો, અને શૈક્ષણિકના લાભો આપણને હવે વધારે વાર આપવાને શાસ્ત્રવિશારદ-જૈનાચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ રહી શક્યા નથી, તે સંભળવાને હું ધણેજ દિલગીર થયો છું. તેઓના જવાથી રૂક્ત જૈનસમાજેજ નહિં, પરન્તુ તેઓના સહવાસમાં આવવાનું સહભાગ્ય જે કાંઈને પ્રાપ્ત થયું હતું, તે સર્વેએ એક મિત્ર ગુમાવેલ છે.

૯૬ આન્હરટ રટ્રીટ

ડૉ. નરેન્દ્રનાથ લૉ.

કલકત્તા. ૨૫-૧૦-૨૨

એમ. એ. બી. એલ.

પી. એચ. ડી.

તા. ૫ માહે સપ્ટેમ્બરના દિવસે પૂજ્ય ગુરમહારાજ વિજયધર્મ-
મુરિજીના કેવલ્યના ખજર મને આકાશમાંથી વજ્રસમાન મળેલ છે. તેઓ
મારા તરફ ધણા માયાળુ હતા, અને હું પાર્શ્વનાથ અને મહાવીરના
ધર્મસંબંધી કાંઈક તેના તમામ દરયો શીખું, તે માટે ધણા ઉત્કંઠિત
હતા. દોઢ વર્ષ સુધી અમારે અરસપરસ પત્રવ્યવહાર હતો. અને તેમના
તરફનું મારું ઝાણ કોઈ દિવસ ભરી ચકાવ તેમ નથી. આ તમામ
પત્રોમાં હું તેમનો સિખ્ય હતો. અને તેઓ મારા ગુરુ હતા. તેઓના
વિશાળ જ્ઞાનનો અને તેઓના મહાન વિવરણ ચાતુર્યનો તમામ લાભ મેં
મેળવ્યો છે. તેઓએ મને કાઠિયાવાડ અને શુભરાતમાંના મહત્ત્વ પુસ્તકો
વેચનારા પુસ્તકોના વેપારીઓ અને પરગણુ માણસોની સાથે ઓળખાણ
કરાવી હતી. અને જૈન પુસ્તકોનો નાનો પણ ફળદાયક સંગ્રહ કરવાને
મને શક્તિવાન કર્યો હતો. અને તેઓના પત્રો કાયમ ભોખદાયક હતા.

હવે હું તમારા ગુરુજીનો ઉત્કંઠાપૂર્વક વખાણનાર કેવી રીતે થયો, તે
તમોને કહીશ.

છેલ્લા સૈકાના ૧૮૮૦ થી ૧૮૮૫નાં વર્ષોમાં મેં ખાસ કરીને પ્રાકૃત
બાળુમાં જૈનસાહિત્યમાં ધણો રસ લીધો. પરંતુ તે દિવસોમાં મતિઓ અને
ગૃહસ્થો તેઓના ધર્મસંબંધી બોધ અને ખજર આપવાને ધણા નાખુશ
હતા. છાપેલા પુસ્તકો કયાથી મળી શકશે, તે ખજર આપવાને પણ તેઓ
નાખુશ હતા. અને તે દિવસોમાં છાપેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા ધણી ઓછી
હતી સુપ્રસિદ્ધ જગન્નિવ ધનપતિસિંહજી દ્વારા મોટી સંખ્યામાં બહાર
પાડવામાં આવેલ અગ્રો અને ઉપાગ્રોની સંખ્યા થોડા વખતને માટેજ
લભ્ય હતા. પરંતુ થોડા વખતમાંજ પ્રચારમાંથી આ પુસ્તકો પાછાં
મેંથી હોવાના ઉદ્દેશથી આ પુસ્તકો ઉપર મનપસંદ કિંમત ચૂકવામાં
આવી હતી. તે ધણું અશુદ્ધ અને પદ્મછેદ વિનાનાં હોવાથી પણ શીખ-

નારને માટે નિરર્થક હતા. જૈન તરીકે કેટલાક ભુદના પુસ્તકો બહાર પાડવામાં આવ્યા હતાં કલકત્તામાં ધણા જૈન ધર્માપાત્ર ગૃહસ્થો પાસે હોયો. પણ તેઓએ મૌન ધારણ કર્યું કેવળ એક જ ગૃહસ્થે મને કંઈક મદદ આપી તેઓનું નામ જવાહીરમલ છે તેઓ થોડા માસ સુધી કલકત્તામાં, અને થોડા માસ સુધી લખનૌમાં રહ્યા હતા તેઓ જોતાજ કોઈપણ પ્રાકૃત પુસ્તક વાંચી શકતા, અને મસ્કૃતમાં અનુવાદ કરી શકતા છતાં માત્ર મહુમ ડૉ. હર્નલની ઉવાસગદસાઓની સુદર પ્રત બહાર આવી સસ્કૃતભાષાની ખીજી શાખાઓમાં મારો રમ બહુ પ્રમુખ થતો જવાથી હું મારા જૈન અભ્યાસની પાછળ વધારે વાર પડી શક્યો નહિ.

પરંતુ મારા મિત્ર મહુમ રૌમ્બ સર્તીશચ્ચ આચાર્ય તેમાં ધણો રમ લેતા અને તમારા ગુરુની શુભેચ્છા અને મિત્રાચારી કેળવાવી તેમના તરફથી મને જાણવાનું મળ્યું કે જૈનમાહિત્યની અદર છુપાઈ રહેતો પ્રમુખ જગત્ સમક્ષ ખુદનો મૂકવાને હચ્છનાર મહારાજવત અને બુદ્ધિ-શાળી એક જૈનસાધુ છે અદ્ય પર્યંત છુપા રાખવામાં આવેલ જૈનોના પવિત્ર પુસ્તકો બહાર પાડવામાં નહિ, તેઓના વિશાળ પત્રવ્યવહારથી સમસ્ત વિશ્વની ઉપર જૈનધર્મના વિસ્તીર્ણ થી રોપવામાં તેઓ રોકાયેલા હતા તેઓના તત્ત્વની ઉદારતાથી તેમને ધણાજ પ્રશસવામાં આવતા એક ઇટાલીયન વિદ્વાને તેઓનું ચરિત્ર લખેલ છે, અને તેઓની સેવાઓને ખુલ્લી રીતે કબૂલ કરતા યુરોપના-કોઈપણ પશ્ચિમના-વિદ્વાને પોતાની પદ્ધતિ ઉત્તરુ ગણ્યું નહોતું.

તેઓની ઝાળખાણનો અગત લાભ મને હમણાજ મળ્યો છે, અને મને તેથી ધણેજ કાલ્દો થયો છે તેઓ દલે હયાત નથી, પરંતુ તેઓનું યથાચરીર હમેશને માટે જીવતુ રહેશે કોઈ મોટા માણસની માદતિરી નાખી મૂકવાનો ઉત્તમ રસ્તો તેઓનું કૃત્ય જારી રાખવાનો છે.

મહારાજ વિજયધર્મસૂરિ ધણા બાળશાળી છે કે તેમણે તમારા જેવા યોગ્ય શિષ્યને તેઓનું કામ ચાલુ રાખવાનેજ નહિં, પરંતુ તેને સુધારવાને અને વધારવાને પણ મૂકી મયા છે. તેઓની ખોટનો આપણે તમામ પ્રકારે શોક કરીએ, અને તેની સાથે જે સાહિત્યના તેઓ પ્રશસ્ત્ય પ્રકાશક હતા, તેના જોડા અને વધારે જોડા અભ્યાસથી તેઓની યાદગિરીનો અંતીકાર કરીએ.

જજ નીખેરૌડ

મહામહોપાધ્યાય હરપ્રસાદ શાસ્ત્રી.

રાખ્તા પી. એ.

કલ્કા. ૧૭-૬-૨૨

મી. આઈ. ઇ.

૨૪

તમારા પૂજ્ય આચાર્યના આપણા મધ્યમાથી ચાલ્યા જવાના ખબર સંભળતાં ખરેખર મને અત્યંત દુઃખ થયું હતું. આપણો ફક્ત એજ વિલાસો છે કે તેઓએ વધારે શાન્તજીવન પ્રાપ્ત કર્યું છે.

૨૧-૬-૨૨

મંગળાચ મ.

મંગલૂત ઠાણેજ, બનારસ

વાઈસ ચાન્સેલર અલાહાબાદ યુનિવર્સિટી.

૨૫

પૂજ્ય વિજયધર્મસૂરિના અકાળ અવસાનના ખેદજનક ખબર સંભળવાને છું એહક દિલગીર છું. તેઓ એક મહા જૈનવિદ્વાન હતા. અને કદાચ ચાલ જમાનામાં સૌથી મોટા જૈનવિદ્વાન હતા. સત્ય પાછળ શુદ્ધ અને નિખાલસપણે કામ કરનાર વ્યક્તિ હિંદુસ્થાને ગુમાવી છે. તેના પુત્ર પુત્રને મેળવતાં તેને વર્ષો લાગશે સમસ્ત હિંદુસ્થાનના વિદ્વાનો, હિંદુસ્થાનની જુદીના વિકાસને કારણભૂત તેમની સેવાઓ કબૂલ કરશે. ધણુંજ શોચનીય છે કે જે વખતે તેઓ જૈનધર્મ ઉપર આવું સારું પુસ્તક લખતા હતા, તે વખતે તેઓને મૃત્યુએ લપ લીધા છે.

૨૦-૬-૨૨

વિશ્વભારતી, સાંતિનિકેતન (બેંગાલ)

વિ. બદાચાર્ય

પ્રિન્સિપાલ

તે સત અને વિદ્યા મહાત્મા શ્રીવિજયધર્મસૂરિના અવમાનના સમાચાર લાગતા તમારા પત્રે અને અવર્ણનીય દુખમાં નાખી દીધો છે અને ફક્ત જૈનસમાજમાં જ નહિ, પરંતુ તેટલે જ દરજ્જે શુભેચ્છાના અને મિત્રાચારીના, તેમજ મનુષ્ય જાતિ અને અભિનવિશ્વના મારે કલ્યાણજનક સમસ્ત વ્યવહારોમાં જે ચત્યતા આ અણધાર્યા બનાવથી લામી રહી છે, તેનો હું જેમ જેમ વિચાર કરતો જાઉં છું, તેમ તેમ આ યોગની અને આ મહાન તેમજ અસાધારણ દુખની વિચાળતાનું બાળ વધારે તીવ્રપણે યત્ન આવે છે. પણ તે તેવી ગણતરી કરવી તે મનુષ્ય માત્રનો સ્વભાવ છે દુનિયા સમક્ષ શ્રીવિજયધર્મસૂરિની જે અતૌકિક શક્તિ મામ કરી રહી હતી, તે હવે કદાચ પ્રકૃતિ-બળના બળનો મદિત કામ કરશે.

તમારી મારી અને મર્વ જે કાર્ષ તેઓને શિક્ષક, મત કે મનુષ્ય તરીકે પૂજતા હતા, તેઓની હરજ છે કે તે શક્તિની સત્તાઓનું, તે સ્નેહમય સેવા અને એકરામતાની શક્તિઓનું અને તે અદૃશ્ય આ લોક તરફની નિરતર ભાવનાઓનું અવલંબન કરવું જોઈએ. અને તેમાં શ્રીવિજયધર્મસૂરિ હવેથી આપણા સાર એક સાચવના ચિહ્ન તરીકે અને

૨૭

તમારા પૂજ્યગુરુ શ્રીવિજયધર્મસરિનું અવસાન સાંભળવાને મને ધણું જ દુઃખ થયું છે. તેઓના સ્વર્ગવાસથી પૂર્વની વિદ્યા અને જૈન-ધર્મની સુષ્ટિમાંથી એક લબ્ધ અને ઉમદા વ્યક્તિ ચાલી ગઇ છે અને કક્ત હિંદુસ્થાનજ નહિ, પરંતુ કેળવાયેલ સમસ્ત દુનિયા તેઓની અસાધ્ય ખામીથી વધારે ગરીબ બની ગઇ છે.

પણ તેઓનો ઝંભો યોગ્ય ખભા ઉપર પડેલ છે, અને મને ખાતરી છે કે તેઓનું મહાન અને ઉમદા કામ ચાલુ રાખવાનો તમે પ્રયત્ન કરશો. એમ. ડી. કોલેજ ઓફ કોમર્સ.

કાનપુર તા. ૨૨-૬-૨૨

શંકરપ્રસાદ ભાગવ.

એમ. એ. એલએલ. બી.

એફ. એસ. એસ.

એક્ટીવ પ્રીન્સીપાલ. ૧

૨૮

તે પૂજ્ય સાધુના આ ક્ષણિક દુનિયામાંથી શાશ્વતા લબ્ધ સ્થાનમાં શાંતિમય ગમનના દુઃખદાયક સમાચાર ધણીજ એક સહિત સાંભળ્યા. તે ગુરુ ચાલ્યા ગયા છે, પરંતુ આપણી માતૃભૂમિની ઉન્નતિ તરફ અને જાતિભાઈઓની સેવા તરફ આપણી જિંદગી સમર્પણ કરવાને આપણને પ્રોત્સાહન આપતું તેમનું કામ આપણી પાછળ રહ્યું છે. મને જાણવાને ધણીજ આનંદ થાય છે કે-પૂજ્યગુરુની મારફત તમે પણ મિત્રતાનો તેઓ જમણો કાચ મારી તરફ લાંબાવો છો, અને હું જૈનધર્મ, કે જે વારંવાર ખોટી રીતે સમજવામાં આવે છે, અને અસત્ય રીતે વર્ણવવામાં આવે છે, તેને સમાજની અંદર પ્રકાશમાં લાવવા જેટલી બને તેટલી મદદ કરવાને કામગીરી માટે તત્પર રહીશ.

ઈંદોર

૨૦-૬-૨૨

આર્ચ. ડબ્લ્યુ. જોહોરી

એમ. એ. બી. ડી.

પ્રો. કીશીયન કોલેજ, ઇંદોર.

આમલનેરની પ્રજા અને ખામ કરીને જેઓને પૂજ્યથુરના પરિચ-
યનો અને તેઓના અહિની છેલ્લી સ્થિતતા દરમીયાન તેઓની મબીર
અને લાભદાયક શિખામલુ સાબળવાના પ્રમોનો મહાન આનંદ મળેલ
છે, તેઓ આ હુ ખદાયક ખનર સાબળતા ધણાજ દિલગીર થયા છે,
તેઓનો આ મા સાતિમા વાસ કરે

મને ચોક્કસ ખાતરી છે કે તમે અને મું વિદ્યાવિજયજી તથા
ખીજ શિષ્યો તેટલાજ ઉત્સાહ અને જુસ્સાથી અને તેઓના ઉમંગ ઉદા
હૃદયથી દોરાતા રહી પૂજ્યથુરના પવિત્ર કામને જારી રાખશે

આમલનેર

ડી પી ચિ ચલકર

૨૩-૬-૨૨

વડીન

૩૦

શ્રીવિજયધર્મસુરિજીના મહાન આત્માનો લગ ચઢ મયો, એ સાબળી
મને ધણજ હુ ખ થયુ જી હુ આશા રાખુ છુ કે તેઓનું કામ આમજ
ચલાવીને અને તેઓનો મ દેશ બર લાવીને તેઓને પરાક રીને હ મેચને
માટે આપણી પાસે જોવાનું આપણે માથે રહેશે

લખનૌ

રાધાકુમુદ મુકરજી

૨૩-૬-૨૨

એમ એ પીએચ ડી પી આર એસ

૩૧

દિલગીરી બરેલા સમાચાર નિવેદન કરતા તમારા તા. ૮-૬-૨૨
ના પત્રથી મારી સરોધન પ્રવૃત્તિઓને સખ્ત ફટકો લાગ્યો છે. જે વખતે
તેઓ તરફથી હુ કિમની ઘાનની આશા રાખતો હતો, તે વખતે તેઓને

આપણી પાસેથી ખુંચવી લેવામાં આવ્યા છે. આથી સમસ્ત હિંદુસ્થાનને અને ખાસ કરીને મને સખ્ત ધા લાગેલ છે. મહુમ આચાર્ય વિજય-ધર્મસુરિની પંકિતમાં, હિંદુસ્થાન પોતાના વિદ્વાનોમાંથી કેાઇને મૂકી શકે તેમ નથી. તેઓ એક નાંખાકિત વિદ્વાન અને સાધુ હતા. અને હવે આપણે ઓછા તેજસ્વી એવા નવા સંવત્સમાં આવ્યા છીએ, આ વર્ષને ધર્મસંવત્સ પહેલું વર્ષ કહેવામાં તમે ચોગ્ય કરો છો.

તેઓની યાદગિરી રાખવાને પ્રયત્ન કરવાનો તમેએ મારો વિચાર કર્યો છે. મારી શક્તિઅનુસાર હું ઘણી ખુશીથી મારો ફાળો ભરીશ, અને જો કે તે અલ્પ હશે, તો પણ તે ભક્તિમય હૃદયથી આપવામાં આવશે.

આશુતોષ

આર. શામસાસ્ત્રી,

ચામુન્દી ઇકસ્ટેન્શન.

બી. એ.; પી એચ. ડી.; એમ. આર.

૧૮-૬-૨૨

એ. એસ ; ક્યુરેટર ઓરીયન્ટલ

લાયબ્રેરી.

૩૨

તમારા ગુરમહારાજ જે પ્રમાણે ઉપદેશ આપતા, તે પ્રમાણે વર્તનાર એક ખરા સાધુ હતા. ધાર્મિક મુદ્દાઓને હદ પાયા ઉપર આરદ્ધ કરવામાં તેમના પ્રયત્નોએ પ્રતાપી વિજય મેળવ્યો હતો. તેઓના આનંદી સ્વભાવ, તેમની હિંદાર વૃત્તિવાળી ઉપેક્ષા, તેમનું હિમ્મ ચાન, તેમની તત્ત્વ-વિવેકવાળી તીક્ષ્ણ શુદ્ધિ, અને ખામ કરીને વધારે તેમને સર્વશુભવાદ અદ્વિતીય હતાં અને સમસ્ત વિશ્વના માનની બલામણુ કરતાં હતાં.

તમેએ (નહિં, આ દેશે) એક મહાન પુરુષ ગુમાવેલ છે. આપણા દેશના કાર્યકર્તામાંના એક તરીકે હું તેમને લેખતા હતા. મારું કહેવું સત્ય માનશો કે લાખો માણસો તેઓની ખોટ માટે વિલાપ કરતા હશે. પણ તમને પડેલો વિરહ તો અમલ છે, પરન્તુ મને આશા છે કે— આ સૃષ્ટિના નિયંતા તમેને, તમારા સદાને માટે શોક કરાવી ગયેલ ગુરૂથી

પ્રકરણ ૬ મું

આવી વ્યવસ્થિત રીતે ચર કરવામાં અને ચલાવવામાં આવેલ કામ જરા રાખવાની અને તેઓના પગલે ચાલવાની શક્તિ જરૂર આપશે. તમેએ તેમના આશીર્વાદો મેળવ્યા છે. અને મને આશા છે કે વખત આવતાં તમારા પૂત્યગુરુના પગલે ચાલી આવતી કીર્તિ મેળવવાને તમે શક્તિ-વાળા નીવડશો.

મહેરબાની કરી તમારા સહચારીઓને મારા નમસ્કાર કહેશો, અને તેઓના દુઃખનો હું બાગીદાર છું, તેમ તેઓને જણાવવા કૃપા કરશો.

અમમલનેર

૧૮-૬-૨૨

પ્રે. સી. જી. બાનુ
ફિલોસોફિકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ.

૩૩

આત્માયે શ્રીવિજયધર્મચરિતા અવસાનના શોકભર્યા સમાચારે તીરની જેમ મારા હૃદયને વિધી નાખ્યું હતું. તેઓશ્રીના અવસાન અને અગ્નિ-સંસ્કાર સંબંધી સંપૂર્ણ માહિતા મને મોકલાવવા કૃપા કરશો. આપ તે સમયે તેમની સમક્ષ હશો. જો તેમ હોય તો તેઓના શિષ્ય સમુદાય અને સમાજ પ્રત્યેનો તેઓનો અંતિમ સંદેશ જણાવશો.

૧૮-૬-૨૨

મદ્રાસ.

સી એસ. મલ્લીનાથ,
એડિટર 'જૈનમંડલ'

પ્રકરણ ૯ મું

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના પત્રો

૧

થોડા વખત પહેલાં તમારો એક પત્ર પહોંચ્યો હતો, કે જેમાં તમારા મોટા ગુરુ શ્રીવિજયધર્મસૂરિના અવસાનના ખબર હતા, તે વાંચી હું બહુ દુઃખી થયો. મહેરબાની કરીને મારો વિશ્વંબુધુક્ત દિલાસો સ્વીકારશો. અને આશા છે કે જે ઉત્સાહ ને સફળતાવાળા શુશ્રૂષકારાજના કામો વિશિષ્ટ હતાં, તે ઉત્સાહ અને સફળતાપૂર્વક તેમનું કામ, તમારા નેતૃત્વ નીચે આગળ ચલાવવામાં આવશે. તેઓશ્રીના પ્રકાશવાન અને ઉદાર ઉપદેશથી હિંદુસ્થાનના લોકોના વિચારો અને દેશભક્તિ ઉપર બહુ પ્રભાવ પડ્યો હતો, એટલુંજ નહિ, પરન્તુ સ્ત્રીપરોવિજય મંથમાળાના પ્રકાશન વડે પૂર્વ અને પાશ્ચાત્ય જૈનગાનને અકથનીય ફાયદો થયો છે.

ડૉ. એમ. હુમ્મફોલ્ડ.

૫-૩-૨૩

હોશિક્સ યુનિવર્સિટી ખાલીમોર
યુનાઇટેડ સ્ટેટસ.

૨

આચાર્ય મહારાજની સાથે મને ગયા વરસેજ સંબંધ થયો હતો, તે પહેલાં નહિં થયો હતો, તેથી હું દુઃખી છું, કારણ કે એમ વિચાર કરતાં, કે, હિંદુસ્થાનથી જર્મનીમાં જવા માટે દરેક પત્રને ત્રણ અઠવાડિયાં લાગે છે, આ સમય બહુ ટુંકો કહેવાય. વિજયધર્મસૂરિના જીવન-ચરિત્રનાં પુસ્તકો વાંચતાં મને ખાતરી થાય છે કે આચાર્યજીની ઝોળખ, બહુ લાંબા મમય પહેલાંથી નહિં કરવાથી મને બહુ નુકસાન થયું છે. તેઓશ્રીએ લખેલા કાગળો, બાયોગ્રાફરોએ લખેલી વાતોને ટેકા આપતા હતા. જો કે તેઓ મને બિલકુલ ઝોળખતા નહિં હતા, છતાં તેઓ મને, જે વખતે, એમની સાથે સારા નસીબે મંબંધ થયો હતો, તે મમયથી મને મારા અભ્યાસમાં મદદ કરવાને તૈયાર હતા.

મને જૈનધર્મ અને જૈનશિલોસોપી ઉપર મહુ પ્રેમ છે અને વિનયધર્મસૂરિના સબધથી મેં પુરાણા અને નવીન જૈનગ્રંથોનો વધારે અભ્યાસ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. હું વિના સંકેચે કહી શકું કે જૈનગ્રંથો વાંચનાં અને શોધનાં જોડણો જ્ઞાનદ મને હવે લાગે છે, તેટલો જ્ઞાનાર્થ મહાસાગરની પ્રકાશવાળી મહાનુભૂતિ વિના કોઈયાર નહોતો આગ્યો. અને મને આશા છે કે આ વિષયમાં વધારે જાડા છતાં પડી હું જૈનધર્મ અને જૈનસાહિત્યની શોધખોળ સબધી કંઈક કામ કરવા સમર્થ થઈશ.

જ્ઞાનાર્થશ્રીનું અવસાન સાબગીને મને બહુ દુઃખ થયું છે. અને ન્યા સુધી હું કામ કરવા સમર્થ રહીશ, ત્યાં સુધી જોમના રમરણને માન આપીશ.

૨૦-૩-૧૯૨૩

જર્જીન યુનિવર્સિટી

છે, તે બધનોથી મુક્ત હતા, છતાં તેઓ ઝીણામાં ઝીણા વિષયની અંદર ઉતરતા હતા. અને દરેક વિનંતિનો, મહેરબાનીપૂર્વક ઉત્તર આપતા હતા. જો કે એમની દષ્ટિ, જિયા અને સનાતન મત્ય તરફ જતી હતી, છતાં તેઓ જેલી બારીક ચીજો તરફ પણ બેઠકારી નહિં જતાવતા હતા, કે જે વડે કરીને સોલરો કિંમતી જ્ઞાન બેગુ કરે છે. સક્ષેપમાં તેઓ વિદ્વાતાના ક્ષેત્રમાં એક મોટા કામ કરનારનો આદર્શ ખડો કરતા હતા. પરંતુ તેઓએ મોકલેલાં પુસ્તકોમાંના એકમાં એમનો ફોટો છે. તે જોતાં મને લાગે છે કે એમના મુખ ઉપર એક એવો લાવ છે કે જે પાશ્ચાત્ય લોકોમાં લાગ્યેજ દેખાય છે. તેઓ પેવા માથુસોમાંના એક હતા, કે જેઓ, જો કે હજી આ સંસારમાં રહેલ અને બીજા માથુસોની માફક માનુષીય રોગોથી પીડાએલ છે, છતાં, એક બહુ જિયા લોકથી અવતર્યા હોય, એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. જાણે તેઓએ માત્ર આપણને, જીવનના એક વધારે જિંયા આદર્શનું ઉદાહરણ આપવા માટે અને જે વિચારો બધા માથુસોના જ્ઞાનથી બહાર છે, એવા વિચારો જાહેર કરવા માટે આપણી પાસે આવવાની કૃપાજ ન કરી હોય, જે જે લોકો એમના સમાગમમાં આવ્યા છે, તે બધાઓ એમનું મોહક અને અપૂર્વ બકિતત્વ જુદી જાય, એ બનવાજોગ નથીજ

૨૬-૫-૧૯૨૩

ડૉ. એચ. ટિસમર
હેડલૅન્ગ' યુનિવર્સિટી.

૪

શુશ્ર્મદારાજના અવસાનની ખબર મને વજાયાત જેવી લાગી. ડૉ. થોમસ, અને 'ટાઈમ્સ' દ્વારા મને તેની સૌથી પહેલા ખબર પડી હતી. અને પછી મને તમારા પત્ર વડે કરી તેનો ખગમર સમય માલૂમ પડ્યો. એમના મોટાં અને સુદર કામોનું સ્મરણ, કે જેની યાદગીરી જરૂર આ ક્ષપથી વધારે વખત રહેશે, તેનાથી અમને જે લારોસો મેળવવાનો

છે, તે સંબંધમાં તમે લખ્યું છે તે ગિલકુલ કીક છે. મારા માટે તેઓ હમેશાં પરમ પૂજ્ય અને સરળ મિત્ર તરીકે હતા. એમની મહેરબાની ભરી સદાયતાનો હું બહુ આભારી છું. છતાં પાશ્ચાત્ય લોકોની દૃષ્ટિએ મૃત્યુ, એક બહુ બયંકર અને રહસ્ય યુક્ત ચીજ છે. કારણ કે તેઓ બરાબર નથી જાણતા કે મૃત્યુ, એ માત્ર નવા જીવનનો એક દરવાજો છે. અને, કારણ કે જેટલી ધૂણા, સંપૂર્ણ નાશને માટે આત્મા અનુભવે છે, તેવી ધૂણા બીજી કોઈ ચીજને માટે નથી. સર્વથા નાસ્તિક, એવા લૌકાયતિક (કે જેમનાથી કમનસીબે આજકાલ યુરોપ ભરેલ છે) અને એમાં મારો પોતાનો દેશ પણ અપવાદ નથી.) લોકો પણ આ વસ્તુ (મૃત્યુ) સંબંધી બહુમત રાખે છે. મને એમ લાગે છે કે-જે પુરુષનું માદાત્મ્ય ખરેખર સનાતન છે, તેની સ્તુતિ કરવા માટે મારો લઘુ અવાજ અસમર્થ છે. જે ખરેખર મોટા મહાત્માએને આ નવીન યુગમાં જૈન સંધે ઉત્પન્ન થયો છે, તેમાંના એક આદર્શ તરીકે હું સ્વર્ગવાસી ગુર મહારાજને સમજું છું. કે જેમની આંદર હું, સાધુત્વ અને વિદ્વાતાના મિશ્રણરૂપી સૌથી ઉચ્ચ માનુષીય આદર્શ-તત્ત્વ જોઉં છું.

૨૪-૩-૧૯૨૩

—ડૉ. જે. શારપન્ડીયેર

યુનિવર્સિટી ઓફ ઉપસાલા. સ્વીડન.

૫

મારા જોડા શોકના ઉચ્ચારણની આવૃત્તિ કરવી એ મને ઉચિત નથી લાગતું. બહારના માણસ તરીકે હું ધારું છું કે આચાર્યશ્રીનું મૃત્યુ સમસ્ત જ્ઞાન-વિજ્ઞાનને માટે અને હિંદુસ્થાનના ધર્મોના અભ્યાસીઓના પરસ્પર મેલાપને માટે એવું નુકસાન છે કે જેની ખોટ કદિ પૂરી શકાય તેમ નથી.

૨૧-૧-૧૯૨૩

ડૉ. ઝો. ઇસ્ટન.

પ્રાગ યુનિવર્સિટી-એકાસ્ત્રોવેકિયા.

૬

તમારા ગુરુજી, કે જેમની મૂર્તિ બનાવવાનું મને સહભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું હતું, અને જેમના સંબંધમાં મારા ભાણેજ ડૉ. ટેસીટોરીએ બહુ પ્રશંસા અને ભક્તિ ભાવપૂર્વક વર્ણન કરતા હતા, તેમના અવસાનના ખબર આપતા તમારા પત્રથી હું બહુ દિલગીર થયો છું.

૨૫-૧૧-૧૯૨૨

પ્રો. એ. મિસ્ત્રુસી
રોમ (ઇટલી)

૭

તમારો તા. ૧૩ મી સપ્ટેમ્બરનો પત્ર, કે જેમાં તમારા માનનીય ગુરુ મહારાજશ્રી વિજયધર્મસૂરિના અવસાનના ખબર છે, તે મને મળ્યો અને હું બહુ ખુશી થયો છું. જેમને મળવા માટે હું કોઇવાર ભાગ્ય-શાળી નથી થયો, પરંતુ મારા દેશના ઘણા લોકો, આ સાથે અને જગ પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનની ખોટથી ઉત્પન્ન થયેલી દિલગીરીમાં મારી સાથે મળતા થયા હશે.

સર જોર્જ મીયરસન. કે. સી. આઇ, ઇ. પી એચ. ડી
૧૦-૧૦-૧૯૨૨ રામદાનદેમ. કેમ્બ્રિજ. સરી. ઇંગ્લેન્ડ

૮

તમારા ગુરુ મહારાજશ્રી વિજયધર્મસૂરિના અવસાનના ખબર મેં અત્યંત ખેદ સાથે સંભળ્યા હતા. અને હું અંતઃકરણની ઇચ્છા ધરાવું છું કે તમે આ મહાન પૂર્વ-ગામીનાં કૃત્યોને જારી રાખશો.

૨૨-૧૦-૧૯૨૨

ડૉ. પી. ફ્રેડેગોન
અમરટકમ (હોન્ગ-કં).

તે પૂજ્ય સત અને વિદ્વાન તમારા ગુરુ આ દુનિયામાંથી ચાલ્યા જવાના ખચર તમારા પત્રથી મળતા અને ત્રીજા દુ ખ થયું હતું. તેઓ-
શ્રીના ગ્રેન્ડથી મને પ્રાપ્ત થયેલ જે પુસ્તકોની જે લાઇનો તેઓની માદ-
ગીરી અર્ધિય તાજ રાખે છે, તેની વચમાં પ્રો. કિલહોર્નના ફેટાની
પાસે તેઓશ્રીનો ફેટો મારા વાચન રૂમમાં સ્થાપવામાં આવેલ છે.
જેના તેઓ ઓ. મજાસદ હતા, તે જર્મન ઓરિયેટલ સોસાયટીના
હાલના સેક્રેટરીને તેઓના અવસાનની ખચર મે પહોંચાડી છે.

૩-૧૧-૧૯૨૨

ડૉ ઇ. કુલ્ય.

હાને યુનિવર્સિટી

૧૦

તેઓના અવસાનથી રૂકત તેઓના મિત્રોને કે સ્વદેશીઓનેજ નહિ,
પરન્તુ મમરત વિશ્વના વિદ્યાનને એક મળીર ખોટ આવી પડી છે.
તેઓ પશ્ચિમના વિદ્વાનો તરફ એટલા બધા માયાળુ અને સહાયક હતા,
કે પૂરોપમા અલબ્ધ અને હિંદુસ્થાનમાં હાવાવામાં આવેલ કિંમતી
પુસ્તકો માગેની તેઓની (પૂરોપીય વિદ્વાનોની) માગણીમાં તેઓને મદદ
કરવાને નિરંતર તત્પર રહેતા. મારે માટે તો હિંદુસ્થાનની કેલવણીનો
પ્રતિદાસ બહાર લાવવાના મારા પ્રયત્નોમાં તેઓની મદદને માટે હું તેઓ
પ્રત્યે હૃદયથી આભારી છું. એક વ્યક્તિ તરીકે અને એક વિદ્વાન તરીકે હું
તેઓને માટે સર્વોત્તમ માનની લાગણી નિરંતર ધારણ કરતો રહીશ.

૧૭-૧-૧૯૨૩

ડૉ જે. જોહી.

વિલ્મિંગ્ટન, યુનિવર્સિટી (બાવેરીઆ).

૧૧

તમારા પૂજ્ય ગુરુમહારાજ શ્રીવિજયધર્મસુરિના ચાલ્યા જવાના
શોકભર્યા સમાચાર સંબળતા અને હૃદયથી દુ ખ લેખન થયુ હતું. જે

, મને તેઓને મળી શકવાની તક ખિલકુલ મળી શકી નહોતી, તો પણ તેઓના માયાળુ પત્રવ્યવહાર દરમિયાન તેઓના વિશાળ જ્ઞાનની તેમજ ઉચ્ચ ઉત્સાહ અને હૃદયના પ્રેમની કદર કરવાને શકિતમાન બની શક્યો હતો. અત્યારે પણ, જો કે તેઓનો સ્કૂલ દેહ, તે એક ભૂતકાળની વાત થઈ પડી છે, છતાં, તેઓનાં કૃત્યો અને વિચારો સાથે, કાંઈ પ્રકારે પરિચય પામેલના મનમાં, તેઓના ઉત્કૃષ્ટ ગુણો કાયમનો વાસ કરશે.

૨૦-૧૨-૨૨

ડૉ. એલ. ડિનો.

હોનોલુ. (હ-ડાયમના)

૧૨

જ્યારે મને ખબર મળ્યા કે મહાન જૈનાચાર્યશ્રી વિજયધર્મસુરિ, એક એવી વ્યક્તિ કે જેઓને માટે હું પોતેજ નહિં, પરંતુ મધ્યા જર્મન વિદ્વાનો અત્યંત પૂજ્ય બાવ રાખતા હતા, અને જૈન ધર્મ સંબંધી તેમના લેખો અને તેમની પ્રવૃત્તિઓની ધણીજ અનુમોદના કર્યા કરતા હતા, તેઓએ બા જન્મલેને છોડ્યું છે, તે સાંજળીને મને ધણો આપાત પહોંચ્યો હતો. કમલાએ મને તેઓશ્રીને મળવાનો અને તેમનો અંગત પરિચય કરવાનો આનંદ પ્રાપ્ત થયો ન હતો; તો પણ તેઓનાં પુસ્તકોમાંથી મેં જે કાંઈ વાંચ્યું છે તેથી અને, તેઓશ્રીના પત્ર વ્યવહારથી તેઓની સાથે સંબંધ રાખવા ઉપરથી કહી શકું છું કે તેઓ કેવા મહાન વિદ્વાન અને કેવા પ્રિય થઈ પડેલા હતા. હવે કંપનાથી મને વધારે દુઃખ થાય છે કે-તેઓશ્રીને મળવાનો સમય હવે અશક્ય બની ગયો છે. તેઓએ જૈનોના આગમો વિગેરે મારા ઉપર મોકલવાની કૃપા કરી હતી, કે જેથી હું શ્રીમદ્દાવીરના ધર્મનો અભ્યાસ મૂલવી કરવા સમર્થ થઈ શકું. એટલા માટે હું તેમનો ખાસ આભારી છું, મારા પ્રત્યે તેમનો આભાર ખાસ મોટો છે. કારણકે એમની મદદ વિના તીર્થંકરોના સિદ્ધાન્તોનું વધારે ઉકું અને યથાર્થ જ્ઞાન મેળવવાનું

અકરણુ ૬ મું

જેઓની પ્રહાનુભૂતિ હતી અને રસ લેતા હતા, તેઓને મદદ કરવાને કાયમ તત્પર રહેતા તેઓની સાહાય્ય વિના હું સમરાજ્યકર્તા અને પદમચરિયમ છપાવી શક્યો ન હોત. તેમજ જૈનધર્મના મારા અભ્યાસ હું કેતેડ પૂર્વક આગળ વધારી શક્યો ન હોત. તેથી હું મારા બાકીના દિવસોમાં તેઓની યાદગિરીના કાયમને માટે અંગીકાર કરીશ. તેઓની ખોટ, તેઓની સાથે જોગબાણ થવાને લાભ જેઓને પ્રાપ્ત થયો છે, તેવા હિંદુસ્થાનના, યુરોપના અને અમેરિકાના તમામ વિદ્વાનોને તેમજ જ રીતે જણાશે અને શાયનીય ચંદ્ર પડશે. જે પ્રજા તેઓને એક પવિત્ર પુરુષ તરીકે પૂજ્ય માનતી હતી, તે સમસ્ત જૈનપ્રજાને આવા નામકિત આધ્યાત્મિક ગુરુના અવસાનથી જે ધણું સંભળડ કુખ અને શોક થયો હશે તેનો વિચાર હું ખડો કરી શકું છું. અને જેઓને, તમેએ અત્યારે તમારા ઉપર આવી પડતા હિંમતવાન કૃત્યમાં આજ પર્થન્ત સાહાય્ય કરેલી છે, તેવા તમારા આચાર્યની ક્ષતિથી હું તમારી માથે કુખી થાઉં છું.

૧૧-૧૦-૨૨

ડૉ. એચ ચાકોબી
જોન યુનિવર્સિટી (જર્મની)

૧૮

તમારા સર્વોત્તમ ગુરુના અવસાનના ખબરે મને અત્યંત કુખી થયો છે તેઓના સહધર્મિઓમાં નહિં, પરંતુ યુરોપના વિદ્વાનોમાં પણ તેઓ પ્રખ્યાત હતા. ભ્યાં સુધી હિંદુસ્થાનના સાહિત્યને અભ્યાસ ચાલુ રહેશે, ત્યાં સુધી સરકૃત સાહિત્ય માટે તેઓની સેવાઓ કદી પણ વિમરી શકાશે નહિ,

૧૨-૧૧-૨૨

ડૉ. જે જોલ્લી.
પ્રો. જોહ સરકૃત,
વિલ્હેલ્મ યુનિવર્સિટી.

મેટા અને માયાળુ શાસ્ત્રવિદ્યારૂઢ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મ-
સરિના અવસાનના ખગર સાંભળતાં મને બહુ દુઃખ થયું. વિલાપત
છોડ્યા પહેલાં મેં મારા શિષ્ય ડૉ. રેટાઇન અને એકાસ્ત્રોવેકીઅન
દ્વીસલ ડૉ. પેટોલ્ક દ્વારા આ દુઃખદાયક સમાચાર સાંભળ્યા હતા. એમના
છેલ્લા તા. ૨૧ મી જુલાઈના કાગળમાં, આચાર્ય મહારાજે મને લખેલું
કે એમની તબીબતમાં જરા સુધારો થયો છે અને તેઓ બિલકુલ સારા
થશે, એવી આશા હતી.

ધણી વર્ષો સુધી તેઓની સાથે પત્ર બ્યવહારમાં રહ્યા બાદ હું
તેઓને જાતે મળવાના આનંદની રાહ જોઈ રહ્યો હતો. મારા કામમાં
જોડતાં ધણી અમૂલ્ય અને અલભ્ય પુસ્તકો મોકલવામાં તેઓની પરાપકાર
શુદ્ધિ હું કદિ પણ વિસરીશ નહિ. એમના તા. ૧૫ મી માર્ચ ૧૯૨૧
ના પત્રમાં તેઓએ મને આ માયાળુ શબ્દો લખ્યા હતા કે
“ દરેક માણસે પોતાના સમકાર્યકારી માણસને મદદ કરવી
જોઈએ, ખાસ કરીને આ સમયમાં, એ સ્વાભાવિક છે ” અને
તે પ્રમાણે તેઓ મદદ કરતા પણ હતા મારા હિંદુસ્થાનના સાહિત્યના
ત્રીજા ભાગની પ્રસ્તાવનામાં તેઓની તમામ સાહાય્ય માટે આચાર્ય તરફ
મેં આભાર જાહેર કર્યો હતો. અફસોસ, જ્યારે મેં આ પ્રસ્તાવનાની
પ્રુક વાંચી ત્યારે મારે વધારે પડ્યું હતું કે “ જેઓનો આભાર માન-
વાની હું ઇચ્છા ધરાવતો હતો, તેઓ આપણામાંથી અદસ્ય થયા છે. ”
આચાર્ય વિજયધર્મસરિને, ફક્ત એક મહાન વિદ્વાન અને તેઓના
સમાજના અગ્રેસર ધર્મગુરુ તરીકે જ નહિ, પરન્તુ હિંદના તેમજ
પશ્ચિમના વિદ્વાનોને વિદ્યાપ્રાપ્તિમાં હૃદય પૂર્વક સદાયક તરીકે અને
ચરોપમાં તેઓના સદાખ્યાતીઓને અર્પણ કરેલ મદદ વડે સંસ્કૃત વિદ્યાની
સર્વોત્તમ સેવા જનવનાર તરીકે પણ તેઓ કાયમને સાર એક પ્રૌઢ અને

મારાથી નહિં જન્મ્યું હતું. જૈન સાહિત્યના વિશાળક્ષેત્રમાં અવિશ્રાન્ત સંશોધક તરીકે તેઓ એક હિંદુસ્થાનના આચાર્યની વિદ્વત્તા તથા પાશ્ચાત્ય ક્રિટીકલ પદ્ધતિઓનું સમિશ્રણ કરતા હતા. એક તપસ્વી હોવા છતાં, તેઓ પ્રત્યેકની સાથે વાતચીત કરવામાં અને વિદ્વાનોના કામ તથા વિચારોમાં ભાગ લેવામાં તેઓ બ્યાવહારિક છુદ્ધિ પશુ ધરાવતા હતા. સમસ્ત મતો અને સર્વ દેશોના મનુષ્યોના અનન્ય માનની યોગ્યતા ધરાવનાર વ્યક્તિ તરીકે તેઓ મારા દિલમાં નિરંતર વાસ કરશે.

૪-૧૨-૨૨

ડૉ. એચ. ઈન. ગુનાજેનપ

અર્લીન યુનિવર્સિટી.

૧૩

તેઓને ઝોળખવાનું મહાભાગ્ય જે કોઇને પ્રાપ્ત થયું છે, તે સર્વને તેમના અવસાનથી સંખ્ત રૂઢો લાગેલ હોવો જોઈએ. હું જાણું છું કે તમારા ગુરુમહારાજ એક અસાધારણ વ્યક્તિ હતા અને તેઓએ અદ્વિતીય યુગો પ્રાપ્ત કર્યા હતા.

એન્ટોનીટા ટેસીટારી.

૧૪

આ પૃથ્વીતળ ઉપરથી આચાર્યજીનું અદસ્ય યજ્ઞજવાનું મેં ધણાજ શોક સાથે સંભળ્યું. જે કે હું જાણું છું કે તમારો ધર્મ અગત પ્રેમની લાગણી ધરાવવાની મના કરે છે, છતાં અને ખાતરી છે કે તેઓના સહવાસની ખામીથી હું ખી થયા વિના રહેવું તે તમારા સર્વને માટે અતિ મુશ્કેલ છે. મને તેઓને મળવાની તક મળી હતી, તે માટે ધણું આનંદ થાય છે. અને હું તેઓને ફરી મળી શકીશ નહિં, તે માટે ધણું દુઃખ થાય છે. તમો અને તારથી ખગર આપવાનું યોગ્ય કયું અને હું તેની ધણીજ કદર કરું છું.

હોટેલ-શ્રીનગર

કોરમીર. ૬-૬-૨૨

ડૉ. એચ. એમ. જોહાન્સન.

૧૫ .

મને સાંભળવાને ધણુંજ દુઃખ થયું છે કે તમારા બહુમાન્ય ગુરુ અને પૂર્વગામીએ આ ક્ષણિક દુનિયાનો ત્યાગ કરી યજ્ઞઃ ક્રોધઃ પશુ-પ્રાપ્ત કર્યું છે.

૨૯ હેન્ડેલ રદાસે હાલે,
એ. એસ. જર્મની
૨૭-૧૦-૨૨

ડૉ. તસખરીઅસ.
પ્રો. ઓફ સંસ્કૃત
હાલે યુનિવર્સિટી.

૧૬

મારે કહેવાની જરૂર નથી કે શ્રીવિજયધર્મસરિના અવસાનના ખબર મળતાં મને અનહદ દુઃખ ઉત્પન્ન થયું હતું. ખરેખર, તમે મારો મહુમ ગુરુમહારાજ સાથેનો પત્રવ્યવહાર જાણો છો, અને કદત જૈન-ધર્મનો અભ્યાસ કરવા માટે મને પુસ્તકો મોકલતા, તેટલુંજ નહિ પરંતુ વધારે અંગત વ્યવહારમાં પણ તેઓ શિખામણ આપતા હતા. તમે ખાત્રી રાખશો કે જેઓ મને મદદ કરવા હમેશા તત્પર હતા, તેવા આ એક મહાન જૈનસંધને હું કદી પણ વિસરીશ નહિ.

બર્ધાન
૨૭-૧૦-૨૨

ડૉ. જે. નોબલ

૧૭

વિજયધર્મસરિના અવસાનના એકજનક ખબરે મને સખ્ત દુઃખ આપ્યું છે. લગભગ વીસ વર્ષ સુધી હું તમારા આચાર્યના સંબંધમાં રહેલ હતો અને ધણા પ્રકારે તેઓની આયાળુપણાનો મેં અનુભવ લીધો છે. તેઓ એક ખરા મિત્ર અને પોતાની જાતને જાળખાવતા, તેજ પ્રમાણે શુભેચ્છક હતા અને જૈનધર્મના સાહિત્ય અને વિકાસને માટે

ગુણવાન સાધુ પુરુષ તરીકે પણ તેઓની યાદગીરી પશ્ચિમમાં તેમજ પૂર્વમાં માનપૂર્વક ધારણ કરવામાં આવશે.

સુખર્ષ

૩૦-૧૧-૨૨

ડૉ. એમ. વીન્ટરનીટસ.

પ્રાચ યુનિવર્સિટી.

૨૦

મારા ગુરુ પાસેથી પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ વિજયધર્મસૂરિના સ્વર્ગસ્થ થયાના ખબર સાંભળી, મારે તમોને અંતઃકરણનો દિલાસો મોકલવાની જરૂર પડી છે તેઓના ઉદાર અને પ્રૌઢ વિચારોને માટે મારી હમેશાં હૃદયની સદાનુભૂતિ હતી, અને તેને અમલમાં મૂકવા માટે તેઓનો દૃઢ ઉત્સાહ તેમજ તેઓનું અદ્વિતીય વ્યક્તિત્વ, કે જેમાં મનની વિશુદ્ધતા, હૃદયનો પ્રેમ, અને પ્રતાપી ઉત્સાહનું આજ્ઞાદેનક સમ્મેલન થયું હતું, તેવા વ્યક્તિત્વની હું હમેશા પ્રશંસિકા હતી, અને હું ધારું છું કે તે વ્યક્તિત્વ આપણા સર્વને માટે આદર્શરૂપ થયું જોઈએ. તેમની ભાવના તમારા અને તમારા ગુરુમંડુઓમાં હમેશાં સજીવ રહે, અને મનુષ્ય જાતિને માટે સુખરૂપ થાય, એવી હું આશા રાખું છું.

લીપ્પીગ (જર્મની)

તા. ૨૫-૬-૨૨

ડૉ. યાસોટે કોઝે.

લીપ્પીગ યુનિવર્સિટી

મેં તેઓના મૃત્યુ સંબંધી લાંબુ વિવેચન લખ્યું હતું, જે હું તે રીઝ્યુના બહાર આવતાં મોકલીશ, પ્રો બેલોની દિલ્હિથી, બીજું તેવુંજ લખાણ તૈયાર કરે છે. આટલી બધી ફતેહપૂર્વક રીતે તેમનાથી શરૂ કરવામાં આવેલ કામ તમો જારી રાખશો. તેની અને ખાત્રી છે.

રેમ

ડૉ. જી. ડુગ્લે

૧૮-૬-૨૨

૨૨

તમોએ સહન કરેલ નુકસાન માટે જે અગાધ દુઃખ હું અનુભવું છું, તે હું બાગ્યેજ વર્ણવી શકું તેમ છું. તેમના જવાબી મેં પણ એક માયાળુ, નિષ્પાલસ, અને નિઃસ્પૃહી મિત્ર અને ગુરૂ ગુમાવેલ છે, અને તેનો હું હંમેશાં માટે વિલાપ કરીશ. અને બાકસો છે કે તેઓના મુખ્ય શિષ્ય અને વારસ તરીકે તમારા ઉપર આવી પડતી ફરજો, મનુષ્યના માથે આવેલી બધાને રૂઝવાની તમોને જરૂર શક્તિમાન કરશે.

૧૭ એપ્રિલ ૨૧૨૨.

ડૉ. હેલમૂથ ફ્રાન્ક ગ્લાન્ડેન

એર્લીન

તા. ૬-૧૦-૨૨

૨૩

મને તમારા ધણા માનનીય ગુરૂ વિજયધર્મસુરિના અવસાનના ખબર આપવા માટે હું તમારો ધણો જ આભાર માનું છું. જો કે મેં તેઓને કદી પણ જોયા નહોતા, છતાં પણ મેં એક બહાલા મિત્ર જોયા હોય, એમ મને લાગે છે ! તેઓના પત્રો પરાપકાર બુદ્ધિ અને સહાનુ-ભૂતિથી ભરપૂર હતા, અને તેઓથી લખાએલી દરેક લીટીથી પુરવાર કરવામાં આવતા જન સમાજને માટે તેઓના વિશ્વવ્યાપી પ્રેમથી હું હંમેશાં ચકિત ચક્ર જતો. જૈનધર્મની શોધ જોળ અને તેને યથાર્થપણે

અમળવવાને માટે તેમજ જિનથી પ્રકાશિત કરાએલ ઔરવવાનું સ યોના પ્રચારને માટે તેઓ જે રીતે મેળવવાને શક્તિશાળી થયા છે તે આશ્ચર્યજનક છે

પૂર્વકાલના અભ્યાસમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમનો સહકાર એજ અમારા સર્વના મનાવનાર તેઓના વિચારની વિશાળતાનો વિચાર કરવામાં અમે દિદી નહિ હોવા છતાં દિદુસ્થાનને ચાહનાર-ધણેજ આનંદ પામીએ છીએ આપણા સર્વને માટે આવી પડેનું નુકસાન કેટલું ભારી છે, તેનો વિચાર કરના અને તીવ્રપણે લાગી આવે છે પરંતુ તેઓનું કામ આગળ ચલાવનાર તમારા જેવા બાહ્ય સિધ્ધ મૂકી મથા છે, તે વિચારથી મને કાર્ષ્ક દિલાસો મળે છે. મહુમ શુર અને તેઓના અતુલાયીઓ જેવી વ્યક્તિઓનોજ ઉપકાર છે કે દિદુસ્થાન ધીમે ધીમે તેના ચૈતન્યપણાને પ્રાપ્ત કરવાના રસ્તા તરફ પાછું વળવું જાય છે. અને દિદી મનો-વ્યાપારની પ્રાચીન ભાવનાઓ તેમજ અવિનાશી મત્યનો નિરુવાર્ધી અમલ દુનિયા સમક્ષ એક દિવસ જગજગતી રીતે પ્રકાશશે જે બી તેઓએ વાવેલ છે, તેના અવિધ્વના દિવસોમાં રહ્યુંગા ફૂટે, અને રજા ધારણ કરશે

ઉરજી

પ્રે. ડૉ. રટેનકોનોફ

૧૧-૧૦-૨૨

૨૪

મારા માનનીય મિત્ર શાસ્ત્રવિચારક-જૈનાચાર્ય વિજયમહારાજના અવસાનના અનરથી મને અત્યંત ખેદ થયો હતો. મારા જૈન અભ્યાસ પ્રત્યે તેઓની માયાળુ સહાયતાના પુરાવા તરીકે અને તેઓનું વિશાળગાન અને નિરુવાર્ધી ભાવનાની સાગીતીઓ તરીકે હું તેઓના પત્રો સમઢી રાખું છું. પશ્ચિમ અને દિદુસ્થાનના ગાનની વચ્ચે સંયોજક સાંકળ તરીકે

તેઓએ જૈનધર્મના જર્મન મિત્રોને જે સેવાઓ અર્પણ કરી છે, તે શ્રેષ્ઠ છે. અને સાબારપણે યાદગિરીમાં ધારણ કરવામાં આવશે.

હાઝૂર્ગ (જર્મની)

પ્રો. ડૉ. વાલ્ટર. શુષ્કિંગ.

૨૦-૧૧-૨૨

૨૫

મનુષ્ય જાતિના કલ્યાણ કર્તામાંના એક મહારાજ શ્રીવિજયધર્મસૂરિના અવસાનના સમાચાર જણાવતો તા. ૧૧ સપ્ટેમ્બરનો તમારો માયાળુ પત્ર ગૃહ કાંઠે અહિં પહોંચેલ છે. આ શોકલપાં ખબર સામજીવાને મને ઘણું દુઃખ થયું છે. અને જો કે તમે ખરેખર કરો છો તે પ્રમાણે, જે કામ તેઓએ તેમના જીવન દરમિયાન કરેલું છે, તે કાયમને માટે ટકી રહેશે, છતાં પણ અત્યારથી તેઓના આધ્યાત્મિક શિક્ષણની ખામી જેઓને લાગી હશે, અને જેઓ તેઓની સાથે નિકટ સંબંધમાં આવેલા છે, તેઓને મારો અંતરનો દિલાસો પ્રદર્શિત કરવાની ઇચ્છા રાખું છું.

૮૪ શેલગેટ રોડ

એચ વોરન.

બ્રેટરસી, લંડન

૪-૧૦-૨૨

૨૬

પૂજ્ય ગુરુમહારાજ શ્રીવિજયધર્મસૂરિના અવસાનના સમાચાર આપતો તમારો તા. ૧૩ સપ્ટેમ્બરનો પત્ર મને ઘણું દુઃખ સાથે મળ્યો છે. મને તેઓને મળવાનો લાભ પ્રાપ્ત થયો નહોતો, પરંતુ વિશ્વવ્યાપી કીર્તિવાળા એક પરિપક્વ અને યાની વિદ્વાનની ખોટ માટે વિલાપ કરવામાં મારા સાથે આ દેશમાં ઘણું માથુંમે નેકારી.

૧૦-૧૦-૨૨

ડૉ. ઇ. એડનેર્ટન.

તમારા તા. ૧૬ મી મપ્ટેમ્બર ના પત્રથી મહારાજ જૈનાચાર્ય વિજયધર્મસૂરિના મૃત્યુના ખબર જાણતા ખરેખર હું ધણોજ દલગીર થયો છું. તેઓ પવિત્ર જીવન ગાળતા હતા, મારો દિલાસો સ્વીકારવા મહેરબાની કરશો અને તેઓના ખીજા અનુયાયીઓને મારા દિલાસાનો સ્પર્શ પહોંચાડશો.

લંડન

સર ઇ. જી. કોલ્લીન

તા. ૧૪-૧૦-૨૨

ભૂતપૂર્વ એ. જી. જી. રાજપૂતાના.

૨૮

મારે કહેવાની જરૂર જ નથી કે મને તે પુણ્યમાના મૃત્યુથી ધણીજ દુઃખદાયક અને જીડી અપર ચપ્પ છે અને એટલા બધા કિંમતી પુસ્તકો અને હમેશાં બ્યારે જરૂર પડે ત્યારે તેઓનો બોધ આપવામાં તેઓના પ્રેમથીજ હું તેઓના ઘણા જીડા ઉપકારમાં આવેલ છું, એમ નથી, પણ તેઓ દિંદુસ્થાનના સર્વોત્તમ વિદ્વાનમાંના એક હતા કાંઈ પણ વિદ્વાને જૈનધર્મ મબધી સત્ય હકીકતનો ફેલાવો કરવામાં તેઓના કરતાં વધારે કયું હોય, તેમ હું માનતો નથી. અને તેમજ તેઓ આબેહૂજ વૈજ્ઞાનિક અને વિદ્વતાભરેલી પદ્ધતિસર કામ કરનાર એક બ્યક્તિ હતા. તેઓએ શિલાયેબોનો સંગ્રહ કર્યો હતો, અને સંસ્કૃત તેમજ ગુજરાતી મથોની મર્વોત્તમ પ્રતો બનાવી હતી. અને મને વિશ્વાસ છે કે કંઈક શ્રેતામ્બરોને નહિ, પણ ધણે બાએ ગુજરાતીઓને અને વળી જોએને અભ્યાસમાં તેઓ સહાય કરતા તેવા તમામ વિદ્વાનોને પણ તેઓની પવિત્ર યાદગીરી રહેશે. મારે માટે તો, મારા અભ્યાસ ગૃહમાં તેઓની છત્રી લટકાવવામાં આવી છે, એવા તેઓને હું મારા સર્વોત્કૃષ્ટ કલ્યાણકારી-માંના એક તરીકે મારી કૃતજ્ઞતા ધણીજ જીડી અમરથી નિરતર યાદ કરીશ.

લાઇપ્ઝિગ

૬-૮-૨૨

ડૉ. થોડન્નેમ હેટેલ

૨૯

મારા પૂત્ય મિત્ર શાસ્ત્રવિશારદ-જૈનાચાર્ય વિજયધર્મસુરિનું અવસાન સાંજળીને મને દુઃખ થયું છે તેઓશ્રીએ લખેલ પત્રો, તેઓનું વિશાળ જ્ઞાન અને નિષ્કપટી સ્વભાવ તેમ, તેમણે મને જૈન અભ્યાસનો સંબંધ કરાવનાર એક માંકળ તરીકે જે મેં, તેમણે ખાસ કરીને જમન વિદ્વાનોને માટે કરી છે, તે અત્યંત મહત્વની છે અદ્વિતીય છે. અને તેની યાદ આભારપૂર્વક હમેશાં તાજી રહેશે.

હેમ્સ્ટર્ગ

ડૉ. ડબ્લ્યુ. શુબિંગ

૩-૧૧-૨૨

૩૦

તમારા આચાર્યનું અવસાન બહુ દિલગીરી લેવું છે અને તેથી મને અત્યંત દુઃખ થયું છે. તે પુણ્યત્મા એક સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન અને ખામ કરીને માહિત્યના અભ્યામના મહાન પ્રચારક હતા. તેઓશ્રીને માનવતા સભાસદની પદવી આપીને જમની અને છટાવીની સુપ્રસિદ્ધ ઓરિયેન્ટલ સોસાયટીઓએ પશ્ચિમની દુનિયામાં કબૂલ કરેલ છે. હિંદુ-સ્થાનના વિદ્વાનોની માટે યુરોપના વિદ્વાનો તેઓના અત્યંત અણિ થયા છે, તેમનું નામ અમર રહેશે. અને તેમના વારસને તેમના કન્યા ચટી-યાત્ર થવું સહેલું રહેશે નહિ

ગોટેમબેગ-મોન

ડૉ. ડબ્લ્યુ. કીરકેમ

તા. ૨૦-૧૧-૨૨

૩૧

મારા બહાણ અને માનવતા મિત્ર અને તમારા પૂત્યગુરના અવસાનના ખતર લાવતા તમારા તારણો હું અત્યંત દુઃખી થયો હતો. આવા પૂત્યગુર અને ધર્મોધિકારીથી વિમુક્ત થવાના સરજાનના વખતમાં

અકરણુ ૯ મુ

તમેને અને તમારા સર્વ મિત્રોને જે આલાત લાગ્યો હશે, તેની કુ
રૂપના કરી શકું છું.

મન્ડીયા ઓશીસ-લડન,

ડૉ. એફ ડબ્લ્યુ. થોમસ

૬-૯-૨૨

૩૨

તમારા પૂજ્ય ગુરુમહારાજના અવસાનના એદજનક ખબરનો તાર
મળતાજ મેં લખેલ પત્ર તમેને જરૂર મળી ગયો હશે તે ખબર મને
આલાત સાથે મળ્યા હતા. કારણ કે-જે મિત્રતાનું માન તેઓએ મને
પ્રાપ્ત કરાવ્યું હતું તે મિત્રતાનો વણા વર્ષો સુધી લાભ લેવાની મેં
આશા રાખી હતી.

છડિયા ઓશીસ લાખચેરી,

ડૉ. એફ ડબ્લ્યુ થોમસ

લડન, તા ૨૮-૯-૨૨

પ્રકરણ ૧૦ મું

વિદ્વાનોએ લખેલ ટૂંક એવન પસ્ત્રિયો.

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ:

(લેખક—ડૉ. સ્ટેન કોનોફ. ઇસ્કુ-નોવે)

જે સમાચાર મને હિંદુસ્થાનથી મળ્યા છે, તે પ્રમાણે આ વર્ષની ૫ મી સપ્ટેમ્બરની પ્રાતાઃકાળમાં તેઓએ છેલ્લો શ્વામ નાખ્યો છે. તેમનું નામ યૂરોપીયન વિદ્વાનોમાં સુપ્રસિદ્ધ હતું કે જેઓમાંના ધણા તેમને પોતાના અંગતમિત્રોમાંના એક ગણતા હતા. જે જે લોકોને તેમની સાથે કંઈ પણ જાતનું કામ પડતું, અને તે ઉપરાંત જે જે જૈનીશ્રમ અને આધુનિક હિંદુસ્થાનના ધર્મની પ્રતિમાં ભાગ લેતા હતા, તે બધાઓ, એમના અવસાનના સમાચાર બહુ દિલગીરી પૂર્વક સાંભળશે. તેઓ ડૉ. એફ. હબ્બુ. થોમસની સાથે સમ્મત થશે કે જેઓ, મિ. ઓ જે સુનાવાળાએ લખેલ મહાત્માના જીવનચરિત્રની પ્રસ્તાવનામાં આમ લખે છે:—

“આ પુસ્તકમાં વર્ણન કરેલ અગત ગુણ, એમના ચરિત્રનો અદ્વિતીય પ્રભાવ, એમની ગંભીર શ્રદ્ધા, એમની મહાત્માને યોગ્ય મહોર-બાની અને મૃદુતા, કે જે આ મહાત્માને માટે લક્ષણભૂત છે, આ ગુણોની અપેક્ષા ન રાખીએ તો પણ એમની સરળતા અને ઉદાર દૃષ્ટિ, એમના સૌથી વધારે વિદિષ્ટ લક્ષણ તરીકે પસંદ કરીએ એમનાં કામો બહુવિધ હતા. એટલુંજ નહિ, પરંતુ તેઓ પાશ્ચાત્ય વ્યક્તિયો અને પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિયોનું હાર્દિક સન્માન કરતા હતા. કારણ કે તેઓ ધણી રીતે વિદ્વાનોના કામમાં મદદ કરતા હતા, અને પોતે તે વિદ્વાનોના ક્રિટીકલ સિદ્ધાંતો સ્વીકારતા હતા. એવી રીતે તેઓ જૈન ધર્મ અને પાશ્ચાત્ય સભ્યતાની વચ્ચે એક સાચા દલાલ તરીકે કામ કરતા હતા. અને બીજી બાજુમાં તેમની પોતાની શોધખોળ સૌથી ડચી મંડળીમાં

પ્રથમક નીવડી હતી એનું પ્રમાણ એ છે કે તેમને ધણી સોસાઈટીઓના મેમ્બર બનાવવામાં આવ્યા હતા, અને મહત્વયુક્ત બિરદો આપવામાં આવ્યાં હતા. છતાં એમ ન સમજવું જોઈએ કે તેઓ પોતાના ધર્મની અદર સ્થિત નહિં હશે. ઉલ્ટું, બહારની સભ્યતાઓ જોઈને, તેઓ પોતાના ધર્મ ઉપરની શ્રદ્ધામાં વધારે મજબૂત થતા હતા. ”

સ્વર્ગસ્થ આચાર્યમાં, જન્મથી આવા ધર્મગુરુ થવા માટેના લક્ષણો નહિં હતા તેઓ કઠોવાવાડમાં આવેલ મહુવાના એક સાધારણ વૈશ્વ કુટુંબમાં ઉત્પન્ન થયા હતા અને મૂલથી એમનું નામ મૂલચંદ હવું તેઓ ૪ સ ૧૮૬૮ માં જન્મ્યા હતા એમના પિતા રામચંદ્રને ૩ છોકરા ને ૪ છોકરીઓ હતી કોકરાઓમાં મૂલચંદ સૌથી નાના હતા અને ૨૪૦ એલ. પી ટેસીટોરીના મત પ્રમાણે (વિજયધર્મસૂરિ એ જૈનાચાર્ય ઓફ ધી પ્રેસન્ટ ડે બાવનગર ૧૯૧૯) એમના માતાપિતા જાજ કારણથી એમની કૌટુંબી માટે જરા પ્રમાદ કરતા હતા. કંઈક અપેક્ષાએ તેઓ ‘કિપલિંગ’ નામના અગ્રેજ કવિએ તેના જીવનચરિત્રનું વર્ણન કરેલ છે, એ ‘કિ’ નામના છોકરાની માફક, એક રખડતા છોકરા તરીકે મહોટા થયા હતા અને જ્યારે તેમના પિતાને લાગ્યું કે- તેઓ કંઈ કામ કરી શકે, ત્યારથીજ તેમને રફામાં મોકલવાને બદલે, પોતાની દુકાનમાં રાખ્યા.

પરંતુ આ છોકરાને કામ કરવું બહુ નહિં ગમતું હવું જુગાર રમવામાં તેઓ બહુ ઉત્સુક હતા અને ગમે તે પ્રમગ આવે તે પોતાની ઉત્સુકતાને સંજોળ કરતા, કે જે પ્રસંગે ધણીવાર તેઓ ધણા પૈમા ગુમાવતા હતા.

એક દિવસે, ધણા પૈમા ખેડ્યા પછી તેમને એમના પિતાનો ધણો કપડો મળ્યો. તેમના જીવનમાં જે કંઈ ફેરફાર થયો છે, તેનું કારણ

આજ હવે જે કે એમને બરાબર કેળવણી નહિ મળી હતી, અને જે કે તેમનું મન કષ્ટક મળીર વિચાર કરતા વધારે રમવામાં તદ્દલીન હવે છતાં એમના હૃદયમાં આધ્યાત્મિક સત્ય માટે તીવ્ર ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ હતી કે જે ઇચ્છાના કારણે હિંદુસ્થાનની મળ્યતાના જૂના વખતથી ધણી યુવકો ધરનાર છોડી દીધેને આધ્યાત્મિક શોધમાં નીડળી ચુકેલા છે.

તેઓએ લક્ષ્મી અને મસારની અનિત્યતા સંગ્રહી વિચાર કરવા માડ્યો. એથી એમને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો અને મસારના રાગ-દ્વેષોને દૂર કરવાની ઇચ્છા વધારે તીવ્ર થઈ.

અને છેવટે તેઓ ગુપ્ત રીતે ધર છોડી ચાલ્યા ગયા, અને એવા ગુરૂની શોધમાં કે જેઓ તેમની ઇચ્છિત શાંતિની શોધમાં, બાવનગર ગયા ત્યાં મુનિરાજ વૃદ્ધિયદ્રજ મિરાજતા દતા, કે જેમના વ્યાખ્યાનોથી આમના દિલમાં બહુ ઝટોટી અસર થઈ, તેમની આગળ આમણે વિનંતિ કરી કે ' મને દીક્ષા આપો ' પરંતુ એમના પિતાની અનુમતિ મિલાઈ, એમની વિનંતિ સ્વીકારવાને તૈયાર ન થયા.

રામચંદ્ર (પિતા) એ ચાહતા ન હતા પરંતુ છેવટે યુવકના આગ્રહથી તેમની વિનંતિ માન્ય કરી અને ૧૨ મી મે ૧૮૮૭ એ દીક્ષા આપવામાં આવી અને ધર્મવિજય નામ રાખ્યું.

પ્રારંભમાં આ યુવક સાધુ માં ગોચરી પાણી લાવવામાં સમર્થ હતા પરંતુ ધીમે ધીમે અભ્યાસ કરવા લાગ્યા, અને એમનો કેલવણીના અભાવથી ઉત્પન્ન થએલી મુશ્કેલીઓને જીતીને તેઓ સારી રીતે આગળ વધ્યા અને ધીરે ધીરે સરકૃત અને પ્રાકૃત કે જે જૈન સાહિત્યની પુરાણી ભાષાઓ છે તેમાં સારું ગાન પ્રાપ્ત કર્યું. બહુ ઉત્સાહ પૂર્વક તેઓ જૈન આગમના અભ્યાસમાં ઉતર્યા અને એની સાથે વદ-વિવાદમાં શકિતવાન થયા અને એ સારા વ્યાખ્યાતા પણ થયા તેઓ એમના ગુરૂના

સૌથી બહાલા શિષ્ય યયા. અને ન્યારે ગુરજીએ કાળ કર્યો, ત્યારે ૧૮૯૩ માં વિચરતા સાધુ અને ધર્મગુરુ તરીકે દુનિયામાં પ્રવેશ કર્યો.

આ વખતથી તેઓએ એક વિચરતા વ્યાખ્યાતા તરીકે જીવન શરૂ કર્યું. અને એમના વિહારમાં, જૈનસાધુઓના પુરાણા નિયમ પ્રમાણે ખાસ ચોમાસામાં સ્થિરતા થતી.

ધીરે ધીરે એમના મનમાં એક કંઈપણ ઉડી કે હું માફ જીવન જૈનધર્મના પુનરુદ્ધાર અને ફેલાવને માટે કરું. તેમણે સ્પષ્ટતાથી જોયું કે માત્ર વ્યાખ્યાન આપતા વિચરવું, એટલીજ જરૂર નથી; પરંતુ પુરાણા જૈન સાહિત્યનો અભ્યાસ કે જે લગભગ બૂલી જવામાં આવ્યો હતો; તેમાં ઊંડા ઉતરવું, અને બીજાઓને પણ આ કામમાં ભાગ લેવા તૈયાર કરવા અને તે માટે ઉત્તેજન આપવું. એ ખામ જરૂરી છે.

આ લક્ષ્ય મનમાં રાખીને તેમણે ઇ. સ. ૧૯૦૨ માં ગુજરાતમાં આવેલા ગાંડસમા 'યશોવિજય જૈન પાઠશાળા' નામની પાઠશાળા સ્થાપન કરી. પરંતુ વધારે મતોપકારક પરિણામ મેળવવા માટે તેમને એમ લાગ્યું કે 'એક સારા કેન્દ્રસ્થાનમાં રહીને કામ કરવું, વધારે માફ છે.' અને તેથી આ કામ માટે તેમણે બનારસને ખામ પસંદ કર્યું.

એમને ખબર હતી કે આ લક્ષ્ય સફળ કરવામાં મોટી મુશ્કેલીઓ ઉપસ્થિત થશે. બનારસ, એ ઓરિંડોકમ (સંકુચિત વિચારના) દ્વિદુ-ઓનું મુખ્ય સ્થાન હતું. અને સૌથી મોટા પડિતોના મત પ્રમાણે જૈનો ધર્મભ્રષ્ટ, અને નાસ્તિક ગણાતા. અને તેથી ધર્મવિજયજીના મિત્રોએ ત્યાં નહિ જવા માટે ધણું કહ્યું. પરંતુ એમના મનમાં નિશ્ચય થયો હતો કે જવુંજ. તેથી ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં તેઓ બનારસ આવી પહોંચ્યા;

તતકાલ તેઓએ, ખાસ દરેને એવી જગાઓમાં કે જ્યાં લોકોના ધણાં ટોળાં ભેગા થતા હતાં, ત્યાં જાહેર વ્યાખ્યાનો આપવા શરૂ કર્યાં.

અને એમની વફતુત્વ કલાથી હમેશા વધતી જતી એવી સાબળનારાઓની સંખ્યા આકર્ષિત થઈ સાબળનારાઓને જૈનધર્મી બનાવવા માટે મહેનત ન કરી. પરંતુ પ્રારંભમાં એવી ખાતરી આપવા માટે પ્રયત્ન કર્યો કે જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તો હિંદુ ધર્મના સિદ્ધાન્તોની સાથે મળે છે.

એમની વફતુત્વ કળા અને સરજતા જીતી ગઈ. એમની કીર્તિ આખા શહેરમાં ફેલાઈ. અને મહારાજા કાચીનરેયે પણ એમને મહેલમાં બોલાવ્યા. કે જ્યાં રાજા અને વિદ્વાન પંડિતોની એ સભામાં તેમણે જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તો જાહેર કર્યા જે દ્વેષભાવ એમના માટે વિદ્યમાન હતો, તે જલદી દૂર થયો અને તેમણે હિંદુ ધર્મના મ્હોટા નેતાઓમાં પણ મ્હોટું ગાન મેળવ્યું.

એક ન્હાના ખડેરવાળી ધર્મશાળામાં ૬ મહીના પસાર કર્યા પછી પોતાની પાઠશાળાને માટે એક લઘુ મકાન ગૃહસ્થો પામે ખરીદાવ્યું કે જેને માટે મુખ્યના ગૃહસ્થોએ જોષ્ઠતા પેમા આપ્યા આ કાર્યેજ ગમે તે ધર્મ અને ગમે તે જાતિના વિદ્વાનોને માટે ખુલ્લી હતી અને વિદ્યાર્થીઓના મંખ્યા જલદી વધતી ગઈ એ વર્ષ પછી 'હૈમચંદ્રાચાર્ય' જૈન પુસ્તકાલય નામનું જૈન પુસ્તકાલય આ કાર્યેજની સાથે ખોલવામાં આવ્યું હતું કે જેની સલાહ ધર્મવિજયના યોગ્ય શિષ્ય ઉદ્ધરવિજયજી રાખતા હતા. ૩ સ. ૧૯૮૬ માં ધર્મવિજયજીએ, અલાહાબાદમાં ભરાએલ કુંભ મેળાના પ્રસંગે થયેલા 'સનાતન ધર્મ મહાસભા'નું આમંત્રણ સ્વીકાર્યું. આ પ્રસંગે આખા ભારતવર્ષના વિદ્વાનો ભેગા થયા હતા અને તેથી ધર્મવિજયજીને પોતાના પ્રચાર કાર્ય માટે સારી તક મળી એમના લાવેલાં મારો અસર થઈ અને હિંદુઓમાં જૈનધર્મ તથા જૈનતત્ત્વજ્ઞાન તરફ વધારે ઉત્સાહ જન્મત થયો.

ગોમામાં પછી તેઓએ મગધ, કે જે જૈન ધર્મનું જૂનું સ્થાન છે, તે તરફ પ્રયાન કર્યું. અને કલકત્તા સુધી વિહાર કર્યો, કે જે

પ્રમગે તેઓ નદીયા પશુ ગયા અને ત્યાંના પ્રસિદ્ધ નૈવાયિદોની સાથે ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનના વિવિધ પ્રશ્નો સંબંધી ચર્ચા કરી

ઈ સ ૧૯૦૮ માં તેઓ પાછા બનારસ ગયા, અને તેમની પહેલી મહેનત નમ્રો નહિ મહા હતી, તે તત્ત્વજ્ઞ માલુમ થયું. કારણ કે ત્યાં અત્યાદે જરા પણ દેશ ભાવ નહિ હતો, કુલટુ પડિતોએ અત્યંત મરણથી એમનું સ્વાગત કર્યું અને રૂપ મી ઓગર તેઓ 'યશોવિજય પાઠશાળા' નામની જૈન કોલેજમાં બનારસના મહારાજના પ્રમુખપણા નીચે એકા થઈને એમને શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય 'નુ પદ આપ્યું આ પ્રસંગે એમનું નામ વિજયધર્મ એ પ્રમાણે બદલાયું અને સુરિ પદ મેળવ્યું

બનારસમાં પશુઓ માટે એક હોસ્પિટલ, જેને પાંજરાપેટા અથવા પશુશાળા મહે છે, તે સ્થાપન કરીને ઈ સ ૧૯૧૧ માં પાછા ગુજરાત તરફ આવ્યા આગરામાં તેમણે એક પુસ્તકાલય અને એક ફ્રી ડીસ્પેન્સરી સ્થાપન કરાવવા માટે ઉપદેશ કર્યો અને માર્ક ૬૩ કરાવ્યું અને ત્યાંથી પણ મદીયાવાદમાં આવેના પાલીતાણામાં 'યશોવિજય જૈનગુરુજી' નામની મસ્જિદ બોલવા માટે બંદોબસ્ત કર્યો.

વિદ્વાનોના સદકાર વધારવા માટે તેઓ હમેશાં ઉત્સાહી હતા. અને આ વિષયમાં તેઓ પોતે આદર્શજીવ હતા. કારણ કે જે જે વિદ્વાનો એમની આગળ મદદ માટે રિનિતિ કરતા, તેઓ તેમને મદદ આપવાને હંમેશાં તૈયાર રહેતા.

પાશ્ચાત્ય ક્રીટીકલ અને ઐતિહાસિક પદ્ધતિઓ દાખલ કરવી, તે તેમના જેન ધર્મના પ્રચાર કરવાના લક્ષ્યને ઉપયોગી ધરી, એવી એમની ખાતરી હતી. એમના પોતાના ધર્મ ઉપર તેમને જે શ્રદ્ધા હતી, એમાં કોઈ વાર પણ તેઓ ચલાયમાન નથી ચલા, અને તેજ માટે જે જે શોધ-ખોળથી જૈનધર્મનો ઇતિહાસ અને હિંદુસ્થાનનું ધાર્મિક જીવન વધારે સારી રીતે જાણી શકાય, તે શોધખોળનું તેઓ હમેશાં અનુમોદન કરતા અને ઉત્તેજન આપતા.

એક સંચાલક તરીકે, પાઠશાળાઓના સ્થાપક તરીકે અને વ્યાખ્યાતા તરીકે જે કામ વિજયધર્મસૂરિ કરતા હતા, તે ઉપરાંત જેન-ધર્મના સિદ્ધાન્તો અને ઇતિહાસનું જ્ઞાન જેથી વધે, એવા કામોમાં પણ તેઓ બહુ લાગ લેતા હતા. એ દેખીતું છે. ઇ. સ. ૧૯૦૪ માં તેઓએ યશોવિજયજૈનમંથમાળા નામની સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ગ્રંથોની સીરીઝ શરૂ કરી; કે જેમાં ધણા મહત્વના જૈનગ્રંથો જાહેરમાં આવ્યા, અને તે દ્વારા દુનિયાને એટ ધરવામાં આવી છે.

તે ઉપરાંત તેમણે પોતે જૈનધર્મ સંબંધી કેટલાક ગ્રંથો અને નિબંધો લખ્યા, હેમચંદ્રાચાર્યનું યોગશાસ્ત્ર એડિટ કર્યું, અને મેવાડમાં આવેલ દેલવાડા ગામ, કે જેમાં પહેલાં ધણાં જૈનમંદિરો હતાં, અને 'ગ્રહોદ્' નગર હતું, તે સંબંધી પણ વિદ્વાનોને માટે ખરેખર યોગ્ય, એવું એક આકર્ષકોદિગિકલ મેનોગ્રાફ (પ્રત્નતત્ત્વ સંબંધી નિબંધ) લખ્યું છે.

પરંતુ મુખ્યત્વે તેઓ તીર્થંકરોના એક સંપૂર્ણ વફાદાર અનુયાયી

હતા, અને આ /નો (જૈનધર્મ) ઉદ્ધાર કરવો, એ એમના જીવનનું મુખ્ય લક્ષ્ય હતું. ૬ સ ૧૯૧૧ થી દિલી અને ગુજરાતી ભાષામાં છપાતા એક પાક્ષિકપત્ર દ્વારા, પોતાના પ્રિય કામની સફળતાને માટે તેમજ પોતાના શિષ્યોને જૈનધર્મની વધારે શુદ્ધ અને જોગસ્વિતા તરફ લઇ જવા માટે તેઓએ પ્રયત્ન કર્યો હતો. આ પત્રમાં અપાયેલ એમના મુખ્ય મેળો ' ધર્મદેશના ' નામના એક ગુજરાતી મહર્ષિ ભેટા કરવામાં આવેલ છે તે જૈનધર્મનો એક સવસાધારણ ઉપદેશ-વિવેચન કરે છે.

હવે એક વાત ખાસ મહેત્વ લાયક છે અને તે એ કે, શ્રીવિજય ધર્મશ્રીએ, હિંદુધ્યાનના એક જૂના ધર્મના પુનરુદ્ધાર માટે જે કામ કર્યું છે, તે કામ, આધુનિક હિંદુસ્તાનમાં તદ્દન અસ્તિત્વીય નથી, એમના માટે કે આધુનિક હિંદુધ્યાનમાં જે જાગૃતિ, અને પ્રયત્નો ચાલી રહ્યા છે એને માટે વિજયધર્મશ્રીજીનું જીવન અને કામ અતિરિક્ત સહાયક બન્યું છે.

અનુયાયી બતાવવામાં ગૌરવ સમજતા. અને એમ માલૂમ પડતું કે બીજાએ પણ એ માર્ગનું અનુસરણ કરશે.

વીસમી શતાબ્દમાં, હિંદુસ્થાનમાં યુરોપીયન સભ્યતાની અસર થઇ છે, એ માનવાનાં અનેક કારણો છે. પરન્તુ હિંદુસ્થાનની સભ્યતાના આજ કાલના નેતાઓ એવી આશાએ નથી રાખતા અને એમ ચાહતા પણ નથી કે રાજનીતિના વિષયમાં કે સભ્યતાના વિષયમાં હિંદુસ્થાનમાં પાશ્ચાત્ય અસર થાય. જે યુરોપીયન પદ્ધતિયો, દેશી પદ્ધતિયો કરતાં વધારે સારી છે, તે પદ્ધતિયો સ્વીકારવામાં વાંધા નથી; પરન્તુ હિંદુસ્થાનના સંસ્કારો બગડે એવું તો ન થવું જોઇએ, એમ તેઓ માને છે. ઉલટું આ પદ્ધતિયો, માત્ર જે જે વિચારો વિગેરે ધણી શતાબ્દોથી સુધી પરદેશીય લોકોની સાથે વ્યવહાર રાખતા વધારવામાં આવ્યા છે એવા વિચારોથી હિંદુસ્થાનની સભ્યતાને શુદ્ધ કરવામાં વાપરવી યોગ્ય છે.

હવે યુરોપીયન અસરના સંબંધમાં આજ કાલ તો ધણી જાગૃતિ જોવાય છે. બીજા દેશોની તુલનામાં હિંદુસ્થાનના લોકોને હવે આધ્યાત્મિક અને રાજનૈતિક દૃષ્ટિએ સ્વદેશાભિમાન જાગૃત થયું છે ‘પુનરુદ્ધાર’ એ શબ્દ ઠેકાણે સિદ્ધાન્તબૂત આજકાલ મનાય છે. અને આ સર્વસાધારણ જાવનામાં સ્વર્ગવાસી વિજયધર્મસૂરિનું વ્યક્તિત્વ જરાબર સ્વસ્થાને લાગે છે. સ્વદેશી આદર્શ અને કામો તરફ, આધુનિક જાગૃતિમાં તેઓ એક અસાધારણ કુશળ કામ કરનારા હતા, કે જેમના મનમાં હિંદુસ્થાનના પુરાણો તત્ત્વચાલિયોએ પ્રશ્નેલ સત્ય મૌજૂદ હતું. અહિંસા અને પરોપકાર એ એમની બીજી બાજુમાં તેઓ જે અસાધારણ ઉત્સાહ રાખતા હતા, તેમાં કદાચિત્ ક્રિશ્ચિયાનીટીની અસર દશે, પરન્તુ મુખ્યત્વે તેઓ એક સાચા હિંદુસ્થાની લાગે છે અને જે ઉંચી જાતના આધ્યાત્મિક ગુણોથી હિંદુસ્થાનનું નામ બધા સત્ય શોધનારાઓમાં પ્રિય થઇ પડ્યું છે, તે ગુણોના તો તેઓ એક પ્રતિનિધિ હતા.

હિંદુસ્થાનના જૈનોએ વિજયધર્મસૂરિના અવસાનથી એક લારે નુકસાન અનુભવ્યું છે. અને તેઓના દુઃખમાં શૂરોપીયન મિત્રો લાગ લે છે. પરંતુ જે કામ તેઓએ કર્યું છે તે કામ માટે ઉત્તમ શિષ્યોને તેઓએ તૈયાર કર્યા છે, અને જેના હૃદયમાં તેઓએ, જે ઉત્સાહ મર્યો હતો, તે શિષ્યો વડે કરીને આગળ ચલાવવામાં આવશે.

(' એસ્ટાઓરિયન્ટેલિયા ' માથી.)

૨

વિજયધર્મસૂરિ.

(ડૉ. એફ ડબ્લ્યુ. થોમસ, ઇન્ડિયા ઓફીસ, લાચેસ્ટર ઇંગ્લેન્ડ.)

તા. ૫ મધ્યેશ્વર ૧૬૨૨ ના દિવસે થયેલા વિજયધર્મસૂરિના અવસાનથી જૈનસંઘ તથા હિંદુસ્થાનની સમસ્ત પ્રજાને ન સુધારો થઈ શકે એવું અસંભવ નુકસાન થયું છે. તેઓ સંપૂર્ણતાથી એક આચાર્ય તથા સાધુપુરુષના પુરાણા આદર્શને પૂર્ણ કરતા હતા. અને રાગ-દ્વેષરહિત મહેરબાની અને જીકું યાન, એ એમના માટે લક્ષણભૂત હતાં એવા ગુણોથી તથા તેમના જીર્ણ જીર્ણ કામો ને હાર દષ્ટિથી તેમને એમની પોતાની સમાજમાં એક અમાધારજી પ્રતિષ્ઠા અને જૈનસમાજથી બાહર બહુમાન સુકત અનુમોદના મળી હતી. જે તેમનું આયુષ્ય હતું

સહકાર, એ પણ આજકાલની પરિસ્થિતિમાં આકર્ષક છે. જૂનામાં કોઈ પણ જાતનો ફેરફાર કર્યા વિના આધુનિક વિચારો કેવી રીતે ગ્રહણ કરવા જોઈએ, એ ખતાવનાર નેતૃત્વ, વિજયધર્મસૂરિના વ્યક્તિત્વમાં જૈનસમાજે પ્રાપ્ત કર્યું હતું. જો તેમનું આયુષ્ય લંબાયું હત તો આ વાત તેમણે સ્પષ્ટપણે ખતાવી હત.

આ અસાધારણ પુરુષનું જીવન, એ અંગ્રેજી અંશેમાં લખેલ વર્ણવોમાં આપ્યું છે. ૧-“વિજયધર્મસૂરિ એ જૈનાચાર્ય” ઓફ ધી પ્રેસન્ટ ડે. ’ ડો. એલ. પી. ટેસીટારી ભાવનગર ૧૯૧૭. ૨-વિજયધર્મસૂરિ દ્વિત્વ લાઇફ એન્ડ વર્ક by. એ. જે. સુનાવાલા. લંડન. ૧૯૨૨.) આ જીવન એક વિરૂદ્ધ નિર્બંધને માટે ચોખ્ખું છે. અહિં તો માત્ર સક્ષેપથી કંઈક લખીશ.

તેઓ ૧૮૬૮ મ કાઠીયાવાડમાં આવેલા મહુવામાં જન્મ્યા હતા. તેઓ વીસા શ્રીમાળી ગાતિના રામચંદ્ર નામના વૈશ્યના પુત્ર હતા. આ મુલશ્યંદ નામનો છોકરો, ત્રણ છોકરા અને ૪ છોકરીઓના કુટુંબમાં સાથી ન્હાનો હતો. એની ફેલવણી સંબંધી પ્રમાદ થયો હતો અને તેની ન્હાની ઉમરથી જુમાર રમવાની ટેવ પડી હતી. એ જુમારમાં થયેલું મોટું ઝુકસાન અને તેના પરિણામે પિતાએ આપેલા ઠપકાથી જુમારનો મદ હતરી ગયો. અને એક દિવસે તેઓ પ્રતિજોધ પ્રાપ્ત કરવાને માટે ભાવનગર ગયા. ત્યાં તેઓ વૃદ્ધિચંદ્રજી નામના જૈનસાધુનું વ્યાખ્યાન સાંભળીને એમને દીક્ષા લેવાનું મન થયું હતું. એમના માતાપિતાની અનુમતિ પ્રાપ્ત કરીને તેઓએ તા. ૧૨ મી મે ૧૮૮૭ ના દિવસે આ ઇચ્છા પૂરી કરી. આ પ્રસંગે એમને ધર્મવિજય નામ મળ્યું. આ વખતે તેઓ માત્ર ૧૯ વર્ષની ઉમરના હતા. આ પછીનાં વર્ષોમાં તેઓ અભ્યાસ અને વ્યાખ્યાનમાં તસ્લીન રહ્યા, એવી રીતે કે જેથી વૃદ્ધિચંદ્રજી, એમના મન્દ પ્રસંગે (૧૮૯૩) આ યુવાન ઉત્સાહીને

એમના સુકસેસર (પટ્ટધર) તરીકે બાદે કર્યા. સાધુઓના એક સમુદાયના પ્રમુખ તરીકે તેઓ, વ્યાખ્યાન કરતા કરતાં અને જૈનન્યાયનો અભ્યાસ કરતા કરતા, કાઠીયાવાડ અને ગુજરાતના ગામડાં અને નગરોમાં વિદ્યાર કરવા લાગ્યા. એક ચોમાસુ તેમણે પોતાના ગામમાં કર્યું, ત્યાં તેઓએ તેમના માણસો, કે જેઓ હમણાં વિધવા હતાં, તેમને અને તેમના બીજા સગાઓને મળ્યા હતા. પરંતુ સાધુ હોવાના કારણે તેઓ આ લોકોને ન ભેટી શક્યા, અને ન પ્રેમ બતાવી શક્યા. વિજયધર્મસૂરિ, અનેક સરથાઓના સ્થાપક થયા જેમાં પોતાના ગામમાં આ પ્રસંગે સ્થાપન કરેલી લાયબ્રેરી, એ સૌથી પહેલી મસ્જિદ હતી અહિં તેમને એક એવો વિચાર ઊઠ્યો કે એક એવી પાઠશાળા સ્થાપન કરવી કે જેમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને જૈનધર્મનો અભ્યાસ કેલવામાં આવે.

તે પછી ૧૯૦૨ માં ગુજરાતમાં આવેલા મહાલમાં આવી સરથા સબધી મગલાચરણ કરવામાં આવ્યું કે જેનું નામ ' મગલા વિજય પાઠશાળા ' રાખ્યું. પરંતુ ભવિષ્યને માટે ધર્મવિજયના મનમાં આનાથી મોટી કલ્પનાઓ હતી અર્થાત્ નગરસુ કે ત્યાં દિવસ ધર્મનું કેન્દ્રસ્થાન છે, ત્યાં આ સરથાને ૧૪ જવા માટે એમના બીજા સાધુઓની સાથે થશે ચાલીને રવાના થયા રસ્તામાં બહુ કઠો

વિજયજીનાં બ્યાખ્યાનો અને કુદરદશિ-વ્યવહાર કુચળતાથી ધર્મોન્મ
લોકોનો દેવભાવ મટી ગયો, અને બનારસ મહારાજનું 'ધ્યાન' તેમના
તરફ ગયું. એટલે કે જ્યેષ્ઠ ઇ. સ. ૧૯૦૬ માં અલાહાબાદમાં ભેગી
કરેલી એક વિદ્વાનોની લઘુ સભામાં ભાગ લેવાનું આમંત્રણ એમને
મળ્યું. તે જ વર્ષે તેઓ મગધ (એટલે સૌથી મિહાર) માં આવેલી
જૈન તીર્થોની યાત્રા માટે ગયાના યયા અને બમાલ સુધી ગયા. કે
ત્યાંથી તેઓ કલકત્તા ગયા અને નદિયામાં આવેલા પુરાણા વિશ્વ
વિદ્યાલયને અનુભવ લેવા ગયા કાવીપાટનું દસ્ય જોઇને પશુ યજ્ઞની
વિરોધમાં અહિંસાદિગૃહજ્ઞ નામનો એક હિંદી મથ લખવાનું કારણ
મળ્યું. બનારસમાં પાછા આવીને પોતાની કોલેજની સલાહના લાભ્યા
ત્યાં તેમને ઇ. સ. ૧૯૦૮ માં અસાધારણ માન મળ્યું. અર્થાત્ મહા-
ગજના પ્રમુખપણા નીચે વિદ્વાનોની એક મોટી સભામાં એમને ' શાસ્ત્ર
વિચારક-જૈનાચાર્ય ' નું પદ મળ્યું આ પ્રસંગે એમનું નામ ' વિજય
ધર્મ ' રાખી, તેની સાથે ' સુરિ ' (અર્થાત્ મહા પુરુષ) શબ્દ જોડ-
વામાં આવ્યો.

એવી એક પાજરાપોગ (પશુચાળા) અર્થાત્ પશુઓની
હોસ્પીટલ તેમણે બનારસ છોડના અઘાઉ (ઇ. સ. ૧૯૧૧ પહેલાં)
ખોલી, કે જે સસ્યાઓને જોતા લાગા વખતથી હિંદુસ્થાનમાં સુસાદરી
કેવા આવનારા યુરોપીયન સુમારોને બહુ બિચારા ઉત્પન્ન થતી.
વિજયધર્મસુરિના જીવનના છેલ્લા અગ્રીમાર વર્ષ સંબંધી અહિં માત્ર
સંક્ષેપમાં કંઈક કહીશ

પરિચયના હિંદુસ્થાનમાં મિહાર કરતા તેઓ સુ. ૫૦ પી. ૦ માં પસાર
થતા આગરામાં આવ્યા, કે ત્યાં તેઓએ જૈન પુસ્તકલય અને એક
દવાખાનું ખોલાવ્યું. રાજપૂતાનામાં પણ તેઓએ વિદાર કર્યો હતો, કે
ત્યાં પણ જૂનાં જૈન મંદિરો, અને જૂનાં લાંડારો છે કે જેમાં પુસ્તક-

પ્રકરણ ૧૦ મું

કાળી બહુ ખરાબ નિયતિ થઈ ગઈ હતી ત્યાં તેમણે એક જૈન લીટરરી કોન્ફરન્સ બેઠી કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. તે મળ્યા જોધપુરમાં ૧૯૧૪ માં એમનિત થઈ હતી અને જૈન ધર્મના એક યુરોપીયન અભ્યાસી પ્રોફેસર યોકોબીની ઉપસ્થિતિથી શોભિત હતી. આચાર્યના છેલ્લા જીવનના દિવસો પશ્ચિમ હિંદુસ્થાનમાં ગુજરાત હતા, જ્યાં તેઓએ ઘણી સ્કૂલો સ્થાપિત કરાવી હતી અને જ્યાં ગુજરાત અને રાજપૂતાનાની પ્રાચીન સિલ્પકલા અને પ્રાચીન ગુજરાતી રાસાઓ વિગેરે સંબંધી એમનામાં ઉત્સાહ જાગ્રત થયો હતો. ■ સ ૧૯૨૦ ના વર્ષમાં, કે જ્યારે આ પંક્તિઓના લેખકને, આચાર્યને મુળમાં જોવાનું માન મળ્યું હતું, ત્યારે તેઓ બિમાર હતા અને જ્યારે તેઓ ખાનદેશમાં આવેલા ધૂળિયા ગામમાં હતા, ત્યારે પણ તેમની તબીબત નરમ હતી. છતાં તેઓ ૧૯૨૧ ના શિયાળામાં આગરા અને બનારસ તરફ, દૃષ્ટ્યુક્ત વિહારમાં રવાના થયા પોતાના શિષ્યમંડળ સાથે તેઓ હિંદોસ્તાનમાં આવ્યા હતા પરંતુ વાલીયર રોડમાં આવેલા શિવપુરી મામમાં આચાર્ય મહારાજની શારીરિક શક્તિ હીન થઈ હતી થોડા દિવસની બીમારી પછી, પોતાને અંતકાળ નજીક આવ્યો છે, એમ જાણીને, તેઓ એક જિંદા જૈન મદદ માને થોડા સમાધિમાં બેસીને છત્રીમાં કલાક પછી સ્વર્ગવાસી થયા. શિવપુરીમાં એક સમાધિમંદિર, શ્રીવિજયધર્મચરિત્રની યાદગીરિ માટે

સોધખોળના સંબંધમાં લખેલો નિબંધ છે. પરંતુ સાચી વિહતાથી ભરેલું તેમનું મુખ્ય કામ હેમચંદ્રાચાર્યના ચોમશાસ્ત્રનું એડીશન છે, કે જે 'બિબ્લીઓથેકા ઇન્ડિકા' નામની ગ્રંથમાળામાં બહાર પડ્યું છે. યજ્ઞો-વિજ્ઞય જૈનગ્રંથમાલા આ નામથી સ્થાપિત કરેલ સિરિઝ, કે જેમાં લગભગ ૮૦ જૈનગ્રંથો બહાર પડ્યા છે, એ પણ એક વિશાળ કામ છે. આજ ખરેખર એમના કામોનું ઉત્તમ સમારક છે. અને જે આપણે વીશમી શતાબ્દિમાં, મૂલગ્રંથો અને ગ્રંથમાળાઓ છપાવવામાં, જે અદ્ભુત ઉત્સાહ જૈનોમાં જોઈએ છીએ, કે તેનું મૂળ કારણ બરાબર આપણે શોધી શક્યા હતા તો માલુમ પડત કે આ બધું ઘણે અંશે શ્રી વિજયધર્મસૂરિના ઉદ્ઘોષણનું પરિણામ છે. એમના પ્રકાશિત પુસ્તકો અને એમનું વ્યક્તિત્વ યુરોપીયન વિદ્વાનોને પરિચિત હતું. અને તેઓ જર્મન તથા પ્રદાક્ષીયન એશિયાટિક સોસાયટીના ઓનરરી મેમ્બર હતા. એમના મૃત્યુ પ્રસંગે લગભગ હિંદુસ્થાનના તમામ પેપરોમાં તેમના સબધી લેખો આવ્યા હતા. અને એમના માનની ખાતર તમામ સ્થળે હડતાસી પાડવામાં આવી હતી. એમના ભકત અનુયાયીઓ કે જેમના સૌથી મોટા ઉપાધ્યાય ઇન્દ્રવિજયજી છે, તેઓ એમનું કામ અને એમની ભાવના આગળ ચલાવવા માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે.

(" જર્નલ ઓફ ધી રોયલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ ગ્રેટબ્રિટન એન્ડ આયર્લેન્ડ " માંથી.)

હતા, તેમનું જીવન ચરિત્ર વર્ણિત બહુ જ સતોષ યાપ છે. હરેક દેશનું માહત્ત્વ આવા મહાત્માઓને આધીન છે. આત્મવ્યસિદ્ધાન્તો સિદ્ધાન્તો, આત્મોન્નતિનો જ સિદ્ધાન્ત છે. વિજયધર્મસૂરિજી જેવી વ્યક્તિઓને માટે જીવનનો અર્થ ‘જનતાની સેવા’ એજ છે. તેઓ ઈ. સ. ૧૮૧૮ ના વર્ષમાં ઠાઠીયાવાડના એક વૈશ્ય કુટુંબમાં જન્મ્યા હતા. તેમના પિતાનું નામ રામચંદ્ર અને માતાનું નામ કમલાદેવી હતું. જે ન્હાનું બાળક, પાછળથી પ્રસિદ્ધ સાધુ થયું હતું, તેનું નામ મૂલચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું હતું. એમના બાળપણમાં અસાધારણતા નહોતી. એમનો સૂક્ષ્મ સમય બિલકુલ અસતોષકારક હતો. અનિયમિત અને ચંચલ હોવાના લીધે તેઓ તેમના માસ્તરને કંઈ પણ જાતનો સતોષ નહોતા આપતા. અને કોઈ વાર સતોષ આપશે, એમ પણ કોઈને નહોતું લાગ્યું. નિરાશ થઈને માસ્તરે તેમના તરફની બધી આશા મૂકી દીધી હતી. એમના પિતાએ એમને મદદમાર તરીકે દુકાન ઉપર બેસાડ્યા, ત્યાં પણ પહેલાં કરતાં કંઈ પણ સુધારો થયેલો ન જણાયેલ. તેઓ કુસંમમાં પડ્યા, એમને જીમારના દાપરામાં પેસવાની ટેવ પડી. અને તેમના પિતાની થોડી મૂંઝીને રજા વિના ઉપાડી લેતા. એક દિવસ એઓ

એ સ્વાભાવિક છે. જાવનગરમાં રહેનાર શ્રીવૃદ્ધિચંદ્રજી જેવા વિદ્વાન અને જ્ઞાતી મહાપુરુષ, કે જેઓ આ યુવકને પિતૃતુલ્ય પ્રેમથી સંભાળતા હતા, એવાને ગુરૂ તરીકે પ્રાપ્ત કરવા, એ એમનું સારું નસીબ હતું. એમને જૈનસાધુ તરીકે દીક્ષા આપવામાં આવી કે જે જીવનચરિત્રથી યુરોપીયન વિદ્વાનો આકર્ષિત થતા હતા, તે આશ્ચર્યકારક જીવનની શરૂઆત છે.

દીક્ષા પ્રસંગે—૧૨ મી મે ૧૮૮૭ તારીખે એમનું નામ ધર્મવિજય રાખવામાં આવ્યું હતું. આ વિદ્વાન ગુરૂના પ્રેમયુક્ત નેતૃત્વ નીચે તેઓ જૈન આગમના એક ઉત્સાહી અભ્યાસી થયા. ઇ. સ. ૧૮૯૩ માં એમના ગુરૂનો સ્વર્ગવાસ થયો. વિજયધર્મસરિ, (ધર્મવિજયજી) એમના મહાસે-
ખર થયા એમનો એકજ સિદ્ધાન્ત હતો, અને તે સિદ્ધાન્ત ‘ સત્યની સેવા ’ નો હતો ખુદ્દા પગે અને ખુદ્દા માથે એમના બિદ્યાપાત્ર સિવાય બીજી કોઈ પણ જાતની સોખત નહિ રાખતા, તેઓ એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને જવા લાગ્યા. તેમણે સરળતા પૂર્વક જૈનસંઘની લક્ષ્મી, સર્વ સાધારણના ઉપયોગી-પરોપકારી કાર્યો તરફ યેચી. એમનું એક મ્હોટું કામ બનારસમાં બ્રાહ્મણોનો દેવભાવ હોવા છતાં એક જૈન પાઠ-શાળા સ્થાપિત કરવી, એ હતું. એમની રનેહયુક્ત સરળતા દ્વારા સુરિજીએ આખરે આ બ્રાહ્મણોનું ચિત્ત યેચ્યું, અને તેમનો પ્રેમ પણ પ્રાપ્ત કર્યો. બનારસના મહારાજ, કે જેઓ તેમના કામમાં સારો ભાગ લેતા હતા, તેઓએ આ પાઠશાળાની બહુ પ્રસંસા કરી. ધણી વર્ષો સુધી બનારસમાં રહેલું વિદ્યાલય જૈનસંખ્યતાનું એક મ્હોટું કેન્દ્રસ્થાન બની રહ્યું. ઇ. સ. ૧૯૦૬ માં ધર્મવિજયજીએ અલાહાબાદમાં આવેલ ‘ સનાતન ધર્મ મહાસભા ’ માં ભાગ લીધો. એમની વક્તૃત્વ કલા અને વિદ્વતાદ્વારા તેઓએ હરખાના મહારાજનું લક્ષ્ય યેચ્યું, કે જેઓએ એમને એમના બંગલામાં પધારવાનું આમંત્રણ કર્યું. ધર્મવિજયજીએ ત્યાં જામને બીધધર્મ અને જૈનધર્મમાં શું અંતર છે, તે સમજાવ્યું, કે

જેથી મહારાજાએ ધણે સતોષ બતાવ્યો. બંગાલ અને બિહારમાં વિચરોને તેઓ મનારસ પાછા આવ્યા, કે જ્યાં તમામ પડિતો અને વિદ્વાને તરફથી તેમજુ સ્વાગત થયું. જેમાં કાશીનરેશ પ્રેસીડેન્ટ હતા, એવી એક સભામાં, એમની વિદ્વાતા અને બીજા પરોપકારના કાર્યો માટે લોકામાં જે માનની લાગણી હતી, તેના પરિણામે તેમને “ શાસ્ત્રવિદ્યારઢ જ્ઞાનાચાર્ય ”ની પદવી મળી. જે કે વિજયધર્મસૂરિ કઠિન ચારિત્ર પાળનાર માધુઓમાંના એક હતા, છતાં જે ખામીઓ સંકુચિતતા અને અધશ્રદ્ધામાં રહેલી છે એવી બધી ખામીઓથી બિલકુલ રહિત હતા. પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિઓમાં તેઓ ઉત્સાહપૂર્વક લાગ લેતા હતા. ડૉ. યાકોબી અને ડૉ. થોમસ જેવા ઓરિયેન્ટલ વિદ્વાનો એમની ઉદારતા, વિદ્વાતા અને મરજતા માટે એમના પ્રશંસકો થયા હતા. એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું ?

સાહિત્ય, ધર્મ અને શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં આ મોટા આચાર્યે કરેલાં વિવિધ કાર્યોનો મરવાળો કરવાની જરૂરીયાત નથી. જે સંસ્થાઓ તેઓએ સ્થાપિત કરેલી, અને સંચાલિત કરેલી હતી, તે, જે કામ તેઓએ સાધારણ રીતે દેશના અને ખાસ જૈનધર્મની ઉન્નતિને માટે કર્યું છે, તે કામોના સ્મારક રૂપે છે. એમનું વ્યક્તિત્વ, આપણા વિચારોને સ્વાભાવિક રીતે ભારત-વર્ષના અમુક પુરાણા દિવસો તરફ ખેંચી જાય છે. કે જ્યારે મુનિસંધા મબ્યતાનો પ્રકાશ એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન તરફ-મહારાજાઓના દર-બારેથી લઇને નાનામાં નાની ગરીબની ગૂંપડિયો તરફ લઇ જતા અને બધાઓને બોધ આપતા, આવા આદર્શનો પુનરુદ્ધાર, દિંદુસ્થાનની નવી ઉન્નતિ માટે જરૂરી છે.

(‘મન્દીર-પરીબુ’, મદ્રાસમાંથી)

૨૧. વિજયધર્મસૂરિ

(લેખક—ભીમજીભાઈ હરજીવન, સુશીલ)

ધટનાઓ એજ જો જીવન ચરિત્ર ચણાવું હોય તો શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીના દિન્દી, ગુજરાતી અને અંગ્રેજીમાં વિવિધ લેખકોએ ઘણા પિસ્તારથી જીવન ચરિત્રો આલેખ્યા છે. દ્વિતી વિજયધર્મસૂરિનું જીવન નિહાળનારને તો એમ જ લાગે કે વિજયધર્મસૂરિ એટલે જૈન ધર્મના મહાન એક ઉપદેશક, સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સાહિત્યના મહારથો અને અહિંસા ધર્મની એક જીવંત પ્રતિમા, પરંતુ તે વર્ણુન વિજયધર્મસૂરિના આત્મ જીવનને પુરેપુરો ન્યાય ન આપી શકે વિજયધર્મસૂરિ એટલે તો ત્યાગ અને તપસ્વિતાની એક મનોહર મૂર્તિ, વિજયધર્મસૂરિ એટલે અનુકંપા અને સહૃદયતાનો ઉજળતો મહાસાગર વિજયધર્મસૂરિ એટલે જૈનશામન પ્રેમનો એક નિરતર સળગતો રહેલો પવિત્ર હોમાગ્નિ

મને મારી વિદ્યાર્થી વયમાં તેમનો ઘણો પરિચય થયો હતો. હું તેમને મારા ગુરુ માનતો અને ફેટલાક વિવાદોમાં પ્રશ્નોમાં તેમની સામે ઉભા થતા તેમના પ્રત્યેનો મારો પૂજ્યભાવ લેક્ષમાં દીધું થયો નથી. મારા જીવનની પુરાણી સુમધુર સ્મૃતિઓમાં જરાજર મધ્યસ્થાને ભક્તિ અને પ્રીતિના મિહાસને શ્રી વિજયધર્મસૂરિ વિરાજી રહ્યા છે. હું જ્યારે જ્યારે મારા ગત જીવનના પાનાઓ ફેરવીશ, ત્યારે ત્યારે તેમની પુણ્ય પ્રભાવંતી જખીને ધડીવાર સ્તબ્ધ બની જોઈ રહેવાનો અને તેમના ચરણે માથું નમાવીને જ ત્યાંથી આગળ વધવાનો શ્રીવિજયધર્મસૂરિ માત્ર આચાર્ય, પડિત કે તપસ્વીજ નહોતા. તેઓ એક અજબ પ્રકારની શિલ્પકળા બળજીતા હતા. શીલાઓમાંથી અદ્ભુતો 'કેમ ઉઠી કેરવી તે તેમને આવડતું હતું. કઠીયાવાડના ખેતરો અને 'જંગલોમાં

રચનાના કટલાય બાળકોને તેમણે પંડિત અને મનુષ્ય બનાવી દીધા છે. જૈનસમાજના ધણા વિદ્વાનો અને અભ્યાસીઓ સીધી અથવા આડકતરી રીતે તેમના ઉપકાર નીચે છે.

કાશીની ‘શ્રીયશ્રીવિજયજી જૈનપાઠશાળા’ એ તેમના જીવનની પ્રધાન ઘટના છે. એ પાઠશાળાની આસપાસ શ્રીવિજયધર્મસૂરિના જીવનનો મોટો ભાગ સંકળાયેલો છે. એ પાઠશાળાની સ્થાપનાનો, નિર્વાહનો અને ત્યાગનો ઇતિહાસ, શ્રીસૂરિજીની અડગતાનો, શાસનપ્રેમનો અને અજબ ઉદારતાનો ઇતિહાસ છે. શાળાની સ્થાપના, એ ઘટના હેખવા અને માંજળવામાં બહુ નજીવી છે; પણ એની પાછળનો એમનો આત્મભોગ, એમની એકનિષ્ઠા અને એમનો વીર્યોલ્લાસ તો ઇતિહાસની એક અદ્ભુત સામગ્રીરૂપ બની રહેવાના. જૈનસમાજમાં નિત્ય નવી નવી કેટલીએ પાઠશાળાઓ સ્થપાય છે અને લય પામે છે, નિત્ય કેટલીએ પ્રકાશનની સંસ્થાઓ જન્મે છે અને અકાળે વૃદ્ધ બને છે, જૈનકોમળા ઇતિહાસમાં તે બહુ મદત્વનું સ્થાન નહિં પામે. ‘શ્રીયશ્રીવિજયજી પાઠશાળા’ અને ‘અન્ધપ્રકાશન સંસ્થા’ને જૈનપ્રજા સૈકાઓ સુધી જરૂર માઠ કરશે.

મળાનો પુષ્પદાર બનાવવામાં તેમનું બહુતેજ-ક્ષાત્તેજ, હજી પણ અમારી આંખ આગળ ચમકી રહ્યું છે.

શ્રીસૂરિજી કંઈ મોટા અદિતીય અધ્યાપક કે બૃહસ્પતિના અવતાર નહોતા; છતાં વિદ્વાનો, પંડિતો અને શાસ્ત્રીઓ શ્રીસૂરિજીનો પરિચય પામી પ્રભોદ અને પ્રેત્સાહન મેળવતા. શ્રીસૂરિજીની વાણી તથા લેખિનીમાં કંઈ અદ્ભુત ચમત્કૃતિ કે જાદુમરી ભરેલી નહોતી, છતાં તેમનો ઉપદેશ સાંભળી કૃપણજનો ઉદાર બનતા, હિંસકજનો હિંસાનો ત્યાગ કરતા અને નાસ્તિકના હૃદયમાં પણ શ્રદ્ધા અને આસ્તિકતાનો સુધારમ સિંચાતો. તેમણે કેટલાય વિદ્વાનોને પોતાની સહૃદયતા વડે અપનાવ્યા. કેટલાય શીકારીઓ અને માંસાહારીઓને અનુકંપાનું મહત્ત્વ સમજાવી દયા અને ઉદારતાના ઉન્નવલ ભાગે ચડાવ્યા. કેટલાય મૂર્ખ અને અજ્ઞાન માણસોને જ્ઞાનની ઉપદેયતા બતાવી વિદ્યાનુરાગી બનાવ્યા. કેટલાય સુરોપીય વિદ્વાનોની ખાતિઓ બાળી તેમને આર્થ સંસ્કૃતિ અને જૈન તત્ત્વોનું જ્ઞાન કરાવ્યું.

શ્રી સૂરિજી પહેલ વહેલા કાશીએ ગયા ત્યારે કાશીના પંડિતો જૈનો અને ખામ કરીને જૈનમુનિઓને બાગ્યે જ અડતા. સ્પર્શ કરતાં પણ મંકોમ પામતા અને ઘેર ગયા પછી અસ્પૃશ્યતાના દોષથી છૂટવા ગંગાસ્નાન કરી આવતા જૈનમુનિઓ. કાશીના પંડિતોને મન અસ્પૃશ્ય હતા એ અસ્પૃશ્યતા આજળ જતાં પ્રતિષ્ઠાની અસ્પૃશ્યતા બની ગઈ અને એના એ જ પંડિતો-શાસ્ત્રીઓએ મળી શ્રીવિજયધર્મસૂરિને “શાસ્ત્રવિચારક જૈનાચાર્ય” નો મુકુટ પહેરાવ્યો. પદવીના શબ્દોની કીમત તો નિર્ણવ જ મણાય, પણ કાશીના પંડિતોનો હૃદયપક્ષોદારે મહત્ત્વનો મણાય. કાશીના સ્વર્ગસ્થ શીવકુમાર શાસ્ત્રી જેવા મેધાવી પુરુષ આ જમાનામાં બીજા નહીં હોય. તેમણે પોતે જ એક વાર કહેલું કે “અહિંસાનો ઉપદેશ જો કે પવિત્ર છે, છતાં ગંગાનું પવિત્ર વારી મુચેવા ફૂતરાના મોમાથી પડવાથી જેમ અપવિત્ર બની જાય છે, તેમ

અદિ સાને ઉપદેશ જૈનમુનિઓના મુખમાથી નીકળવાને લીધે અપરિત
 બની જાય છે = દુરધર અને ધર્મિષ્ઠ ગણાતા પડિતજી શીવકુમારની
 પશુ એક કાવે આ દસા હતી ! પશુ એમાં સ્વ. શિવકુમારનો દોઢ
 થોડો જ હતો તે તો પોતાના સામાજિક સરકારોનો જ પડ્યો પાડતા
 હતા વસ્તુતઃ આખી સાચી આવમનો એ મનોભાવ હતો આવા પ્રતિ-
 કૂળ મયોગેમાં થી વિજયધર્મસુરિએ કાશીમા જૈન વિદ્યાપીઠની પ્રતિષ્ઠા
 કરી અને એ જ શિવકુમારના સદાધ્યાયીઓ અને સિષ્યોની પ્રીતિ જીતી
 લીધી કીલ્લાના ફરવાળ તૂટતા હજારો રજુશરઓ કિલ્લામાં ધસી આવે,
 પશુ કિલ્લાના ફરવાળ તોડવામા જે વીર સેનાપતિએ પોતાના દેહ-
 મનને નીચેની નાખ્યા હોય તેની જ અરોષ કીર્તિને ઉભ્યેષ ઇતિ-
 હાસને ચોપડે રહી જાય છે જૈન સમાજના ઐતિહાસિક આકાશમાં
 એવા માત્ર એ જ સીતારાઓ ચમકી રહ્યા છે એક શ્રી યશોવિજયજી
 ઉપાધ્યાય અને બીજા શ્રી વિજયધર્મસુરિ એ મુવ તો બીજા શુક

ઉપાધીઓ અને આફતો કદ એ પ્રમારની હોય છે ? સુરિજી
 પોતે બહુ જ શાંતિપ્રિય અને ભારિક હતા અને તેથી જ તેમની પ્રાણ
 પ્રિય પાઠશાળા ઉપર એક પછી એક આઘાતો આવવા લાગ્યા મૌધી
 પ્રથમ જે આઘાત પડ્યો તે ખરેખર જીવતેજુ હતો એ તો જાણે એક
 મોઢી રથપાત્રા ઘૂરીમેરીના નાદ માથે ધીમે ધીમે પમાર થતી હોય અને
 આકાશમાંથી મોટા ભોંન અકરમાલ આવી પડે અને બધી જોડવજુ
 અસ્તઅસ્ત થઈ જાય તેમ બની ગયું. આ પાઠશાળાનો કોઠો દહી
 રજુકાર કરી હતો હતો તેજામાં જ અટપટનું એક અજુધારું વાગ
 ચડી આવ્યું જૈન સમાજમાં ક્ષણભર આધી જ ઉવાઈ ગયું ! શ્રી
 વિજયધર્મસુરિના જીવનમાં આ ક્ષણે બહુ ઠસોટીની હતી પાઠ-
 શાળામાં બગાણ પડ્યું. થોડા મુનિઓ અને વિદ્યાર્થીઓ વિગદ
 થઈ બેઠા શ્રીમૂરિજી પોતે પણ લોભપચાલુ કલ્પિત સ્વરૂપ જોઈ મૂજ

હયા, પરંતુ ખીજીજી ક્ષણે તેમના આત્મામાં શ્રદ્ધાનું નંબું પૂર કાઢ એક પહાડની ઉપરથી વેગપૂર્વક પૃથ્વી ઉપર પડતા ઝરણાની માફક ધસી આવ્યું. તેઓ નાહિશ્મત ન થયા, લક્ષ્ય ન હોડ્યું, પાઠશાળાને તોફાને ચડેલી નૌકાને એક કુશળ નાવિકની જેમ થોડા વર્ષ સુધી ખરાબર બચાવી લીધી.

ત્યાર પછી તો એ પાઠશાળાની ઉપર ચડતી પડતીના ફેટકાંધે આક્રમણો આવી ગયાં. વિજયધર્મસૂરિ ચોગ્ય સમયે કાશીથી વિદાર કરી ગયા અને ખીજી ધણી નવાળૂની થઇ ગઇ; પરંતુ પાપાજી પ્રતિમા ઉપર ક્રાંતરેલા લેખો જેમ લાખા કાગળ સુધી રહી ગયા, તેમ શ્રીસૂરિજી મહારાજના હૃદયમાં પણ પેલી પાઠશાળા સદાને માટે ધર કરી ગઇ. મૃત્યુની છેલ્લામાં છેલ્લી પળ પર્વત તેઓ એ પાઠશાળાનેજ નવું જીવન આપવાની ચોજના વિચારી રહ્યા હતા.

જૈનમુનિઓ પાઠશાળા, પુસ્તક પ્રચાર, લાંબા પત્રવ્યવહાર કે સભા મંમેલનો વિષે મોટે ભાગે ઉદાસીનજ રહે છે. તેમને એ બધામાં પ્રવૃત્તિ અને આરંભ સમારંભની ઉમ ગંધ છૂટતી ભાસે છે. શ્રીવિજયધર્મસૂરિને અંતરાત્મા દંમેશા નિવૃત્તિ અને નિરપરાધિકતામાજ મોજ માનતો પરંતુ તેમના રામ રામમાં પ્રાણનો મહાવેગ એટલો બધો ધ્રુવવાતો હતો કે તે કૃત્રિમ પાણી અને બંધનોને ફેટલીવાર તુડું-તુડું કરી મૂકતો વરસાદના પાણીથી નહીં જ્યારે ઉભરાઇ ગય છે ત્યારે તે કંઠિને માનતી નથી, બંધનોને નથી મળુકરતી, પણ પોતાના વેગને અનુરૂપ માર્ગ ક્યેંજ તે વિરમે છે. ધણા પ્રાણુવાન પુરુષોનાં જીવન પણ આ પ્રકારનાંજ હોય છે, તેવા પુરુષો લોકપવાદે શીકર બને છે. શાંતિના સમયે તેઓ પોતે આત્મ-નિરીક્ષણ કરી કાચબાની જેમ પોતાની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓને પોતાની અંદર સમાવી દેવા પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ પેલો ઉછાળા મારતો પ્રાણુપ્રવાહ તેમને પોતાના અસ્પૃહ સંગીત વડે પોતાની તરફ આકર્ષે છે. અને પાછો તાણી ગય છે.

શ્રીવિજયધર્મસૂરિના જીવનમાં પણ એવા ઘણા પ્રસંગો આવી ગયેલા. તેમને ઘણીવાર એમ થએલું કે મારે આ બધી ઉપાધી અને આળ પંપાલ શાને સારું ? સામાટે જનુજ્ય કે ગીરનારની કાષ્ટ એક અમમ્ય ગુણમાં જઈ આત્મશુદ્ધિમાંજ તલ્લીન ના બનું ? પરંતુ સર્વ-જીવને શાસનરસી બનાવવાનો પેલો મોહનમંત્ર કાઈ તેમના કાનમાં અકસ્માત પ્રેરતું અને તરતજ કટિબદ્ધ બની અલ્પુનની જેમ વિમતન્વર બની પાછા ધર્મક્ષેત્રમાં ઝૂકતા. કુરુક્ષેત્રની મધ્યમાં ઉભેલા અલ્પુનની જેમ શ્રીસૂરિજીને પણ ઘણીવાર વિષાદ્યોગે આવી મૂંઝવી દીધેલા. એ પ્રસંગે તેમના આત્માએ જ સારથીરૂપે તેમને ગૂઢ મંદેશ અને મહાન ગીત મંલગાવી યુદ્ધમાં મોકલેલા.

શ્રીસૂરિજી ઉપર એક આક્ષેપ લઈ જવામાં આવે છે કે તેમણે ઘણી મંસ્થાઓ સ્થાપી, એકેમાં તેઓ બધાઈ ન રહ્યા. આ સ્થળે હું એ આક્ષેપનો ઉત્તર વાળવા નથી માનતો. ખરું જોતાં તો તેઓ સમગ્ર સત્યની પાછળજ જીવનપર્યંત રહ્યાં, તેમને કાષ્ટ એક ખંડ કે અશ સંપૂર્ણ મંતોષ ન આપી શક્યું.

ખીજી પણ ઘણી એવી વાતો છે કે જે માત્ર તેમના વિસ્તૃત જીવન ચરિત્રમાં જ ચર્ચા શક્ય, પણ ઇશ્વરઆતમાંજ ચર્ચા મેં કહ્યું છે કે હું તેમના જીવનની બાહ્ય ઘટનાઓને બહુ વગનદાર નથી મણતો. હું તેમના આંતર જીવન ઉપર મુગ્ધ બન્યો હતો અને છું. મને તો તેમના બાહ્ય ભાસતા જીવન કરતા ઘણાં ઉંચે-ઘણાં પર લાગે છે. ઘણાંને આ વાત મનતાં અને માંલગતા આચારો આવશે, એ હું બાળું છું, પણ મને તેમની સાથે વર્ષોના ત્રણે પર્વત જે પરિચય થયો હતો, ગાઢ વન-જંગલોમાં વિહાર કરતાં, કાષ્ટ એક રમ્ય સ્થળે આત્માના જે ઉચ્ચ અભિલાષ પ્રકટતા હતા, તે બધાનું સ્મરણ કરતાં મને જરૂર એમ તો લાગે છે જ કે શ્રી વિજયધર્મસૂરિ કાષ્ટ એક

મહાન જવાબદારી લઇને જ આ સંમાર ઉપર અવતર્યા હતા. તેમણે ખની શક્યું ત્યાં સુધી એ જવાબદારીનાં જોતરાં એમ્મા, તેમ કરતાં તેમણે પોતાના વિચારો અને માન્યતાઓને પણ ધડીમર કારે મૂકી અને એ રીતે યથાશક્તિ લોકકલ્યાણ સ્પર્ધા ગયા.

શ્રી વિજયધર્મસૂરિમાં કેટલીક ખાસ ખૂબીઓ અને વિશેષતાઓ હતી, તે બહુ ઓછાજણ જાણતા હશે. તેઓ વ્રતસાધનમાં અને કૃત-નિશ્ચયમાં પહાડની જેમ અચળ-અટળ હતા. તેની સાથે તેમનામાં એક બાળકના જેવી મધુરતા તેમજ વિનોદશીલતા પણ હતી. કોઇ એક સાંજે સૂરિજી ત્યારે, ઉકાળેલા પાણીનો એક ઘડો પાસે રાખી ચૌવિહાર કરવા બેઠા હોય ત્યારે તેઓ બાળકો-વિદ્યાર્થીઓને વિનોદ આપવા કાઠિયાવાડના ગ્રામ્ય જીવનની જે વાતો પોતાની સરળ-સ્વચ્છ વાણીમાં કહેતા, તે સાંભળીને વિદ્યાર્થીઓ હસી હસીને યાકી જતાં. સૂરિજીની એક અખિમાં ચોગીની કઠોરતા અને બીજી આંખમાં માતાનો નિર્મલ પ્રેમ વહેતો. તેમના પગલાં સાંભળી કોઇ તોશની રખડેલ નિશાગીઓ ધ્રુજ ઉઠતો અને અડખે પડખેથી એકાદ ચોપડી કે ચોપડીનું પાનું લઇ વાંચવા બેસી જતો, તે બીજી વાર એજ સૂરિજીનાં પગલાં સાંભળી વિદ્યાર્થીઓમાં આનંદ વિનોદ અને સતોષની એક મોહક છટા પ્રસરી જતી. તેમના ઉપદેશમાં અને કપકામાં પણ હ્રદયતા સ્ફુરિત રહેતી.

શ્રીવિજયધર્મસૂરિના આંતર જીવનનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપવો એ પ્રાયઃ અસાધ્ય છે. ધણીવાર ધણાય તેમજ આંતર જીવન સમજવામાં છેતરાયા છે. હવે તેમની જીવન લીલા પૂરી થાય છે. અને હવે જ લોકો એ પવિત્ર અને ઉદાર આત્માના અણુમૂલાં ઉગ્ગરા જોઇ શકશે.

પીળાં વસ્ત્રમાં પરિવેષિત થયેલા, બરેલાં આંગ્રાવાળા, કોઇ એક વનરાજની જેમ મંદ ગતિએ-નિર્ભય પણે ચાલ્યા જતા એ સૂરિજીને જોઇએ તો જાણે કોઇ એક આગની જ્વાળા એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે

જાતી હોય એમ લાગ્યા વિના ન રહે અને ખરેખર તેમના હૃદયમાં જૈન શાસન સેવાની ધગસ ચોષીસે ચોષીસ કલાક ધ્યાન જ મરતી હતી તેમના ઓપ્કે કપડાં જો કે ચિનોદ અને મરાયની સુદરતાનું હાસ્ય ફરકતું હતું, છતાં તેમના અત્યંત મરણુમાં તો માત્ર અગ્નિ જ ભર્યો હતો. તેમની આખમા શાંતિ અને અદ્વિમાની નિર્મળ માધુરી હતી, પણ તેની પાછળ જરા ઉડાણુમાં વ્યગ્રતા અને ચિન્તા ભર્યો હતો. આ જૈનસમાજનું શું થશે ? આ જૈનશાસનની અને આ જૈનસાહિત્યની શો દશા થશે ? એજ વિચાર અને એજ ચિંતા હરધડી-હરપગ તેમના અંતરને તપાસ્યા મરતી. એ ચિંતા અને વિચાર વિનાનું જીવન એ તેમને મન જીવન નહિ પણ મૃત્યુ હતું. એ ચિંતામાં મરણુને પણ તેઓ એક પ્રકારની શ્વાણુ સ્મૃતજતા આ યુગમાં શ્રીવિજયધર્મસૂરિજી જેવા એમનિષ્ઠ તપસ્વી અને સાચી ધગસવાળા મુનિ જૈનજગતને મળવા દુર્લભ છે તેમના પવિત્ર અને ઉચ્ચમાર્ગિ આત્માને શાંતિ શાંતિ હો !

મમાયોચક પુ. ૨૮. અક ૨ માધી

૫

સ્વ આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરિ

એક મહોદા જૈનગુરુ.

(લેખક-શ્રીચુત જી. કે. નરસિંહાન, મુબાઇ)

ગુજરાતનું સૌથી મહોદુ ધાર્મિક ગુરુ (શક્તિ) અને દિદુસ્થાનના તે પ્રસિદ્ધ જૈનગુરુઓ, કે જેઓ પાશ્ચાત્ય દેશોમાં પ્રસિદ્ધ છે, એઓમાં પ્રધાન, તે મજગવારે રહવારે સાડા છ વાગે, ગ્વાનીયર પાસે આવેલ ચિત્રપુરી (અથવા સીપરી) માં સ્વર્ગવાસી થયા છે આચાર્ય વિજય-ધર્મસૂરિ કેટલાક મહીનાઓથી ખીમાર દતા, અને એમનો રોજ મગ્લાન્ત થશે, એમ સંભવિત હતું

એમનું સામારિક નામ મૂલચંદ હતું તેઓ ઈ સ. ૧૮૬૮ માં

કાઠીયાવાડમાં આવેલ મહુવાના એક નમ્ર વૈશ્ય કુટુંબમાં ઉત્પન્ન થયા હતા અને વીશાશ્રીમાળી એમની યાત્રિ હતા. એમના પિતા રામચંદ્ર અને માતા કમલાદેવી હતા. “ ઊકરો એ પુરુષનો પિતા છે ” અર્થાત્ ન્હાનપણમાં ભાવખ્યાનાં લક્ષણો જણાઈ આવે છે, આ દહેવત અહિં સાચી નથી નીવડી. જે શુદ્ધિશાળી પુરુષ તરીકે તેઓ આગળ જતા નીવડ્યા, એની નિશાનીઓ ન્હાનપણમાં નહોતી દેખાતી સ્કૂલમાં તેઓ અનિયમિત, ઉદાસીન અને અનેકાચચિત્તા હતા. મૂલચંદ એમના મારતરને નિરાશ બનાવતા હતા. આખરે એમના પિતાએ એમની કુકાનમાં ખેસાડવા માટે સ્કૂલમાંથી ઉઠાડી મૂક્યા. આ વખતે તેઓ દસ વરસના હતા. આટલા બધા બહેલા સમયમાં હિંદુસ્થાનમાં જીવનની જવાબદારી શરૂ થાય છે. તે તોફાની ઊકરો એક સ્વચ્છંદ જુગારી યુવક થયો. એક દિવસે એક અશુભ પ્રસંગથી, કે જે ભવિષ્યમાં શુભ નીવડ્યો, મૂલચંદને જુગારમાં બહુ નુકસાન થયું. તેમના માતા-પિતાએ તેમને કઠોરતાપૂર્વક કપકો આપ્યો. યુવકના મનમાં બહુ દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. એમનું મન, એક અલૌકિક ચીજ તરફ ખીંચાયું. કારણ કે-હિંદુઓમાં એવું છે કે જે માણસ જીવનમાં નિંદ્રા બને છે, અને છતાં તેમાં કંઈક સફળતા હોય છે, એવાને માટે સાધુ થવાનો રસ્તો હમેશાં ખુલ્લો રહે છે. આમ ભાવમાં સાધુ બનીને તે ભાવનગર ગયા, અને પૂજ્યશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજને દીક્ષા માટે વિનંતિ કરી. તેઓએ એમને પોતાના માનાપની અનુમતિ લઈ આનવા કહ્યું. રામચંદ્ર અને કમલાદેવીએ પહેલાં ના પાડી. પરંતુ આખરે મૂલચંદની અત્યંત હઠથી અનુમતિ આપી. એમ મૂલચંદ ૧૯ વર્ષની ઉંમરમાં સંસારનું સુખ-દુઃખ ઊડી દધને વિધિપૂર્વક જૈનસાધુ બની ગયા.

સંસારમાંથી મુક્તિના માર્ગ.

જે ઊકરો સાંસારિક સ્થિતિમાં અસહ્ય વિનાનો દેખાતો હતો, તે હવે તેજસ્વી દેખાવા લાગ્યો. જેમ માછલી પાણીમાં, તેમ તેઓ અભ્યાસમાં

હુખી ગયા થોડા વખતમા એમને પ્રતિક્રમણસહિત, મમસ્ત જૈન ક્રિયા વિધાન અને સારસ્વત ચક્રિકા નામનુ કડિન મસ્કૃત-ન્યાકરણ પશુ આવડુ માગધી બાપાનો પશુ તેમણે અભ્યાસ કર્યો, અને તેમાં એટલા બધા પ્રવીણ થયા કે જ્યાં એમના મહાપાડીઓ આશ્ચર્યચકિત થવા લાગ્યા થોડા વખત પછી તેઓએ ભાવનગર છોડ્યુ અને જે વિદારો, જૈનસાધુઓને માટે કર્તવ્યરૂપ અને કષ્ટરૂપ છે, એવા એક વિદ્યાર માટે ઉપકથા અર્થાત ખુફના પગે, ખુલ્લા માથે દરેક સસારી પરિમલ રહિત, મામડાઓમા રહેલા આરોગીની જગ્યાઓમા મુકામ કરતા, પ્રાર્થના કર્યા વગર બિલા સ્વીકારતા આમ એમના અને એમના શિષ્યોને માટે બનાવેલા જોજનનો અસ્વીકાર કરતા હમેશાં મફદ કપડાં પહેરતા અને અત્યન્ત અને જરૂર નિનાનાં પશુ હજી મદન કરતા વિદ્યાર કરવો, એ જૈનમા

સ્થાપન કરેલી 'યશોવિજય ત્રયમાળા'માં ઘણા મૂલ્યવાન પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે, કે જે પહેલાં લોકોમાં રહેના ઘણા જૂના કાગળો અને તાડપત્રોમાં લખાએલા મૌજૂદ હતા. જૂના વિચારના સાધુઓ, આના જૂના ત્રયો હિંદુઓને પણ નહિં જતાવતા કે નહિં આપતા હતા, તે પછી યુરોપીયનોને માટે શુ કહેવું ?

યાત્રાઓ

સન્ ૧૯૦૬ મા સુરિજ પંડે ચાની અવાહનાદ ગયા. જ્યાં તેમણે દરબાગાના મદારાજના દિવ ઉપર સારી અમર કરી. પછીથી તેઓ એ જૂમિનાં સ્થાનો જોવા માટે ગયા, જ્યાં તીર્થ કરોની યાદગિરિથી પવિત્ર બન્યાં છે, જેવા કે પાનાપુરી, રાજગહિ, મગ્નેતશિખર વિગેરે તેઓ ૫૫ વર્ષની ઉમરમાં, જે અપેક્ષાએ ન્હાની ગણાવ, તે ઉમરમાં સ્વર્ગવાસી થયા છે છતાં સુરિજનું નામ, યુરોપ કે અમેરિકાના જૈન કે બૌદ્ધ માહિત્યના અભ્યાસીઓ, એટલુંજ નહિ પરંતુ સરકારમાં પ્રવેશ કરનાર લોકો કૃત-સતાપૂર્વક સ્મરણ કરે છે. છટલી દેશના કે ટેસીગરી, કે જેઓ એક સારા વિદ્વાન હતા અને પુરાણી હિંદી ભાષાના અભ્યાસ કરતા કરતા ગુજરી ગયા હતા, તેઓ તેમને એમ માનતા હતા કે-વિજયધર્મસૂરિ એ તેમના ગુરુત્વ હતા, અને ધાર્મિકસાહિત્ય તથા રાજપૂતાનાના ઐતિહાસિક અભ્યાસમાં વિજયધર્મસૂરિની સહાયતા લેતા હતા.

એક યુરોપીયન હિસ્સો.

૩. ટેસીટારી લખે છે કે —

' હું એમને વિદ્વાન તરીકે ઓળખી શક્યો, હું તેમને એક વક્તા તરીકે ઓળખી શક્યો, હું એમને એક સાધુ તરીકે ઓળખી શક્યો. અને જે કે તેઓ સાધુ હોવાના કારણે સામાજિક ભાવના નથી ગણતા,

પ્રકરણ ૧૦ મુ

છતાં એમ કહી શકાય, કે હું એમને એક મિત્ર તરીકે પણ ઓળખી શક્યો છું ઉપાશ્રયોના ઓ ડાઓમા એમની પાસે બેસીને મેં ધણીવાર ભાષા અથવા તરવચાનના વિષયની ચુરફલીઓ, કે જેથી હું ગભરામ્મ ગયો હતો, તેનું સ્પષ્ટીકરણ અને વ્યાખ્યા સાંભળ્યા હતા ધર્મશાળાઓની ખુદી જગાઓમાં મેં ધણીવાર એમના વ્યાખ્યાનો સાંભળ્યા કે જેઓ તેઓ દિદી અથવા ગુજરાતીમાં એક સ્તબ્ધ થએલા, અને મોહિત થયેલા જનસમુદાયની આગળ આવતા હતા અને ધણીવાર એમની સાદી છતાં સૂક્ષ્મ અને અમરકારક વકતૃત્વ હતા, અને વખાણુવા જેવી લાગી મદિરામાં તેઓ અને વારવાર ઠેઠ આરસની મૂર્તિઓ પાસે લપ્પ જતા હતા અને એમની સાથે હું મૂર્તિઓની ગાદી ઉપર કેતરેલા શિવાનેઓ એમની સ થે રહીને વાચતો હતો એમના ઉપકારથીજ અને જૈનસાધુઓના જીવન સમધી એટલું બધું જ્ઞાન થયું કે કેમપણ સમય પહેલાં કેમ પણ યુગોપીયનને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રસંગ નહિ મળ્યો હોય એમ મને લાગે છે શિવગજમા મેં જેણું કે કેની રીતે તેઓ એમના પદ્ધતિ ઉપાખ્યાય ઇદ્રવિજયજીનો લોચ કરતા હતા ઉદયપુરમાં મેં જેણું કે તેઓ કેની રીતે

પાશ્ચાત્યદેશોમાં એમના મિત્રો.

ડૉ. લાયમન, ડૉ. ચાર્લ્સ, ડૉ. હર્નલ, ડૉ. ગેરીનો, ડૉ. હર્ટલ અને ડૉ. સિસ્વન લેવી, કે જેઓ બધા ઇન્ડોલોજ નામની વિદ્યાના જુદા જુદા પગથિયાના પ્રતિનિધિયો છે અને જેઓ બધા એમની (વિજયધર્મસૂરિની) સાથે સીધો સંબંધ રાખતા હતા, તેઓ બધા આચાર્ય મહારાજની ઉદારતા, વિદ્વત્તા અને પ્રમાણિકતાને માટે બધી પ્રશંસા કરતા હતા.

એવા બધા લોકો હશે કે જેઓ મારા કરતાં વધારે પ્રામાણિક રીતે, આગમે, સંસ્કૃત અને પાત્રી માહિત્ય, અને જુની યુગરાત્રી સાહિત્ય, (કે જેની શોધખોળ એમની પ્રેરણાથી આજકાલ ડૉ. હર્ટલ કરી રહ્યા છે) વગેરે વિદ્યાઓના ઉદ્ધીપક તરીકે આ મોટા જૈનયુગની વિદ્વાનોની યોગ્ય પ્રશંસા કરી શકે મારી હજી પ્રમાણે તેઓ એક પૂર્વદેશીય મહાત્માનો આદર્શ હતો, કે જે આદર્શ કાષ્ઠપણ ખાસ સમ્પ્રદાયને માટે નહિ, પરંતુ મમસ્ત જનતાને માટે પૂજનીય હતો. જૈનસિદ્ધાન્તમાં શ્રદ્ધાથી રહીને પણ વિજયધર્મસૂરિ સામ્પ્રદાયિક મત વધારવા માટે આગુર નહિ રહેતા હતા.

એવા માણસ કે જેને, દુનિયાના જુદા જુદા ધર્મોના નેતાઓને ઓળખવાનો પ્રસંગ મળ્યો હોય અને જે પારમી, બ્રાહ્મણ, બૌદ્ધ તથા જૈનોના ઓર્થોડોક્સ લોકોના સ્વભાવને જાણતો હોય એવા માણસના મનમાં આ મોટા અને ઉદાર જૈનાચાર્યના કેરેક્ટર અને જીવનચરિત્રથી આ ધર્મને માટે પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે, કે જે જૈન-ધર્મના પ્રતાપથી, રમતોમાં તલ્લીન રહેવો યુવક મહાત્મા બન્યો હતો.

આચાર્યમહારાજની આયાણુતા અને વિદ્વત્તાના વારસદારો.

આ પ્રસિદ્ધ આચાર્ય એમના મરણ પછી. બકિતવાળા જૈનોને.

એક મોટો સમુદાય મૂક્યો છે જે હજારો યુજયતી લોકો એમની અમૃત વાણી પીતા હતા, તેમના કેટલાકોએ, તથા જેઓ ધાર્મિક વ્યાપારીઓ, કે જેઓ એમની સૂચનાથી પોતાની લક્ષ્મીનો ભાગ ધર્મકાર્યોમાં ખરચતા હતા, તેમણે પુણ્ય પ્રાપ્ત કર્યું. તેમજ મને માધારણના ઉપકારને માટે કામો કર્યા હતા તથા કેટલાક દીક્ષિત શિષ્યો-જેવા કે ઉચિત્યજ અને વિદ્યાવિજયજી છે, -કે જેઓ, દુનિયામાં સૌથી ન્યાયયુક્ત અહિંસા અને દયાનો ધર્મ છે, તેનો મદદેય, વિજયધર્મસૂરિના વારમદાર તરીકે ફેલાવશે.

“ જોગમે કોનીકલ ”માથી.

અને એલિઝ-વૈભવ અને માલ-મીલકત કે જેના માટે અત્યંત લાગ અને નિરંતર અશાંતિ સહન કરવાં પડે છે તેની પ્રાપ્તિમાં નથી; પરંતુ આત્મોન્નતિ કરવાના, આત્મશુદ્ધિના અને મંત્રાર-શૃંખલામાંથી આત્માને મુક્ત કરવાના પ્રયત્નમાંજ મળે છે. એમ સમજીને વૈરાગ્ય પાળવો અને સંસારનો ત્યાગ કરવો.

તેઓએ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રજી મહારાજ પાસે દીક્ષા મહત્વ કરી હતી. બહુ ટૂંક સમયમાં તેઓ આગેવાન જૈન ગુરુઓમાં એક ગણાવા લાગ્યા. તેઓ પોતાની નૈતિક ઉચ્ચતા, જૈનધર્મમાં નવી પ્રેરણા અને તેની સફળતા મેળવવાના અખંડિત ઉત્સાહમાં અજોડ હતા. તેઓ પોતાના આ કાર્યમાં એટલા બધા સફળપ્રયત્ન બન્યા કે જેથી તેઓ જનારમમાં એક પ્રકારનું ઉચ્ચ કેટિનું જૈન-વિદ્યાલય સ્થાપન કરીને ત્યા જૈનધર્મમાં ધણા નવા અને ઉત્પાદી પ્રશંભકોને ઉત્પન્ન કરી શક્યા.

કેવળ એટલુંજ નહિ, પરંતુ એ વિનમ્ર મુનિરાજે કાશીનરેશ, જેઓ હિન્દુધર્મના એક ઉત્પાદી સરક્ષક હતા, તેમના નરકથી ધણું સન્માન અને સદાકુલુતિ મેળવ્યા હતા, અને હોવટે એક અવિરમરણીય સલામા, કે જેમાં પાશ્ચાત્ય દેશમાના જૈન-સાહિત્યના ઉડા જાણુકાર ડૉ. યાકોબી^૧ પણ દતા—તેમાં કાશીના સર્વે પડિતોએ મળીને એકજ અવાજે એમને “ શાસ્ત્રવિચારદ જૈનાચાર્ય ” ની પદવી આપી હતી, કે જે ગુરુમહારાજના આશ્ચર્યદાયક કાર્યો માટે એક અદ્વિતીય પ્રમાણુપત્ર તરીકે ગૈણી શકાય.

બ્યક્તિતત્વની ઉચ્ચતા અને ચારિત્રની પવિત્રતાના પરિણામે તેઓને ઉપદેશ અમરકારક અને વારનવિહ હતા, કે જે હિન્દી અને મંત્રકૃત ભાષામાં તેઓએ લખેલ નિગ્ધોમાં હલુસુધો જોઈ શકાય છે. તેઓના ઉપ-

૧ ડૉ. યાકોબી અહિ નહિ, પરંતુ નેપથુરમાં થયેલા ‘ જૈન સાહિત્ય સન્મેલન ’ પ્રસંગે દતા. સંપાદક.

દેશના પરિણામે ધણી પ્રાર્થના-મંદિરો વિગેરે ધાર્મિક સંસ્થાઓ તથા પશુશાળા ઇત્યાદિ પરોપકારિક સંસ્થાઓ સ્થાપવામાં આવી હતી અને માત્ર ભારતવર્ષમાં જ નહિ, પરંતુ બહારના દેશોમાં પણ વર્તમાન ભારતના મહાન પુત્ર તરીકે તેમની ખ્યાતિ ચમકી હતી. પૌર્વાત્મ સભ્યતાના મહાન જાણકાર જેવા કે ડૉ. હર્ટલ, ડૉ. ગેરીનો, ડૉ. બેનોની શીલીપી, અને હોવેરે આપણા પોતાના ડૉ. ટેસીટારોએ એમના જીવન સભ્યો લેખો અને ચરિત્રો વિગેરે લખ્યા છે અને પોતાના જ્ઞાના ભારતમાં અવમાન પામવા પડેલા ડૉ. ટેસીટારોએ તો એ મહાન ગુરુમહારાજને માટે તો સાચી પ્રશંસાના ધણી ચમકો ઉચ્ચાર્યા હતા, અને એમના જેવા એક પિતૃવૃક્ષ મિત્રને પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતાની જાતને બહુ ધન્ય માનતા હતા.

ધર્મવિજયજી મહારાજે જૈન આગમો અને બીજા જૈન-મથોના પ્રકાશન માટે બહુજ પ્રેરણા કરી હતી અને “ ધર્મવિજયજી જૈન ગ્રંથ માળા ” દ્વારા એનો દાખનો એમાડવાની સાથે મસ્કૃત અને રાકૃતમાં લખાયેલ ભારતીય દાર્શનિક અને ધાર્મિક સાહિત્યમાં મોટો ફાળો આપ્યો હતો.

માધનો અપૂર્વ ઉદારતાપૂર્વક પુરા પાડતા હતા તેઓની ભાવના બીનકુલ નવા યુગને અડકી હતી, કે જે હિન્દુસ્તાનના બીજા ધર્મો પ્રત્યે તેઓએ ખતાવેલી સહિષ્ણુતામાં દેખાઇ આવતી હતી તેઓ હમેશાં બીજા ધર્મોમાં આવેલી વાતો ઉપરની ટીકા અને તે સળધી ખડનથી અળખા રહેલા હતા કારણ કે તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા, કે તે ધર્મોમાં પણ પોતાના ધર્મને મળતી, ધણી વાતો આવતી હતી અને તે ઉપર તેઓ વધારે જોર આપતા હતા

પાશ્ચાત્ય-દેશોની સાધારણ જનતા કે જે વધારે હોડા અભ્યાસ ક્યાં વિના હિન્દુસ્તાનના આધ્યાત્મિક પુનરુત્થાનમાં રસ લેવા માટે છે, અને જે આધુનિક જમાનાના કલહોની વચમાં પણ મોટા આદર્શ માટે અનુમોદન આપના તૈયાર છે, તેને હિન્દુસ્તાનના ઉપર્યુક્ત ભાગ મહાત્માની સાથે વધારે ગાઢ પરિચય કરવાનો પ્રસંગ “વિજયધર્મસૂરિના ચરિત્ર અને કાર્યો” નામના એક પુસ્તકરૂપે ઉપસ્થિત થયો છે તે એક આશીર્વાદરૂપ છે તે અન્ય એક ભારતીય ગૃહસ્થ કે જેમનું નામ—‘એ. જે. સુનાવાલા’ છે, તેમણે એક શિષ્ય તરીકેની શુદ્ધ ભક્તિથી લખેલ છે. (*Vijaya Dharma Suri His Life and Work* ' By A. J. Sunawala Cambridge 1922)

આ પુસ્તકનું દરેક પૃષ્ઠ ગુરમહારાજ પ્રત્યેની માગી પૂજન ભાવનાથી ભરેલ છે. એ અન્ય એક ધારાવાહી અને સુદર અચેષ્ટ ભાષામાં લખાયેલ છે આપ્ત પુસ્તક વાચતા રસ પડે છે અને આધ્યાત્મિક કામદો થાય છે. કારણ કે તે અન્ય એક યુવકને જાજતા ઉમગથી અને એ મહાન ગુરના ઉત્કૃષ્ટ-ચરિત્ર અને કાર્યો ઉપરની અટલ શ્રદ્ધાપૂર્વક લખાયેલ છે હું આશા રાખું છું કે ઉક્ત અન્ય ધણા વાચકોના હાથમાં આવે

(મહાત્મા ભાષાના “કોન્શીએન્સીઆ” નામના પત્રમાંથી)

જૈનાચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ.

(લે. હરિસત્ય ભટ્ટાચાર્ય એમ એ. બી. એલ.)

(૧)

મૃત્યોવિમેષિ કિં મૃદ ! મીત મુશ્વતિ નો યમ ।
અજાતં નૈવ ગૃહ્ણાતિ કુરુ યસ્મન્નન્મનિ ॥

આ ઉપયુક્ત વિષય મળ્યો ૪. સ. ૧૮૮૭ ની સાલના એક દિવસે મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચક્ર કાઠીયાવાડમાં આવેલા ભાવનગરમાં લેખિની આગળ આખ્યાન કરતા હતા અચાત પરચેકના પ્રશ્ન સંબંધી તત્ત્વજ્ઞાનીઓ હમેશાથી ધણી ચર્ચા કરી આવ્યા છે.

“ Sire thou shalt die, ” હે મહારાજ સાહેબ ! તારે પણ એક દિવસ મરવાનું છે, આ શબ્દોએ અભિમાનીમાં અભીમાનો નરેશને નમ્ર કરી નાખ્યા છે મૃત્યુ એ નિશ્ચિત છે. આ મિદાંતને નાસ્તિકો, પણ કબૂલ કરે છે આ મુખ અને આરાઓથી બરેલી કામવક્ત

આ ઊકરાનું નામ મૂળચંદ હતું, તે કાઠીયાવાડમાં આવેલા મહુવા નગરમાં ઇસ્વીસન ૧૮૬૮ માં જન્મ્યો હતો. તેના માતા પિતા તેના પ્રત્યે પ્રેમાળુ હતા. તેને નિશાએ મોકલવામાં આવ્યો, પરંતુ તે અભ્યાસમાં સફળતા મેળવી શક્યો નહિ; માટે તેમના પિતાશ્રીએ પોતાની દુકાનમાં તેને ભેસાડ્યો. પરંતુ દિવસાત તે એક પાંદો જુગારી બન્યો. તેના પિતાને મદદ કરવાને બદલે તેઓએ મુસ્કેલીથી ભેગા કરેલા પૈસા તેણે ઉડાડવા માંડ્યા. દરેક જાતનો ઉપદેશ, શિક્ષા અને પ્રાર્થનાઓ પણ નક્કામી જ ગઈ. મૂળચંદ પોતાની નાશકારી પ્રવૃત્તિમાં જ મસ્ત રહ્યો. આખરે એક દિવસે તે એક મોટી રકમ હારી બેઠો કે જેના કારણથી તેના માતાપે તેને કઠોર શિક્ષા કરી. ત્યારે અકસ્માત તેના મનમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો અને આખી જીંદગી અને સમસ્ત લૌકિક માલ-મિશ્કતની નિરમતાનું જ્ઞાન થયું. હવે તેને મૃદુસ્થ જીવનની સાધારણ પ્રવૃત્તિ મનોહર ન લાગી. તે ઊકરાને એક એવી વસ્તુનો જાંખના થઈ કે જેને તેની ઝાંખી કષ્ટના મનમાં હોવા છતાં સાફ રીતે ગ્રહણ કરી ન કરી શક્યો જે વસ્તુને માટે તેનો આત્મા તરસ્યો હતો તે વસ્તુ તરફ સ્વયં જનારા માયા શુરની શોધમાં તે નીકળ્યો.

તે ઘરમાંથી નીકળ્યો અને લાવનગર આવ્યો અને ત્યાં જે માયુ સુખ અને શાંતિ તેને જોઈતું હતું તે જ સુખ શાંતિ માત્ર સંસારથી વિરક્તિ લેવામાં જ છે, આ પ્રમાણેનું વ્યાખ્યાન સંતિષ્ઠ્યું. વ્યાખ્યાનની પૂર્ણાહતિ થયા બાદ તેણે જુદિચક્ર મહારાજની પાસે જઈને પોતાની દીક્ષા લેવા સંબંધી ઉત્કંઠા પ્રકટ કરી. શુરજીએ માતાપિતાની અનુમતિ વિના આ વિનંતિ પૂરી કરવા માટે મના કરી. તે માટે તે મહુવે પાછો જઈને માતા પિતાની પાસે જોઈતી અનુમતિ માટે પ્રાર્થના કરી. તેઓએ ના પાડી અને પોતાની અરજિ અને વિરોધ જતાવ્યો. છતાં નિરંતર આગ્રહથી તેણે તેઓના વાંધાને સમૂળગો દૂર કરીને અનુમતિ મેળવી.

ભાવનગર પાછા જઈને તેણે ૧૨ મી મે ૧૮૮૧ ને દિવસે ધર્મવિજય ના નામથી મુનિ તરીકે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

નવીન મુનિરાજની જીવિ બહુ જ તીક્ષ્ણ હતી. તેમના ગુર મહારાજની મહેરબાની અને યોગ્ય દેખરેખ નીચે અને તેમની શુભચામી-નવીન-મુનિશ્રી આશ્ચર્યકારી રીતે આગળ વધ્યા. તેઓએ પ્રતિક્રમણ અને સારસ્વત-ચંદ્રિકાનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો અને પછી વધારે સંસ્કૃત અને પાકૃત-સાહિત્યનું અધ્યયન શરૂ કર્યું. શાસ્ત્રાર્થ કરવાની અદ્ભુત શક્તિ પણ ઉદ્ભવ પામી. જ્યારે ઇસ્વીસન ૧૮૬૩ ની સાથમાં જીવિચંદ્રજી મહારાજ સ્વર્ગવાસી થયા, ત્યારે તેમના એવા એક અસરકારક ઉપદેશક બની ચૂક્યા હતા. ગુરજીએ પોતાના અવસાન પહેલાં તેમને ‘પંચાક્ષ’ પદ આપવાની સૂચના કરી હતી કે જેથી તેઓ એમના સમસ્ત શિષ્ય વર્ગમાં સૌથી મોટા થયા અને જીવિચંદ્રજીના અવમાન બાદ તેમના પદધર થયા.

તેઓશ્રી પોતાના જ ગામમાં પધાર્યા હતા. ત્યાં તેઓશ્રીએ એક પુસ્તકાલય સ્થાપન કયું.

પ્રાચીન જૈન સભ્યતા પુનઃ જાગૃત કરવી અને તેના અભ્યાસમાં રસ ઉત્પન્ન કરવો, તે તેમના દિલની સૌથી પ્રિય અમર વ્યાસા હતી. તે ધારણા ઉપરાંત પશુ વધારે આ કાર્યમાં સફળ થયા, પરંતુ જે પરિણામ તેઓએ એક એવી મંસ્થા ખોલવા આહતા હતા કે જેમાં જૈનધર્મના જંડાને ઉચો રાખનારા વિદ્યાર્થીઓ તૈયાર થાય, આ ધરાદાયી તેઓએ ગુજરાતમાં આવેલા મહાક્ષ ગામમાં (૧૯૦૨ માં) એક પાઠશાળા સ્થાપિત કરી તેનું નામ શ્રી યશોવિજયજૈનપાઠશાળા રાખ્યું. પરંતુ ઉદ્ધમી મુનિરાજ શ્રી ધર્મવિજયનો ધરાદો સફળ કરવા માટે આ મામૂલી ગામ ચોખ્ખું ન હતું. માટે તેઓએ આ સંસ્થાને માડળથી હિંદુ ધર્મના કંદર સ્થાનજૂત-કાશીમાં લઈ જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

આ દૂર અને વૈમનસ્યથી સુક્ત સહેર તરફ ખુલ્લા માથે અને ખુલ્લા પગે ચાલતા અને અધુરી શિક્ષા માંગતા વિદ્યાર કરવો, તે તેઓશ્રીના અનુયાયીઓના કથન પ્રમાણે અશક્ય હતું. મુનિશ્રી ધર્મવિજયજી પોતાના વિચારોમાં મક્કમપણે રહ્યા અને એક દિવસે જ મુનિરાજને અને ૧૨-૧૫ ગૃહસ્થ શિષ્યોને લઈને તેઓએ જનારસ તરફ પ્રયાણ કયું. અર્ધ-જુલુ બક્ષિત હસ્ત લિખીત ગ્રંથોનો ભાર ઉઠાવતા અને તે ભારથીજ વાંકા વળીને ચાલતા આપણા ધૈર્યવાન મુમાશર રાજગઢ, ઉલ્લૈન, મક્ષીજી, સીપરી, ઝાસી, કાનપુર થઈને આગળ વધ્યા. દરેક સ્થાને તેઓશ્રી બ્યાખ્યાનો અને મદુપદેશ આપના હતા અને પ્રત્યેક સ્થાને તેમના દર્શનથી લોકોને આસ્વર્થાન્વિત કરતા હતા. આખરે ૧૯૦૩ માં તેઓશ્રી ખનારસમાં પધાર્યા.

ત્યાં તેઓશ્રીની સામે મજબુત વિરોધ ઉભો થયો. અત્યંત મુશ્કેલીથી તેઓ એક ધર્મશાળા પ્રાપ્ત કરી શક્યા. અને ત્યાંજ તેમણે

પ્રકરણ ૧૦ મું

પોતાની પાઠશાળા ચલાવવી શરૂ કરી એજીયુજ નદિ પરંતુ જૈન ધર્મ મનથી લોકોમાં જે જોગી માન્યતાઓ અને હોમો ધુસી ગયા હતા, તે દૂર કરવા માટે તેઓશ્રી ચહેરના મૈથી વધારે બીડવાળા મહોત્સવામાં ખુસ્તા આકાશ નીચે રુલાઓ જરૂર મડયા આખરે લોકોની ચઠાઓ અને અમનથી વૈમનસ્પતે મટાડીને તેઓ ચહેરના અશિક્ષિત લોકોનો નદિ, પણ દુરંધર વિદ્વાનોનાં પણ ધન્યવાદ, પ્રશંસા અને સદ્કાર મેળવી શક્યા

નવ મહીના પસાર થયા મુનિશ્રીની અને સાથે સાથે તેમની પાઠ શાળાની કીર્તિ પણ ઝડપથી ફેલાયા માંડી જલદી આમળ વધતાં કોલેજને માટે થોડા વખતમાં એક મોટું ભવ્ય મકાન ખરાદવામાં આવ્યું. જે વર્ષ બાદ મુનિશ્રી ધર્મવિજ્ઞાન એ દમચદ્રાચાર્યના નામની લાયબ્રેરીની પણ સ્થાપના કરી

કાશીથી પ્રયાણ કર્યું. અહિંસાનો ઉપદેશ આપતાં તેઓ અયોધ્યા, ફૈઝાબાદ, લખનૌ, કાનપુર, કનૌજ, ફરખાબાદ, કાશ્યમઝંજ અને શીરો-
જાબાદ યાત્રાને વિહાર કરી મયા ૧૯૧૨ ના ચોમાસા પહેલાં તેઓથી
આત્મામાં પહોંચ્યા. ત્યાં ચોમાસુ કર્યું, ત્યાં એક જૈનલાયજેરી અને શ્રી
હીરચેતસરી ખોલાવી. એક ગુરકુલની યોજના પણ ત્યાં થઈ કે જે તેમના
પ્રયત્નથી કાશીયાવાડમાં આવેલા પાતીતાણા નગરમાં ખોલવામાં આવ્યું.

મથુરા, વૃન્દાવન, ભરતપુર, જયપુર, અને અજમેર યાત્રાને વિહાર
કરતા, તેઓ ૧૯૧૭ માં બ્યાવર-નવાનગરમાં પહોંચ્યા. ચોમાસુ પણ
ત્યાંજ કર્યું. આ વખતે પ્રાચીન જૈન મહિત્વના સંસ્કૃત અને ફિલાસોફી
સાધનો વિષે એક 'જૈન કોન્ફરન્સ' ભેગી કરવાની સૂચના થઈ કોન્ફરન્સના
સ્થાન માટે જોધપુર નગર પસંદ કરવામાં આવ્યું. ત્યાં પહેલું 'જૈન
સાહિત્ય-સંમેલન' ૧૯૧૪ ની સાલમાં ભરાયું. પ્રેસિડેન્ટ હર્મન યાકોબી,
કે જેઓ આ વખતે ડિંડુસ્થાનમાં હતા, અને જેઓ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજય-
ધર્મશ્રીસ્વરજીને ધન્યવચ્છારથી જાણ્યતા હતા, તેઓથીજે પણ આ
પરિષદમાં ભાગ લીધો સ્વર્ગવાસી કલકત્તાવાળા મહામહોપાધ્યાય સતીશ-

છે. કર્મ-અથ મળધીની કેટલીક મુશ્કેલીઓ કે જેનાથી હું ધણા રખ-
તથી નિરાશ મન્યો હતો, તે તેઓશ્રીએ મને સ્પષ્ટ મમજાવી દીધી
જૈનાગમના અગ્રોમા આવેલાં તીર્થ કરોની મૂર્તિની પૂજા મળધીના ધણા
ઉલ્લેખો તેમણે મને મતાવ્યા હતા. અને ગીતે તેઓશ્રીએ મને
અનેક રીતે મદાયતા કરી છે આનાથી તેઓએ પાશ્વત્ય વિદ્વાનોમાં જૈન-
ધર્મ વિષે માચી માન્યતાઓ ઉત્પન્ન કરવા માટે ધણો ફાળો આપ્યો
તેઓશ્રીના મહેરમાનીયાજ અમને મધાને ધણી ખરી પ્રતો પણ ઉછીની
મળી છે, કે જેથી જૈનમથોનુ એડીટ કરવાનુ કામ શક્ય થયુ છે. "

ત્યાર પછી આચાર્યશ્રીએ ઓશિયા, કે જે જૈનાનુ એક પવિત્ર
સ્થાન છે તે તરફ વિહાર કર્યો. શિવમજમા ૧૯૧૪નુ ચોમાસુ થ્યું
પછી તેઓ ગોલનાક થઇને ઉપદેશ આપતા અને પાઠશાળા વિગેરે પરોપ
કારી મસ્જાઓ ખોનતા તેઓશ્રી વિહાર કરી ગયા મેવાડમા પણ વિહાર
કર્યા બાદ તેઓ ૧૯૧૬માં બહુ લામી ગેરહાજરી માફ મુજસાતમા
પધાર્યા કાઠીયાવાડમાં મસ્જીનો ઉપદ્રવ હોવા છતા તેઓશ્રી પોતાનો
પવિત્ર સ્વદેશ ફેલાવતા ગામે ગામ વિચર્યા.

જૈન-સંબંધના મળધી જે માન્યતાઓ આજકાલ પ્રચલિત છે, તે
મોટે અંશે આ મહાનુ શુકના મતત પ્રચલનુ ફળ છે લગભગ પ્રત્યેક
જૈનોદ્ધામીરને-ચાહે તે હિંદુસ્થાની હોય કે વિવાયતનાં હોય-દુર્લભ
પુસ્તકો અને હસ્ત નિખિત પ્રતો અથવા પોતાની બ્યાખ્યા અને મલાહ
દ્વારા મદદ કરતા હતા જૈનોનોડીને આગળ વધારવાનુ કામ પણ એવુ
સાધન નહોતુ કે જે તેમની દષ્ટિએયર ન થયુ હોય તેઓશ્રીનુ મૌઘી
મોહુ કામ 'યશોવિજયજી જૈનમથમાળા' છે તે લગભગ ૭૫ મસ્કૃત
અને પ્રાકૃતમાં લખેલાં પ્રાચીન ગ્રંથોનો મગ્ગ છે, કે જે મનારમમાં
૧૯૦૪ પછીથી બહાર કરવામાં આવ્યા હતા તેઓશ્રી કામ આધારણુ
લેખક નહોતા, તેઓએ હેમચંદ્રચાર્યના 'યોગશાસ્ત્ર'નુ એડીશન

પ્રક. ૧૦ મુ

ક્યુ દવ કે જો 'બીલીઓથીકા ઇન્ડિયા'ના નામની અયમાગામા
જાહેર થયુ છે પ્રોફેસર બેલ્કોની ફીલ્ડીપીએ તેની વિરુદ્ધ સમાધા-
યના વખતે હતી પરંતુ વિજયધર્મચૂરીચરણએ 'જર્નેલ ઓફ ધી
એશીએટિક સોસાયટી ઓફ બેંગાલ' (૧૯૧૦)મા એક પ્રતિ
સમાધાયનામા પોતાની માન્યતાઓનો ખચાવ પરી લીધો, જેનાથી તેઓ
પૌર્ણત્ય અને પાશ્ચાત્ય સમસ્ત વિદ્વાનોની આગળ મહત્ત્વ વિદ્વતા અને
અભ્યતાવાળા જાહેર થયા છે

અને એક શ્રદાલુ જૈનમાધુ તરીકે આપણે તેઓશ્રીને આલેખીએ તો તેમના સંબંધમાં હજેવાતું હજી ધણુ જ બાકી રહે છે. તેઓશ્રી તે કરતાં પ્રજા વિશેષ હતા. શ્રીયુત એ. જે. સુનાવાલા, એમના 'વિજયધર્મસૂરિ' નામના ગ્રંથમાં (કેમ્બીજમાં પ્રગટ થયેલું) આ મહાત્માજીના વ્યક્તિત્વ મંબધી નિમ્ન લિખિત શબ્દોથી વર્ણન કરે છે: " જો મનુષ્યો તેઓશ્રીને ધન્યવાદ આપે છે, તેઓને પૂજે છે, અને માને છે તો તેમના મહાન અપૂર્વ અને આશ્ચર્ય કાયક વ્યક્તિત્વનો જ પ્રભાવ છે. તેઓ ગદન વિદ્વાતાવાળા, ઉચ્ચ કોટીના મોક્ષર હતા. તેઓશ્રી સાધારણ જન-સમૂહના સુખદુઃખને મમજતા અને તેઓના દિતેન્દ્ર પણ હતા. તેઓ પોતાના માધુ-નિયમોને કોરતા પૂર્વક પાળતા હોવા છતાં પણ પોતાના ધર્મના રહસ્યને પણ ઉદાર રીતે સમજતા સમજાવતા હતા તેઓ ૨૨૨૭ અને દીર્ઘદષ્ટિવાળા એક મહાવિ હતા. તેઓ એક માથે ધૈર્યવાળા, કાર્યદુષ્ટિ અને ઉત્સાહી હતા તેમનો સ્વભાવ સત્વાભિમાની હોવા છતાં નમ્ર અને નિનથી હતો. તેઓશ્રીમાં આત્મ-દમન ગંભીરતા અને એવી આત્મશક્તિ હતી, કે જે ગમે તેવી બીડ, ગમે તેવા રાજકીય લપકા અને મત્તા, અને ગમે તેવી ધુર્વિયા, દુષ્ટતા અથવા વૈમનસ્યની આગળ હમેશાં વિજયી રહેતા હતા તેમનામાં ચારિત્રની એવી શક્તિ હતી કે જેનો પ્રકાશ, ગમે તેવા મામાનિક કગડા, ધુર્વિયાં જોઈએ અને વૈમનસ્ય રૂપી અધકારમાં હમેશા કાયમ રહેતો હતો.

જો હમણાં વ્યક્તિગત શુભેતે છોડીને તેઓશ્રીએ સાહિત્યની અને સભ્યતાની જે સેવા બજાવી છે, તે ઉપર દષ્ટિપાત કરીએ તો માલુમ પડે કે આ વિષયમાં પણ આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરિ મહાગજને એક મહાન હજેવા જોઈએ. તેમની વિદ્વાતા અને સભ્યતા ઉચ્ચ કોટિની હતી. તેઓશ્રીએ લખેલા અને પ્રગટ કરેલા ગ્રંથોની મોટી સંખ્યા તેની સાક્ષીબૂત છે. સાહિત્ય-ક્ષેત્રમાં તેઓશ્રીએ જે મોટી સેવા કરી હતી અને

તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં તેઓએ જે કિંમતી કામ કર્યું હતું તેના ગદલામાં સમસ્ત ભારતમાના પંડિતોની એક મોટી સંખ્યાએ સર્વ પ્રમાતિથી તેઓપ્રતિ “ જ્ઞાનવિજયારદ જૈનાચાર્ય ” આ પદવી આપી છે. વિજ્ઞાપતના ઓરિઅન્ટાલીસ્ટો, કે જેનો વિષય કેમ્બ્રિજ રીતે જૈનધર્મના સંબંધમાં આવેલો છે, તેઓ પણ તેઓપ્રતિયા બહુજ સારી રીતે પરિચિત છે. માટે હિન્દુસ્થાનના વિદ્વાનોએ આટલી ઘણી મોટી તેઓ-પ્રતિના જાનની કદર કરી છે, તે એક બહુજ વિચિત્ર લાગે છે: આ મોટા મહાપિએ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં કરેલી સેવા જેટલે દૂર સુધી અને જેટલો સંપૂર્ણ રીતે વિજ્ઞાપતના જૈનોલોજીસ્ટો તથા બીજા ચરકૃત અને પ્રાકૃતના વિદ્વાનોમાં પનિચિત અને પ્રસિદ્ધ થઈ છે, તેવા પરિચિત અને પ્રસિદ્ધ તેઓ તેમની માનુષ્યમિ હિન્દુસ્થાનમાં નથી મળ્યા, તે ખરેખર બહુજ દિલ્લગીરીની વાત છે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ આચાર્ય મહારાજના જીવન અને કામકાજમાં એટલો રસ લીધો કે જેવા તેમના ક્રેટલાફ્ટ,—કાખલા તરીકે, જર્મનીવાળા ડોક્ટર જે. હેર્ટલ, ફ્રાન્સવાળા ડોક્ટર એ. જેરીનો, છટલીવાળા ડોક્ટર એફ. બેલોની શીલીપ્પા, અને ડોક્ટર એલ પી. ટેસીટો-રીએ એમનાં જીવન ચરિત્રો લખ્યા છે. એ જાણીને ભારતની પ્રજાને કલ્પ આશ્ચર્ય થતું દરો ”

જૈનશાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરિજી.

(સ્થાન: સાકરચંદ માણેકચંદ ઘડીઆળી. મુંબઈ)

અર્ધ તા ૫ મી સપ્ટેમ્બરના મંગળવારના દિવસે ગ્વાલિયરના શિવ-પૂરી ગામમાં જૈન કોમના મહાન આચાર્ય શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિ સવારના ૬ કલાકે અનેક શિષ્યો અને વખાણનારાઓની હાજરીમાં આ દુનિયા છોડી ગયા હતા, જેથી જૈન કોમમાં મોટો શોક ફેલાયો છે. તેઓ ત્રણેક વર્ષોથી માદાજ રહેતા હતા અને અનેક ઉપાયો કરવા છતાં તેમનું આયુષ્ય લગાવી સકાયુ ન હતું.

જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જન્મથી ઘોષારી વીસા શ્રીમાળી જૈન હતા તેમના પિતાશ્રીનું નામ રામચંદ્રભાઈ અને માતૃશ્રીનું નામ કમલાબાઈ હતું તેમનું પોતાનું જન્મ નામ મૂળચંદ્ર હતું. અને તેમની જન્મભૂમિ મહુવા હતી તેમનો જન્મ સવત ૧૯૨૪ માં થયો હતો.

બાલ્યાવસ્થામાં મૂળચંદ્ર મહુજ તોશની અને વિદ્યા તરફ કે લક્ષુવા તરફ ખેંચે થોડી લાગણી ધરાવનાર છોકરો હતો અને તેમના માનપિતાએ પણ ધાર્મિક ન હતું કે તે ભવિષ્યમાં એક મોટો મુર્મશુર થશે નિશાળમાં એ મૂળચંદ્ર કદાચ હાજરી આપતો અને શિક્ષકોને તેના તરફથી કાષ્ઠ પણ વખત સતોષ ન હતો. આથી તેના પિતાએ દશ વર્ષની ઉમરેજ તેને નિશાળમાંથી ઉઠાડી મૂક્યો અને પોતાની સાથે ફેરવવા માંડ્યો. પણ તોશની છોકરાએ દગ્ગર ન કરતાં ખરાબ સોજતો કરી, અને તે જુગાર રમવા લાગ્યો.

એક વખતે મૂળચંદ્રને જુગારમાં મોટી જોટ આવી અને તેના માતૃપિતાને તે વિષે ખબર પડતા તેઓએ તેને ત્રણ દપકો આપ્યો આ દપકોની તેના પર મોટી અમર થઈ અને દુનિયા પરથી તેનો પ્રેમ ઉડી જતા તેને વૈરાગ્ય લાગે ઉત્પન્ન થયો તે જ્ઞાનનગરમાં ગયો અને ત્યાં

બિરાજતા મદાન વિના જૈન મુનિરાજશ્રી જુદિચદ્રજ મદારાજની મેવા કરી, સાધુદીક્ષા આપવા વિનંતિ કરી મદારાજશ્રીએ તેના માતપિતાની પરવાનગી વગર તેમ કરવા ના પાડી અને જ્યારે મૂળચન્દ્રે પોતે માત પિતાને બહુ વિનવ્યા બાદ માતપિતાએ સાધુદીક્ષા લેવા પરવાનગી આપી ત્યારેજ માત્ર ૧૬ વર્ષની વયે મુનિરાજશ્રી જુદિચન્દ્રજ મદારાજે તેને સાધુદીક્ષા આપી આ બનાવ મવત ૧૬૪૩ માં બન્યો.

આ વખતથી મૂળચન્દ્રનું નામ બલ્લાયુ અને તે મુનિરાજશ્રી ધર્મવિજયજી નામ આપ્યાં મુધી તેમની વિદ્વતા નદિ જેવી હતી પણ આ જીવનપરિવર્તનથી તેમને જ્ઞાન મેગવવા ધણી ઉત્કંઠા વધી અને તેમણે રાતદિવસ અભ્યાસ વધારવા માંડ્યો તેઓએ મસ્તૂત બાપાનું આમંત્રીનું અને પ્રાકૃતનું જ્ઞાન દિનપર દિન વધારવા માંડ્યું અને તેથી તેમની સાથેના બીજા સાધુઓ પણ ચક્રિત થયા. આ વખતથીજ તેમને એવા વિચારો આવ્યા કે ' દળરો મનુષ્યોની મહામા ઉપદેશ આપુ ' ' ગામેગામ પાંડયાગાઓ રધાપુ ' ' અનેકને નાને માર્ગે દોર ' અને એ વિચારો ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતા ગયા.

ગુજરાતને પોતાના ઉપદેશનો લાભ આપી ધર્મવિજયજી મદારાજ સતોષ પાખ્યા નહિ તેમને લાગ્યું કે, બગાળા, બીહાર, મેવાડ, મારવાડ, વિગેરે દેશોમાં ધર્મોપદેશની મોટી જરૂર છે અને એ દેશોમાં જવાની મોટી અગત્ય છે જૈન સાધુઓને ન્યાં ન્યાં જવું પડે છે, ત્યાં ત્યાં, તેમને ધર્મે ચાલીને, ઉધાડે માથે, બીહારવૃત્તિમાં, જે કામ આવે તે ખાખને, તકકા અને ટાઢમાં કોઈ પણ જગ્યા કે ગાડી વગર જવું પડે છે અને રસ્તામાં જે કામ પુરવશાળી જીવે અને માધુઓ પર પ્રીતિ રાખનાર મનુષ્યો મળતા નથી તો તેમની સ્થિતિ મહુ ત્રાસદાયક થઈ પડે છે.

પણ એ મુશ્કેલીઓ છતાં તેમણે મનારસ જવાનું બીડું ઝડપ્યું અને કેટલાક સાધુઓ સાથે અનેક દુઃખ વેઠતા સવન ૧૯૫૬ના અક્ષય તૃતીયા-વૈશાખ સુદિ ૩-ને દિવસે તેઓએ મનારસ-કાશીમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં જૈન સાધુઓ માટે નહોતું કોઈ ઉત્તરનાનું ધ્યાન કે રહેવાની જગ્યા, ત્યાં જૈનોને કોઈ ઓળખતું પણ નહતું પણ મદારાજશ્રીએ અનેક રીતે મહેનત કરી, ત્યાં એક નાની પાઠશાળા-“શ્રીધરોવિજય જૈન ખનારસ પાઠશાળા,” અને “શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય જૈન પુસ્તકાલય,” સ્થાપ્યા, અને તે વખતના કાશી નરેશને પણ જૈન ધર્મનો ઉપદેશ આપી તેમની પ્રીતિ સપાદન કરી એ બાદ તેઓશ્રી બગાળ અને બીહારના અનેક ગામોમાં ફર્યા અને અનેક જ્ઞાન ખાતા સ્થાપી, મવત ૧૯૬૪માં પાછા ખનારસ પધાર્યા અને ત્યાંની પાઠશાળાનો ઉદ્ધાર કર્યો. આ વખતથી એ પાઠશાળા તરફ અન્ય જગ્યાની વિદ્વાનોનું ધ્યાન સારી રીતે ખેંચાયું, અને તેઓને એક સલાહ શ્રી કાશી નરેશના પ્રમુખપણા નીચે મવત ૧૯૬૪ ના આવણ વદિ ૧૪ ને દિવસે તેમને “જૈનાચાર્ય શાસ્ત્ર વિશારદ”નું પદ અર્પણ કર્યું.

ત્યાર પછીથી તેમની વિહારની અને જ્ઞાન ખતાઓ સ્થાપવાની,

અનેક પુસ્તકો ઉપાવવાની, મથમાળાઓ ચાલુ કરવાની, માદિત્ય પરિ-
ત્ત્વ બરવાની, અને અનેક પાઠ્યાત્મ તેમજ પૂર્વના વિદ્વાનેને જનધર્મ
તરફ ખેંચવાની તવારીખ લખી લખાણુ કે એટલુ જ કહેવુ પુરતુ યજ્ઞ
પાઠો કે તેઓએ સૂરિ પદ મેળવ્યા બાદ યાનટુદિના અનેક કામો કર્યા
હતા. હરનસિખિત પ્રાચીન પુસ્તકોના બહારો ખોલાવી તેમાંના અનેક
પુસ્તકો 'શ્રી યશોવિજયજી મથમાલા' મારફતે પ્રગટ કર્યા હતા અને તેમની
વિદ્વાતા ખૂબ જાહેર થતા અનેક યુરોપિયનો તેમના તરફ ખેંચાઈને તેમની
મુલાકાત લેવા આવવા લાગ્યા હતા. તેમણે ઉપાડે માથે પગે ચાલીને છેક
અલાહાબાદ, પાંચાપુરી રાજગૃહિ, સમેતસિખર વિગેરેની મુલાકાત લીધી
હતી, અને કેટલાક રાજ્ય મહારાજાઓને પણ ઉપદેશ આપ્યો હતો.
તેમના ઉવચ્ચના દિવસોમાં તેઓ ત્રણેક વર્ષો પર મુબઈ પધાર્યા હતા.
ન્યા ગ્રંથ બાદપદ શુદ્ધિ ૧૪ ને દિવસે એણે લગભગ ૫૪ વર્ષની વયે
તેઓએ પોતાના શરીરનો ત્યાગ કર્યો હતો.

સ્વર્મર્ય આચાર્ય સાથે મહાન પાશ્ચાત્ય ધર્મોબ્યાસીઓ જેવા કે
ગ્રોફેસર હરમન યાકોબી, લોયમેન હોરનલ, ગેરિનો, હરટલ, ટેસીટોરી
વિગેરે અનેક વિદ્વાનો એક થા બીજી રીતે સબધમા આવ્યા હતા. કેટલાકો
તો તેમની સાથે ચાલુ પત્ર વ્યવહાર રાખતા, કેટલાક તેમની પાસે ખાસ
સીખવા અને ખુલાસા મેળવવા આવતા અને તેમના યાનથી ચકિત
થઈ જનધર્મ વિષે જે અનેક કિવદલિઓ ખોળી રીતે મનાતી હતી,
તે વિષે ખરી બીના જાણી મતોષ દર્શાવતા. તેમની પાસે એ યુરોપીયન
વિદ્વાનો ઉપાશ્રવના અધ્યયનમાં પણ રાત દિવસ બેસતા અને ધર્મોવાપ
કરતા તેમની સાથે ગુફામાં જઈ જઈ ચૂતિઓના દર્શન કરી, તે ઉપ
રના લેખો ઉકેલવામાં સામેલ થતા. તેમના હિન્દી અથવા ગુજરાતી
બાબ્બાનોમાં હાજરી આપતા તેમની સાથે પગે ચાલીને વિદાર કરતા.
તેમની પાસે રહીને જન સાધુઓના આચાર વિચાર તપાસી તેનું અવ
લોકન લખતા.

હવે આ જ્ઞાન આપનાર વિરલો ચાલી ગયો છે: અને તેમના મરણ-
 મુખ્યે તેમની મુલાકાત લેનાર જે છેલ્લો યુરોપીયન વિદ્વાન હતો તે
 પ્રોફેસર સિલ્વન લેવી હતો, જે ખાસ ચિવપૂરી જમને તેમના શ્રવનની
 છેલ્લી ધડીએ દરમિયાન મળ્યો હતો. તેમનું જૈન આમમોનું, સંસ્કૃતનું,
 પાલીનું, માગધીનું અને પ્રાકૃત, ગુજરાતીનું જ્ઞાન અદ્ભૂત હતું અને
 પ્રોફેસર હરદલે એ જ્ઞાનનું જે પાન કહ્યું હતું તેના પરિણામે તે પ્રોફે-
 સર કેટલાંક જુના ગુજરાતી પુસ્તકો બહાર પાડનાર છે. તેમની વિદ્વાતા
 જાણી તેમના શ્રવન વૃત્તાંતો ઘણાક યુરોપીયન વિદ્વાનોએ, ઉગ્રેશ, ફ્રેંચ,
 જર્મન અને ઇટાલિયન ભાષામાં લખ્યાં છે. તેઓ બેંગાલની એથીયાદીક
 સોસાયટીના એસોસીએટ મેમ્બર અને જર્મન તથા ઇટાલીની ઓરીએટેક્સ
 સોસાયટીના ઓનરરી મેમ્બર હતા. તેઓ અનેક શાસોના પારંગત, અનેક
 ગ્રંથોના કર્તા અને જ્ઞાન ખાતાઓના સ્થાપક અને જૈનતત્ત્વ જ્ઞાનને
 જગતમાં પ્રસાર કરવા માટે પદ્ધતિસર જગીરથ પ્રયત્ન કરનાર જૈન સુધારક
 સાધુ હતા. જૈન તત્ત્વ જ્ઞાન પરનો તેમનો પ્રેમ અપૂર્વ હતો અને છેલ્લી
 ધડી સુધી “ વીર! વીર! ” બોલતા જ કાળ ધર્મ પામ્યા હતા. તેઓએ
 અનેક વિદ્વાનોની ખાત્રી કરી આપી હતી કે જૈનધર્મ એ એક
 સ્વતંત્ર અને પ્રાચીન ધર્મ છે અને તેના તત્ત્વો બહુ જ યોગ્ય ખરા

મહાત્મા વિજયધર્મસૂરિજી

(લેખક—સાકરચંદ માણેકચંદ ઘડીઆળી, મુબાઈ)

આચાર્યશ્રી વિજયસૂરિને જન્મ કાઠિયાવાડમાં આવેલા મહુવા ગામમાં શામવચ્છાના કુટુંબમાં સ. ૧૬૨૪ માં થયો હતો. તેઓ યાત્રી વાંદા શ્રીમાળી વણિકે દત્તા અને તેમનું અમલ નામ મૂલચંદ હતા.

સૌ બાળકોનો બાદગાળ એવ-કુદમાજ અને રમતમાંજ વ્યતીત થાય છે. પરંતુ મૂળચંદની એવ-કુદ અને રમતમાં કેક વિશેષતા હતી અને તે વિશેષતા એ કે દશ વર્ષની ઉંમર સુધી પિતાએ રકુલમાં એસાદી બાળાવવાની અનેક કોશીશ કરવા છતાં મૂળચંદે અક્ષરજ્ઞાન ન કયું તે નજ કયું તેમજ વેપાર ધંધામાં પણ ચિત્ત ચોટયુ નહીં. અને શુતનો છંદ લાગ્યો.

વૈરાગ્ય એ મૃદત્યાગનો-સંસારત્યાગનો મુખ્ય હેતુ છે. પણ વૈરાગ્ય વૈરાગ્યમાં ફરક છે કોઈને થાય છે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય તો કોઈને થાય છે દુષ્કર્મગર્ભિત વૈરાગ્ય મૂળચંદના મૃદત્યાગમાં જો વૈરાગ્ય હતો તે દુષ્કર્મગર્ભિત વૈરાગ્ય હતો. જુગારમાં ખુબ દારી ખેડા, પિતા અને વડીન બાઈ તરફથી તિરસ્કાર થયો આ બધું થતા મસારનો સ્વાર્થ મમળ્યો, એટલે જ એક પાર કરનાર મહાત્માની શોધ કરવા લાગ્યા ભાવનગરમાં એક મહાન યોગીશ્વર મહાત્મા શ્રી વૃદ્ધિચંદ મહારાજ પાસે પહોંચ્યા અને યોગશુદ્ધિ વર્ષની ઉંમરે સ. ૧૬૪૩ના જ્યેષ્ઠ વદી પના દિવસે ભાવનગરમાંજ દીક્ષા ગ્રહણ કરી દશે મૂળચંદ મટી તેઓ મુનિ ધર્મ-વિજય બન્યા.

સાઓમાં મુરબંધિતનું અપૂર્વ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. " મુર

લક્ષિતથી—ગુરુમેનાથી પાપાણુ પારમ મને છે. લોહુ કચન બને છે.” આ વાતની મત્ત્યતાનુ જે ક્રોધને જવનત ઉત્તરણુ જેવુ હોય તો તે મુનિ શ્રી ધર્મવિજયજી છે. તેઓ દુનિયાના અદ્વિતીય વિદ્વાનોમાંના એક પ્રસિદ્ધ આચાર્ય બન્યા એ માત્ર ગુરુલક્ષિતથી તેમની ખ્યાલાવસ્થાના મહુ પરિચિત સહયોગી ભારતનગરવાળા શેઠ કુવરજી આણુદજી મહુર્મ મહાત્માશ્રીના સ્વર્ગવામની નોધ લખતા પોતાના ‘જૈનધર્મ’ પ્રકાશ ‘ના આશ્વિન માસના અક્રમા લખે છે

“ એક ત્રિસ તેમના ડેરાગાદિ ગુણથી પ્રમન્ન થઇને મુક મહારાજે આશિષ આપી હતી કે ‘ જ બેટા, અબ્બામ કર, તુ જૈનધર્મને મોટો નેતા થઇશ ’ આ આશિષ અક્ષરશ રૂળી છે. ”

વળી ગુરુ કૃપાનુજ આ રૂઝ છે કે એક રખતના મુનિ ધર્મવિજયજી, પોતાની વિદ્વતાથી દુનિયાને મુગ્ધ કરી રાજ મહારાજાઓને પ્રતિ બોધી મશી જેવા ક્ષેત્રમાં દુનિયાના મહાન વિદ્વાનોદ્વારા નામદાર કાશી નરેશના દ્વારે શાસ્ત્રવિતારદ જૈનાચાર્ય ‘નુ મહાન પદ મેળવવા ભાગ્યશાળી થઇ શક્યા

સાધુ માત્રનુ કર્તવ્ય દેશદેશાતરોમાં વિવિધ જનતાને ઉપદેશ આપવો અને સાહિત્ય સેના કરવી એ બે સિવાય ત્રોણુ કોઇ નથી અને હોઇ પણ ન શકે આચાર્ય વિજયધર્મશ્રીએ પોતાના આ મે કર્તવ્યોને સંપૂર્ણ રીતે અદા કર્યા છે એ તેમના જીવનનુ અનલેક્કન કરનાર કોઇ પણ સહકર્મ જોઇ શકશે સ. ૧૯૪ ની સાલથી તેમણે સાધુના પ્રથમ કર્તવ્યનુ પાલન કરવુ આરબુ હતુ. સાધુના ધર્મ પ્રમાણે હમેતા પગે ચાલીનેજ મુસાફરી કરનારી હોવા છતાં અને લિક્ષા માટે ચોક્કસ નિયમો પાળવાના હોવા છતાં તે મજાન કષ્ટોની મામે થઇને પણ તેમણે ગુજરાત, કાઠીઆવાડ, મારવાડ, મેવાડ, માનવા ઉત્તરદિગ્દશાન, મગધ, મગાલ અને દક્ષિણ ખાનદેશ વિગેરે લગલગ તમામ દેશોમાં મુસાફરી કરી મુક્યા છે. તેમનો વિદાર તપાસતા એમ કહેવુ અનુચિત નહીજ લેખાય કે

સાહિત્ય સેવા

જેનોમાં સાહિત્ય પ્રચારનું સૌથી ઉંચામાં ઉંચું માન જે કામને ઘટવું હોય તો તે વિજયધર્મસૂરિજીને ઘટે છે. આચાર્યશ્રીએ કાશીજીમાં સૌથી પહેલાં ૧૫-૧૭ વર્ષ પર 'યશોવિજય પાઠશાળા'ની સાથે 'યશો-વિજય ગ્રંથમાળા' શરૂ કરી, જેમાં અત્યાર સુધીમાં લગભગ એક સો જેટલા ગ્રંથો પ્રકાશિત થઈ ચુક્યા છે.

આચાર્યશ્રીએ ગ્રંથ પ્રકાશન કાર્યમાં બીજાઓની મારફત મંકુચિત આશય નહોતો રાખ્યો. તેઓ તે ગ્રંથોનો શાલ જૈન વિદ્વાનો જ નહીં પરંતુ જૈનેતર વિદ્વાનો પણ લે, એને મારે છુટે હાથે વિદ્વાનોને તે ગ્રંથો બેટમાં આપતા અને મોકલાવતા. ઈંગ્લેન્ડ, જર્મની, ઇટલી, અમેરિકા, ફ્રાન્સ અને એવા બીજા દેશોમાં જૈન સાહિત્યના અનેક અભ્યાસીઓ બહાર પડ્યા છે, એના કારણમાં આચાર્યશ્રીની આ ઉદારતા મુખ્ય છે.

આચાર્યશ્રીએ જેમ પ્રાચીન ગ્રંથો બહાર પાડવાનું કામ આરંભ્યું હતું, તેમ યુજરાતી, હિંદી અને સંસ્કૃત ભાષામાં સ્વયં ગ્રંથો લખી તેની ફજરો નક્કો છપાવરાવી તેનો પ્રચાર કરવાનું કામ પણ તેમણે છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી આરંભ્યું હતું. જેને લીધે તેઓ અત્યાર સુધીમાં લગભગ બધા મળીને ૧૫-૧૬ ગ્રંથો લખી શક્યા હતા. જેમાંના લગભગ બારેક ગ્રંથો પ્રકાશિત થયા છે અને બીજા અપ્રસિદ્ધ છે. આચાર્યશ્રીની લેખનશૈલી, ભાષાનું માધુર્ય, દલીલોની સચોટતા અને તે ગ્રંથોની ઉપયોગીતા એટલી બધી છે કે જેને લીધે તેમના એક એક ગ્રંથની બધે ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓ નીકળી ચુકી છે. તેમની વિદ્વતા અને માહિત્ય સેવાની પ્રસિદ્ધિનું જ એ પરિણામ છે કે સૂરિજીને કલકત્તા એસીયાટીક સોસાયટી ઓફ બેંગાલના એસોસીએટ મેમ્બર, તેમ ઇટલીની એસીઆટીક સોસાયટીએ અને જર્મન ઓરિએન્ટલ સોસાયટીએ પોત-

પોતાની એમાયલીઓના ઓનરરી મેમ્બર બનાવ્યા હતા સુરિશ્ચએ બનાવેલા અને સરોધિત કરેલા પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો આદતા છે " ધર્મદેશના " " જ્ઞેન તત્ત્વ દિગ્દર્શન " " જ્ઞેન શિક્ષા દિગ્દર્શન " " પુરુષાય દિગ્દર્શન " " શૃદ્ધ્યધર્મ " " ઉદ્વિય પગજ્ય દિગ્દર્શન " " આત્મે તતિ દિગ્દર્શન ", " ઐતિહાસિક રામ સમ્રાટ ભાગ ૧, ૨, ૩ ', ' જ્ઞેન તત્ત્વચાનમ્ " " દેવદ્રવ્ય સબધી મારા વિચારો ', ઐતિહાસિક તીર્થમાળા મસદ " " રમાયુ પરિકાષા " વગેરે આ મિત્રાય મહુમ મદાત્માશીના બનાવેલ બીજા કેટલાક ગ્રંથો અપ્રસિદ્ધ પણ ૩

પાશ્ચાત્ય દેશામાં પ્રસિદ્ધિ

આચાર્ય વિજયધર્મસુરિશ્ચએ પોતાની વિદ્વત્તાથી આ દેશના વિદ્વાનોમાં જ્યાં પચાતિ નથી મેળવી પરંતુ ઇંગ્લંડ, જર્મની, ઈટલી, ફ્રાન્સ, અમેરીકા અને આવા બીજા દેશોના વિદ્વાનોમાં અભૂતપૂર્વ પચાતિ મેળવી હતી બરુકે છટાનીઅન વિદ્વાન ડૉક્ટર એન પી ગ્રેસીટોરી અને સુપ્રસિદ્ધ ફ્રેન્ચ વિદ્વાન સીલ્વન લેવીના કથન પ્રમાણે કહીએ તો આચાર્ય વિજયધર્મસુરિશ્ચને આ દેશના વિદ્વાનો જેટલા ઓળખી શક્યા છે, તેના કરતા પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો વધારે ઓળખી શક્યા છે અને તેનું જ એ પરિણામ છે કે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોમાંના એક બે નહીં, પરંતુ સખ્યાબંધ વિદ્વાનો, આચાર્ય વિજયધર્મસુરિશ્ચએ તેમના અભ્યાસના કરેલી સહાયતા બદલ અત કરણ પૂર્વક અદશાન માને છે તેઓમાંના કેટલાકોએ તો પોતપોતાની ભાષામાં આચાર્યશ્રીના જીવનચરિત્રો લખીને પણ પ્રકટ કર્યા છે જેમ ડૉક્ટર એલોની પ્રીનીપીએ છટાલીઅન ભાષામાં અને ડૉ ગેરીનોએ ફ્રેન્ચ ભાષામાં લખ્યા છે.

વળી હાલમાં જ આવનઅરના જાનજી મી અરહેગર જમશેદજી સુના

વાલાએ અગ્રેજીમાં લખેલું એક મોટું જીવનચરિત્ર કેમ્બ્રિજ યુનીવર્સિટી પ્રેસ તરફથી છપાઈને બહાર પડ્યું છે

આ ઉપરાંત ડૉક્ટર એલ પી ટેસીટોનોએ અગ્રેજીમાં લખેલું જીવનચરિત્ર તો પ્રસિદ્ધ જ ■ તે મિત્રાય જર્મન વિદ્વાન ડૉ હર્ટલ, આવતા વર્ષમાં 'લીપ્ઝિક'ના મળનારી પદાર્થ નિશાનીઓની ક્રોમેમમાં "વિજયધર્મસૂરિ અને તેમના ગ્રંથો" એ વિષય ઉપર ખાસ એક નિમિષ વાચનાર છે

તેઓ જ્યાં જ્યાં વિચરતા, ત્યાં ત્યાં જ્ઞાનપ્રચારના માધનોને ખાસ ઉપદેશ આપતા. કાશીની ઉપર્યુકત પાઠશાળા ઉપરાંત પાલીતાણાનું યશોવિજય ગુરુકુળ, મુબઇનું વીરતરંગ પ્રકાશક મંડળ, મહુવાનું યશોવૃદ્ધિ બાલાશ્રમ, લોન્ડોની જૈન બોર્ડિંગ, એ આદર્શભૂત સંસ્થાઓ તેમનાજ ઉપદેશનું પરિણામ છે આવી રીતે મારવાડ, મેવાડ વીગેરેમાં નાની નાની અનેક પાઠશાળાઓ સ્થાપન કરાવી એ તે જુદી

વળી જ્ઞાનપ્રચારને માટે જેમ તેમણે પાઠશાળાઓ, બાલાશ્રમો અને બોર્ડિંગો સ્થાપન કરાવ્યા છે, તેવીજ રીતે ઠેકાણે ઠેકાણે લાયબ્રેરીઓ પણ સ્થાપન કરાવી છે. તેમની યાનાબિરુચિતા અને ઉદારતાનું એ જવલત ઉદાહરણ છે કે પોતાના ખાનગી પુસ્તકોનો એક વિશાળ ભંડાર, જેમાં હજારો હસ્તલિખિત પુસ્તકો અને હજારો છાપેલ તમામ જાતના પુસ્તકોનો સમાવેશ થઈ જાય છે, તે જગતના લોકોને માટે પબ્લીક લાયબ્રેરી તરીકે ખુલ્લો મુકવાની વ્યવસ્થા કરી મયા છે

દેશ કાળ સમજવાની શક્તિ

જૈનધર્મનું મહાન સૂત્ર "દ્રવ્ય સ્થેત્ર કાળ ભાવને ઓળખો" એ બતાવે છે કે ધર્મનાં બ્યાખ્યાનો આપો, અને ગ્રંથો લખો, આગમોના

પારમાત્મા કહેવડાવે, પરંતુ દેશકાળ ઝોળખવાની શક્તિ નથી, તે તે માન અને વ્યાખ્યાન ધૂળ ઉપર લીપણ બરાબર છે. મહાત્મા વિજયધર્મસૂરિ-જીએ પોતાનો પ્રકટ જગત ઉપર નાખ્યો, તેમણે વિદ્વાનોને આજી નાખ્યા, અને તેઓ જૈન ગુરુ છતાં જગત તેમને પોતાના ગુરુ માનવું, એ એમના સમય ઝોળખવાના ગુણનેજ આભારી છે. બાવનગરની પ્રજાની એક વિરાટ સભામાં એક જૈન ગૃહસ્થ આચાર્ય મહારાજશ્રીનો ઉપકાર માનતાં જ્યાં એમ બોલ્યા કે- ‘ અમારા ગુરુ ‘ ત્યાં તત્કાળ સભાએ તેમને અટકાવ્યા અને પોકાર કરીને કહ્યું; ‘ ‘ અમારા ગુરુ ‘ નહીં પરંતુ ‘ આપણા ગુરુ ‘ કહેા ” તેમના આ ગુણનુંજ એ પરિણામ હતું કે જે વખતે જૈનસાધુઓ ઉપાશયના ખુણામાં પાટ ઉપર બેસીનેજ વ્યાખ્યાન વાંચવામાં પોતાનું મહત્ત્વ અને ગૌરવ સમજી રહ્યા હતા, એટલુંજ નહીં પરંતુ જાહેર વ્યાખ્યાન આપવામાં મહાત્ પાપ અને ધર્મનો નાશ સમજતા હતા, તે વખતે આ બહાદુર નરે બહાર પડી જાહેર વ્યાખ્યાનો આપવાની પહેલ કરી અને પોતાના ઉપર ચતા અમલ આક્રોષે સદા કયાં, આજે તેજ પાપ સમજનારા અને ધર્મનો નાશ સમજનારા સાધુઓ આવ્યો આદિ રવવ જાહેર વ્યાખ્યાનો આપી રહ્યા છે. તેમની એ ઉદાર વૃત્તિએ-તેમની સમયસૂચકતાએ એટલાથીજ તેમને નથી અટકાવ્યા. મહાવીરના સિદ્ધાંતની ઉદાર બાવનાને અશિતાઈ કરવા તેમણે વધારે પ્રેરણા કરી.

તેઓશ્રી આમ છડેચોક રાજદરબારોમાં જવા લાગ્યા હતા અને તેમને ઉપદેશ આપતા હતા. કેમકે તેમનું માનવું હતું કે “ એક લાખ મનુષ્યોને ઉપદેશ આપવામાં સમાયલો છે, તે એક રાજા અથવા રાજ્યાધિકારીને આપવામાં સમાયલો છે ” અને એવા લાલની ખાતર પોતાને ગમે ત્યાં પણ જવું પડે, તો તેમાં ધર્મની કે પોતાની માનદાનિ નહીં પરંતુ ગૌરવજ રહેલું સમજતા અને એ માર્ગે એમણે અનેક રાજયોમાંની જીવહિંસા અટકાવી છે, ને તેવાજ અનિષ્ટો ટાળ્યાં છે. આચાર્યશ્રીના પાસે આવેલો કોઇપણ ધર્મ કે સમાજનો મનુષ્ય સંતુષ્ટ થયા વિના ગયો નથી. તેમની ઉપદેશ પદ્ધતિ પણ સમયસૂચકતાથી પરિપૂર્ણ રહેતી. સ્વધર્મની દૃઢતા સાથે પરધર્મ સહિષ્ણુતા પણ તેમનામાં ભારે હતી. તેમનો ખાસ સિદ્ધાંત હતો કે “અધર્મનું ખંડન કરવા કરતાં સદ્ધર્મનું પ્રતિપાદન કરવું, એજ વધારે શ્રેષ્ઠ છે. ” “અસત્યનો તિરસ્કાર કરવા કરતાં સત્યનું સ્વામત-સત્યનો સત્કાર વધારે શ્રેષ્ઠ છે.” “દુર્જનને નિંદવા કરતાં સન્નજનનું સ્વરૂપ પ્રકાશવું એ ઉત્તમ છે.” તેમના ઉપદેશ આ સિદ્ધાંતોને આધારે ચાલતો. અને તેથી ગમે તેવો વિરોધી પણ સંતોષ પામીને જતો. એક ખીજનું ખંડન કરવામાં આનંદ માનનારાઓએ વિજયધર્મસૂરિના આ સિદ્ધાંત ઉપર ધ્યાન આપવું જોઇએ. હા; કોઇ વિના કારણે તેમના ધર્મ કે સિદ્ધાંતો ઉપર આક્ષેપો કરવું તો તેનો યુક્તિપૂર્વક જવાબ આપવામાં તેઓ કદી પાછા ન હતા.

આચાર્યશ્રીનાં ઉપરનાં તમામ કાર્યો જેતાં તેમનું મનોબળ, તેમની નીડરતા, તેમનો શાસનપ્રેમ અને તેમની કાર્યદક્ષતા—એ બધું જેતાં એમ કહેવું સગારે ખોટું નથી કે મહાત્મા વિજયધર્મસૂરિ, એક સામાન્ય આચાર્ય કે સામાન્ય વ્યક્તિ નહીં, પરંતુ આ વીસમીસદીમાં જનસમાજમાં નવયુગનો પ્રવર્તાવનાર એક મહાન પ્રવર્તક નર હતો. જેણે જૈન આચાર્યોને,

જૈન સાધુઓને અને જૈનસમાજને પોતાના જીવન ઉપરથી અનેક પાઠો શીખવ્યા, જેણે જૈનશાસન દીપાવ્યું, જેણે જૈન અને હિંદુઓના વૈમનસ્યને બંન્ધુ તેટલું દીલું કરી નાખ્યું, અને જેણે જૈનધર્મ એ બૌદ્ધધર્મની શાખા નહીં, પરંતુ પ્રાચીન અને પવિત્ર સ્વતંત્ર ધર્મ છે, એવી છાપ વિદ્વાનોના હૃદય પરોપર સુવર્ણાક્ષરે કાતરાવી એ મહાનુ નરને વીસમી સદીનો નવયુગ પ્રવર્તક કહેવામાં કેન્દ્ર અભુગત નથી.

‘ ગુજરાત ’ માસિકના ૧૬૭૮ નાં
કાર્તિકમાસના અકમળી

પ્રકરણ ૧૧ મું

પાશ્ચાત્ય પત્રોની નોંધો.

અલ્લેશેન્ડી દેલ્લરેલિજીઓની-સ્થાન રોમ

(૪૮લી બાપામાંથી)

નવીન ભારતના સૌથી મોટા પુરુષોમાંના એક સ્વર્ગવાસી થયા છે. કામથી ભરેલું અને આરામ રહિત જીવન પૂરું કરીને આ પુણ્ય જૈના-ચાર્ય, એવી શાશ્વત શાંતિમાં દાખલ થયા છે, કે જે શાંતિને ઉત્તમ લેક્ષિ પ્રાપ્ત કરે છે, એમ ધર્મગ્રંથો દહે છે. તેઓ પોતાની પાછળ એવી સ્મરણીય નિશાનીઓ મૂકી ગયા છે કે જે નિશાનીઓ ક્યારે પણ નષ્ટ થાય તેમ નથી. તે નિશાનીઓ આ છે. (૧) જેઓને તેઓ વધારે આદરતા હતા, એવા શિષ્યોમાં ઘણી સુંદર બાવનાઓ. (૨) જૈનધર્મ સંબંધી લખેલા વિવિધ પ્રકારના ગ્રંથો. અને (૩) જૈનસમાજમાં એમના વ્યક્તિત્વની પાડેલી પ્રભાવશાળી અસર કે જે જૈનસમાજમાં તેમના અવસાનથી હારે ખોટ પડેલી માનવામાં આવે છે, શ્રીછંદ્રવિજય ઉપાધ્યાય, કે જેઓ એમના મુખ્ય શિષ્ય અને પટ્ટધર છે, તેમણે મને નિમ્નલિખિત શબ્દોથી આ દુઃખદાયક સમાચાર મોકલ્યા હતા.

" ૫ મી સપ્ટેમ્બર મંગળવારે રસ્વારે સાડાજી વાગે મારા પૂજનીય ગુરુમહારાજ શ્રીવિજયધર્મસરિ સંપૂર્ણ શાંતિપૂર્વક આ અસાર સંસારથી નીકળી ગયા છે. કુદરતનો વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ જણાય છે કે મૃત્યુ, એ આશ્ચર્યજનક વસ્તુ નથી. કારણકે તે એક સ્વાભાવિક વસ્તુ છે જ્યારે જીવન એ વિકૃતિ છે. અને તેટલા માટે આપણે પણ એક વખત તે માર્ગે અવરથ જવાનું છે. જો કે એમનું પૌદ્ગલિક ચતીર અદરશ થયું છે, છતાં આપણને એ વિશ્વાસ છે કે તેઓ તેમની કીર્તિ અને તેમણે

કરેલાં કાર્યરૂપે વિવિધમાનજ છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ દરેકમાં વિવિધમાન રહેશે, અને આપણાં સેવાનાં કાર્યોમાં પ્રોત્સાહન આપતાં રહેશે. એ કહેવાની જરૂરી છે કે સાદિત્યના ક્ષેત્રમાં તેમણે જે સેવાઓ કરી છે, તે ધણી મોટી છે અને અમે લોકો તેનો હઝારમો ભાગ પંચ દરવાને સમર્થ નથી છતાં તેઓની યાદગીરીથી અને વધારે કામ કરવામાં ઉત્સાહ આવશે. "

મને પણ એમજ લાગે છે કે સ્વર્ગસ્થને માન આપવાનું સારામાં સારું કાર્ય એ છે કે, તેમણે જે કામો પ્રારંભ્યાં હતાં, તે કામો ઉત્તમાદથી આગળ વધારવાં. વિજયધર્મસૂરિજી ખરેખર એક પયગમ્બર હતા; પરંતુ તે પક્ષપાત અને ઝનુન રહિત પેગમ્બર હતા. એમણે પોતાની આખી જિંદગી ઉત્સાહપૂર્વક જૈનધર્મના પ્રચારને માટે સમર્પણ કરી હતી. તેનાજ પરિણામે જે દેશોમાં જૈનધર્મનો પ્રચાર નહિં હતો. ત્યાં પણ જૈનધર્મનો પ્રચાર થયો હતો. આ પ્રચાર કાર્ય તેઓ એક આદર્શભૂત પ્રસન્નતા અને નિષ્પક્ષપાતતા પૂર્વક કરતા હતા. તેઓ ક્યારે પણ

તેઓ એવાં અમૂલ્ય સાધનો મૂકતા હતા, કે જે સાધનો પૂરાં પાડવામાં ખીજા કેટલાકે જેનો ધણો સંકેત ધરાવતા હતા. આ ઉપરાન્ત તેમણે એક ગ્રંથમાળા પણ સ્થાપિત કરી હતી કે જેમાં છપાયેલા ગ્રંથો, અત્યંત ઉદારતાપૂર્વક વિદ્વાનો, વિદ્વાન સંસ્થાઓ અને પુસ્તકાલયો ઉપર મોકલાવતા હતા. આ ગ્રંથમાળાનું નામ ‘યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા’ છે, કે જેમાં તત્ત્વજ્ઞાન, કાવ્ય, કથા, વ્યાકરણ, ઇત્યાદિ વિષયોના ગ્રંથો જનહર કરવામાં આવ્યા છે. આ બધું સમ્પાદકીય કામ અત્યંત બારીકાપથી કરવામાં આવ્યું છે. અને એ એટલું મહત્વનું છે કે ગરિનો અને એલોનિક્સિસી જેવા ખાસ વિદ્વાનોએ તે સંબંધી ઉત્તમ-પ્રસિદ્ધ માસિકામાં ખાસ નિબંધો લખ્યા છે.

અને વળી વિજયધર્મસૂરિજી એક મહા વિદ્વાન અને તત્ત્વવેત્તા હતા. સંસ્કૃત અને હિંદી ગુજરાતીમાં જે ગ્રંથો જુદા જુદા વિષયો સંબંધી અને જુદી જુદી શૈલીમાં તેમણે લખ્યા છે તે મોટી સંખ્યામાં છે. એમાંના કેટલાકમાં તત્ત્વજ્ઞાનનું વર્ણન છે; કેટલાકમાં સૂત્રોનો અર્થ છે; કેટલાકમાં પોતાના વિચારો જનહર કર્યા છે, અને કેટલાકમાં જૈનશાસ્ત્રનું છે, તે સંબંધી હકીકત સ્પષ્ટ કરી છે. આ ગ્રંથોમાંના મુખ્ય મુખ્ય ખ્યાન જેવાંનાં આ છે: અર્હસાદિગ્દર્શન, વ્રહ્મચર્યદિગ્દર્શન, દ્વિચર્યપરાજયદિગ્દર્શન, જૈનશિક્ષાદિગ્દર્શન અને જૈનતત્ત્વદિગ્દર્શન, કે જેમાં તેઓએ બહુ સ્પષ્ટ અને રસપૂર્વક આખા જૈન સિદ્ધાન્તનો મારાશ બતાવ્યો છે. તેઓએ પણ હેમચંદ્રાચાર્યે રચેલા યોગશાસ્ત્રનું મ પાઠન કર્યું છે, કે જે ‘બિખ્લિઓ થેકા ઇન્ડિયા’માં જનહરમાં આવ્યું છે. વિદ્વાન તરીકે આવ્યાર્ષજીએ કરેલા કામ ઉપરાન્ત તેમણે તેમના ધર્મના પ્રચારને માટે આવ્યાર્ષકારક કામ પણ કર્યું છે. પોતાના લક્ષ્ય પ્રમાણે કામ કરતા તેઓ જરા પણ ચાક્યા વિના તેઓ ગામેગામ

વિચરતા હતા, ઉપદેશ આપતા, ચર્ચાઓ કરતા, શિક્ષા અને ધાર્મિક પ્રચારની સંસ્થાઓ ખોલતા, પરોપકારી સંસ્થાઓ સ્થાપિત કરતા, માસિકો વિગેરેનું મહાપાલન કરતા, અને એક યોગ્ય સિધ્ધમણુને ભેગો કરીને તેમને એમનું કામ યોગ્ય રીતે પૂરૂં કરવા માટે તૈયાર કરતા હતા.

વિજયધર્મસૂરિજીના અવસાનથી જૈનસમાજને એક મોટી ખોટ પડી છે કે જેના સીધી ઉચ્ચ કોટિના ગુરુઓમાંના તેઓ એક હતા એટલું જ નહિ, પરંતુ આ અવસાનથી ભારતીય મળપતાના તે સમસ્ત અભ્યાસીઓને પણ ધણુ કુખ યાય છે, કે જેઓ હમેશા તેમની માર્ગ મદદ અને ઉત્તમાદ મેળવતા હતા, અને જેમને આ આધુનિકયુગની પ્રવૃત્તિમાં એમનું પવિત્ર વ્યક્તિત્વ હમેશા પૂજનીય રહ્યું હતું અને જેને માટે એમને આ દેશ આદરણીય મનાતો હતો.

લેખક—૭ હુચ્ચી

૨

..પરંતુ જૈનીક્રમ આ શતાબ્દિની શરૂઆત સુધી જીવનરહિત હતો, ત્યાર પછી મહાવીર અને જુદીની પાસે મૂકવા લાયક એવા વિજયધર્મસૂરિ નામના એક સુધારક દ્વારા જૈનધર્મમાં જાગૃતિ આવી.

‘ ધી નીચર ઇસ્ટ-
નામનું અગ્રેજ પેપર

૩

ખાસ કરીને આ છેલ્લા વર્ષોમાં હિંદુસ્થાનમાં એક વાસ્તવિક જાગૃતિ અભ્યાસ, નીતિ અને ધર્મના ક્ષેત્રમાં ચર ચઢ છે, કે જેના કારણમાં ખાસ કરીને વિજયધર્મસૂરિની અસર અને કેરેક્ટર એ બે છે.

“ ધી ગ્લેસજો હેરફડ ’
નામનું અગ્રેજ પેપર

તા. ૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨ ના દિવસે ગ્વાલીયર સ્ટેટમાં આવેલ શિવપુરી ગામમાં જૈનધર્મના એક પૂજનીય નેતા સ્વર્ગવાસી થયા છે. એમનું જીવનચરિત્ર હિંદુસ્થાનના જૂના સંસ્કારો અને નવીનયુગના કેટલાક સંસ્કારોના મિશ્રણરૂપી એક આલ્પરૂપ છે. ઇ. સ. ૧૮૬૮ માં કાઠિયાવાડમાં આવેલા મહુવા ગામમાં જન્મ્યા. એવા મૂલચંદ નામના યુવક, પહેલાં પોતાના માબાપને પોતાના પ્રમાણે વર્તન અને જુગારના વ્યસનથી નિરાશ કરતા હતા. પછી ૧૯ વર્ષની ઉંમરમાં ઇ. સ. ૧૮૮૭ માં એમને અકસ્માત્ વૈરાગ્ય થયો, અને ‘ધર્મવિજય’ એ સાધુનામથી તેમણે દીક્ષા લીધી. સારપછી વિચરતા એવા યોગીનું જીવન બનાવ્યું. પોતાના શિષ્યોની સાથે ગામેગામ વિચરતાં જિજ્ઞાસુઓનાં રોજાને ઉપદેશ સંભળાવે, એવા સાધુ થયા. ખાસ કરીને ‘ધર્મવિજય’, પોતાનાં વ્યાખ્યાનો જૈનો અર્થાત્ વ્યાપારી કોમની આગળ કરતા હતા, કે જેઓ ધર્મના પ્રચારને માટે હમેશાં ખર્ચ કરવાને તૈયાર રહેતા. તેઓની વચ્ચે ધર્મવિજયજીને ઉપદેશ સંભળ થયો. જે ઓર્થોડોક્સ હિંદુઓનું કેન્દ્રસ્થાન છે, એવા બનારસમાં, એમની સરળતા તેમજ મધ્યસ્થતા દ્વારા આકર્ષિતો ભયંકર દ્વેષ-ભાવ મટાડીને તેઓએ ત્યાં ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં ‘યશોવિજય જૈનપાઠશાળા’ નામની એક કોલેજ, ‘હેમચંદ્રાચાર્ય જૈનપુસ્તકાલય’ નામની એક લાયબ્રેરી અને એક પશુશાળા સ્થાપિત કરી. આગરામાં, ત્યાંના એક પૈમાદાર વ્યાપારીએ આપેલા દ્રવ્યથી તેઓએ એક પુસ્તકાલય અને ક્રી ડવાખાનું ખોલાવ્યું. કાઠિયાવાડમાં આવેલા પાલીતાણામાં તેઓએ યશોવિજય જૈનગુરૂકુળ નામની એક કેળવણીની સંસ્થા સ્થાપન કરી. આખરે જૈનધર્મનો ફેલાવો અને અભ્યાસ કરાવવા માટે તેઓએ મુંબઈમાં વીરતત્વપ્રકાશકમંડળ નામની એક સંસ્થા ખોલી. ધર્મવિજય એમના ધર્મના એક પ્રભાવશાળી ઉપદેશક હતા, એટલું નહિ, પરન્તુ તેઓ જીંચી

કારીના એક વિદ્વાન પણ હતા, કે જેઓએ સાહિત્યની મેવામાં હેમચન્દ્ર ચાર્યે બનાવેલા યોગશાસ્ત્રના એડિશનદ્વારા (કે જે ૧૯૦૭ માં સ મા બિબ્લોથેકા ઇન્ડિયામાં પ્રસ્ટ થયું હતું) અને ખાસ કરીને મસ્કુન તથા પ્રાકૃતમાં લખેલ જૈનગ્રંથોના એડીશનોદ્વારા કે જે યથોચિત્તે જૈનગ્રંથમાજાના નામથી પ્રસિદ્ધ છે, ઉત્તમ કામ કર્યું છે

પોતાની દયાળુ અને સબ્ધ પ્રકૃતિદ્વારા, તેમજ પોતાની મરજતા અને ઉદારતાદ્વારા, ધર્મવિજયજીએ સર્વ સાધારણનો પ્રેમ અને માન પ્રાપ્ત કર્યા હતા પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોની સાથે પ્રેમપૂર્વક તેઓ દમેશા સમુદાય રાખતા હતા, કે જેથી તેઓ બધા એમના અનમાનથી અત્યંત દિલગીર છે

૧૯૨૨

(જુલિયન ધી નિર્કોલ દેમસ્ટ્રેમ ઓરિયા નામના એક ફ્રેન્ચ મામિત્રાથી)

૫

મહા સાધના સપ્ટેમ્બર મહીનામાં ગાલીયર સ્ટેટમાં આવેલા શિવધુની ગામમાં, જેઓએ જેન સાહિત્યની શોધખોળ તથા જૈનધર્મના પુનરુદ્ધાર માટે ઉત્તમ કામ કર્યું છે, એવા જૈનમુનિ વિજયધર્મચરિ સ્વર્ગવાસી થયા છે કાઠિયાવાડમાં આવેલા મહુવા ગામમાં ઈ સ ૧૮૬૮ માં એક ગરીબ વૈશ્ય કુટુંબમાં જન્મેલા યુવાન મૂલચંદને જલદી વૈરાગ્ય થયો હતો તા ૧૨ મી મે ૧૮૮૭ તેઓએ ‘ જૈનમુનિ ’ ની દીક્ષા લીધી હતી આ પ્રસંગે એમને ‘ ધર્મવિજય ’ (ધર્મનો જય) આ નામ મળ્યું હતું એમની ઉત્તમ જીવિતી એઓ જૈનોના ન્હાના પરંતુ ઉત્સાહી મડળમાં, કે જેના અનુયાયીઓ હિંદુસ્થાનના વિવિધ ભાગોમાં આવેલા મ્હોળા વ્યાપારીઓ છે, એક મ્હોળા નેતા અને પ્રભાવશાળી થયા. મૂલચંદેના એડીટર તરીકે, સ્વતંત્ર ગ્રંથો અને નિબંધોના લેખક તરીકે તથા મ્હોળો

અને પુસ્તકાલયોના સ્થાપક તરીકે એમનું નામ મગાના દેશમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે. યુરોપની કેટલીક વિદ્વાનોની મંડળીઓમાં પણ એમને ખાસ માન મળ્યું છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો ઉપર પુસ્તકો અને પ્રતો મોકલીને એમણે જૈન અભ્યાસની ઉત્તતિ માટે ઘણો પ્રયાસ કર્યો છે. તેઓએ શરૂ કરેલ સાહિત્ય સંબંધી કામો, એમના મુખ્ય શિષ્ય અને પટ્ટધર હિંદુવિજય એમની ભાવના પ્રમાણે આગળ ચલાવે છે.

‘ નોથર ઓરિયન્ટ ’

એ નામના જર્મન માસિકમાંથી.

જાન્યુઆરી ૧૯૨૩

લે. હેલ્મુથ ફોન ગ્લામ નં. ૫

૬

સંત અને વિદ્વાન્

એક મહાન્ જૈન નેતાનું અવસાન.

જેમનામાં, જૈનપ્રજાએ એક બાહોશ વ્યક્તિ અને હિંદુસ્થાને સર્વોત્કૃષ્ટ પુણ્યવાન્ પુત્રોમાનો એક પુત્ર ગુમાવેલ છે, તેવા શ્રીવિજયધર્મસૂરિનું પંચાવન વર્ષે અવસાન લંડનમાં મળેલ એક તાર જાહેર કરે છે. તેઓ જૈનધર્મના અને ખામ કરીને હિંદુસ્થાનમાં ચાલુ ધર્મોમાં સર્વથી પ્રાચીન ધર્મના એક આગળ પડતા પ્રકાશક હતા.

તેઓના જીવનના તપોનિષ્ઠ પવિત્રપણાથી અને તેઓની આકૃતિની કાંતિ અને સુજનતાથી શ્રીવિજયધર્મસૂરિએ તેમના સમાજમાં પ્રશસાપાત્ર અસર પાડી હતી. તેમજ કેલવણી ખાતાઓ સ્થાપવામાં અને ગ્રંથો, ચરિત્રો અને વર્તમાનપત્રોને બહાર પાડવામાં તેઓએ જે કામ સાધ્યું હતું, તે કામે તેઓને હિંદુસ્થાન તેમજ દેશાવર બન્નેમાં વધારે બહોળા ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરાવી હતી. સંખ્યાબંધ યુરોપીયન વિદ્વાનોની માથે તેઓને

નારવાર પત્રવહેવાર રહેતો અને તેઓની પ્રતિષ્ઠામાં ઇટાલીની અને જર્મનીની ઓરિયેટલ સોસાયટીઓના માનવતા સભામદ્યણનો મમાવેશ થતો હતો. તેઓની માથે માઢ પરિચયથી જોડાએલા ઇટાલીના એક વિદ્વાન ડૉ. ટેસીટોર્ગીએ " ચાલુ જમાનાનો જૈનસંત " એ ઉપનામથી તે સત્તત્ત્વ જીવનકાલ ઘોડા વર્ષ અગાઉ લખ્યું હતું. અને જૈનસાહિત્ય મળા (જૈન લીટરેચર સોસાયટી) મારફત મી. એ. જી. મુનાવાલાથી એક જીવનચરિત્ર હમણાજ બહાર પાડવામાં આવ્યું છે (કેમ્બ્રીજ ૧૯૨૨) એમ છતાં આના સત્ત અને વિદ્વાનજી જીવન તો વધારે પુષ્કળ નોંધની જરૂર ધરાવે છે.

—લડન ટાઇમ્સ

૭

ગ્વાલીયર રેટ—ઇડિયાના ચિવપુરીમાં વિદ્વાન અને જૈનધર્મની શોધ-ખોળના મદદગાર તરીકે વિશ્વાયતમાં પશ્ચિમ ધણીજ ખ્યાતિ પામેલા સુપ્ર-સિદ્ધ વિજયધર્મચરિત્ર, કે જેઓ જર્મન ઓરિયેટલ સોસાયટીના ઓનરરી મેમ્બર હતા, અને જેમની ઉંમર ૫૬ વર્ષની હતી, તે અર્ગવાસી થયા છે તા. ૩૦ મધ્યેઝર ૧૯૨૨

જર્મનીનું સુપ્રસિદ્ધ પત્ર—
લિંગેશરીશે સ—સેન્ડ્રાસબ્લટ

પ્રકરણ ૧૨ મું

ભારતીય પત્રોની નોંધ

१

जैनाचार्यजीकी विद्वत्ताके विषयमें कुछ लिखना व्यर्थ है । बड़े बड़े विद्वानोंने आपकी प्रशंसा की है । जैन इतिहास और जैनधर्मके लिए आपने जो कुछ किया है, वह चिरस्मरणीय रहेगा । जैनधर्मके सम्बन्धमें भारतीय तथा पाश्चात्य विद्वानोंने आपकी विद्वत्तासे सदैव लाभ उठाया । आपने कितने ही स्थानोंमें पाठशालाओं और विद्यापीठोंकी स्थापना की । काशीकी 'यशोविजय पाठशाला' और बम्बईका 'वीरतत्त्व प्र. मंडल' आपके विद्याप्रेमके स्मारक हैं । आपने अपने एक शिष्यके द्वारा जैन बालन्टीयर कोर (जैन स्वयंसेवकमंडल) की भी स्थापना कराई । आपकी जसी अगाध विद्वत्ता थी, वैसा ही सरल जीवन था । प्रसिद्ध विद्वान् टेसीटोरीने आपके विषयमें यह लिखा है—आचार्यका हृदय विश्वप्रेमसे भरा हुआ था । संसारके प्रत्येक जीवके प्रति उनकी सहायुभूति थी । आप एक सुयोग्य विद्वान् तो थे ही, साथ ही एक आदर्श साधु और सुवक्ता भी थे । इसमें संदेह नहीं कि—धर्माचार्योंमें आपके समान प्रतिभावान् और देश-सेवक साधु कम हुए हैं ।

‘सरस्वती’ आक्टोबर १९२२ का अंक ।

આચાર્યશ્રીના ઉપરનાં તમામ કાર્યો જોતાં તેમનું મનોબળ, તેમની નીડરતા, તેમનો શાસનપ્રેમ અને તેમની કાર્યદક્ષતા—એ બધું જોતાં એમ કહેવું સગારે ખોટું નથી કે—મહાત્મા વિશ્વધર્મસૂરિ, એક સામાન્ય આચાર્ય કે સામાન્ય વ્યક્તિ નહિ, પરંતુ આ વીમળસદીમાં જૈનસમાજમાં નવયુગનો પ્રવર્તાવનાર એક મહાન પ્રવર્તક નર હતો. જેણે જૈન આચાર્યોને, જૈન સાધુઓને અને જૈનસમાજને પોતાના જીવન ઉપરથી અનેક પાઠો શીખવ્યા, જેણે જૈનશાસન દીપાવ્યું, જેણે જૈન અને હિંદુઓના વૈમનસ્યને બંધું તોટણું ઢીપું કરી નાખ્યું, અને જેણે જૈનધર્મ, અને જૌદ્ધ ધર્મની શાખા નહિ, પરંતુ પ્રાચીન અને પવિત્ર સ્વતંત્ર ધર્મ છે, એવી છાપ વિદ્વાનોના હૃદયપટો પર સુવર્ણાક્ષરે ટાંચાવી, એ મહાન નરને વીસમી સદીનો નવયુગ પ્રવર્તક કહેવામાં કેળ અણુગણ નથી.

‘ ગુજરાત ’ના કાર્તિક ૧૯૭૬ના અકમાંથી.

આપકી વિદ્વત્તાકી રુચાતિ યુરોપમેં મી થી । કહું જર્મન, ઇટાલીયન વિદ્વાનોને આપસે જૈનધર્મકી શિક્ષા છી થી । જૈનસાહિત્યકે પ્રચારકે બહે હી પ્રેમી થે ।

જૈનમિત્ર, આશ્વિન વદિ ૮-૨૪૪૮

आप इस अमागे देशके उन रत्नोंमेंसे थे जिनका परिचय इस देशको विलायतके जौहरियों द्वारा हुआ । आपकी विद्वत्ता, साहित्य-सेवा, और प्राचीन शास्त्रोंकी खोजके लिये जनपंडितोंने ही नहीं बल्कि अन्यमतोंके विद्वानोंने आपको 'शास्त्रविशारद' और 'जैनाचार्य' की उपाधिसे मूषित किया था । और यूरोपकी ऐसी दो संस्थाओंने आपको ऑनररी मेम्बर बनाया था, जिनमें भारतवर्षके आप दूसरे मेम्बर थे । और आपके बाद अभी तीसरा मेम्बर बनानेका मान किसी दूसरे हिंदुस्थानीको नहीं दिया गया है । यूरोपके पचासों Oriental Scholars ने आपका लोहा माना है । अभी एक सप्ताह भी नहीं हुआ जब फ्रांसके प्रोफेसर Sylvain Levi एक चेलेकी हैसीयतसे आपके दर्शन करने शिवपुरी पवारे थे । आप शान्ति और प्रेमके अवतार थे । और जो मनुष्य आपके सामने आया, उस पर आपका प्रभाव बिना पड़े नहीं रहा । आपके उठ जानेसे भारतका एक विद्वान् ही नहीं चल बसा, बल्कि मूर्खदलके धुरंधर विद्वानोंमेंसे एक की कमी हो गई ।

‘ जयाजीप्रताप ’ ७ सप्टेम्बर १९२२

२

आचार्यजी केवल साधुही नहीं बल्कि संस्कृत, प्राकृत और मागधीके बड़े पंडित भी थे। पश्चिमीय जगत् पर और हिन्दुओंके मनों पर जैनधर्मका सिका जमानेका सारा श्रेय आचार्यजीको ही है। जेकोबी, हर्ट्ज, न्यूमन और टेसीटोरी जैसे कई पश्चिमीय पंडित आपको अत्यन्त पूज्य मानते थे। और प्रो० सील्वन लेवीने तो अभी मृत्युका एक सप्ताह पूर्वही आपके दर्शन किये थे। आपकी स्थापित की हुई कई संस्थाएँ हैं। पर उनमें काशीकी यशोविजय पाठशाला, मम्बईका वीरतत्त्व प्रकाशक मण्डल, भावनगरकी यशोविजय ग्रन्थमाला, पालीतानेका यशोविजय गुरुकुल और महुवाका यशोवृद्धि बालाश्रम मुख्य हैं। वक्ता, लेखक और इतिहास सशोधककी दृष्टिसे आप बहुत लंबी श्रेणिके पुरुषात्मान थे। आपके अगाध पांडित्यहीके कारण बंगालकी एसियाटिक सुसाइटीने एसोशीएट मेम्बर, तथा जर्मनी एवं इटलीकी ओरोयेटल और एसियाटिक सुसाइटीने आपको अपना ऑनररी मेम्बर बनाया था। आपने प्रायः सारे भारतवर्षकी पैदल यात्रा की थी। आपके धार्मिक और इतिहास संबंधी ग्रंथोंसे आपकी गहरी चिन्ताशीलताका अच्छा पता चल सकता है। इसमें सदेह नहीं कि आप एक उच्च कोटीक विद्वान् थे। और आपके चल बसनेसे विद्याके बल पर पूर्व और पश्चिमको एक सूत्रसे बाधनेवाला भारतीय विद्वान् संसारसे उठ गया है, तथा उस हानिकी पूर्ति होना कठिन है।

ता. २२-९-२२

भा. रा. भालेराव.

‘आज’ बनारस

૬

આચાર્યશ્રીએ જૈનસંસ્કૃતિનો બહુ જીડો અભ્યાસ કરેલો. ટેસીટોરી, સિલ્વન લેવી, હર્ટલ ઇ. વિદ્વાનોએ તેમની વિદ્વતા અને યૌજન્યની ખૂબ પ્રશંસા કરી છે. સંસ્કૃત, પાલી, માગધી છત્યાદિ ભાષાઓ પર એમણે આર કાજૂ મેળવેલો.

૫ મી સપ્ટેમ્બર આમ એવડી અગન્યની તારીખ છે એજ તારીખે નીહર પત્રકાર શ્રીમોતીલાલ ઘોષ કૈલાસવાળી યયા આચાર્યશ્રીએ ૫૫૫ તેજ દિવસે ગ્વાલીયર પાસે ૫૫ મે વર્ષે પોતાનો નશ્વર દેહ તણ અનન્ત અને અભયધામને। માર્ગ સ્વીકાર્યો એવા દેવી પુરુષના આત્માને હમેશાં શાંતિ હોયજ.

‘ તરુણ ગુજરાત ’ ૬. ૧, અંક. ૧

૭

પત્ર છપતે છપતે યહ શોક સમાચાર મિલત હૈં કિ હમારી મૂર્તિપૂજક જૈનસમ્પ્રદાયકે વિદ્વાન્ ધર્મવિજયજીકા આયુષ્ય શિવપુરી રાજ્ય ગ્વાલિયરમેં પૂર્ણ હો ગયા । આપ અપની સમાજમેં એક પ્રસ્રર વિદ્વાન્ ઔર શક્તિશાલી થે । આપને બમ્બઈસે આગરે હસ વર્ષ ચૌમાસા કરનેકે લિયે વિહાર ક્રિયા થા । લેકિન રાસ્તેમેં આપકો રોગને ઘેર લિયા ઔર શિવપુરી આતે આતે આપકે તમાવ શરીર પર સૂઝન આ ગઈ થી, સો આપ આગરે ન આ સકે । આપ એક વિદ્વાન્ થે । આપકે ઉપદેશસે ગત વર્ષ બમ્બઈમેં કર્ડે લાલોં રૂપયોંકા ચંદા ધર્મપ્રચારકે લિયે ઉપદેશક તૈયાર કરનેકો હુઆ થા ।

માદ્રપદ શુ. ૯, ૧૭૭૯

જૈનપપ પ્રદર્શન—આગરા.

શાસ્ત્રવિચારદ-જ્ઞાનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીના સ્વર્ગવાસના સમાચાર મુજબમાં તેમજ દેશના અન્ય જાગમા ફેલાતા ધરતીકપના આચકા જેવા અચકા દેશને લાગ્યો હતો અને મુંબઈ જેવા મોટા શહેરોનાજ નહિ, પણ નાના ગામોમાં પણ જાગરો, મારકીટો વિગેરે બધ રહ્યા હતાં. મુંબઈમાં ધી જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયા, શ્રી વીરચંદ્ર કરમચંદ જૈનલાયબ્રેરીની ઓફીસો, હવેરી જાગર, મોતીનો જાટો, કાપડ મારકીટો, ખાડજાગર, દાણાજાગર, વિગેરે અનેક વેપારના જાગરો બધ રહ્યા હતા અને જ્યાં જ્યાં સાધુ મુનિરાજો જીરજો છે, ત્યાં ત્યાં દેવવદનની ક્રિપા કરવામાં આવી હતી. અમને એ મહાન આચાર્ય સાથે બહુ ધાડો પરિચય ન હતો, પણ જે થોડા સમાગમમાં અમે તે વીર વિદ્વાન સાથે આન્યા હતા, તે હંપરથી અમે એટલું તો જોઈ શક્યા હતા કે તેઓ અસાધારણ વિદ્વાન અને જૈન ધર્મ માટે અસાધારણ ભક્તિ ધરાવનાર શીઘ્રમુદ્ર હતા અને વિદ્વાનોની સોજતમાં તેઓ પોતાનો

૬

જૈન સમાજના સિતારાનો અસ્ત.

અત્યારે સંધની સ્થિતિ એવી તો છિન્ન લિન્ન અને બ્યાધિઅસ્ત છે કે આપણી આ નબળાઈ કહો કે બેદરકારીનો લાભ લઈ જુદા જુદા તીથો અને પવિત્ર સ્થળોની પવિત્રતા સંકેડામણુમાથી પસાર થાય છે, તેવા અણીના વખતે સંપૂર્ણ લાગવગ અને આત્મબળથી કામ કરી રહેલા શાસ્ત્રવિચારક-જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિ એ. એમ. એ. એસ. બી. ગઈ ચૌદશના પ્રભાતમાં ચિવપુરી (સ્ટેટ ગ્વાનીયર) માં કાળધર્મ પામ્યાના કુ.ખદ ખબર નોંધતાં હૃદય કંપે છે.

આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિની છુટી છવાઈ સમાજ સેવા, સાહિત્ય પ્રેમ અને દેશદેશાન્તરમાં તેમના જ્ઞાનની પ્રચરણી પ્રભાવો અનુભવ જે તેમના જીવન ચરિત્રમાં દેખાય છે, તે જોતા એટલું તો કહેવું પડશે કે તેઓ એક અદ્વિતીય પુરુષ હતા અને ખરું કહીએ તો તેમની ખોટ જૈન સમાજને જ નહિ, પણ પાશ્વચાત્ય દેશના જૈન શ્રીશ્રોતોદ્ધરોને પણ પૂરાતાં વખત લાગશે.

હેતુ એ વર્ષ ઉપરના તેઓશ્રીના મુબઈના આગ્રમોમથી તેમની શરીર સંપત્તિ નબળી પડી હતી અને અતે તે પ્રાણહર નિવડી. માંદગીની હેતુથી અવસ્થામાં તેઓશ્રી કેવળ પથારીવશ થયા હતા. અને ખોરાકમાં દિવસોથી નિત્ય માટે લાગ્યેજ દશ તોલા કુધ પચાવી શકતા હતા. તેવા ગંભીર પ્રસંગે પણ બ્યારે તેમના કાને ' લાયખલા, ' અને ' કાક-રોલી ' ના અત્યાચારનો અવાજ મયો, ત્યારે તેના રક્ષણ માટે તાકાદિ પગલાં લેવાને પડકારી ઉઠ્યા અને સિધ્ધ પરિવારાદિ સુશુધા કરનાર વર્ગે રોકવા છતાં ' માર તીર્યંધન ' એ લાવવાને વળગી રહી તેજ વખતે ' લાયખલા ' માટે મુબઈના ગવર્નરને પત્ર લખાવ્યો. તેમજ

કાંકરેલી માટે ઉદયપુરના મદારાણા, કુંવરશ્રી, તથા રાજ્યની મહાસભાના સભ્યો ઉપર તારો તથા પત્રો મોકલી આ અત્યાચાર માટે ગુ-હેમારોને ચોખ્ખું સજા મશે, એવો સંખ્યારો મેળવ્યો અને ત્યારેજ તેઓ જાપોને સૂતા.

આચાર્યશ્રીની અંતિમ ભાવના આપના દેરામરનો પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ કરી 'બનારસ' સ્થિરતા કરવાનો અને ત્યાંની શ્રુતપ્રાય થયેલી પાઠશાળાનો પુનરુદ્ધાર કરવાનો હતો. સમાજના દુર્દૈવે, તે ભાવના પાર પડે, તે પહેલાં તો આપણે આ પ્રભાવક પુરુષને યોષ બેસવા માટે કમનસીબ છીએ. તો પણ એટલી તો આશા રાખીશું કે તેમની અંતિમ ભાવનાને પાર પાડવાને તેમનો સિખ્યસમુદાય તથા શ્રેષ્ઠ વીરચંદ્ર દીપચંદ્ર તેમજ શ્રેષ્ઠ ગોકળભાઈ મૂલચંદના વારસો ઉજ્જવ આપવા દેશે નહિં.

'તીર્થરક્ષણ'ના તેમના છેલ્લા ઉમંગકાને જીવી લેવાને પણ જન સમાજમાંથી સમર્થ નેતાઓ નીકળી આવે, તે હવે જરૂરનું છે. શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર માદારાજની પાટને દીપાવી રહેલો સિખ્યસમુદાય એકદિલીથી ધારે તો તેમની આ તીર્થસેવાની ભાવના માટે ધણું કરી શકે તેમ છે. શ્રીઆણંદસામરસૂરિ પણ તે તરફજ વિચરે છે. એટલે આ સમય એવો અણીનો છે કે જેમ તિલક મદારાજની શબ્દભાવનાને જીતી લેવાને મહાત્મા ગાંધીની સરદારી નીચે વિશાળ સૈન્ય નીકળી પડ્યું, તેમ આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિની શાસનરક્ષાની ભાવનાને જીતવામાં આપણે આપીને આગળ પડતો વર્ગ એકત્રભાવે બહાર નીકળી આવે, તોજ

સ્થળે સમાજનો શ્રીમાન વર્ગ એવું તો અગત્યનું સ્મરણ ક્ષેત્ર વસાવશે કે જેથી મહુમની ઇચ્છાઓ તેજ જગાએ નવી વિભૂતિઓ પકાવીને તેમની દ્વારા પાર પાડી શકીયે.

મહુમનો શિષ્ય સમુદાય બહુ જહોજો અને વિદ્વાન છે. ઉપાધ્યાય શ્રીઈશ્વરવિજયજી, પ્રવર્તક મંગળવિજયજી પંચાસ શ્રીભક્તિવિજયજી, મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજી, ન્યાયતીર્થ મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી, મુનિશ્રી જયન્ત-વિજયજી આદિ શિષ્યમંડળની અત્યાર સુધીની કાર્યવાહી જોતાં તેઓના તરફથી આપણે ઉત્કટ આશા રાખવાને કારણ છે. ડૉ. એલ. પી. ટેસીટારીએ પણ ચોડા વર્ષ અમાઉ આચાર્યશ્રીનું જીવન ચરિત્ર અંગ્રેજીમાં લખતાં જણાવ્યું છે કે-“ તેઓ (આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરિ) હમેશાં જુદિયાળી અને ઉત્સાહયુક્ત શિષ્યોથી સુશીલિત રહે છે. આ શિષ્યોએ તેમની પાસેથી ઉદાર વિચારો અને કાર્યમાં અત્યુત્સાહ મહણ્ય કર્યો છે. પ્રત્યેક કાર્યમાં તેમને હમણાં મદદ કરે છે. અને વિવેકયુદ્ધિ વડે એવું અનુમાન કરવાને આપણને સ્પષ્ટ કારણ મળે છે કે જ્યારે તેમનું અસ્તિત્વ નહિં હોય, ત્યારે તેમના અસંખ્ય શિષ્યો તેમના કાર્યક્રમને ચિરકાલ પર્યન્ત ટકાવી રાખશે. ”

ડૉ. ટેસીટારીની આ ભાવી ગુણગ્રી ખરી પાડવાનો સમય અત્યારે છે. એટલે જૈનસમાજનું આશાનું એક કિરણ અસ્ત થતા રંગાયા જેવું ન થઈ પડે, તેમાંજ ભાવી સમાજની ગોલા છે, એમ સ્પષ્ટ કહેવાની જરૂર ન હોય.

અંતમાં અમે જૈનમમાજના એક સમર્થ નાયકને શુભાવવા માટે અંતઃકરણથી દિલગીર છીએ. અને સહગતની ચિરશાંતિ પ્રચ્છતાં તેમના શિષ્યસમુદાય અને સમાજની ચિંતામાં દિલસોજીપૂર્વક ભાગ લઇએ છીએ.

ભાવનગર

જૈન

તા. ૧૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨.

હિંદના ઋષિનો સંદેશ

(કરાચીવાળા સાધુ દી એક વસવાણીએ કરાચીના સમસ્ત યહે-
રીઓની શોકસભામાં આપેલા બાવણુમાંથી)

હિંદુશાસ્ત્રોમાં આપણે વાંચીએ છીએ કે જેઓ પર ઈશ્વરની કૃપા
થાય છે અને જેઓ ઈશ્વરને યરણે જાય છે, તેઓ વીરપુરુષ થાય છે
વિજયધર્મસૂરિ આવી જનના દેવાઈ હતા હું તેમના દર્શનની તક
ગાંધીજી હતા. પણ અવશુજ જન્યુ એમના વિષે મેં પહેલું તો એક
અંગ્રેજી માસિકમાં વાંચ્યું. ધીમે ધીમે એમના વિષે વધુ માહિતી મેળવી
હું છેવટે એમના તરફ આધ્યાત્મિક રીતે આકર્ષિત થઈ ગયો. પહેલું કારણ તે એ છે કે
તેઓ એક બ્રહ્મચારી હતા જૈનશાસ્ત્રોમાં કશું છે કે સાધુનું
મુખ્ય ધન બ્રહ્મચર્ય છે વિજયધર્મસૂરિ પાસે આ ધન હતું.
બીજું એમની પાસે વિદ્વતાશી ધન હતું એ એક મહાન પંડિત
હતા. ધણી હિંદુઓ અને મુસલમાનો એમને આગખના વિદ્યાને
ધન્યતા એમનામાં વિનય હતો. લોકો સેક્સીસમરીએ કશું છે કે
‘ રાજ્ય પ્રકરણમાં દિમત એ વિજયની ચાવી છે ’ સાધુ અને ઋષિના
વિજયની ચાવી નમ્રતા છે આ જૈન આચાર્ય નમ્ર, વિનયી અને સાદા
હતા. એક સમય પંડિત તરીકે એમણે ધણી ચોપડીઓ લખી હતી.
તેમજ જૈન મંથનાગાના તેઓ સંપાદક હતા. આ મંથનાગાના

ચલે જોઈએ. હિંદને ખર્ચ સ્વરાજ્ય ભોગવવું હોય તો રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિ જનતાની પ્રવૃત્તિ થઈ પડવી જોઈએ ” એક ગ્રામથી બીજે ગામ પગે ભટકીને ધર્મવિજયસૂરિએ પોતાનો સંદેશ પહોંચાડ્યો હતો કેવા પ્રેમ અને માનની લાગણીથી ગામડાઓમાં એમનો મત્કાર થતો ? સોના ચાદીના પુષ્પોની એમના પર વર્ષા થતી આપણે એમના સ્મરણને ક્યાં પુષ્પો નક્કર કરીશું ? એમનું સ્મરણ આપણા જીવનને ઉજાવે અને ઉન્નત કરે એમ આપણે ઇચ્છીશું.

ચોથું, એઓ એક જળરક્ત સંયોજક હતા. જનારસમાં એમણે જૈનકોલેજ ઉઘાડી. કાઠિયાવાડમાં ગુરુકુલ ઓલ્પું. જૈનસાહિત્ય પરિષદ, પુસ્તકાલય તથા મહત્ત્વ દવાખાનાની તેમણે યોજના બંધી. તેઓ આજે આપણી પાસે નથી ચોપન વર્ષની ટૂંક ઉમરે તેઓ આપણને ત્યજે છે. અખડધામના વાસી થવાને તેમણે ભવરણ જોળવ્યું છે.

તેમણે શું શીખવ્યું ■ ? પહેલું, જૈનધર્મની કિમત-જૈનધર્મના ઉદ્ધાર માટે તેઓએ ધણું કર્યું છે. એક હિંદુ તરીકે જૈનધર્મના આધુનિક જીવનમાં મને વધુ શ્રદ્ધા છે. મને ધર્મધામમાં તેમજ બીજા દુનિયાના ધર્મોમાં પણ શ્રદ્ધા છે અસહકાર આદર્શના ફેટલાક અગત્યના પ્રકારને આપણે જૈનધર્મના આચારરૂપ ગણી શકીએ સત્ય, અહિંસા, અને તપસ્યાના સિદ્ધાન્તો આપણે રાષ્ટ્રના રાજ્ય પ્રકરણમાં સક્રિય કરવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ. આ ત્રણ સિદ્ધાન્તો પર જૈનધર્મમાં ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે ‘ અહિંસા મિત્દર્શન ’ નામના ગ્રંથમાં વિજયધર્મ-સૂરિએ અહિંસા ધર્મની ખિલનટ સારી કરી છે અહિંસાતત્ત્વજ્ઞાનનું શિક્ષણ ન્યાં સુધી દેશેને નહિ મળે, ત્યાં સુધી રાષ્ટ્રીય અને આંતર રાષ્ટ્રીય-પ્રશ્નોનું ખર્ચ નિયંત્રણ અશક્ય છે જનતા માટે માનની લાગણી સિવાય ખરી સ્વતંત્રતા હોઈ શકે નહિ અને વિશ્વ માટે પૂજ્યભાવ એ અહિંસા છે. પરબળ, સુદ્ધ વિચારે દુનિયાના પ્રશ્નનું

નિરાકરણ નહિં કરે. તેથી તો સવાલ વધુ શુંયમાં પડશે. જેમ અગ્નિથી અગ્નિ હોયવાનો નથી. તેમ અનિષ્ટથી અનિષ્ટ જુસાવું નથી.

ત્રીજું—ધર્મોમાં અસ્પર્શ મિત્રભાવ. બનારસના મહારાજ સમક્ષ ખુલાસો કરતાં વિજયધર્મસૂત્રિએ બતાવ્યું હતું કે જૈનધર્મ હિંદુ ધર્મ જેવોજ છે. જુદી જુદી જાતિના તથા કોમોના માણસો સાથે એમને મિત્રતા હતી. જુદા જુદા દેશો અને ધર્મો વચ્ચે બંધુભાવનો શું વખત નથી?

ઉદારચરિત દાદીવાળા આ મનુષ્ય પર ઈશ્વરની કૃપા ઉતરો હતી. ગરીબના છોકરાથી માંડીને તેઓ મહાન ધર્મોપદેશક થવા પામ્યા. તેઓ કોઈ સાળામાં બાપવા નહોતા. તેમ તેઓએ કોઈ ઉપાધી મેળવી નહોતી, પણ તેઓને બનારસના હિંદુ પંડિતોએ પ્રશ્ન થઈને 'શાસ્ત્ર વિચારદ આચાર્ય' નો ઇત્કાળ એનાયત કર્યો હતો. ન્હાનપણમાં ખરાબ ચરિત્રવાળા માણસોનો એમને સહવાસ થયો, અને તેઓ જુગાર રમતાં શીખ્યા. પણ જુગારી આખરે મહાત્મા થયો. એક દિવસ જુગારમાં મૂળચંદ હાર્યો. સંસારની અસારતા પર નેમણે પ્રબળ વિચાર કર્યો. તે દિવસના જુગારે તેમને માટે ઈશ્વરની કૃપાના દ્વાર ખોલ્યાં. તેણે અખૂટ આંસુ સાર્યાં. સહરે છોડવાનો અને શૂરની શોધ કરવાનો તેમણે ઠરાવ કર્યો. એકાદ શૂર એમને મળી આવ્યા. તેઓ ધર્મશાસ્ત્ર શીખ્યા. એક મહાન સાધુ પંડિત થયા. એમની જીવન વાર્તા આપણને આશાનો સંદેશ મોકલે છે, કારણ કે જે શક્તિઓનો એમણે વિકાસ કર્યો, તે આપણામાંના દરેક જણમાં સુપ્ત પણે છે. આપણે જાગૃત થઈએ અને હૃદય ઈશ્વરને સમર્પણ કરીએ એટલીજ વાર છે. જનતાને માટે હિંદુ શું ધારે છે, એ જાણીએ એટલીજ વાર છે. આપણે હિંદી દુઃખ ઈશ્વરને ચરણે ધરીએ. પોતા તરફ સાચા ચક્ષુએ, તો પૂર્વમાં સૂર્યનો ઉદય થાય છે, તેમ હિંદોના પુનઃ ઉદય થશે.

શાસ્ત્રવિશારદ-જેનાચાર્ય મુનિશ્રી વિજયધર્મસૂરિ

ચાતુ જમાનામાં જૈનધર્મનો પુનરુદ્ધાર કરવા ને તેમાં મુખ્યવસ્થા આણવાને અને જૈનસાહિત્યને પ્રસિદ્ધિમાં આણવાને શાસ્ત્રવિશારદ-મુનિ-મહારાજ શ્રીવિજયધર્મસૂરિ જોડેલો પરિશ્રમ અન્ય કોઈએ ભાગ્યેજ ઉઠાવ્યો હશે. બનારસ, એ હિંદુ ધર્મનું મુખ્ય ધામ લેખાય છે, જ્યાં જૈનધર્મ પ્રતિ જોઈએ તેવો આદર કે અનુકૂળતા ન હોવા છતાં અનેક પ્રકારની વિટંબણાઓ અને મુશ્કેલીઓ દૂર કરી તેઓ ખુદ બનારસમાં પોતાના પ્રભાવ અને જ્ઞાનથી જૈનધર્મની પ્રતિષ્ઠા જમાવી શક્યા હતા. અને યશોવિજય પાઠશાળાની સ્થાપના કરવા રૂતેહમંદ નીવડ્યા હતા. તેમના જ્ઞાનની એવી સુંદર છાપ ત્યાં પાડી હતી કે તેમની વિદ્વત્તાથી અને કાર્યથી પ્રસન્ન થઈ વિદ્વદ્વર્ગે તેમને 'શાસ્ત્રવિશારદ'ની ઉપાધિથી આશીર્વાદ કર્યો હતા. કેવા સંજોગોમાં તે બનારસમાં જઈ વસ્યા, અને ત્યાં અડંગો નાખ્યો, તેની હકીકત જો કોઈ જાણે તો તેની ખાતરી થાય, કે તેઓ ખરેખર એક અવતારી પુરુષ હોવા જોઈએ.

તેમનું જીવન વૃત્તાન્ત પણ એક અદ્ભુત કદાણી રૂપ છે, તે આપણને અન્ય મહાન પુરુષોના જીવન ચરિત્રોનું જ્ઞાન કરાવે છે. છેક ૧૯ મા વર્ષ સુધી તેમણે તેમનું જીવન તદ્દન સ્વચ્છંદ રીતે રખડવામાં ગાળ્યું હતું અને જુગારનો જુરો જઈ તેમને લાગ્યો હતો. એક વખત જુગારમાં ભારે નુકસાન થયું. તે પછી તરત એમના જીવનમાં મહાન પરિવર્તન થયું. પોતાના વર્તનથી એમને ઝાણિ ઉપજી અને તેઓ ધરબાર તજી દઇ બાવનગર નાસી ગયા. ત્યાં મુનિશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીના ઉપદેશથી તેમના જીવન પર ભારે અસર થઈ. અને તેમનું મન દીક્ષા

સેવા પ્રેરાયુ. પણ ગુરુએ મા બાપની સમતિ વિના દીક્ષા આપવા ના પાડો. જેથી તે પાછા મહુવા જઈ મા બાપની રજા લઈ આવ્યા. અને ત્યાર બાદ દીક્ષા લઈ ધર્મવિજય નામ ધારણ કર્યું. પોતે કોઈ પ્રમાણની કેવલણી લીધી નહોતી અને તેમની શુદ્ધિ પણ મદ ભાસતી પરંતુ તે ગુરુ સેવા એટલી શ્રદ્ધા અને ભાવથી કરતા કે, ગુરુ શ્રીવૃદ્ધિ-ચદ્રજી તેમના પર સદા મગ્નુષ્ટ રહેતા અને તેમણેજ તેમના અભ્યાસ માટે વ્યવસ્થા કરી પ્રતિક્રમણને જે પાઠ કરતાં અન્ય વિદ્યાર્થીને બે દિવસ સાથ, તે માટે તેમને મહીને થતો, છતાં દૂક મુક્તગ. ગુરુકૃપાથી તેમનું જ્ઞાન-અભ્યાસ બહુ આગળ વધી ગયા અને શાસ્ત્રના વિષયમાં પારંગતતા પ્રાપ્ત થઈ ન્યાયના વિષયમાં તો તેમને કાણુ અમાધારણુ હતો. વળી ઉપદેશ કરવાની તેમની શક્તિ પ્રભાવવાળી અને અસંખ્યારૂ જણાઈ જેથી સન્ ૧૮૬૩ માં શ્રી વૃદ્ધિચદ્રજી નિર્વાણુ પામતા તેમના મર્થને મોને તેમને શિર આવી પડ્યો અને ખરેખર તેમણે તે કાર્ય દીપાવ્યું.

પણ તેમના જીવનનું ખરું મર્થ તો જૈનસાહિત્યનું મશોધન અને પ્રતિષ્ઠિતું છે યજ્ઞવલ્ક્ય પાઠશાળા સ્થાપી તેમણે જૈનશાસ્ત્રના અભ્યાસને માગ સરન કરી આપ્યો અને યજ્ઞવલ્ક્ય મથમાંજ નરી શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ એડીટ કરી જૈન સાહિત્ય વિદ્વાનો મમક્ષ રણુ કર્યું, જે સર્વત્ર પ્રચલિત પામ્યું છે વળી પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને જૈન સાહિત્યના મશોધન અને અભ્યાસ માટે પૂરતી મદદ અને મગવડ કરી આપી, એક પ્રકારનું સ્વત્વ મર્થ તેમણે કર્યું, જેની કદર પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ મુક્તાકંઠે કરી છે.

આપણે આમળ જોયું તેમ માત્ર સ્વાશ્રયથી તેઓ આગળ વધ્યા હતા અને શાસ્ત્રોના અભ્યાસમાં એટલા છોડા ઉતરેલા હતા કે જે કોઈ તેમના મર્થે જુએ, તેમને તેમના માટે પૂજ્યભાવ અને માનની લાગણી

ઉદ્ભવ્યા વગર રહે નહિ. ગયા માસમાજ જર્મન વિદ્વાન હુટ્લ પાસે તૈયાર કરાવેલા ત્રણ અંગ્રેજી ચોપાનીયાં (૧) જૈનશ્વેતામ્બર સાહિત્ય, (૨) પચોપાખ્યાન વાર્તિક-જૂની ગુજરાતી ગણનો નમૂનો (૩) ભરતકલાત્રિશિકા, અમને મળ્યાં હતાં અને તે પ્રસિદ્ધિનું કાર્ય મુનિશ્રી વિજયધર્મસૂરિજીની સહાયતા વિના બન્યું ન હોત. નવીન પાશ્ચાત્ય વિવેચન પદ્ધતિથી તેઓ પરિચિત હતા અને કેટલાક મંડળોએ તે તેમને માનદસભ્ય નીમી માન આપ્યું હતું પણ જૈન કામ પર પણ તેમનો કાશુ અને લાગવગ બહોળાં હતાં અને એક ચિખ્ખમંડળ ઉજી કરી તેમણે પોતાનું સમાજસેવાનું કાર્ય બહુ વ્યાગળ વધાર્યું છે. તેમના નિર્વાણથી જૈન કામે એક મહાન આચાર્ય અને વિદ્વાન વર્ગે એક પ્રતિભાશાળી આચાર્ય અને શાની પુરૂષ ગુમાવ્યો છે જે ખોટ પુરાતા વિચલ થશે.

તેમનું એક વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર-આશ્ચર્ય-સાધુ-મુનિ વિદ્યાવિજયજીએ લખ્યું છે. તેમજ પ્રતાપીયન વિદ્વાન એવ. પી ટેસીટોરીએ એક ન્હાનો લેખ લખેલો, જેનો અનુવાદ રા. હરિલાલ શિવધામે કરી બહાર પાડ્યો છે. હાલમાં મિ. મુનાવાળાએ નામના એક પારસી વિદ્વાને તેમનું જીવનચરિત્ર અંગ્રેજીમાં આવેખ્યું છે, જે બહુતા કેમ્બ્રીજ યુનિવર્સિટી પ્રેસ તરફથી બહાર પડ્યું છે. એ ત્રણે પુસ્તકો જિજ્ઞાસુએ જોવા જેવાં છે.

‘ સુદ્ધિપ્રકાશ ’ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨

આ મહાપુરૂષના અવસાનથી માત્ર જૈનસંઘનેજ નહિ, પણ આખા હિંદુસ્થાનને મહાન હાનિ થઈ છે એમની અપૂર્વ વિદ્વતાની સાથે અસાધારણ ઉદારવૃત્તિની મિલવટ થતાં જૈનપ્રવૃત્તિઓમાં એમણે અનન્ય

અળ આપ્યું છે એટલું જ નહિ પણ, પૂર્વ અને પશ્ચિમની ઘટી વિચારની આપ સેર્મા એમણે મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. અબણ, તોફાની મૂળીઆર્મા આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિની પદવી પ્રાપ્ત કરનાર આ પ્રતિ-ભાષાગી ચારિત્ર્યવાન વ્યક્તિનું કાર્યક્ષેત્ર ધણુ વિશાળ અને એમની કૃતિઓ અનેક રૂપા હોવાથી તેમજ તેમનું ચારિત્ર્ય બોધપ્રદ અને મનન યોગ્ય હોવાથી એને કેક વિસ્તારપૂર્વક આલેખવાની અમારી ઇચ્છા છે

‘ યુજગત ’ (માસિક) આગ્રિવ ૧૯૭૮ નો અંક

૧૩

જંનાચાર્ય શ્રીમાન્ વિજયધર્મસૂરિ મહારાજનો સ્વર્ગવાસ

આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિ મહારાજ ધણુ લાંબા સમય ધયા બીનારી ભોજવી થયા ભાગરવા સુ. ૧૪ મ ગળવારના રોજ ચિવપુરી (ગ્વાલીયર) ગામમા મમાધિપૂર્વક સ્વર્ગવાસ પામ્યા છે

તેઓશ્રી પ્રાન સ્મરણીય શ્રીવૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજના વિદ્વાન્ સિધ્ધ હતા તેઓશ્રીએ સ ૧૯૪૩ ની સાલમા હીક્ષા અને ૧૯૫૪ ની સાલમા સુન્નિપદ લીધુ હતુ તેઓશ્રી હૃદયના ભદ્રિક અને મીતનમાર હતા બનારસ પાઠશાળાનો જન્મ આપી પોતે વિદ્વાતા મેળવવા સાથે બીજા કેન્દ્રલાક જૈન મુનિરાજે તથા બધુઓને વિદ્વાન્ બનાવ્યા હતા જૈનકોમ સિવાય ઇતરદર્શનના વિદ્વાનોના જેમ ધર્મને નિમિત્તે પરિચિત થયા હતા તેમ કેટલાક પાશ્ચાત્ય દેશના વિદ્વાનોના પણ પોતાની વિદ્વાતાથી પ્રસિદ્ધ અને પરિચિત થતા જૈનદેશનની કેટલેક અશે માહેની પણ આપી હતી

શ્રીયશોવિજય જૈનમંથમાળા-સંસ્થાનો જન્મ આપી અનેક મંથે લખી જૈનસાહિત્યની સેવા પણ કરી હતી જૈનધર્મના ઉપદેશક તેમજ પ્રમિદ્ધ વક્તા પણ હતા. આવા એક વિદ્વાન્ આચાર્ય મહારાજ (મુનિરાજ) ના સ્વર્ગવાસથી જૈનકોમને ખરેખર એક ધર્મશૂરની ખોટ પડી છે. આ સભા પણ તે માટે પોતાની અત્યંત દિલગીરી બહેર કરે છે, તેઓશ્રીના પવિત્ર આત્માને અખંડ અનંત શાંતિ યાચો તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

‘આત્માનંદપ્રકાશ’ ૧૯૭૮ ના આસોનો અંક.

૧૪

શ્રી વિજયધર્મશ્રીનો અત્યંત ખેદકારક સ્વર્ગવાસ

શ્રીમાન્ મુનિરાજ શ્રી શ્રદ્ધિચંદ્ર મહારાજના શિષ્ય શ્રી વિજયધર્મ-શ્રીએ બાદપદ સુદિ ૧૪ મગજવારની મવાગના ફાા કલાકે શિવપુરી નામના ગ્વાલીયર પાસેના વિમાળ ગામમા લાંબા વખતની માદગી ભોગવીને સ્વર્ગવાસ કર્યો છે. એમનો અભાવ ચવાથી જૈનવર્ગમાં એ ખબર ફેલાતા સર્વત્ર અત્યંત દિલગીરી રિસ્તરી છે જૈનસમુદાયમાંજ નહિ, પણ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પણ તેમની ન પુરાય તેવી ખામી પડી છે. શ્રી શ્રદ્ધિચંદ્ર મહારાજનો શિષ્યવર્ગ જ બહોળે ભાગે બહુ નામાકિત નીવડેલ છે; તેમા આ મહારાજશ્રીએ તો શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરે પ્રાધ્યાત્મ પ્રદેશમાં જૈનધર્મ સંબધી ગાન ફેલાવવા માટે વાવેલા બીજને અત્યંત પક્ષવિત કરેલ છે અત્યારે એ પ્રદેશમાં ધણા યુરોપીયન વિદ્વાનો જૈનધર્મ સંબધી શીલોસોદ્ધના બળુનારા તેમજ છ-છક બન્યા છે. અને તે પ્રદેશમા અત્રેજી બાપામાં પણ કેટલુ ચે જૈન તત્ત્વજ્ઞાન ફેલાવ્યું છે. એ સઘળો આ મહારાજશ્રીનો જ પ્રતાપ છે.

એ મહારાજશ્રી શ્રદ્ધચણામા મહુવા ચહેરના નિવાસી હતા.

સ. ૧૯૨૪ માં શામલચંદ્રના પ્રમિદ્ધ કુટુંબમાં એમનો જન્મ થયો હતો. મગધમાં પાંચા તારે દીક્ષા પર્વાવ ૩૫ વર્ષનો અને વય ૫૫ વર્ષનું હતું મહુવાથી બારનગર આવતાં શાન્તમૂર્તિ શ્રીવૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજનો પ્રસંગ થયો તેમના ઉપદેશથી તેમને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો અને પોતાના કુટુંબની રાજ મેળવીને સ. ૧૯૪૭ ના વૈશાખ વદિ ૫ મે બાવનગરમાં એ ગુરૂ મહારાજના કાથે તેઓએ ચારિત્ર મદલ્ય કંઈ હતું. ચારિત્ર મદલ્ય કંઈ પછી ગુરૂ મહારાજની વૈયાવચ્ચમાં અદર્શિય તત્પર રહ્યા હતા કારણ કે ગુરૂઓનું ચરીર વધારે નરમ રહેતું હતું એક દિવસ તેમના વૈયાવચ્ચાદિ ગુણથી પ્રસન્ન થઈને ગુરૂ મહારાજે આશીષ આપી હતી

“ જા બેટા ’ અભ્યાસ કર, તું જૈનધર્મનો મોટો નેતા થઈશ ” આ આશીષ અક્ષરશઃ ણી છે

ગુરૂમહારાજ સ. ૧૯૪૬ માં સ્વર્ગવાસી થયા બાદ એમણે વિહાર શરૂ કર્યો હતો અને અભ્યાસ પણ વધારવા માંડ્યો હતો મનારાસ જેવા જૈનનું નામ પણ નહિ સદન કરનારા ક્ષેત્રમાં એમણેજ સ. ૧૯૫૮ માં ‘શ્રીવૈશીવિજયજી જૈ. પાઠશાળા’ સ્થાપી, એટલું જ નહિ પણ શૈઠ વીરચંદ્રભાઈ દીપચંદ તથા શૈઠ ગોકળભાઈ મૂળચંદની સહાયથી ખરીદાયેલી અંગ્રેજીકોઠીવાળા મકાનમાં જૈનધર્મની કોઠી સ્થાપન કરી

એ પાઠશાળામાં અભ્યાસ કરીને ધણું વિદ્વાનો બહાર પડ્યા છે. અને જૈનશામનની ઉન્નતિ કરનારા નીવડ્યા છે.

વિહારાન્કમાં એમણે સાસનહિત માટે ધણું કષ્ટ સદન કંઈ છે પુણ્યબળથી અને જ્ઞાનબળથી યુરોપીયન પ્રભમાં ધણું માન મેળવ્યું છે. ધણું તદ્દેશીય વિદ્વાનો એઓ સાહેબની યુનાકાત સેવા આવી ગયેલ છે. દેશી રાજ મહારાજાઓમાં કાશી નરેશાદિ ધણું રાજાઓનો પણ પ્રેમ મેળવ્યો છે ધાર્મિકકાર્યોના સંબંધમાં એઓ સાહેબને અત્યંત લાગણી

હતી. છેલ્લા છેલ્લા ભાગ્યલાની જમીનને અંગે અને કાંકરોડીમાં થયેલા તોફાનને અંગે પણ એઓ સહજ પ્રયાસ કરવામાં ચૂક્યા નહોતા.

એમનો સિધ્ધપરિવાર પણ આગળ વધેલો છે. ઉપાધ્યાય શ્રી ઇદવિજયજી, પંચાસ ભક્તિવિજયજી, પ્રવર્તક મંગલવિજયજી, ન્યાયતીર્થ ન્યાયાવિજયજી અને મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી તે ખામ બદાર પડેલા છે. આશા છે કે એઓ ગુરુમહારાજના પગલે ચાલી એકમંપથી વર્તી શાસનહિતમાં તત્પર રહેશે, ને સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં બનતો ફાળો આપ્યા કરશે.

બનારસ પાઠશાળાને પાછી જાગૃત કરવાનો પ્રયત્ન મહારાજશ્રીએ એાણ સારજ કરેલો છે. પ્રવર્તકજી વિગેરેને ત્યાં મોકલ્યા છે. એ પાઠશાળા પાછી જાગૃત થાય, અને નવા વિદ્વાનો ઉત્પન્ન કરે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. અમે એ શુભ પ્રયાસની ફતેહ ઇચ્છીએ છીએ.

મહારાજશ્રીની શુદ્ધિ છેવટ સુધી બહુ સારી રહી હતી કાળધર્મ 'પર્યા બાદ રાજ્ય તરફના તેમજ શ્રી સંધ તરફના મોટા સન્માન સાથે અગ્નિમંસ્કારાદિ ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. તેમના અગ્નિમંસ્કારના સ્થાનકે રાજ્ય તરફથી તરતમાંજ વિશાલ જમીન બહીસ આપવામાં આવેલી હોવાથી ત્યાં મહારાજશ્રીના સ્મરણાર્થે સ્તૂપાદિ કરવામાં આવશે.

મહારાજશ્રીનું અવમાન થયાના તારદ્વારા બપોર ફેલાતા અનેક સ્થાને દિલગીરીના ઢૂંચો થયા છે. ઉપરાંત અનેક શુભ કાર્યો નેમના ગ્રેય નિમિત્તે કરવામાં આવ્યા છે. બાવનગરમાં પણ અઠાઈમહોત્સવ કરવામાં આવ્યો છે. અને મનુષ્યો તથા પશુઓને અનુકંપાદાન આપવામાં આવ્યું છે. અન્યત્ર પણ તેવા શુભ પ્રસંગો બન્યા છે તેના બપોર તથા મહારાજશ્રીનું સંક્ષિપ્ત જન્મચરિત્ર 'જૈન' પત્રમાં પ્રકટ થયેલ છે. તે વાંચવાની ભલામણ કરી એ મહાત્માના આત્માને ચાંતિ મળે, એમ ઇચ્છી આ દુક નોંધ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે

‘ જૈનધર્મ પ્રકાશ ’ મ. ૧૯૭૮ નો આશ્વિન અંક.

જૈન આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિનું અવસાન.

જૈનસંઘ અને શાસનની તેઓએ બળવેલી ઉત્તમોત્તમ સેવાઓ.

અનેક શાઓના પારંગત, અનેક મંથોના કર્તા, એક એકથી વધુ ઉપયોગી એવી અનેક શુભ સંસ્થાઓના સ્થાપક, જૈનદર્શનના અપૂર્વ અને વૈજ્ઞાનિક તત્ત્વો તરફ દિગ્દુરધાનનાજ નહિ, પણ યુરોપ અને અમેરિકાના વિદ્વાનોમાં જિજ્ઞાસા પેદા કરનાર અને તૃપ્ત કરનાર, જૈનસંઘની હાજતો સમજનાર, અને તે દૂર કરવા સંગીન અને અસરકારક માર્ગો શોધનાર, જૈનતત્ત્વોનો જગતમાં ફેલાવો કરવા માટે ભગીરથ અને પદ્મતિસર પરિશ્રમ સેવનાર, સત્યની ખાતર અને સિદ્ધાન્તની ખાતર ગમે તેવા સાધુઓની કે ખુદ જૈનકોમની કે દુનિયાની પણ પરવા નહિ કરનાર, સંઘનહારની ભક્ષીમ રૂઢીનો બલવાળુ વિરોધી, જૈનશાસનનો રક્ષક, જૈનસંઘનો ઉદ્ધારક, છેક છેલ્લા સ્વાસોચ્છવાસ સુધી પણ જૈનકોમ અને જૈનધર્મની ઉન્નતિ માટે રટણ કરનાર શાસ્ત્રવિચારક મહાન જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયધર્મસૂરિના મરણથી જૈનોમાં અત્યંત દિલગીરી ફેલાય છે. જૈનસંઘ પર આજે આફતોનો તો ભયે એક વરસાદ વરસી રહ્યો છે. અને આવા એક અતિ ખારિક અને કરોડકડીના મુરકેલ વખતે આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ જેવા એક અતિ સમર્થ સુપ્રસિદ્ધ આચાર્યના અવસાનથી આ આફતોમાં ઔર વધારો થયો છે. જૈનસંઘને આવા ખારિક પ્રસંગે આવા નીડર અને લાભવગવાળા સમર્થ આચાર્યની સેવાઓ શુભાવવાનું બાગ્યેજ પરવડી શકે તેમ છે. આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિનું અવસાન જૈનકોમ માટે તો ખરેખર એક અસાધારણ આફત સમાન છે. એમાં તો કાષ્ઠપણ શક નથી કે, આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિએ, આખા હિંદમાંજ નહિ, પણ સમસ્ત કેળવણી દુનિયામાં જે પ્રતિષ્ઠા અને યોગે સંપાદન કર્યો

છે, તે તેમની અને તેમના વિદ્વાન્ શિષ્યોની વિદ્વતા, વ્યવસ્થિત કાર્યપદ્ધતિનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન, સાધનોનો જમાવટ કરવાની શક્તિ, ધાર્મિક સંદિગ્ધતા, અદ્વિતીયશાસનધર્મ, અને અસાધારણ નિઃસ્વર્તાનેજ આભારી છે. જૈનકામના આ મહાન્ આચાર્યની વિદ્વતા પર ઇટાલીયન, જર્મન અને અંગ્રેજ વિદ્વાનોએ ગોથા આકરીત કરી રહ્યા હતા. આખા યુરોપમાં જે મહાન્ સૌધક વિદ્વાન્ મંડળીયો છે, તેમાંની " ઓરિયન્ટલ સોસાયટી ઓફ ઇટાલી. " " ફ્રાંસ ઓરીયન્ટલ સોસાયટી ઓફ બેંગાલ, " " સોસાયટી ફોર ઓરિયન્ટલ સ્ટડીઝ ઓફ આયરલેન્ડ. " " ફ્રાંસ ઓરીયન્ટલ સોસાયટી ઓફ ગ્રેટબ્રિટન " વિગેરે મહાન્ અને જમદગ્ધિયાત સંસ્થાઓએ આ મહાન્ જૈનધર્મશુરને ઓનરરી ફેલો અને એસોશીએટ તરીકેનું માન આપ્યું છે કે જે માન જૈનધર્મ શુરઓમાંથી બીજા કોઈ પણ ધર્મશુર કે વિદ્વાન્ મેળવી શક્યા નથી. એટલુંજ નહિ પણ આપું અપૂર્વ માન આખા દિગ્દર્શ પણ થોડાકેજ વિદ્વાનો ધરાવે છે. ' જૈનધર્મ ' એ ફક્ત શુદ્ધધર્મની શાખા છે, એવા અનુમાન પર યુરોપીયન વિદ્વાનો દોરવાઈ ગયા હતા. આ વિદ્વાનોમાં સૌથી જાણીતા જર્મન વિદ્વાન્ પ્રો. દર્મન જેઠાબી પણ એક હતા. પરંતુ આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિને, પ્રો. જેઠાબી ન્યારે રૂગર મળ્યા, ત્યારે લખાણ વાદવિવાદ ચલાવી પ્રો. જેઠાબી પાસે કબૂલ કરાવ્યું કે— " જૈનધર્મ, એ દુનિયાનો પ્રાચીન અને સ્વતંત્ર ધર્મ છે, અને તે કોઈપણ ધર્મની શાખારૂપ નથી. " પ્રો. જેઠાબીએ પોતાનો આ સંધારેલો મત, તે માટેના પ્રમાણો અને આધારો સહિત પ્રકટ કરી દુનિયાના વિદ્વાનોને ખાતરી કરી આપી છે કે—જૈનધર્મ, એ પ્રાચીન અને સ્વતંત્ર ધર્મ છે. આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિએ, જૈનદર્શનની આ કોઈ ઓછી સેવા બજાવી નથી. આજ પ્રમાણે ઇડિયા ઓરીમ-લાયબેરીવાળા જાણીતા અંગ્રેજ સ્કોલર મી. એફ. થોમસ, કે જેઓએ જાણીતા સંસ્કૃત જૈનગ્રંથોના અંગ્રેજીમાં અનુવાદ પણ કર્યા છે, તેઓને જૈનધર્મના તત્ત્વજ્ઞાનમાં ' ત્યાગ અથવા વૈરાગ્ય ' ની આવના પર મૂલ્યાંકના આવેલા

અસાધારણ ભારની અગત્યતાના સંબંધમાં શક્ય હતો આચાર્ય વિજય-
 ધર્મસૂરિએ આ દિશામાં લંગાણ પત્રવ્યવહાર ચલાવી, મી. ઘોષસેને
 ખાતરી કરી આપી હતી કે—“ ત્યાગ વિના સેવા યાને નિષ્કામ સેવા
 દુર્લભ છે જેઓ ત્યાગી નથી, તેઓ નિષ્પૃષ્ઠી નથી હોતા. અને
 જેઓને દુન્યવી સ્વાર્થો સાધવાના છે, તેઓ જનતાની નિષ્પક્ષપણે
 સેવા કરી શકતા નથી તેન તેઓને, મૂર્ખા ત્યાગ વિના તેવી સેવાઓ
 કરવા માટે પૂરતો અવકાશ પણ મળી શકતો નથી ” મી. ઘોષસે
 આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિને આ ખુલાસો કળૂન ગણ્યો હતો. એમાં તો
 તો કંઈ શક નથી કે જૈનદર્શનના જ્ઞાનમાં આ મહાન આચાર્યને એક
 સત્તા અચાત અવીઝાવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારથી ચરોપના કાષ્ઠ

સેવા તો તેઓએ જૈન સંઘના " સાધારણ ખાતા " ની પુષ્ટી માટે ચલાવેલી નીડર અને અપૂર્વ લડત છે. આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિએ ખુલ્લે ખુલ્લું જાહેર કર્યું કે—“ અમુક અમુક આવકો શ્રીમદ્દે અગાઉથી કરેલા ઠરાવ મુજબ હાલમાં દેવદ્રવ્ય ખાતે જમાં ચાલે છે, તે આવકો, જો સંઘ ઠરાવ કરે તો સાધારણ ખાતામાં પણ સંઘ જમે કરી શકે છે, અને સંઘની સત્તા છે. અને સત્તા સમાન ગણાય તેવા જૈનશાસ્ત્રીમાં આવા ફેરફાર કરવા સામે મનાઈ નથી. ”

આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિએ આ રસતંત્ર અને નીડર વિચાર ક્યોં કે તરત તેઓના વિરોધી કેટલાએક સંધુઓએ, આ મહાન આચાર્યની આ મવેંધી મહાન અને ઉપયોગી લડત સામે ખળભળાટ કરી મૂકી શ્રીસંઘને આચાર્યશ્રી રક્ષામે ખૂબ ઉત્કેષ્યો. કેટલાએક ધર્મધેના ધર્મગુરુઓ તો, આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ આવી સૂચના કરવાથી નરકે જશે, અને તેવી જ બીજી મ્લેચ્છ ગાળો, અને અંગત આક્ષેપો પણ કરવાના ધધામાં પડ્યા. પરંતુ આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિએ વિરોધીઓના આક્ષેપોની રજ પણ પરવા કર્યા વિના, અનેક લખાણો લખી, અને અનેક પુસ્તકો બહાર પાડી વિરોધીઓના આક્ષેપોનો એવો તો સચોટ જવાબ આપ્યો કે આખરે તેઓને શાન્ત થવું જ પડ્યું. જો આ પ્રસંગે, આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ કરતા બીજા કોઈની નબળા પોત્તી બ્યક્તિ હોત તો જરૂર વિરોધી ધર્મગુરુઓ તેઓને છુદી નાખત, એમાં શક નથી. દેવદ્રવ્ય અનેક મંદિરોમાં પડ્યું પડ્યું મડ્યા કરે છે, ને અનેક ઠેકાણે ધવાઈ ગયું છે તે બીજા કોઈ પણ ખાતામાં વાપરી શકાતું નથી, એમ જાણવા છતાં અને સાધારણ ખાતાના દ્રવ્યના દરેક ઠેકાણે તંગી છે, અને તે ખાતાને પગભર કરવાની સોથી પ્રયત્ન જરૂર છે, એમ કબૂલવા છતાં, આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિએ સાધારણ ખાતાની પુષ્ટિ માટે જે વિચારો જાહેર કર્યા, તે વિચારો તોડવામાં શાસનનું રક્ષણ અને

સંધનેા ઉદાર છે, એમ તેમના વિરોધી ધર્મશુરઓ સંધને ઉપદેશવા લાગ્યા. બેચક, સાધારણ દ્રવ્યની આ ચર્ચાનેા અંત છેવટનો જો કે હજી પણ આવ્યો નથી, તોપણ ‘સાધારણ ખાતા’ની પુષ્ટિ માટેની આચાર્ય વિજયધર્મસુરિની ઉપયોગી અને કિંમતી લડત જો કે હજી સંપૂર્ણ ફેલેલ-મંદ થઈ નથી, છતાં તે લડત દિનપ્રતિદિન મજબૂત રૂપ લેતી જ આવે છે, અને જૈનકામે, આચાર્યશ્રીને જીવતા તો આ લડત માટે ફક્ત જીવનું જ ખુનામ આપ્યું છે, છતાં એક વખત જરૂર આવશે કે, જ્યારે જૈન કામ આજના કહેવાતા સાસનરક્ષક ધર્મશુરઓની વાફાલવથી નહિં બોગ-વાશે, અને આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસુરિ પર આ લડતના મૂળ રોપણ માટે આશીર્વાદોને વરસાદ વરસાવશે. જૈન કામની ઉન્નતિ કે જૈન સાસનનું

રાવે, પરંતુ આખરે 'સત્યનો વિજય' નિર્વિવાદ છે. અને વિજય વહેલો કે મોડો થયા વિના રહેવાનોજ નથી, એ પણ ચોક્કસ છે.

‘ યુગ્મક સમાચાર ’ (દૈનિક)

તા. ૨૫ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨ નો ખાસ અમલોખ.

૧૬

અહિંસાનો એક મહોટો પ્રશ્નક

મિ. પી. ટી. શાહ, કે જેઓ જૈનસોડલ એસોસિએશનના સેક્રેટરી છે, તેમના હાથમાં આ મતલબનો તાર આવ્યો છે કે—

“ મંગળવારે સવારે સાડા ૭ વાગે આચાર્ય મહારાજ વિજયધર્મ-સૂરિએ આ સંસાર છોડ્યો. ”

વીજળીની મારક એસોસિએટેડ પ્રેસ દ્વારા આ ખબર આખા દેશમાં ફેલાઈ. હિંદુસ્થાનની પુરાણી સભ્યતા અને ધર્મોના અભ્યાસીઓ આ સમાચાર અત્યંત ચિંતાપૂર્વક સાંભળશે. વિજયધર્મસૂરિ એક વિદ્વાન અને ખરા મહાત્મા પણ હતા. તેઓ ધણે ભાગે જૈન નાયકોમાંના મૌઢી પ્રસિદ્ધ હતા. અને પ્રો. યાકોબી, ડૉ. હેટ્લ, ડૉ. ગોરિનો જેવા વિલાયતી વિદ્વાનો, એમના મિત્રોમાં હતા. એમના સ્વર્ગવાસની ખબર બહુ અકસ્માત રીતે આવી છે. કારણકે થોડા દિવસ પહેલાજ તેઓ પ્રો. લેવી નામના મોટા ફ્રેંચ વિદ્વાન કે જેઓ માત્ર આ મોટા જૈન મહાત્મા અને સ્કોલરને મળવા માટે શિવપુરી આવ્યા હતા, તેમને મળ્યા હતા. શિવપુરીમાં સંસ્કૃતમાં કરેલ એમના બાપણમાં પ્રો. લેવીએ, વિજયધર્મસૂરિએ સભ્યતાને માટે કરેલા ઉપકારની બહુ પ્રશંસા કરી હતી. ધણા વિલાયતી વિદ્વાનો આ જૈન મહાત્માના સાદિલ સંબંધી કામને જાણે છે. અને થોડા વરસ પહેલાં બંગાળની એસિયાટિક સોમાઈટીના જરનાથમા વિજયધર્મસૂરિજીએ લખેલ

એક વિદ્વાત બરેલો નિમધ જાહેરમાં આવ્યો હતો કે જેમાં ઇટાલીયન વિદ્વાન ત્રે બેનોનીવિવિપીએ જાહેર કરેલ યોગશાસ્ત્ર સબધી વિચારોની સમાલોચના કરી હતી જૈનધર્મનો જિજ્ઞોદ્ધાર કે જેવી નિશાનીઓ આપણે આજકાલ ધણે સ્થળે જોઈ શકીએ છીએ આ જિજ્ઞોદ્ધારની સફળતાને માટે વિજયધર્મસૂરિજીએ ધણુ કામ કર્યું અસાધારણ વફૂતા પૂર્વક તેમણે અહિંસાનો સંદેશ દૂર સુધી ફેલાવ્યો અહિંસા દિગ્દર્શન નામનું તેમનું હિંદી પુસ્તક બહુ પ્રસિદ્ધ છે.

બનારસમાં તેમણે એક જૈન કોલેજ, અને કાઠિયાવાડમાં એક જૈન ગુરૂકુળ સ્થાપિત કર્યું તેઓએ ધણુ મથોનું સંપાદન કર્યું અને એક મથમાળા શરૂ કરી, કે જેમાં ઓછામાં ઓછા ૭૫ મથો બહાર પાડ્યા છે તેઓ ગુજરાતી અને હિંદીમાં પ્રકટ થતા મામિકો ચનાવતા લતા આવતા બીનીવારે ખાલિકાદિન હોલમાં એક પબ્લિક સભા કરાચીના રહેવાસીઓ આ મહાત્માના માનને માટે બરશે આ સભાને સફળ કરવા માટે જુદા જુદા ધર્મોના અને જુદા જુદા વિચારના દેશનેતાઓ ભેગા થશે એ એક શુભ નિશાન છે વિજયધર્મસૂરિ બધા માનને યોગ્ય છે એમના આત્માને સનાતન શાંતિ થાઓ.

ન્યૂ ટાઇમ્સ—કરાચી

૧૭

શાસ્ત્રવિશારદ, જગદ્ગિપ્પાત જૈનાચાર્ય શ્રીમદ વિજયધર્મસૂરિના અવસાનના સમાચાર સાંભળી સમસ્ત જગતની કેળવણી આલમને અને જૈન શાસનને તેઓના મરણથી જે ખોટ ગઈ છે, તે ખચીત જ પૂરાઈ શકે તેમ નથી. આજે જૈનસંઘમાં જૈનશાસનના તારકો અને ઉદ્ધારકોનો ડોળ કરનાર ધર્મ ગુરૂઓની સખ્યા નહોતી નથી પરંતુ જૈનધર્મના

ઉદ્ધારનો સત્ય અને રામબાણુ માર્ગ શોધનાર, અને ધર્મ ઘેટાઓનો ધ્વંસાજન્ય વિરુદ્ધતાની દરકાર કર્યા વિના નિરૂપતાથી દર્શાવનાર જૈનસંધર્મા ને થોડા એક ધર્મ ગુરુઓ છે, તેમાં આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિનું નામ પ્રમુખસ્થાને છે.

આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિની જીવનની મહત્તા અને સવિશેષતા તેઓની અસાધારણ નિરૂપતા, જાહેર હિંમત, અને કાર્યકુશલતાનેજ આભારી છે, કે જે મહાન ગુણોની વર્તમાન ધર્મ ગુરુઓ અને વૃદ્ધ વિદ્વાન આવકાના મોટા ભાગમાં સંપૂર્ણ ગેરહાજરી છે.

આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ તરફથી પોતા માટે જે કાર્યરેખા, ફેરવાતા સમય તરફ આંખ રાખી દોરવામાં આવી હતી, તે કાર્યરેખા જૈનદર્શન તરફ અજૈન હિંદી અને યુરોપીય વિદ્વાનોનું બહુમાન ઉત્પન્ન કરવામાં અને શ્રીસંધની ઇજ્જત પ્રતિષ્ઠા અને કીર્તિને વધારવામાં વિજયવંત પુરવાર થઈ છે. આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિના હાથે જેટલી સંસ્થાઓ સ્થપાઈ છે, જેટલા મંથો પ્રકટ થયા છે, તેમાંની ઘણી ખરા સંસ્થાઓ શ્રી સંધની ઉન્નતિ કરનારી નીવડી છે.....

ન્યારે તેઓના હરીફ સાધુઓ સ્વતંત્ર વિચાર સાંભળવા માત્રથી ઘેટાઓની મારફત મુજે છે, ત્યારે આ વીરકેસરી સ્વતંત્ર વિચારકોને હંમેશા આવકાર આપી તેઓની સ્વતંત્રતાને ઉત્તેજન આપતો હતો. ન્યારે તેઓના વિરોધી સાધુઓ ઉપાશ્રયના ચાર ખુણાની બહાર આવી ઉપદેશ કરવામાં પાપ અથવા આચારભંગ માની રહ્યા છે, ત્યારે આ નિરૂપકેસરી સહેરોની વચમાં અજૈનોની હજારોની હાજરીમાં જૈનદર્શનની જયઘોષણા કરાવેલો હતો. ન્યારે તેઓના હરીફ સાધુઓ ઉપાશ્રયમાં આવનાર થોડા બોળા અદ્વાણુ આવકોને, પૌરાણિક કથાઓ સંભળાવી તેઓને ક્રિયાકાંડમાં ચકચૂર રાખી સંતોષ માની બેઠા છે, ત્યારે

आ वीरकेसरी वर्तमान जगतमा मत्ता समान जन्मना यूरोपीयन अने दिदी विद्वानेने जैन दर्शनमा अपूर्व मानिक तत्वो उपदेशी तेजोनी शक्योनु निवारण करी तेजोनी पामे जैनधर्मनु गङ्गमान करावनामा भोज मानते दत्तो ।

जैन १०३ पुस्तक ६ ६, अ ६ ६

१८

एक जैनाचार्यका स्वर्गवास

दिलचस्प हालात मिन्दगी ।

जैनाचार्य श्री विजयधर्मसूजिका मोरखा ९ सितंबर रोज मंगलवार सुबहके ६॥ को स्वर्गवास हो गया । आपका जन्म विक्रम स. १९२४ में वाठियावाड क महुवा शहरमें हुआ था । आपके पिताका नाम सेठ रामचद था, जो जातक श्रीमान् भाबुर थे और आपका गृहस्थी नाम मूलचद था ।

आप अभी अठारह—उत्तीस वर्षके थे कि आपको मुनिश्री वृद्धिचद्रनीका उपदेश सुनकर वैराग्य पैदा हो गया—चुनाचे माता पिताकी आज्ञा लेकर स. १९४३ में जेठ वदि ९ क दिन भावनगरमें उन्हीं महात्मा के पास दीक्षा लेली—तब आपका नाम धर्मविजय रक्खा गया । मुनिश्री वृद्धिचद्रनी, माहूम मुनिश्री आत्मारामनी—आनन्द-विजयजी के गुरुभाई थे—जिन्होंने पञ्चार्थमें जैनधर्मको बड़ी उन्नति पर पहुँचाया ।

श्रीविजयधर्मसुरिने जैनइल्म व अपनकी खोज और उसकी इशा-
अतमें बड़ा हिस्सा लिया है। हिन्दोस्तान, युरप और अमरिकाके
जितने ओरियन्टल विद्वान् जैनधर्म या जैन इल्म अदबके अध्ययनका
शौक रखते हैं, उन सबके साथ आपकी खान ब किताबन थी। उनमेंसे
अक्सर तो खुद आकर आपके दर्शनका लाभ उठा चुके हैं। आप
विद्वानोंकी हरतरह मदद करनेको तैयार थे।

आपने सं. १९९८ में बनारसमें एक पाठशाला स्थापित की
जिसमेंसे अनेक विद्वान् पंडकर निकले। सं. १९९१ में कुंभप्रयागके
स्थान पर भारतके पुज्य लीडर श्रीमदनमोहन मालवीने आपको मंत्रित
किया कि आपसी कुंभ पर व्याख्यान दें। चुनांचे आपने एक बड़ा
असरकारक व्याख्यान दिया।

सं. १९६० में आपने यशोविजय जैनग्रंथमाला निकालना
आरंभ किया, जिसमें संस्कृत-प्राकृतके अनेक ग्रन्थ छपे, जिनकी
तारीफ दुनियाके बड़े बड़े ओरियंटल रिसालों और विद्वानोंने
की है, आपने खुद भी कई ग्रन्थ बनाये हैं जिनमें से 'अहिंसा
दिगदर्शन' बहुत मशहूर है। क्योंकि-इसमें सब धर्मों के सार
"अहिंसा परमो धर्मः" पर बड़ा जोर दिया गया है। आपने
एशियाटिक सोसाइटी बंगाल के लिये श्रीहेमचंद्रकृत योगशास्त्र का
सम्पादन किया।

પ્રકરણ ૧૨ થી

કુછ અંશે આપ મર્મન દયા મુલિલા થે । આલિર ઉત્તી મર્મસે
આપને શરીર કો છોડ દિયા । આપકે શરીર કા સંસ્કાર મઢી ઘૂમ-
વામસે હુઆ ।

ઉર્દુપત્ર 'કેશરી' દાહોર । ૧૪ સિતંબર ૧૯૨૧

આજ પ્રભાતેની નોખ ઉડે 'મતાપ' પત્રમાં પણ છે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ભારતીય વિદ્વાનોના અભિપ્રાયે.

મહંમદ શાઅવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિ એસોસીએટ પ્રોફેસર એસીયાટિક સોસાયટી બેંગલ, આમે એસીયાટિક સોસાયટી ઇટાલી; અને ઓ. એ. જર્મન ઓરીએન્ટલ સોસાયટી.

મહંમદ સૂરિજી જળરા વિદ્વાન હતા અને તમામ મનુષ્યો તરફ અત્યંત વિવેકી હતા. તેઓ હિંમતવાન અને પ્રામાણિક હતા તેઓની ફરજોને શોધ્ય અદા કરવામાં તેઓ નિષ્ઠા હતા. મારી માન્યતા મુજબ તેઓ હિંદુસ્થાનના સર્વોત્તમ જૈન વિદ્વાનોમાંના એક હતા ઉપરની હકીકતની તેઓના કાર્યો સાક્ષી પુરે છે. જૈન બાપા અને સાહિત્ય મધ્યધી તમામ બામતોમાં તેઓનો અભિપ્રાય અમુલ્ય હતો. તેઓના અવસાનથી આવી પડેલી ખોટ ન પૂરી થકાય તેવી છે. તેમનો આત્મા શાંતિમાં વસે.

૨૪ સુખીઆ સ્ટ્રીટ

કલકત્તા

બીમલચરણ ભો

૨

જો કે મને જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિને જોવાની તક મળી નહોતી, છતાં હું તેઓને પત્રવ્યવહારથી જાણુતો હતો તેઓના મતની સાથે એકતા ન હોય એવા ઉપર પણ આકર્ષણ કર્યા વિના ન રહે, તેવા તેમના સાદા પત્રોમાં જાણુ હતો તેઓની વિદ્વતા, ઉત્સાહ, અને સર્વ ઉપરાન્ત તો કાર્મ પણ પ્રકારના કદાચદથી રહિત તેમના મનની વિશાળતા ધણી જ ચિંતાકર્ષક હતી અને ફક્ત હિંદુસ્થાનમાં જ નહિ, પરંતુ યુરોપના જુદા જુદા દેશોમાં, તમામ દિશાઓમાંથી મિત્રો અને પ્રશ્નસેકા ઉપર વિજય મેળવતા હતા. જાનના ફેલાવા માટે જેઓનો શ્રમ

પ્રકરણ ૧૩ મું

ધુપે નથી રહ્યો, તેજ તેઓ અને તેમના મુખ્ય શિષ્ય શ્રીઉદ્રવિજયની સાથે પત્રવ્યવહાર કરવામાં હું હમેશાં અને માનારૂઢ થયેલ ગણતો હતો.

હીરાલાલ

નરસિંહપુર,

૨૧-૧૦-૨૨

૩૫મી સ્ટ્રીટ

નરસિંહપુર ડીસ્ટ્રીક્ટ.

C. P.

૩

મહુમ શાસ્ત્રવિચારક-જૈનાચાર્ય મહારાજ વિજયધર્મસુરિની મુલાકાતનો પહેલો પ્રસંગ, જ્યારે તેઓ પથારીવશ હતા, ત્યારે મને મળ્યો હતો. શારીરિક દુઃખ હોવા છતાં તેઓની શાંત અને ગંભીર મુખાકૃતિએ મારા ઉપર મજબૂત છાપ પાડી હતી તે તેજસ્વી અને અસરકારક ચહેરા ઉપર જોવામાં આવેલી શાંત ગંભીરતા હું કદાચ દિવસ વિસરી શકીશ નહિ. હું તેઓની સાથે થોડો વાર્તાલાપ કરી શક્યો હતો, પણ તે તેની વૃક્ષનામક ધર્મ ઉપરની વાતોમાં જણાઈ આવતું જોડું જ્ઞાન, વિશાળશુદ્ધિ અને અસરકારક શક્તિનું જ્ઞાન કરાવવાને મને પુરતાં હતાં. તેઓ હવે રહ્યા નથી, પણ મને મરોહન કાર્ગમાં પ્રસ્તુત પુરા પાડીને

હું બ્રાહ્મણ ! જે તારે પરિપૂર્ણ માધુષ્યાની મત્યમૂર્તિ જોવી હોય,
તો મદાનુ વિજયધર્મસુરિ પાસે જા.

હે ક્ષત્રિય ! જે તું કોઈ બળવાન યોદ્ધાની શોધમાં હો, તો હું તને
વિજયધર્મસુરિ, કે જેઓ મનુષ્ય જાતિના સર્વથી બલવાન શત્રુઓ-રાજા
અને દ્રુપ-ને જીતનારા છે, તેઓનું નામ આપીશ.

હે વૈશ્ય ! જે તારી ધન્યતા સર્વોત્કૃષ્ટ સપતિવાન પુરુષને જોવાની
હોય, તો જી વિજયધર્મસુરિ, કે જેઓ સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્દર્શન અને
સમ્યક્ ચારિત્રી સૌથી સ્વચ્છ અને મજીર કિરણોમય તથા અમૂલ્ય
રત્નવાળા છે, તેઓની આગળ ઉભો રહે.

હે શૂદ્ર ! મેવાધર્મ તે શી વસ્તુ છે, તેનું તને હજી મધ્યમ જ્ઞાન
ન થયું હોય, તો મનુષ્ય જાતિના ખરા નમ્ર અને નિઃસ્વાર્થ મેવક મદાનુ
વિજયધર્મનું અનુકરણ કર.

પ રામાચરણ મુકરજી સ્ત્રી

કોનામર (કુમલી)

મે ગામ, ૨૩-૧૦-૨૨

હરિસત્ત્વ બદાચારી

એમ એ. બી. એન.

મોટા સાધુપ્રરથ અને વિદ્યાનુ શાસ્ત્રવિચારદ્વૈતાચાર્ય શ્રીવિજય-
ધર્મસૂરિજી, કે જેઓ યોગ વખત પહેલાં અમારી વચમાંથી ગયા છે,
તેમના તરફનું મારું બહુમાન અને ભક્તિ જાહેર કરવાનો પ્રસન્ન મન-
વાથી હું બહુ ખુશી થયો છું.

જે સેવાઓ તેમણે પોતાના સમાજની કરી છે, તે બહુમૂલ્ય છે,
હિંદુસ્થાનના તેમજ બાહરના અન્ય ધર્મના સમાજોને જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તો
સમજાવવામાં, અને જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તોને યથાર્થ સ્વરૂપમાં સમજાવવામાં
આડી આવતી ગેરમંજાલીઓ ખુલ્લી કરવામાં ચાલુ જમાનાની બીજી
કોઈ પણ વ્યક્તિ કરતાં તેમણે વધારે કર્યું છે. તેઓના ઉપદેશદ્વારા જાહેર
પ્રજના કલ્યાણ માટે કેટલીક સંસ્થાઓ દયાતિમાં આવી હતી. અને
દસ્તલિખિત પ્રતોમાં રહેલ ખજાનો જાહેર પ્રજાને લબ્ય કરવાને જુદા
જુદા ઉપયોગી વિષયો ઉપર મંજ્યાબંધ પુસ્તકો બહાર પાડવામાં આવ્યા
હતાં. સાચા મનુષ્ય, ઉપદેશક અને આધ્યાત્મિક નેતા તરીકે તેઓની ગમે
તેટલી સ્તુતિ કરીએ છતાં અતિથયોક્તિ નહિં કહી શકાય. તેઓનું જીવન
વર્ષો પર્્યંત તેઓનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા માટે એકઠા થતા મનુષ્યને
દિશાસો અને ઉત્તેજનનું ઉત્પત્તિ કારણ હતું. તેઓમાં તે ગુણો ધણા
સુવિશેષપણે પ્રાપ્ત થયા હતા કે-જે ગુણો, કેષપણ વ્યક્તિને પોતાના
મનુક સમાજની હદની પેલીપાર લઈ જઈ શકે છે. અને સર્વને માટે
ખાતરિક પ્રેમ અને સત્કારનું કારણ થઈ પડે છે.

૨૬ આમદસ્ટી સ્ટ્રીટ.

કલકત્તા.

ડૉ. નરેન્દ્રનાથ લૅલ

जैनाचार्यः श्रीविजयधर्मसूरिः ।

सत्स्वप्यन्येष्वनेकेषु आचार्येषु वर्तमानेषु च प्रस्युत्पत्तेषु च तत्र भवता श्रीविजयधर्मसूरीणा तथैवासीत् किञ्चिदस्य मान्य वैचक्षण्यं शास्त्रे, वैचित्र्यं च मधुरिममय चारित्र्यस्य, यद्वि पूर्व न केनचिदाङ्गो-
क्ति, नवा केनाप्याकर्णितम् । न क्वचल प्राचयेष्वेव, अपितु प्रतीच्ये
ष्वपि भूभागेषु तैस्तैरुगायैरनारत प्रचारितवद्भित्तैर्जिनशासन निर्बर्त्तित
किञ्चिदपूर्वमेव कल्याण भारतस्य, बडादिमाकृत्य प्रेम्णा सम्मेलिताश्च
विद्वान् प्राच्याश्च प्रतीच्याश्च, किंबहुना, कृत् तैर्यत्करणीय यतिजनस्य ।
दर्शनीयमनुसरणीय चैतन्मृतीनामन्येषाम् । ईदृशेषु चान्धार्येषु साम्प्रत-
मस्माकपञ्चतया भागधेयविषयसिन्धेव वा भारतस्य स्मरणीयतामुपगतेषु,
निरन्तरमिदमेव नोदयमान मनसि समुदेति यत् सर्वथा हता हन्त मुम-
नता, नि शरणं जिनशासन, निरवलम्बा जिनसरस्वती, मुपितं चैतद्
वराक भारतवर्षम् ।

श्रीविष्णुशेखर महारायः
शान्तिनिकेतनस्य ।

शास्त्रविशाष्ट-जैनाचार्य श्रीविजयधर्मसूरे निषनवृत्तमाकृत्य
निरतिशयसन्तापसमूहेन पीडितममय मे मन । आचार्यमहोदया अती-

વોજ્રતહૃદયાઃ અનેકશાસ્ત્રજ્ઞાનપારગામિનશ્ચાસન્ । તેષાં વિદ્યાબ્યાસઙ્કઃ
શિક્ષાપ્રચાર સમભિયોગઃ સંસ્કૃતપ્રાકૃતભાષયોર્નેપુણ્યાધિકારશ્ચ વિશાલતરઃ
આસીત્ । લોકહિતાકાંક્ષયા તૈઃ કૃતાનિ નાનાનુષ્ઠાનानિ તેષાં હૃદયૌ-
દાર્પ્ય પ્રકટી કુર્વન્તિ । નૂનં તેષાં શ્રદ્ધાસ્પન્દનાં તિરોમાત્રેન ભારત્યા
ભરતમૂમેશ્ય મહતી હાનિઃ સજ્ઞાતેતિ વિનિશ્ચિનોતિ ।

કાર્તિક શુક્લ

પૌર્ણમાસી

વિ. સં. ૧૯૭૯

દ્વિવેદી મહાવીરપ્રસાદઃ ।

પ્રકરણ ૧૪ મું

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો.

જેની ખોટ માટે અત્યારે આપણે વિલાપ કરીએ છીએ 'તે મહાન જૈનાચાર્યનું જીવનવૃત્તાંત ઇટાલીયન ભાષામાં સૌથી પહેલીવાર લખનાર સંસ્કૃત અભ્યાસી તરીકે મને, તે અસાધારણ વ્યક્તિ, સંત, લેખક અને ધર્મનો ફેલાવો કરનારની યાદ કરવા છે. તેઓના ધણા ગુણોથી, હિંદુ-સ્થાનની સમસ્ત જૈન પ્રજાની અંદર સર્વોત્તમ પદવીને માટે તેઓને હકદાર ગણ્યા હતા, એક વિદ્વાન તરીકે તેઓ જૈન અને પશ્ચિમના વિચારોના ખરા મધ્યસ્થ તરીકે ગણી શકાય; કારણ કે તેઓ પશ્ચિમની યોક્ષ્મ પદ્ધતિના પ્રશસક હતા અને પોતાની સપ્રમાણુ શિખામણુની કિંમતી સહાયતા અને લેખોની આપ લે વડે તેઓ યુરોપના જૈનધર્મના અભ્યાસીઓને મદદ કરવાને નિરંતર તત્પર હતા આપણે ફક્ત એક પવિત્ર મનુષ્યજ નહિ, પરંતુ અદ્વિતીય અસરકારક સત્તાધારી તરીકે તે મુનિ તરફ જોવાને ધણા વખતથી ટેવાયલા જૈનધર્મવેત્તાઓના મધ્યમાંથી એક પ્રસિદ્ધ વિશાળ મગજના વિદ્વાન પણ આપણે જોઈએ છીએ.

પીઝા (ઇટાલી)

જેલોની ફિલીપ્પી

૧૬-૧૧-૨૨

જે સાધુપુરૂષના સ્મરણમા આ મંદિર બધાયું છે, તે, મનુષ્યજાતિના ઉપકારક અને સમ્યક્તા તથા જ્ઞાનના પ્રચારક શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીને મારો નમસ્કાર યાઓ.

તેમની નજીકમાં રહેલા લોકોને માટે તેઓ એક તેજસ્વી ચંદ્રમાની માફક હતા, કે જે પોતાના ઉદાર હૃદયી પવિત્ર અને સર્વવ્યાપી દયા-ભાવથી બધા પ્રાણીઓને શીતલતા અને ઉપદેશ તથા શોધખોળ સંબંધી કાર્યોદ્ધાર પ્રકાશ પહોંચાડતા હતા. અને એમનાથી દૂર રહેલા અમે કે

જેઓ કલેશરૂપી સમુદ્ધમા જામણ કરીએ છીએ, તેઓને એક ક્રુવતારા સમાન હતા, કે જેને જોવાથી અમારા હૃદયમાં શાન્તિ અને દરતા પ્રવેશ કરતા હતા. અને અમને દિશાસૂચક ચતા હતા

૩

હું કહી શકું છું કે હું આ અખિન વિશ્વની અંદર તેમના જેવી ખીજી ગભીર વ્યક્તિને નથી મળ્યો. જ્યારે હું હિંદુસ્થાનમાં આવ્યો, ત્યારે હું તેમના નામ અને કામ માથે પરિચય પામ્યો હતો. અને જે વખતે હું તેમની માનવતી મુલાકાત લઈ શક્યો હતો તે વખતે, જે કે તેઓ મૃત્યુને વશ થઈ પડેના જણાતા હતા, તો પણ, જે માણસનાં સ્વપ્ના અને આવ્યા કરતા હતા, તે માણસને-તે નમુનેદાર મુનિને હું મારી દષ્ટિ મમ્મુખ જોઈ શક્યો હતો. શારીરિક વેદનાથી પીડાતા હતા, તેઓએ અને ગભીર અને મધુરકાસ્પથી સ્નાત આપ્યું હતું તેઓના મુખમાંથી નિકળતા ઉમદા શબ્દો અને કોઈ પણ મારા ધર્મના મત અને માન્યતા તરફ સંકળીનતા, માન, અનુકંપા, અને સ્નેહ ધારણ કરવાની ફરજને પ્રદર્શિત કરતા સ્વાસ્થાદો જર્સિતે ચલિમન... મોક્ષના પ્રૌઢ પ્રુલાસાને હું કદિ પણ વિસરી શકવાનો નથી. જે કે તેઓ અભ્યાસ માટે બહુ જીજ્ઞ સમય બચાવી શક્યા હતા તો પણ એક વિદ્વાન તરીકે તેઓ સ્પષ્ટ રીતે વિરમયકારક હતા, જૈનસમાજમાં કોઈ પણ માણસ તેમનાથી જાંચી રિયતિ પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ નથી

હેનોઈ સીલ્વન લેવી.

મારા લક્ષ્ય માટે તેઓ પ્રસન્ન દષ્ટિ રાખતા. અને આ પ્રમાણે તેઓની મર્યાદાત્મક વિદ્વતા અને વિશાળ જ્ઞાન વડે તેઓ જૈનધર્મના ક્ષામ પશુ અભ્યાસીને કિંમતી સહાય રૂપ થઈ પડતા.

તેઓની સહાય માટે આચાર્ય અને તેઓના શિષ્યોની હું બહુ આભારી છું.

૫-૧-૨૪

દેલન, એમ, જહોન્સન.

૫

વિજયધર્મસૂરિ, તે એવા માણસ હતા કે પોતે કઠિન અને સતના વિચારોનું આચરણ કરતા હોવા છતાં પણ અન્યથા પ્રદર્શિત કરવામાં આવતા જિંદગીના આનંદને તેઓ ધક્કારતા નહિ. તેઓના વિશાળ જ્ઞાને તેમને તેઓના શિષ્ય સમુદાયનો પ્રસન્ન નેતા બનાવ્યો હતો. અને તેઓના નિર્માળ અને માયાળુ હૃદયથી તેઓ અમારો ઉચ્ચ અભિપ્રાય મેળવ્યા વિના કદિ પણ રહી શકતા નહિ. તેઓની સર્વવ્યાપી ભલામતી તેઓ મિત્ર-શત્રુ અને પૂર્વ પશ્ચિમના દેશોમાં બેઠેને અવકાશ આપતા નહિ, ઉશ્કેડ, તેઓ માત્ર એકજ વિશાળ અને બેઠ વિનાનું જમત જાણતા હતા, કે જે જમત સાચી મહેરબાની તરફની મદદની રાહ જૂએ છે, એક વિદ્વાન તરીકે તેમની કીર્તિ અને તેઓનું ઉમદા વ્યક્તિત્વ એટલી જાણ-ધર્યે પહોંચેલ છે, કે તેનાં કિરણો સમુદ્રની પેલીપારથી પ્રકાશે છે અને

મહુમ જૈનાચાપના મહવાસમા હુ પહેલીવાર આ-ચો ત્યારે મત્તના સંગોધન નિમિત્તે તેઓની દીર્ઘ અવનોકન શક્તિ અને હૃદયની સરળતાએ પહેનીજવાર મારા ઉપર અસર કરી હતી. તેઓને ચોક્કસ ખાતરી હતી કે મત્ત એન્જ છે અને શાંતિ કે દેશની મિન્નતાની મધુના કયા વિવા પ્રત્યેક ઉત્સાહી માય મરનારને તેઓ પોતાની સાથે કામ કરવામા ઉત્તેજન આપતા આ પ્રમાણે તેઓ પૂર્વ અને પશ્ચિમને જોડનાર સજીવ માકળ રૂપે યવા છે અને તેઓના ચારિત્રની ઉચ્ચતા અને નિર્મળતાને લાખને તથા નચ તેમજ દુરના મિત્રો તરફ અર્પવામા આવતી વાદિક સહાનુ ભૂતિને લાખને આ મનધીઓ ઉપર તેઓએ અગત પરિચરનેા ઉમેરેા કર્થો દત્રો અને તે તેઓની જિદગી બાદ કલ્પમ રહેશે સર્વ ઉપરાન્ત પૂજ્ય તીથ કરોધી પ્રરૂપવામા આવેલ સાશ્વતા ધર્મના તેઓ હૃદયના અનુયાયી હતા

યોજનામાં તેઓના નિરંતર શ્રમથી સમાજને નવું બળ આપવામાં આવ્યું હતું. તેઓના સદાધ્યાયીઓને ઉત્સાહરૂપે ચંદ્ર પટેલ તેઓનો દાખલો તેમના વારસોને વારસારૂપે પ્રાપ્ત થયેલ છે.

નવમ્બર ૧૯૨૭

એફ. ડબલ્યુ. થોમસ.

૮

ધર્મવિજયસુરિ સૌથી મોટા વિદ્વાનોમાંના એક હતા. અને તે ઉપરાન્ત હિંદુસ્થાનના સર્વાત્તમ સાધુઓમાંના એક હતા. પોતાના સ્વધર્મોઓનાજ નહિ, પરંતુ પૂર્વ અને પશ્ચિમના સંખ્યાબંધ વિદ્વાનોના પશ્ચુ તેઓ માન્ય અને પૂજ્ય હતા. અને તે વિદ્વાનોનાં કાર્યોમાં ઉત્સાહ આપવા ખુશી થતા; તેમજ જ્યારે જ્યારે તેઓને તેમની મદદની અને શિક્ષાની જરૂર હોય, ત્યારે ત્યારે તેઓ અત્યન્ત ઉમદા અને ઉદાર દિલથી સહાય કરતા જૈનમતિદાસ અને જૈનસાહિત્ય ઉપર તેઓના કરતાં વધારે પ્રકાશ ખીળ કોઈ વિદ્વાને પાડેલ નથી. માતૃભાષાના પુરાણા મૂળના પશ્ચુ તેઓ પ્રકાશક હતા. તેઓએ રૂઢી સ્થાપી હતી. અને તેઓની અમૂલ્ય જિંદગી, જે બધું સત્ય, ઉચ્ચ અને સારું છે, તેની સેવાઓમાં અર્પી હતી. તેમના અવસાનથી વિશ્વના પ્રત્યેક ભાગમાં ધણા મિત્રોને અસહ્ય દુઃખ થયું છે. આ માનુષી સંસારના તેઓના જીવન દરમિયાન તેઓ કઠિન તપશ્ચર્યામાં અને તદ્દન અક્રિયનસ્થિતિમાં રહ્યા હતા. એમ હતાં સાંસારિક નાશવંત કાંઈ પણ ધન કરતાં વધારે મૂલ્યવાન ધન, જેઓને તેમના પરિચયનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું હતું, તે સર્વને બક્ષવાને તેઓ ટેવાયલા હતા. તેઓ આપણા સર્વને માટે આદર્શરૂપ હતા. તેઓ દેવલોકમાંથી તેમના સમાજને અને તેમના સર્વમિત્રોને આશીર્વાદ આપવાનું ચાહુ રાખે.

લીપ્પીંગ, જર્મની.

ડૉ. યહોનિસ હટ્થ,

પ્રકરણ ૧૫ મું.

સમાધિ મદિરની પ્રતિષ્ઠા સમયનાં બાપણો.

श्री विजयधर्मभूम्नि-महाधिभट्टि-
शिवपुरी

ગ્વાલીયર રોડમાં આવેલા શિવપુરીમાં

શ્રીવિજયધર્મશ્રુતિ સ્મારક

જગત્પ્રમિદ્ધ મહાન્ જૈન વિદ્વાન્

(જવાજી પ્રતાપ)

પરમાત્મા શિવજીનું પ્રિય સ્થાન શિવપુરી, કે જે હમણાં ગ્વાલીયર રાજ્યની ગરમીના દિગ્ગોળી રાજ્યધાની અને સેનિટેરીયમ છે, આ શિવ-પુરીમાં છેલ્લા મહાનામા વિજયધર્મશ્રુતિ નામના સ્વર્ગવાસી જૈનમહાપુરુષ અને વિદ્વાન્ની શ્રુતિની પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે એક મદ્ય અને કોષ્ટ અપેક્ષાએ અદ્વિતીય ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. સ્વર્ગવાસી મહાત્મા પ્રત્યે માન જતાવવા હિંદુસ્થાનના બિન્ન બિન્ન પ્રદેશના રજામીઓ પરસ્પર માથે સ્પર્ધા કરતા હતા, એટલુંજ નહિ, પરંતુ પાશ્ચાત્ય દેશોના કેટલાક પ્રમિદ્ધ પ્રતિનિધિયો પણ આ ક્રિયામાં ભાગ લેવા આવ્યા હતા. પાશ્ચાત્ય અને પૂર્વદેશીય લોકો, જૈનો, હિંદુઓ અને પારસીઓ, કે જેઓ, જે ખરે જોખએ તો એકજ મતને જુદા જુદા ઉપાય દ્વારા સોધ છે, તેઓ મધા, આ રમણીય સ્થાનના ભેગા થયા હતા.

જે સ્વર્ગવાસી અનગાર જૈન વિદ્વાન્, જે જે દેશોમાં પગે ચાલીને પધાર્યા હતા, ત્યાં ત્યાં તેઓ લોકોના હૃદયોમાં ધર માધતા જતા હતા, તેઓ પોતાનું શાશ્વત ધર બધાવવા માટે અને એ વડે શાશ્વત સંબધ કરવા માટે શા કારણે શિવપુરી આવ્યા હતા તે જાણવું મુશ્કેલી લાખું નથી જો કે તેઓ જૈનધર્મના અનુયાયી હતા, છતાં તેઓ ખરેખર, જેટલા સત્ય ધર્મો દુનિયામાં છે, તેના ચાહનાર, પ્રશ્નક અને ઉપદેશ

હતા. જેની સાક્ષી વિવિધ બાબતો, ધર્મો અને સાહિત્યમાં તેઓએ જે અભ્યાસ કર્યો હતો, તેજ પૂરે છે. એમને માટે શિવપુરી ઈસ્તાં એક વધારે સુંદર સ્થાન ન મેળવી શકાયુ હોત. જે બધા ધર્મોને ચાલનારું શરીર નવા માત્ર એક અથવા જે ધર્મોનું કેન્દ્રસ્થાન હોય, આવા સ્થાનમાં રહે, એ ચોખ્ખું ન ગણાત

મહારાજ સિધિયાની ઉદારતા, અથવા જે વધારે ન્યાય-યુક્તતાથી જોવીએ તો એમનો બધા ધર્મોના મંથના જે પ્રેમ હતો, તે અત્યંત પ્રમિદ છે. એ મંથધી વધારે કહેવાની જરૂર નથી માત્ર એટલું કહી શકું છું કે જે સમાધિમંદિર તેઓએ શિવપુરીમાં પોતાના માણથી માટે બનાવ્યું છે, તેના કંપાકેન્દ્રમાં મુસક્કમાનોની એક મસજિદ છે, જ્યારે રાજ્યની રાજ્યધાની એવા લરકરના પોતાના મહેલની પામેજ બધાએ ધર્મોના પવિત્રસ્થાનો પાસે પાસે છે. જેમકે ગોપાલમંદિર, અહમદશાહી મસજિદ, ધિઓમોરિકન દોજ, શ્રાગુરદારા અને કિશ્મીયનોનુ ચર્ચ વિગેરે. આ જૈનમહાત્માના છેલ્લા મુકામ માટે એવું સ્થાન પસંદ કરવામાં આવ્યું છે કે-જે ખાસ પ્રશંસા કરવા લાયક છે. જે પ્રેમ સ્વર્ગવાસી મહાત્મા દુનિયાના મમસ્ત ધર્મો ઉપર રાખના હતા, તે પ્રેમને માટે આ ઉપકુંકત બાળત સ્પષ્ટ પ્રમાણબૂત છે

જે રમણીય જગા નામદાર મહારાજ સિધિયા તરફથી બેટમાં મળી હતી, તેના ઉપર એક શામયાનો ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો કે જ્યાં સ્વર્ગવાસી મહાત્મા પ્રત્યે અત્યંત પૂજ્ય શુદ્ધિ રાખનાર ભક્ત સેકો બેગા થયા હતા. પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ, દિદુસ્થાની અને યુરોપીયનો, ધના-દયો અને ગરીબો, મોટા હોદ્દેદારો અને સાધારણ લોકો નિગેરે બધા ત્યાં મોજૂદ હતા. ઘણા દિવસો સુધી ત્યાં પવિત્ર ક્રિયા ચાલુ રહી હતી.

ક્રિયાના છેલ્લા દિવસે વિદ્વાતા, વક્તવ્યતા, અને જિંયા વિચારોથી ભરેલા બાવણો કરવામાં આવ્યા હતા જેમાં ડૉ. વિન્ટરનેઝ, મિ. નરી-

સમાધિ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સમયનાં બાપણો

માન, મિ. હરિસત્ય બટ્ટાચાર્ય, ડૉ. મરદાર ડીએ, તેમજ મિ. આર. એસ માયુર, એમણે કરેલાં બાપણો ખાસ મહત્વયુક્ત હતાં.

અમને કહેવામાં આવ્યું છે કે સ્વર્ગવાસી જૈન મહાત્મા, જૈનેતરોને જૈન બનાવવા માટે નહિ, પરંતુ સત્યને માટેજ-સત્યનો પ્રેમ જાગ્રત કરવા માટે જૈનધર્મનો ફેલાવો કરતા હતા. તેઓ જર્મન, અમેરિકન, ફ્રેંચ અને ઇંગ્લીશ ભારતીય સભ્યતાના અભ્યાસીઓની સાથે અંગત સંબંધ રાખતા હતા. પાશ્ચાત્ય લેકિનો અભિપ્રાય એ હતો કે-તેઓ એક મહાત્મા છે, ઉદાર દષ્ટિવાળા છે. સત્યની શોધમાં અત્યંત કાર્યદક્ષ છે, અને જેઓ એમના સંબંધમાં આવતા હતા, તેઓને બોધ આપવા માટે હમેશાં ઉત્સાહી રહેતા હતા. સ્વર્ગવાસી આચાર્ય, એમના દરેક લક્ષ્ય અને દરેક કામમાં એક ઋષિ, એક તત્ત્વચાત્રી, એક વિદ્વાન, એક સશોધક અને એક મહાપુરુષ-આ પદાઓના સમિશ્રણ રૂપ હતા.

આ પૂજ્ય શિવપુરી ગામ, કે જે આ સ્વર્ગવાસી મહાત્માએ આ નાશવંત શરીર છોડવા માટે ખાગ પસંદ કર્યું હતું, તેને (શિવપુરીને) અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

નિમ્નલિખિત બાપણો પ્રતિષ્ઠા પ્રમણે કરવામાં આવ્યાં હતાં.

ડૉ. વિન્ડરનેઝનું બાપણ.

જે મોટી શાન્તિને માત્ર મહાત્માઓ ચાહે છે, અને પ્રાપ્ત કરે છે, આ શાશ્વત શાન્તિમાં ગયેલા મોટા મહાત્મા અને વિદ્વાનની યાદ-ગિરીને માન આપવા હું સમર્થ થાઉં, તેને હું એક અસાધારણ અધિકાર, અને એક મહાન આનંદ ગણું છું.

ઉદાર દષ્ટિ હમેશાં જૈન વિદ્વાનોનું લક્ષણ રહ્યું છે. તેનું પ્રમાણ

એ છે કે તેઓ એમના પોતાના ધર્મને માટે સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં કામ કરવું, એમાંજ સપુષ્ટ નહિં રહેતા હતા, પરંતુ મામાન્ય સંસ્કૃત સાહિત્ય અને યાન-વિજ્ઞાનમાં પણ તેઓ હમેશાં ધણો ભાગ લેતા હતા.

હું માત્ર હેમચંદ્રસૂરિ મહામુનિની યાદ તમારી આગળ કરાવું છું કે જેઓ બારમી શતાબ્દમાં જીવતા હતા અને સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત સાહિત્યના લગભગ બધા ભાગો વિભાગોમાં જેઓએ કામ કર્યું હતું આપણા મહોદા આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિજી ઉદારતામાં એમનાથી વધારે આગળ વધેલા હતા. જે પદ્ધતિ પ્રમાણે પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત સાહિત્યનો અભ્યાસ હિંદુસ્થાનમાં ચાલુ છે, તેમાંજ નહિ, પરંતુ જે પ્રયત્ન પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો, ભારતીય સાહિત્યના અભ્યાસમાં કરી રહ્યા છે, તેમાં પણ ભાગ લેતા હતા. જે સૂક્ષ્મ ઐતિહાસિક પદ્ધતિઓને અનુમરીને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો કામ કરે છે તેને તેઓ અનુમોદના આપતા હતા અને આ અભ્યાસના કામમાં શક્તિ પ્રમાણે મદદ કરતા હતા.

સમાધિ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા સમયનાં લાપણો

આજકાલ ખાનગી લાપણેરીઓ અને મંદિરોમાં પ્રતોને માત્ર સંમંદી રાખવી કે જેથી વિદ્વાનો એનો અભ્યાસ ન કરી શકે, તે અયોગ્ય છે. આજકાલ મંથોને એડિટ કરતા ને છપાવતા જોઈએ. કે જેથી તેનું વાચન અભ્યાસ થઈ શકે, આ વાતને અત્યારના પશુ ઓર્થો-ડોક્સ જોતા નથી જાણતા, તે વાતને આચાર્ય વિજયધર્મસૂરિ પહેલેથી સમજ્યા હતા.

જૈનધર્મના પવિત્ર મંથો, સિંદુસ્થાનના ધર્મોના બધા અભ્યાસીઓને માટે, અને બધા ધર્મોની વૃક્ષનાત્મક શોધખોળ કરનારાઓને માટે તથા જે જે લોકો જગતના મોટા વિચારો અને મોટા આદર્શોમાં સ્વાદ લે છે, તેને માટે સુવલ સાધ, તો તેમાં જૈનધર્મના હિતનું પોષણ થાય છે, એમ તેઓ બરાબર જાણતા હતા એમણે સ્થાપિત કરેલ 'યશોવિજય-મથમાળા'માં પ્રદર્શિત કરેલ સરકૃત અને પ્રાકૃત મંથોના સબધમાં અહિં વિસ્તારથી કહેવાની જરૂર છે શું ? તથા પુસ્તકાલયોને માટે અને જુદા જુદા પાશ્ચાત્ય તેમજ પૂર્વદેશના વિદ્વાનોને પુસ્તકો અને પ્રતો મોકલવામાં તેમણે જે ઉગરતા અને નિઃસ્વાર્થતા બતાવી છે, તેનું પણ વિવેચન કરવાની જરૂર નથી. કારણ કે એ વાત તમે બધા, આજે પૂર્વદેશીય વિદ્વાન હો, આ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન, બરાબર જાણો છો.

વળી તેઓએ કરેલા ઉપકારોને માટે જે હું હમણાં માગી કૃતજ્ઞતા જાહેર કરું છું, તો મારી ખાતરી છે કે-મારી પોતાની લાનનાની સાથે, જે વિવિધ પાશ્ચાત્ય અને ખામ કરીને જર્મન વિદ્વાનોને એમની મહેરબાનીથી ફાયદો થયો છે તેઓની લાનનાને પણ જાહેર કરું છું.

એમના મોટા સમકાલીન કવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોર (કે જેઓ આ પ્રતિષ્ઠામાં લાગ નહિ લઈ શક્યા અને તે માટે જેઓ બહુ દિલગીર છે) ની મારફત શાસ્ત્રચિંતારદ જૈનાચાર્ય વિજયધર્મ-સૂરિને પણ ખાતરી હતી કે-જો યોગની ઉન્નતિ થશે તો

મકરણ ૧૫ મું

તે ઉન્નતિ માત્ર પૂર્વદેશીય અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના સહકારથી જ થઈ શકશે. જે વખતે રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની યુનિવર્સિટીમાં, ‘વિદ્યભારતી’ના સમાસદો, કે જેમનો હું પણ એક હોવાનું અભિમાન રાખું છું, ત્યારે તેમની પરિવહમા બેગા થાય છે, ત્યારે તેઓ એમનો આદર્શ આ શબ્દોથી જાહેર કરે ?

“ પ્રાચી ચ પ્રતીચીતિ દ્વે ધારે વિધાયાઃ । દ્વામ્યામેતામ્યા-
મુપલમ્યમેક્યં સત્યમ્યાશ્વિલ્લોકાધ્યમૂતસ્યેતિ ન- સંકલ્પ. ॥ ”

આ આચાર્ય મહારાજનો પણ આદર્શ હતો અને આ આદર્શ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોની સાથે એમને જે મિત્રતા હતી, એતું કારણ હતું. અને ત્યારે તેઓ જમીન તેમ મીઠા જોરિયેટલ સોસાઇટીઓના જોનારરી એમનર કરનામા આવ્યા હતા, ત્યારે તે, માત્ર જે કામ તેઓએ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાની સેનામાં કર્યું હતું, તેની કમર જ હતી અને પોતાને આ છેલ્લા ૨૦ વર્ષોની આચાર્ય મહારાજ માથે પત્રવ્યવહાર હતા, અને તેઓએ કરેલી મદદ અને પ્રેમને માટે હું એમનો આભારી છું. જે પત્રો એમણે આ છેલ્લા બે વર્ષમાં લખ્યા હતા તેમાંની થોડી લીંકીએ તમારી આગળ વાચના દેવાની રજા આપશે.

“ હિંદુસ્થાનની દેશી બાપાઓમાં પણ ધણું જૈન સાહિત્ય છે. અને જ્યારે તમે હિંદુસ્થાનમાં આવશો ત્યારે તે હું તમને બતાવવાની ખાતરા રાખું છું. ”

અને વધારામાં બોલે છે કે:

“ જૈનસાહિત્ય સંબંધી તમારા હવે પછીના પુસ્તકમાં જે જે મદદ તમને જોઈએ, તે હું આપવાને માટે તૈયાર છું. ”

તા. ૨૧ જુલાઈ ૧૯૨૨ ના દિવસે શિવપુરીથી લખેલા એમના સૌથી છેલ્લા કાગળમાં તેઓ મને લખે છે કે,

“ હું ખિમાર હતો. પરંતુ મારી તખીવત સુધરી ગઈ છે. અને મને આશા છે કે હું થોડા વખતમાં બિલકુલ ઠીક થઈ જઈશ. હું તમારી મુલાકાતની રાહ જોઈ છું, કે જે શરદ ઋતુમાં લેવાનું તમે મને વચન આપ્યું હતું. ”

હું પણ આ મુલાકાતની રાહ જોતો હતો. અને મને આશા હતી કે હિંદુસ્થાનમાં આવીને, જે જે મહેરબાની મને આચાર્યમહારાજે બતાવી હતી તેના આભાર તેમની સમક્ષ માનીશ, પરંતુ એ મારા નસીબમાં નહિં હતું.

હી હંસારસહાયચારિયં નેદાણુરાચરસાવિ ।

જે પુઠ્ઠવણદે દિદ્ધા તે અવરણદે ન દોસમિત્ત ।

સંસારનો એવો સ્વભાવ છે કે જે લોકોને આપણે પ્રેમપૂર્વક સહવારે જોયા હતા, તે બપોરે આપણે ફરીથી જોતા નથી.

પરંતુ એક મોટા અને મહેરબાન પુરુષના અવસરે ચિંતા અને દિલગીરીની બાવનામાં ડૂબી જવું, એ ઠીક નથી. કારણ કે જે મોટા અને વ્યાજી પુરુષો આ સગારમાંથી ગયા છે, તે આપણા માટે, ખરી રીતે વિચારીએ તો, મરી ગયા નથી. એમના ઉદ્ધારણથી, એમનાં

પ્રકરણ ૧૫ મું

સુદૃઢ મર્યોથી અને જોથી સાધુ પણ ન કરે, એવાં કર્મોથી તેઓ આગળ જીવે છે, અને તેઓએ હમણા જીવતી જનતાને માટે નહિ, પરંતુ ભવિષ્યના લોકોને માટે પણ જે મારા કામ કર્યા છે, તે કામો વડે ભવિષ્યમાં પણ જીવશે

મહિ કર્મ ક્ષીયતે ।

માફે કામ કાઢવાર નષ્ટ થતું નથી જે સારું કામ મહાન જૈનાચાર્ય વિજયધર્મસૂરિએ આખી જનતા માટે કર્યું છે, તે કર્મ વડે એમની યાદગીરી કાયમ રહેશે અને જે વખતે આ મૂર્તિ, અથવા એમના નાચવત શરીરની કંઈ પણ મૂર્તિની નિરાશની પણ નષ્ટ થઈ જશે, ત્યારે પણ તે યાદગીરી કાયમ રહેશે અને જો કે આ સમાધિ મંદિર અત્યંત સુંદર છે, છતાં એમના શિષ્યોના હૃદયમાં, એમના મિત્રો અને મહાઆચાર્યોના હૃદયમાં, દિ દુધાનમાં નહિ, પરંતુ આખી દુનિયામાં તેઓએ ધણું વધારે સુંદર અમાધિમંદિર બનાવ્યાં છે

માટે પ્રયત્ન નહિ કરતા હતા. ઉલટું તેઓ પોતે હમેશાં નવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે હમેશાં તૈયાર રહેતા.

ગ્લેડ્સ્ટન માટે એમ કહેવામાં આવે છે કે એનામાં એવો પ્રભાવ હતો કે— જો તે ધારે તો એક જિલકુલ નિર્દોષ માણસની અંદર પણ 'હું' મહા પાપી છું, અને મેં અમુક કલ્પિત અકૃત્ય કર્યું છે." એની ભાવના ઉત્પન્ન કરાવી શકે. આ ગ્લેડ્સ્ટનની સાથે વકતૃત્વ કલામાં શ્રી વિજયધર્મસૂરિની તુલના કરી શકાય તેમ છે અથવા વધારે યોગ્ય રીતે કહીએ તો વિજયધર્મસૂરિની તુલના ઇમામ ઘજલવીની સાથે કરી શકીએ. કે જેના મંબંધમાં એમના સમકાલીન લોકોએ કહ્યું છે કે—જો તે ધારે તો એમના શ્રોતાઓમાં એ ભાવના ઉત્પન્ન કરી શકતા કે મમજીદના જે યામયાના આધારે તે શ્રોતાઓ ખેસતા હતા, તે ચાંચો, ઈંટ અને યુનાચી નહિ, પરંતુ સાચા સોનાથી બનાવેલો છે. આચાર્યમહારાજની ઉદારતા જુદી રીતે પરિચિત થાય તેમાં એક રીતિ આ છે કે તેઓ વિદ્વાનોને કિમતી પુસ્તકોજ નહિ, પરંતુ અમૂલ્ય એની તાડપત્ર ઉપરની પ્રતો ધણી કામ માટે આપતા હતા, કે જેવી પ્રતો ઓર્થોડોક્સ સાધુઓ એક જૈનને બતાવતા પણ નહિ. તેમની એ ઉદારતાને તેમને અદ્વિતીય બદલો મળ્યો છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને માલૂમ પડ્યું કે તેઓ વિશાળ વિદ્વાતાથી વિશિષ્ટ એક નેતા અને અસાધારણ જ્ઞાનના સાધનો પૂરા પાડનાર જુદિમાન દલાન છે. ધર્મોની તુલનાત્મક શોધખોળના એક અભ્યાસી હોઈને, અને જુદા જુદા ધર્મોના ધણા નેતાઓની સાથે સબંધ કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો છે પરંતુ વિવેક, સમ્યક્તા, અને ગમે તેવા સરળ પ્રતિવાદીની દૃષ્ટિથી પણ આખ્યાનિક વિચારોનું સમાધાન કરવાની કૃપાળુ ઇચ્છા રાખવામાં શ્રીવિજયધર્મસૂરિ કરતા ચઢીયાતા કોઈ પણ ધાર્મિક નેતાને મેં જોયો નથી. માટે, જો કે તેઓ મૂળથી અને વાસ્તવિક રીતે જૈનધર્મ અને જૈનતત્ત્વજ્ઞાનના એક વ્યાખ્યાતા ઉપદેશક અને સાધુ હતા, છતાં

ભારતના પુત્રોમાંના જે જે રાષ્ટ્રીયનેતાઓ ભારતના ઐક્યનો આદર્શ રજૂ કરે એ તેઓના કરતાં વિજયધર્મચરિ વધારે ઉચ્ચ આદર્શ મિલ કરનાર હતા

રૂઝ્ગવાસી આચાર્યના પ્રભાવશાળી હુ દરજ્જાથી મારા મનમાં એ ચિત્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે—આપણા મોટા દેશમાં જે ભય કર ધાર્મિક ઝડપડાઓ ચાલી રહ્યા છે, એનું છેદન સમાધાન અને શાંતિ સંપન્ન જાહેર સંદેશાદયો કે જેઓ આપણા આર્થિકદેશની ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક ચક્રિતઓની દરકાર નથી રાખતા, તેમની દ્વારા નહિ, પરંતુ ઉપાધ્યાય ઉદ્દરિત્યથ તથા વિદ્ય-વિજયથ જેવા ઉદાર, વિદ્વાન્ અને સમયસ સાધુ પુરોહિતાર થશે.

❧

૩

મિ હરિસત્યભટ્ટાચાર્યનું ભાષણ.

મયા છે, તેમને એક મ્હોટી વિચિત્ર વાત છે. હું એમ કહેના ચાહું છું કે મદાન આચાર્યજી હજી જીવે છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ જે પ્રમાણે આપણે જીવીએ છીએ, એના કરતાં વધારે સાચી રીતે તેઓ જીવે છે, કારણ કે-તેઓ ખરેખર રીતે જીવી જાયતા હતા, અને અત્યેવ કોઈ પણ વખતે મરી જઈ શકે તેમ નથી.

હર્ષદે સ્પેન્સર કહે છે કે “ પોતાના આત્માને ઉપરિધત મયોગે પ્રમાણે મક્કજતા પૂર્વક તૈયાર કરવો એનું નામ જીવન છે. ” આચાર્ય મહારાજનું જીવન આજ મિદાન્ત પ્રમાણે વ્યતીત થતું હતું, એ વાન હું એક ઉદાહરણથી તમને જતાવીશ

આ નવીન યુગમા દિંદુસ્થાનને માટે સૌધા મોટો પ્રજા એ ઉપરિધત થયો છે કે-જે પાશ્ચાત્ય મભ્યતા દિંદુસ્થાનમાં ધસી આવીને આખા દેશમાં વ્યાપ્ત થઈ છે, એ પાશ્ચાત્ય મભ્યતાના પુરને માટે શું કરવું જોઈએ ?

શામસ કાલીયલ કહે છે કે “ માત્ર ત્યાગથીજ ખરું જીવન શરૂ થાય છે ” એજ દિંદુસ્થાનના જીવનનો મોટો આદર્શ ઉમે છે, જ્યારે ખીજી તરફ યુરોપીયન આદર્શ છે. તે એ કે “ આપણે આ દુઃખ અને ખામીઓથી બરેજી જીવન દિગ્મત અને પ્રસન્નતાપૂર્વક વ્યતીત કરવું. અને સુધારવું જોઈએ. ”

આ બે બિન્ન બિન્ન આદર્શોનું સમાધાન કરવું, એ રહેલા વાત નથી અને એમ લાગે છે કે-એક વિલાયતી કવિ કહે છે તે પ્રમાણે “ પૂર્વદેશ એ પૂર્વદેશ છે, અને પાશ્ચાત્ય તે પાશ્ચાત્ય દેશ છે. આ બન્ને ક્યારે પણ એક થઈ શકે નહિ ” જતાં આપણને કંઈપણ જાતના સમાધાનની જરૂર છે. કારણ કે-આવા સમાધાનને અવવંબીનેજ આપણા દેશની સ્વતંત્રતાનો આધાર રહેલો છે. આવું એક સમાધાન કરવા માટે ધણા પ્રયત્નો કરવામા આવ્યા છે. આમાંનું એક સમાધાન, તમે બધા જાણો!

છે. તે પ્રમાણે એ છે કે આપણે આપણી જાતને, બની રોકે તેટલા અંશે અને બની શકે તેટલો સમય, બૂલી જવી, અને વિચાર વર્તન અને રિવાજોથી બિલકુલ અંગ્રેજી થવું જોઈએ.

ખીલું સમાધાન એ છે કે જે યુરોપીયન આ દેશમાં આવ્યા છે તે આવે છે, તેમણે વિચાર વર્તન અને ધર્મમાં બિલકુલ હિંદુસ્થાની બની જવું જોઈએ.

અનુભવ અને વ્યવહારિક શુદ્ધિ બતાવે છે કે આ બંને સમાધાનો મુક્ત નથી.

ત્યારે, સભ્યતાના ઉપયુક્ત બંને બિન્ન બિન્ન રીતોનું સમાધાન કેવી રીતે થઈ શકે, અથવા ખીજા યજ્ઞમાં કહીએ તો હિંદુસ્થાનના મનુષ્યો કેવી રીતે યુરોપીયન સભ્યતાની સાથે સદકાર સાધી શકે, તે બતાવવા માટે હું તમને વિજયધર્મસૂત્રના જીવનચરિત્રનો અભ્યાસ કરવાની મનાઈ આપું છું. તેઓ એક બાજુથી તદ્દન દૃઢ યજ્ઞાણુ તપસ્વી આચાર્ય તરીકે હતા, કે જે હિંદુસ્થાનના જુના આદર્શને રજુ કરે છે. ખીજા બાજુમાં ઐતિહાસિક તથા શિલાલેખો, પુરાણી ભાષાઓ, વિગેરે સાધનો મેળવનાર તેમજ તેમાં શોધખોળ કરનાર વિદ્વાનોને મદદ અને ઉત્તેજન આપના સંબંધી આચાર્યમહારાજમાં જે અનંત શક્તિ હતી, તે એ

જે ઉત્તમ વસ્તુઓ દેખાતી, તે તેઓ સ્વીકારતા, અને જે નુકસાનકારક દેખાતી, તે તેઓ દૂર મૂકતા.

એક વાત વધારે નારે કહેવાની છે. અને તે એ છે કે-આચાર્ય મહારાજની મૂર્તિ, ખરેખર રાજાને યોગ્ય હોય, તેવી રીતે સ્થાપન કરવામાં આવી છે. અને હું એમ સમજું છું કે મંદિર અને રંગમંડપ દ્વે શ્રેષ્ઠ વખતમાં તૈયાર થશે. પરંતુ જરૂરી એ છે કે-આપણે આપણી જાતને પૂછીએ કે જેટલો વિશાળ અને પવિત્ર આ આરસનો મંડપ છે, તેવું વિશાળ અને પવિત્ર આપણું દિલ છે કે ? અને જેવી રીતે આ મંદિર વિજયધર્મસૂરિજીની મૂર્તિને સ્થાપિત કરવા માટે યોગ્ય છે, તેવી રીતે આપણો આત્મા એમના સ્મરણરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવા માટે યોગ્ય છે કે ?

જો આનો ઉત્તર 'હા' માં હોય, તો જે માન આપણે આચાર્ય મહારાજને આપીએ છીએ તે ખરું માન છે. અને જો આમ ન હોય તો આ બધું ગાણું, નાચણું, ખેતી બોલવા, વિગેરે નકામું નહિ, પરંતુ નુકસાનકારક છે.

મને આશા છે કે-અહિં જેઓ મૌનૂદ છે, તેઓ બધા આ પ્રશ્ન સંબંધી બરાબર વિચાર કરશે

પ્રકરણ ૧૬ મું.

જયન્તીબા અને કેટલાંક બાપણોનો સાર.

ધર્મ-જયન્તી.

૧ દી જયન્તી.

નામ	સલાપતિ	વક્તાઓ
શિવપુરી	ઉપાધ્યાય મંગળવિજયજી	પં. રામનાથજી રામા શ્રીયુત ભા. રા. બાલેરાવ
મુંબઈ	પં. શ્રી દેવવિજયજી	મી. જી. કે નરીમાન પંડિત જી સરાજજી (પંજાબ) શ્રીયુત હીરાલાલભાઈ સૈંઠ માવજી ગોર્વીંદજી મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી શ્રી ટી. વસાણી પંડિત રમાપતિ શાસ્ત્રી
આમરા	પૂજા વિગેરે ધાર્મિક ક્રિયાઓ	
લાવનગર		દરિદ્રાધના વ્યાખ્યાને;

વિગેરે.

કેટલાક વક્તાઓનાં ભાષણોનો સાર

શ્રી. છ. કે. નરીમાન. મુંબઈ. પ્રસિદ્ધ જર્નાલિસ્ટ.

“તેમનામાં વિનયનો એક ભારે મુઠ્ઠો હતો, જેથી તેઓ બીજાને પોતાની તરફ જોઈ શેવામાં ખણે પ્રભાવ પાડી શકતા. તેઓથી જે કામ મોટા મોટા પોલીટીસીઓ નથી કરતા અથવા નથી કરી શક્યા તે કામ ભારતને એકત્ર કરવાનો આરંભ તેમણે કરેલો છે. આપણે બધા ભાઈઓ છીએ. મને તે ધરમના હો. પરંતુ આપણું લક્ષ્યનિશ્ચય એકજ છે. તેમના શિષ્યો એક શરસી ભાષાના તરજુમા માટે મુસલમાન ભાઈઓને ઘેર ઘેર ગયા હતા, તેજ મું દેખાડી આપે છે અને તેમાં જરા પણ સંશય વિના તેઓથી તે તરજુમો કરાવી લાખ્યા હતા.

ધણે સારો પ્રભાવ જૈનકામમાં પાડ્યો હતો. યુરોપના મહાન વિદ્વાન ડૉ. જોકોબી જેવાએ જૈનધર્મના સીદ્ધાંત સમજવામાં જે ભૂલો કરી છે તે આચાર્યશ્રીના મહાન પ્રયાસથી દુર થઈ છે અને ડૉ. જોકોબીએ કબુલ કર્યું હતું કે તેનું કારણ પાશ્ચાત્ય દષ્ટિને આભારી હતું. આચાર્યશ્રી આશુના અત્યાચારો દુર કરવામાં વિદ્વાનોની મહાયથી ફલીભૂત થયા હતા. જાણીતા પ્રોફેસર ડૉ. સીસ્વન લેવી જેના જાણીતા વિદ્વાન પણ જવાબ દે છે કે આચાર્યશ્રી "He is one of the most personality in the whole world" આવા અવા મહાન આચાર્યો જે ધર્મમાં થઈ ગયા છે, તેના માટે હજી આશ્લેષો થાય તે માટે જનમૃત યવાની જરૂર છે "

શેઠ માવજી ગોવિંદજી

"આચાર્યશ્રીએ જૈન કોમ ઉપર નહિં, પરંતુ જમમાં જે ઉપકારો કર્યા છે તે વિસ્તરાય તેવા નથી. મહારાજશ્રી જૈનના ન હતા પરંતુ જગતના હતા તેમણે એક મહાન કાર્ય સંપાદ્યું હતું કે જૈન અગર જૈનેતર એકજ છે. સર્વ મનુષ્ય જાતિ આપણે બંધુઓ છીએ. આ માટે જે જે મનુષ્યો પ્રયામ કરી રહ્યા છે તેને ધન્યવાદ ધટે છે અત્યારે ધર્મ અગર અધર્મ નહીં કરવું એ કહીન છે. પરંતુ જૈનધર્મના સાધુઓ જે શામન પાળે તેટલું (ટીકાની ખાતર નહીં) ખીજા કાષ્ઠ ધર્મના સાધુઓ પાળતા નથી. જૈનો પાસે ધન અને શક્તિ છે, પણ વિદ્યા અને શુદ્ધિ વિકાસ પામવાની જરૂર છે. તેમજ શાસ્ત્રજ્ઞાનની જરૂર છે. તેના પ્રયાસો કરનાર આચાર્યશ્રીની જયંતી ઉજવવા આપણે ભેગા થયા છીએ તો જરૂર તેમના શુભોનું મનન કરવું."

મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી

“આચાર્ય મદ્ધરાજનું એક સૂત્ર હવું કે નિર્ભય અને નીડર મવાની જરૂર છે. સત્યને અંત સુધી છોડવું નહીં.” ત્યારથી હું સત્ય પ્રત્યે આકર્ષીત થયો છું. તેઓશ્રીએ જોડકામની અને જોડાસનની અપૂર્વ મેચ બમ્બવી છે. આવા મદ્ધાન્ આચાર્યોના સ્મરણથી જરૂર આપણા જીવનમાં આપણે કંઈક કરી શકીએ મદ્ધાન્ પ્રશ્નોની જન્મતી ઉજવવાનો હેતુ તેમના સિદ્ધાંતો પૈકી કોઈક જાણી વર્તનમાં મુકી શકાય તેજ છે. તેમની એકજ ભાવના હતી કે દરેક ક્રમ સાથે સમભાવ રાખો. આપણે તેમના કુણેલુ અભ્યસન કરી તેમના જીવનનું અનુકરણ કરીએ તોજ તેમની જ્યંતી બરાબર ઉજવી મનાય. તેઓશ્રીએ તેમના અંતના વખત સુધી

મહારાજે ગ્રંથ સાલ આજ રોજ સિવપુરી (આલીયર) માં નિર્વાણ પામ્યા હતા. તેઓ મુળમનગરીને પોતાનો અપૂર્વ લાભ આપી ગયા છે. આ મહાત્માએ જૈન કામની ધણી જ સેવા કરી છે. જૈન કામમાં વિદ્વાનોની ખામી હતી, તે માટે પ્રયાસ કરનાર તેઓશ્રી છે. તેઓએ બહુ પરિશ્રમ લઈને બનારસમાં ગાનનો પ્રકાશ તથા ફેલાવો કરવા માટે એક પાઠશાળા સ્થાપી છે. તે ઉપરાંત તેમણે “ વીરતત્ત્વપ્રકાશકમંડલ ” પણ સ્થાપ્યું છે, મારે ચારિત્ર લેવામાં તેઓશ્રીનો ઉપકાર છે તેથી હું તેમને મારા ગુરૂ તરીકે માનુ છું. તેઓશ્રીમાં એક અપૂર્વ ગુણ ધૈર્યનો હતો. તેઓએ કાંઈમાં જાન વિદ્વાનો તૈયાર કરવા પોતાનો બધો શ્રમ ખર્ચ્યો હતો. અને તેઓનો ઐટલો બધો પ્રભાવ હતો કે તેઓશ્રી બીજાને આકર્ષણ કરવાની અપૂર્વ શક્તિ ધરાવતા હતા.

“ પાછળના વખતમાં જૈન કામના કેટલાક મનુષ્યોએ દેવદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય માટે ઊપસ્થિત થયેલી તકરારને લીધે તેમના ઉપર શંકા લીધેલી છે. પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તો તેઓ દેશકાલ શું છે તે જોઈને સકલ સંધ સમક્ષ એક માત્ર ફલીલ રૂપેજ તે રજુ કરી હતી. અને તેમનો વિચાર મકલ સંધ કરે તોજ કરવાનો હતો. નહીં કે પોતાનોજ વિચાર અમલમાં મૂકવા પ્રયાસ કર્યો હતો. દેશકાલ મુજબ ફેરફાર થતાજ આવે છે. જેવા કે આપણી મંવત્સરી પાચમની હતી અને ચોથની થઈ, સફેદ કપડા હતાં તે પીલા થયા, માધુઓ જંગલમાં રહતા હતા તે મામમાં રહેવા લાગ્યા, વિગેરે ફેરફારો થયા છે. તો આ પણ તેઓશ્રીએ સૂચના કરી હતી, તે છતાં પણ આપણે જૈન કામ ઉપર કરેલી તેમની મદદના સેવા કદી પણ વીમરી સકીએ નહી. તેમના ધણા શિષ્યો છે, તેઓ પણ જૈન કામની સેવા હાલ પણ તેવાજ બાવળા કરે છે. ”

બીજી જયન્તી.

ગામ	સભાપતિ	વક્તાઓ
૧ શિવપુરી	રાવજી જનાદાસ બીડે શ્રી. એ. કાષ્ટનેન્સ મેમ્બર ગ્વાલીયર ગવર્નમેંટ	પં. રામનાથજી યમ્મા મુનિ વિદ્યાવિજયજી ભા. રા. ભાભેરાવજી દર્શક લુઆડ સાહેબ માથુર સાહેબ, એડિટર જીયાજી પ્રતાપ આચાર્ય વિજયેન્દ્રસુરિ
૨ આગરા	કુપાખ્યાય મંગળવિજયજી	ફૂલચંદ એચ. દોસી બાબુ ઉદયેન્દ્રજી જવાહરલાલ લોહા દુલીચંદજી મોહનલાલજી વેદ ફૂલચંદજી વેદ રામચંદજી લોહા
૩ મુંબઈ	પં. લાલવિજયજી પં. લલિતવિજયજી પં. ખાન્તિવિજયજી	ડો. મોતીલાલ મંજાવંદ ચિમનલાલ નાથલાલ સાહે પં. લાલવિજયજી પં. ખાન્તિવિજયજી પં. લલિતવિજયજી શ્રી. જી. કે. નરીમાન

૪ દિવાર

- ૫ વડોદરા શ્રીવિનયતોષ ભટ્ટાચાર્ય ઝેમ. ઝે. પ. લાલચદાસ
વાડીલાલ નંદલાલ વડીલ
બાબૂલાલ મોતીલાલ મોદી
- ૬ ઉદયપુર (વિદ્યાર્થીઓને ધનામ અને પૂજા વિગેરે)
૭ ઠરાંચી ચતિ શ્રી રામચંદ્રજી શ્રીયુત ખુસાલભાઈ
પં. બંસીધરજી
પી. એલ. વસવાણી
શેઠ રથુછોડદાસ
પોપટલાલ ત્રિભુવનદાસ
- ૮ લીંબડી — જૈન શ્વેતામ્બર મૂળ જોડિંગ-
ગના સુમ્રી-ટેન્ડેન્ટ અને કેટ-
લાક વિદ્યાર્થીઓ
- ૯ શાહાપુર મુનિરાજ શ્રીપ્રતાપ મુનિજીના ઉપ-
(દક્ષિણ) દેશથી પાખીપૂજન-વિગેરે.
- ૧૦ ભાવનગર મુનિરાજ કપૂરવિજયજી પં. પોપટલાલ સાકળચંદ
મયવંતરાય પાઠક
પ્રભુદાસ મહેતા
હરિલાલ દેવચંદ
દલીચંદ દેવચંદ
(હરિશંકરનાં વ્યાખ્યાનો)
- ૧૧ વીરમગામ પં. શ્રી ભક્તિવિજયજી કેશવલાલ પૂંજલાલ
મકાલાલ પુરુષોત્તમ
- ૧૨ ઠાલંદ્રી મુનિ શ્રી ધનરૂપવિજયજી કેટલાક ગૃહસ્થો
- ૧૩ પ્રતાપગઢ મુનિ શ્રી દુર્લભવિજયજી મેઠ લક્ષ્મીચંદજી લીલા

કેટલાંક ભાષણોનો સાર

૫૦ રામનાથજી શર્મા—શિવપુરી

“ જૈન સાહિત્યનો સ્વર્ગસ્થ વિજયધર્મસુરિજીએ લખેા પ્રચાર કર્યો છે તેમની વિદ્વતા અને સાહિત્ય પ્રેમ તેમણે પ્રમશિત કરાવેલ મસ્કૃતના મથોજ પુરવાર કરી આપે છે વિજયધર્મસુરિ જો ભારતવર્ષના પૂજ્યતમ નેતા હતા અને તેથી તેમની જયન્તી ઉજવરી આવશ્યક છે. ”

શ્રીયુત ભા. રા. ભાલેરાવજી, તહસીલદાર સાહેબ—શિવપુરી.

‘ વિજયધર્મસુરિજીનું શરીર નાદિ હોવા છતાં તેઓ યથા શરીરથી અથના તેમના કાર્યોથી જીવતા જ છે તેમણે દેશ, ભાષા અને સમાજનો ઉદ્ધાર કરી પોતાનું જીવન પવિત્ર કર્યું છે પાશ્ચાત્ય દેશોના વિદ્વાનોને પત્ર અને પુસ્તકો દ્વારા તેમણે સહાયતા કરી છે જૈનોમા જેવા અમૂલ્ય ભાગરો છે, તેના અન્ય કથાય નથી. તે મથોને—સડતા મથોને બદાર કાઢી તેનો પ્રચાર કર્યો છે ‘ યશોવિજય ત્રયમાલા ’ દ્વારા લગભગ એક લાખ કોપીઓ તેમણે જનતામા મફત વહેંચી છે ઐતિહાસિક પ્રવૃત્તિમાં પણ તેમણે સારો ફાજો આપ્યો છે તેમની વિદ્વતાનું આપણે એ ઉપરથીજ અનુમાન કરી સર્ગેએ છીએ કે કલકત્તાની ઐસિયાટિક સોસાયટી ઝાંઝ બગાસ, જર્મનની ઓરિયન્ટલ સોસાયટી અને છટાનીની ઐસિયાટિક સોમાઈટીએ તેમને પોતાના એસુશીએટ અને ઓનગરી મેમ્બર બનાવ્યા હતા તેમના મે દર્શન કર્યા હતા તેઓ આકૃતિથી મહાન પ્રતાપી દેખાતા હતા ’

માધુર સાહેબ, એડિટર-જન્યાણપ્રતાપ, શિવપુરી.

“ વિજયધર્મસૂરિ મહારાજ જે ઉદાર ન હત, તો આ સભામાં જ આપણે જે નેષ રચા છીએ એવું દસ્ય કદિ જોવા પામતે જ નહિં. આજે એક જૈનાચાર્યની જન્યન્તી ઉજવવા હિંદુ, મુસલમાન, પારસી વિગેરે તમામ એકઠા થયા છીએ. વિજયધર્મસૂરિ મહારાજે ભારતવર્ષના જુદા જુદા ધર્મવાલાઓને પ્રેમથી મેળવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, અને તેનું જ એ પરિણામ છે કે-જૈનધર્મ સંબંધી લોકોમાં જે સંકાઓ હતી, તે દૂર થવા પામી છે. તેમ જૈન સાહિત્યની પણ પ્રજ્ઞા વધી છે.

“ તેઓ દીક્ષા લેવા સુધીમા લગભગ નિરક્ષર જોવા હતા, છતાં આવા મહાત્મા જન્યા એમ જે કહેવામાં આવ્યું છે, તે ખિલકુલ ઠીક છે. પણે બાગે મહાત્માઓમાં એવું બને છેજ. (આ ઉપર કેટલાક મહાત્માઓનાં દૃષ્ટાન્ત આપ્યાં હતાં.) તેઓ નિરક્ષર હોવા છતાં વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજે દીક્ષા આપવા માટે પર્મદ કર્યાં, એ એમની પરીક્ષા કરવાની શુદ્ધિમતા સૂચવે છે.

“ સુરિજી શિવપુરી આવ્યા અને અહિંજ દેહ છોડ્યો. એમા પણ કુદરતનો ચમત્કાર છે. વિજયધર્મસૂરિજી ઉદાર વિચારના હતા. ફરેક પ્રત્યે સમાન શુદ્ધિ રાખતા હતા. આપણા સરકાર પણ તેજ વિચારનાર છે અને તેથી સરકારના આત્માએ આચાર્યશ્રીને આકર્ષણ કર્યું. પાઠશાલા આવવાથી અહિંનું કાર્ય ઝોર દેહ થયું મજાપ. વિદ્યાર્થીઓ બહાર નીકળી. આચાર્યશ્રીની ઉદારતા પ્રમાણે જ કામ કરશે. ”

હત, તે બારતવર્ષની આવી ગોચનીય દશા ન થાન અને આગકાલ
ઠેકાણે ઠેકાણે જે કુર્ષ્ટતાઓ થાય છે, તેથી થવા પામન નહિ, ધર્મ
ગુરુઓમા સ્વોપપત્તિક ચાન હોવુ જોઈએ. વિજયધર્મમુરિશમાં તે ચાન
હવુ. ‘આવા વાક્ય પ્રમાણુ’ નો આ જમનો નથી ધર્મગુરુઓમા પર
ધર્મ સદિધ્વના પણ જોઈએ. દરેક ધર્મમાથી અત્યનો આદર કરવાની
બાવના જોઈએ તેમ લલુધેય કુદુમ્યકમની દરિ જોઈએ.

“ યાદ રાખવુ જોઈએ કે વિદ્વતા અને સાધુતા એ જુદી જુદી
વસ્તુઓ છે પરોપકાર પણ તેજ વખાણવા લાયક છે કે જે નિ સ્વાર્થદત્તિ-
વાતો હોય સ્વાર્થમૂલક પરોપકાર ખરી ગીતે પરોપકાર નથી ટાઈવનો
મેલવવા માટે લાખો દાનરો રૂપિયા કોઈએ ડેવરખીના ક્ષેત્રમા આપ્યા,
તો તે સ્વાર્થમૂલક પરોપકાર છે ખરા માધુના એજ કે કે-તમામ
જીવો બેપર દયા રાખવી

“ આ બધીએ માનતો વિજયધર્મમુરિમા હતી અત્યારે ભારત
વર્ષમા બે વિભાગો પડેલા છે. એક તરફ નાસ્તિકતા ફેલાય છે, અને
બીજી તરફ પુરાણી નાવમા માલનરો બીજા ધર્મો પ્રત્યે દ્વેષ કરે છે
આ બન્ને બાજતોને રોકનારા ધર્મગુરુઓ જોઈએ વિજયધર્મમુરિનો
પ્રયત્ન ખાસ કરીને આ બે બાજતોને રોકવા માટે હતો. વિજયધર્મમુરિ-
રિજીનુ સ્થાપન કરેલુ આ વૃક્ષ લવિધ્વમાં અવરય ઉપકારી થશે. આદ્યો
જેઓ નીકળશે, તે ઐશ્ય ભાવને પેદા કરશે અત્યારે આવા પ્રકારની
પાઠશાળાઓની આવશ્યકતા જોઈએમાં લોખન દરો સરકારી
સ્કૂલોમાં લાજુનારોઓમાં સાચી ધર્મ લાવના રહેતી નથી
તેમ જોઈએ પોતાના ઘેર રહી સરખરી સ્કૂલોમા બણે છે, તેઓમા પણ
ખાસ ચેતન્ય આવણ નથી હા એવી સ્કૂનો દાર. દાનરો માવકો શિક્ષા
જરૂર લે છે, પણ તે કરતાં આવી રીતે પ્રાચીન ગુરુકુલ પદ્ધતિથી ભારત-

વર્ષીય બાલકોને શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે. રાત દિવસ ગુરુઓના મહ-
વાસમાં રહીને બ્રહ્મચર્ય પાળવા પૂર્વક વિદ્યાધ્યયન કરવાથી તેઓમાં
ઓરજ પ્રકારના ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. આ પાઠશાળા પણ તેવાજ
પ્રકારની પાઠશાળા છે. આવી જેટલી વધારે પાઠશાળાઓ થાય, તેટલો જ
વધારે જ ફાયદો છે. આણું પરોપકારી કાર્ય કરનાર શ્રીવિજયધર્મસૂરિ
મહારાજને અન્તઃકરણથી વંદન કરવા સિવાય વિશેષ હું શું કહી શકું ?”

ડૉ. ભાતીલાલ મંજાચંદ શાહ, મુમ્બઇ

“ સૂરિવરે પોતાની સક્ષિણતા બતાવી અને સમતા દર્શાવી ઈતર
ધર્મિઓને આકર્ષવા અતિ પરિશ્રમ કર્યો હતો. x x તેઓશ્રીએ
સ્થાપિત કરેલી યશોવિજયજી પાઠશાળાએ સારા સારા વિદ્વાન્ ઉત્પન્ન કર્યા
છે. x x ‘ છટાલી, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ વિ ના પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો જૈન-
ધર્મનો અભ્યાસ કરી રહ્યા છે એ એમનો જ પ્રતાપ છે વિ. ”

શ્રીયુત જી. કે. નરીમાન, મુમ્બઇ.

“ તે સૂરિવર એકલા ગુજરાતમાં નહિ, હિંદુસ્થાનમાં નહિ, કિન્તુ
સકલ વિશ્વમાં પ્રખ્યાત છે x x તેઓ જૈનોનું એક આબૂવણ હતા,
અને વિદ્યાવિદ્યાસી હતા. x x તમે બેલજીઅમ કે ફ્રાન્સમાં જઈ પૂછો
કે જૈનધર્મના વિદેશીય વિદ્વાનોનો મોટો સહાયક અને તેમના ગૂઢ પ્રશ્નોનો
નિવારક કોણ છે ? તો અવશ્ય એજ જવાબ મલશે કે શ્રી વિજયધર્મ-
સૂરીશ્વર જ છે. x x જૈનો પ્રત્યે મારે બે બોલ કહેવાના છે તે
એ છે કે તમે જે પ્રયત્ન સંસ્કૃત માટે કરો છો તે ગાગધીનો ફલાવો
કરવા કરો. સૂરિજીના સિધ્ધિ ડોન ઇન્ટલ પણ એ જ જણાવે છે ' x x x x
સૂરિવર ભારતના એક નપૂત રત્ન હતા તેના જેવું રત્ન ફરી મલશે કે
કેમ, તેની મને તો શકા છે. + + +

“ જો સ્વરાજ્ય આદતા હો તો પણ સુરિજના સિદ્ધાન્તોને અનુસરો અને સમાનતા કેળવો. દુકર્માં ખરેખરો પ્રકાશ પાડનાર ફક્ત આ સુરિજ જ હતા. ”

૫૦ શ્રી લાભવિજયજી મુબમ

‘ મહાત્મા એક પ્રભાવશાલી પુરુષ હતા. નેમના કાર્યો અપૂર્વ હતાં. તેમણે અન્ય દેશનીયોમાં સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરાવનાર રસ્તો લીધો હતો. ’

૫૧ ખાંતિવિજયજી મુબમ

‘ જયન્તીનો ઉદ્દેશ ત્યારે જ મફલ થાય કે ત્યારે તેમણે ચર કરેલ મર્યાદાઓને છૂવના રાખના પ્રયત્ન કરીએ. ’

થવા છતાં પણ અસાધારણ શાતરૂતિ જાળવનાર, પરોપકારમય જીવનને જીવી દેવલ જૈન સમાજપર જ નહિ, સર્વ સાધારણ પર નિઃસ્વાર્થ ઉપકાર કરનાર, સાહિત્યના પરમ ઉપાસક, ઇતિહાસની શોધખોળના કાર્યના અત્યુત્સાહી અને અવિશ્રાન્ત ઉલોગી, બાહોશ અનુભવી, કર્તવ્યદક્ષ, પવિત્રાત્મા, ધર્મનો વિજયવજ્ર ફરકાવનાર ધર્મવીર વિજયધર્મસૂરિ એ ૧૫૧ ઉપર બાજુ તિથિએ અદૃશ્ય થયા છે-પૌદ્ગલિક દેહનો ત્યાગ કરી તેમનો અમર આત્મા અમરાલયમાં વસ્યો છે.

“ મહાત્મ સૂરિજીના ઉપદેશથી સ્વપાયેલી સંસ્થાઓને સ્થિર કરી સમાજહિત માટે તેઓએ ધારેલાં અધૂરા મૂકેલા શાસનસેવાનાં કાર્યોને આપણે પ્રગતિમાન કરવાં, એ હવે આપણું કર્તવ્ય છે. જૈન ધર્મ, જૈન માહિત્ય, જૈન તત્ત્વજ્ઞાન, જૈન ઇતિહાસ, જૈન તીર્થો અને જૈન મંદિરો તરફ અનેક વિધર્મી સાક્ષર નિરક્ષરો દ્વારા અક્ષમ્પ આલોચેના દુઃખદ પ્રસંગો ઉપસ્થિત થઈ રહ્યા છે. તે તે સંબંધમાં આપણે બહુ બહુ કરવાનું છે. મહાત્મ સૂરિજીના શાસનસેવાના ઉચ્ચ ઉદ્દેશને અનુસરી ઐક્ય સાધી શાસન પ્રજાવનાનાં સમાજહિતના શ્રેષ્ઠ કાર્યોમાં પ્રયામ મેલીશું, તો જયન્તીનો હેતુ સફલ થતા અન્યુદય નિહાનીશું. ”

✽

મિ બાબૂલાલ માતીલાલ માલી. વડોદરા.

‘ માર માર બાપામા તેમના જીવન ચરિત્રો લખાયાં છે. વિદ્વાનોએ લક્ષિતભારતી મસ્તક નમાવ્યાં છે. જર્મનની યુનિવર્સિટીમાં પણ તેમના સંબંધમાં લાપણીની યોજનાઓ ચાલુ છે. એ પણ શું આશ્ચર્ય છે ? આપણું કર્તવ્ય માત્ર તેમના ગુણ ગાંધ બેસી ન રહેતાં તેમના પથ જવાનું છે-તેમના હૃદયને યદ્યપ્ત કરવાનો છે. આત્મજલ સ્પૃશાવવાનો છે આપણે તેઓશ્રીના જીવનમાંથી ધણું વિચારી ધણું યદ્યપ્ત કરવાનું છે. ”

✽

“ જો સ્વચ્છતા ચાહતા હો તો પણ સુરિજીના સિદ્ધાન્તોને અનુસરો અને મમાનતા કેળવો. દુઃકર્મા ખરેખરો પ્રકાશ પાડનાર ફક્ત આ સુરિજી જ દેતા. ”

૫૦ શ્રી લાભવિજયજી મુબમ

‘ મહત્તમ એક પ્રભાવશાળી પુરુષ દેતા. નેમનાં કાર્યો અપૂર્વ દર્શાવે છે અને અન્ય દર્શનીયોમાં સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરાવનાર રસ્તો સીધો દેતો. ’

૫ ખાંતિવિજયજી મુબમ

‘ જ્યન્તીનો ઉદ્દેશ ત્યારે જ મફત થાય કે જ્યારે તેમણે શક કરેલ મર્યાદાઓને છુવત રાખવા પ્રયત્ન કરીએ. ’

૫ શ્રી લલિતવિજયજી મુબમ

‘ અથ નિજ પદો વેતિ ગણના લઘુચેતસામ્ ।
ઠદારવરિતાના તુ વસુધૈવ કુદુમ્બકમ્ ॥ ’

‘ આ ભાવનાને સુરિવરે ખરેખર ચરિતાર્થ કરી જતાવી હતી તેમની ઔદાર્યદૃષ્ટિએ સૌને આકર્ષ્યા દેતા. ’

૫ લાલચદ્ર ભગવાનદાસ ગાંધી વડોદરા

“ પોતાના જીવનની છેલ્લી ક્ષણ સુધી જૈન પ્રવચનની સેવા માટે પ્રજા પ્રયાસ કરનાર, વિશ્વના સમસ્ત પ્રાણિજીવ માથે મૈત્રી ચાહનાર, પોતાના વિરોધિયોના અસહ્ય તિરસ્કાર ભર્યા આક્ષેપોનો પણ સુવચિત સમ્પ્રત્યાપ્તિ પ્રત્યુત્તર વાળનાર, પ્રયત્ન પરિષદો, ઉપગ્રંથો અને આવેશના પ્રમતો ઉપસ્થિત

યવા છતાં પણ અસાધારણ સાંતર્જીત જીવનનાર, પરોપકારમય જીવનને જીવી કેવલ જૈન સમાજ પર જ નહિ, સર્વ સાધારણ પર નિઃસ્વાર્થ ઉપકાર કરનાર, સાદિત્યના પરમ ઉપાસક, ઇતિહાસની ગાંધીઓળના કાર્યના અત્યુત્સાહી અને અવિશ્રાન્ત ઉદ્યોગી, આહોર અનુભવી, કર્તવ્યદક્ષ, પવિત્રાત્મા, ધર્મનો વિજયજ્વળ ફરકાવનાર ધર્મપીર વિજયધર્મસૂરિ એ વધુ ઉપર આજ તિથિએ અદસ્ય યવા છે-પૌદ્ગલિક દેહનો ત્યાગ કરી તેમનો અમર આત્મા અમરાલયમાં વસ્યો છે

“ સદ્ગત સુરિજના ઉપદેશથી સ્થપાયેલી મંચાએને સ્થિર કરી સમાજહિત માટે તેઓએ ધારેલાં અધૂરા મૂકેલાં શાસનસેવાનાં કાર્યોને આપણે પ્રગતિમાન કરવાં, એ હવે આપણું કર્તવ્ય છે. જૈન ધર્મ, જૈન માહિત્ય, જૈન તત્ત્વજ્ઞાન, જૈન ઇતિહાસ, જૈન તીર્થો અને જૈન મંદિરો તરફ અનેક વિધર્મિ સાક્ષર નિરક્ષરો દ્વારા અક્ષમ આક્ષેપોના દુઃખદ પ્રસંગો ઉપસ્થિત થઈ રહ્યા છે. તે તે સંબંધમાં આપણે બહુ બહુ કરવાનું છે. સદ્ગત સુરિજના શાસનસેવાના ઉચ્ચ ઉદ્દેશને અનુસરી એકમ સાધી શાસન પ્રભાવનાનાં સમાજહિતનાં શ્રેષ્ઠ કાર્યોમાં પ્રયામ મેલીશું, તે જયન્તીનો દેવ સદૃશ થતાં અવ્યુદય નિદાવીશું. ”

વિનયતોષ ભક્તચાર્ય (પ્રમુખ) વરોદરા.

■ વિજયધર્મસૂરિ મહારાજ આધુનિક મુનિયોમાં શીર્ષરથાનીય કતા. એમના ગુણરાશિ વર્ણવવામાં હું અચકત છું. જ્ઞાન, દામા, પવિત્રતા, ચૈર્વ, ભક્તારતા, પરોપકારિતા, પાંડિત્ય ધ્યાદિ ગુણોથી વિજયધર્મસૂરિ અલંકૃત કતા તેઓ. આદર્શ સાધુ, આદર્શ મનુષ્ય, આદર્શ જ્ઞાની-પંડિત કતા, આદર્શ જીવન વ્યતીત કરી તેઓ સ્વર્ગવાસી થયા છે. તેમનું સ્મરણ ચિરકાલ સુધી રહે એ સ્વાભાવિક છે. છેલ્લાં વીચ વરસોમાં જૈન ધર્મના વિષયમાં પાશ્ચાત્ય પંડિતોને પણ જાણીતા કરવાનું માન વિજયધર્મસૂરિને ધટે છે. બીજા જૈન સાધુઓ વિધર્મિયોને ધર્મ વિષયક ઉપદેશ આપવામાં સંકેત કરતા, એથી સ્નાતન જૈનધર્મ જૈનોમાં જ રહી ગયો. વિધર્મિયોને એ અમૂલ્ય દોહનનો સ્પર્શ પણ કરવા દીધો નહી. શ્રીવિજયધર્મસૂરિ મહારાજે એ વાતને ના પસંદ કરી એમણે ભંડારને ખુલ્લો મુક્યો. જૈનધર્મ સંબંધી અમૂલ્ય રત્નરાશિ જ્ઞાની-વિદ્વાનોને એ દાયથી અર્પણ કર્યો. પુરાતન પુસ્તકો ભંડારથી ઉદ્ધાર કરી સંરોધન કરી પ્રકાશમાં મુકાવ્યાં, પોતાના શિષ્ય વર્ગને પ્રચાર કાર્યમાં પ્રવૃત્ત કર્યા. ધનાઢય ગૃહસ્થોને એ કાર્યમાં સદાયના આપવા ઉપદેશ આપ્યો. મંથો પ્રસિદ્ધિમાં આપવા અંતિમ વીચ વરસમાં આધુનિક પ્રાચ્ય અને પ્રતીચ્ય સાહિત્યમાં જૈનધર્મ-જૈનસાહિત્યને નવજીવન આપ્યું. નવ્ય ભાવમાં વિસ્તાપ્યું.

જયન્તીઓ અને કેટલાંક ભાષણોનો સાર

અને પાશ્વ્યાત્ય પડિત વર્ગ એક મહદયી મગલકામી બંધુથી હીન મન્યો. શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીનું સ્થાન દુનિયામાં એક શ્રેષ્ઠ મહાપુરુષની ગણનામાં છે. હવે આપણું—અમારા જેન બંધુઓનું કર્તવ્ય છે કે—તેમના ઉપદેશને ખ્યાનમાં રાખી તેમની પીયૂષમયી વાણી હૃદયમાં સીંચી, તેમનો પ્રદર્શિત ધર્મ માર્ગ અનુસરવો. ”

❦

મી. પી એલ. વસવાણી કરાંચી

“ દરેક જણે વિજયધર્મસૂરિ થયું જોઇએ તે મદાન આત્મા દતા. મારા દિલમાં તે વિજયધર્મસૂરિની મૂર્તિ છે. ભગવાનને ભેટવા ત્યાગરૂપી નદી ઝાળંગવાની છે. વિજયધર્મસૂરિ જીગારી દતા, છતાં ત્યાગનો ભાવ જાગ્રત થતાં ભગવાનને કહે છે—મારું સર્વસ્વ તારા ચરણમાં અર્પણ કરું છું, જુઓ તેમણે કેટલું કામ કર્યું ? આજના પવિત્ર દિવસે દરેક ભાઈએ પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઇએ કે—મારે હમેશાં એક એક સેવાનું કામ કરવું. ”

ત્રીજી જયન્તી

ગામ	પ્રેસીડેન્ટ	વક્તાઓ
૧ શિવપુરી- ડૉ. અટીયા સાહેબ		ન્યાયબાકરજીતીય'પં.વેલમિંદ મુનિશ્રી દિમાશુવિજયજી, વિદ્યાર્થી બીખાલાલ દેસાઈ, પં. રામનાથજી સર્મા
૨ ખીવાણદી-શ્રી વિજયેન્દ્રસુરિ મદારાજ		પં. દેવચંદ મેધજી શુનિ શ્રીવિશાળવિજયજી શૈલ પ્રતાપચંદ બેરાજી
૩ શિવમંજ- ઉપાં મંગળવિજયજી મદારાજ		૨૧. દક્ષપતસિંહજી ચૌધરી વિજયરાજજી નગરશૈલ તખ્તરાજજી ૨૨. પન્નાલાલજી વેલચંદ પૂનમચંદ

જયન્તીઓ અને કેટલાક ભાષણોનો સાર

રા ખીમચં વડીવ
રા. નીનાલાલ ખીમચંદ
રા. કસ્તૂરચંદ સુરચંદ
મારશીયા

૧૩ વડોદરા— પૂજન-ભજનો વિગેરે
૮ ખોરસદ— નગીનદાસ વેણીદાસ
૯ ભાવનગર— પં. શ્રી ભક્તિવિજયજી

નૂતન જૈનપાઠશાળાના કાર્ય-
વાહક વિગેરે
વ્યાકરણતીર્થ પં. જમજીવનદામ
શૈલ કુવરજી આણુદજી
માસ્તર પોપટલાલ સાંકળચંદ
આધી દલીચંદ મૂલચંદ
માસ્તર સામજી હેમચંદ
શૈલ દેવચંદ દામજી
યસવંતરાવ પાઠક

હિપરાન્ત— વિજયધર્મચરિત્રી કર્તૃભ્ય
દિશાં એ વિષય હિપરકનામી
ભાષણો

૧૦ મહુવા— ધામી લક્ષ્મીચંદ ભાણુજી

કપૂરચંદ દુર્લભદાસ
મૌભાગ્યચંદ જીવણલાલ
વનમાળી ગોપાળજી
નામરદાસ કસ્તૂરચંદ
ખી. એ. એમએલ. બી.

૧૧ સામલા— સાડકચંદ માણેકચંદ વોરા

૧૨ બડનમર— ન્યાયતીર્થ ન્યાયવિજયજી

૧૩ ઉદયપુર— પૂજા પ્રભાવના વિગેરે

૧૪ રંગુન—

પ્રમુખનું ભાષણ
વરધોડો વિગેરે

૧૫ કમોલ— પૂજા-પ્રભાવના-અંતરચના વિગેરે.

પ્રણુદામ મહેના
અગચંદ ભગવાનદાસ
પી. એ. ખટેલ

કેટલાંક ભાષણોનો સાર

શ્રીયુત આંદીયાં સાહેબ, શિવપુરી

■ આચાર્ય વિજયધર્મશ્રિષ્ઠ ન કેવલ હિંદુસ્થાનમાંજ પ્રસિદ્ધ થયા છે, પરંતુ યુરોપ અને અમેરિકામાં પણ તેમણે પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે. તેમનામાં એક અમત્યનો ગુણ હતો તે પરધર્મસંદિગ્ધતાનો હતો. તેમની કદર આપણા સ્વર્ગસ્થ સિંધિયા સરકારે પણ તેમના સમાધિમંદિર અને બગીચા માટે વિશાલ જમીન આપીને કરી છે. નામદાર સિંધિયા સરકાર અને સ્વર્ગસ્થ ગુરુજી-બન્નેની લાઘવે તપાસશે તો તમને જણશે કે તે બન્નેમાં પરધર્મસંદિગ્ધતાનો ગુણ હતો. આવા એક મહાન પુરુષનો સ્વર્ગવાસ શિવપુરીમાં થાય એ એક અદ્ભુતની નિશાની છે, એમ કોઈ અપેક્ષાએ કહી શકે.

મી. જી. કે. નરીમાન, મુંબઈ

“આચાર્યશ્રી મારા ગુરુ હતા. મહારાજશ્રીને કાલધર્મ પામે ત્રણ ત્રણ વર્ષ થયા છતાં હું ભૂલી ગયો નથી. તેમનામાં સમદષ્ટિ હતી. મારા જેવા પારસીઓ તથા ખ્રીસ્ત જેઓ વિદ્યાપિપાસુ છે. તેઓ તેમને મક્કવા આવતા ને તેઓ અમારી, શંકાનું મમાધાન કરતા. જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મના મિદ્ધાતિ “કૂપ મંડૂક”ની માફક નથી, તેના મિદ્ધાતિ વિશાલ છે. તે વિશ્વધર્મ છે. આચાર્યશ્રી હમારા તરફ એટલો બધો પ્રેમ રાખતા કે કોઈ કોઈ વખતે તેમના શિષ્યોને પણ અમારે ત્યાં મોકલતા. આચાર્યશ્રી પાદવિદારી હતા ને પગે ચાલીને દેશ વિદેશ વિહાર કરી જૈનધર્મના મિદ્ધાતનો ફેલાવો કરતા હતા. તેમનો સ્વભાવ એવો હતો કે તેઓ કોઈ દિવસ કોઈના ઉપર ગુસ્સે થતા ન હોતા. પાશ્ચાત્ય લોકોની સાથે તેમણે પત્ર વહેવાર કરીને તેમને જૈન-ધર્મમાં રમ ભેતા કર્યા છે.”

❧

મિ. પાદરાકર મુંબઈ.

મારા કમનસીબ છે કે આ પવિત્ર મહાત્માની સાથે મારો મમાગમ બંધ નથી થયો, પણ તેમના કાર્યો જગમગદ્ગર છે તેમનું જીવન ચરિત્ર જુદી જુદી ભાષાઓમાં છપાયેલ છે. તેના ઉપરથી હું તમને જણાવીશ “આદર્શ સાધુ” એ નામનું પુસ્તક મું. વિદ્યાવિજયજીએ બનાવેલ છે. તે ઉપરથી તથા ખ્રીસ્ત પુરતકોનું અવલોકન કર્યાથી તેમનું જીવન જાણી શકાય છે. વર્તમાન જૈન સૂત્રના તેઓ પ્રવર્તક હતા. તેમણે બ્યારે પૂજ્ય શ્રદ્ધિચંદ્રજી

મહાગજ પાસે દીક્ષા માગી, ત્યારે તેમને માતા પિતાની રજા લાવવાનું જણાવ્યું, અત્યારના આપણા ઝટલાક મુનિ મહાતામ્યો શિષ્યની વેલઠામાં આ સિદ્ધાન્ત જૂવી જાય છે ને તેથી લાયક શિષ્યો મેલવી શકતા નથી. આચાર્યશ્રી નાનપણમાં સદૌ ખેલતા હતા. પણ જ્યારે તેમની જ્ઞાન મધુ ઉપડી ત્યારે તેમને એમ્દમ સસાર ત્યાગવાની ઇચ્છા થઈ અને તેમણે મેલ્યા મેલવવાનો સદૌ ખેલ્યો. ધન્ય છે તે વીરનરને કે જેણે મહાતામ્ય સુખ-વિતાસને ત્યાગી નાની હિમ્મતે દીક્ષા મહણ કરી. અત્યાર મુધી આપણા મુનિ મહાગજે પ્રાપ્ત મુજગત-કાલીવાલમાં ચોમાસું કરતા હતા તે તેમને અમ્મુ નહિ. તેમણે હિંદની વિદ્યારેવીનો જ્યાં વામ છે, તેવી બનાવસ નગરી તરફ જવાની પોતાની ઇચ્છા દર્શાવી. પણાઓ કહેતા

જીવનભર સેવા કરી છે. તેમનો સંદેશ હવે પૂર જોસયો તેમનો શિષ્ય સમુદાય જગતમાં પહોંચાડશે.”

શાં મૂલચંદ આશારામ વૈરાટી, મુંબઈ.

“ મર્વ જગતના જીવોને આત્મધર્મ-મત્યધર્મ બતાવવો, એ પ્રભુ મહાવીરનો જીવનમંત્ર હતો તે મંત્રનું યથાશક્તિ પાલન ઉક્ત મહાત્મા-શ્રીએ કર્યું છે તેમણે દેશે દેશ વિહાર કરી સત્યધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો છે. તેમનામાં બીજા માણસનું મન દરણુ કરવાની અજબ શક્તિ હતી. જ્યારે ડોક્ટર ટેસીટોરી તેમને મલવા આવ્યા અને સેકહેન્ડ કરી ત્યારે તેને સમજાવ્યું કે અમારાથી આવી રીતે સેકહેન્ડ થાય નહિ. પણ “ધર્મ લાભ” કહેવાય એનો અર્થ તેને સમજાવ્યો, ત્યારથી આ મહાશય જ્યારે આવતા ત્યારે મહારાજ માહેન પાસે “ ધર્મ લાભ ” ની યાચના કરતા. તેમને સાહિત્યનો બહુ જ ગોખ હતો તેથી તેમણે જોધપુરમાં ‘ સાહિત્ય પરિષદ ’ ભરી હતી. ૨૫ આચાર્ય મહારાજે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પાસે જુદા જુદા વિષયના નિબંધો મંગાવ્યા છે. ” જેની સખ્યા

બાબુભાઈ ગુલાબભાઈ (પ્રમુખ) મુરત

“ મહાપુરુષ સંસાર સાગરમાં દીવાદાંડી જેવા છે. આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયધર્મચરિત્ર એક મહાપુરુષ હતા. એ મહાત્માને કાશ્ય જાણતું નથી. ? તેમની સાહિત્ય વિષયક પ્રવૃત્તિઓ વિષે જેટલું કહેવાય તેટલું ઓછું છે. એ સંબંધી વિચાર કરવાની જૈન સમાજને જાણે પુરમદ નથી. મનેક મુસ્કેલીઓ વેઠીને તેમણે સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ કરી હતી. તેમની સાહિત્ય વૈષયક પ્રવૃત્તિઓ તરફ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય ગયું હતું. નષ્ટ થતા ઇસ્કૃત પ્રાકૃત સાહિત્યના ઉદ્ધાર માટે તેમણે ‘યશોવિજયજી જૈન ગ્રંથમાળા’ તૈયારી હતી. તેમની ‘યશોવિજયજી પાઠ્યાળા’ મારફત અનેક વિદ્વાનો કેળવન્ન થયા હતા. એ સિવાય તેમણે ગુરુકુળ, લાઘણેરીઓ વિગેરે સ્થાપ્યાં હતાં. તેમનાં કેટલાક પુસ્તકોની ૪-૫ આવૃત્તિઓ કાઢવી પડી છે. કેટલાકના યુરોપીય ભાષામાં અનુવાદ થયા છે. ‘ધર્મદેશના’ નામે તેમનું પુસ્તક ઉત્તમ છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને જૈનધર્મ અને સાહિત્યને લગતા સાહિત્યો પૂરાં પાડી તેમણે જૈનધર્મ અને સાહિત્યની સારી સેવા બજાવી હતી. આચાર્ય મહારાજશ્રીએ જીંદગીભર સાહિત્ય સેવા કરી હતી. આચાર્ય મહારાજશ્રીનાં વિવિધ ગણોત્તમ મનન કરી તેનો કંમલ

પ્રકરણ ૧૧ મું

સદેશ જગતને પહોંચાડી શકે તેવા “ઉપાશકો-લેખકો” તૈયાર કરવા માટે “શ્રીવીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળ” સ્થાપ્યું છે. આ મંડળ પહેલાં મુબમ્બા સ્થાપ્યું હતું, ત્યાં બાદ આગા અને હાલમાં શિવપુરીમાં આવે છે. મે તથા રા. કેશવનાથ પ્રેમચંદે તેની મુનાકાત લીધી હતી તે બહુજ સુદર કામ કરે છે, પણ હડના અભાવે તેમાં વધારે વિચાર્યો જોને દાખલ કરી શકાતા નથી. આ મંડળની ઉધરાણી બહુ બાકી છે તે સહાયક શૃંક્ષેએ આપવા મહેરબાની કરવી જોઈએ. અમેએ તેને માટે ‘અમદાવાદ પ્રયાસ કયો’ છે. થોડા વખત બાદ અમે મદદની માગણી કરવા આવવાના છીએ તો તે વખતે તેને સંપૂર્ણ ટેકા આપશો.”

❧

રા. રા. શે. લલિતુભાઈ ગુલામચંદ, મુંબઈ

“ધર્મપુરના દરવારની ઉક્ત મદદમાંથીએ મુનાકાત લીધી હતી અને ધાર્મિક કાર્યોમાં થતી પશુદિમા તે ધર્મ નથી પણ અધર્મ છે, તેમ દર્શાવે તોથી મમળવી કર રહે થતો પાડાઓનો પશુવધ બંધ કરાવ્યો હતો.”

❧

બાબુભાઈ ગુલાબભાઈ (પ્રમુખ) સુરત

“ મહાપુરુષ મંસાર સાગરમાં દીવાદાડી જેવા છે. આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયધર્મચરિત્ર એક મહાપુરુષ હતા. એ મહાત્માને ઠાણ ગણતું નથી. ? તેમની સાહિત્ય વિષયક પ્રવૃત્તિઓ વિષે જેટલું કહેવાય તેટલું ઓછું છે એ સબધી વિચાર કરવાની જૈન સમાજને જાણે પુરમદ નથી. અનેક મુશ્કેલીઓ વેરીને તેમણે સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ કરી હતી તેમની સાહિત્ય વિષયક પ્રવૃત્તિઓ તરફ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય ગમ્ય હતું. નહિ થતા સંસ્કૃત પ્રાકૃત સાહિત્યના ઉદ્ધાર માટે તેમણે ‘યશોવિજયજી જૈન ગ્રંથમાળા’ રચાવી હતી તેમની ‘યશોવિજયજી પાઠશાળા’ મારફત અનેક વિદ્વાનો ઉત્પન્ન થયા હતા. એ સિવાય તેમણે ગુરુકુળ, લાઘણેગીઓ વિગેરે સ્થાપ્યા હતા તેમના કેટલાક પુસ્તકોની ૪-૫ આવૃત્તિઓ કાઢવી પડી છે કેટલાકના સુરોપીય ભાષામાં અનુવાદ થયા છે. ‘ધર્મદેશના’ નામે તેમનું પુસ્તક ઉત્તમ છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને જૈનધર્મ અને સાહિત્યને લગતા સાહિત્યો પૂરા પાડી તેમણે જૈનધર્મ અને સાહિત્યની સારી સેવા નમતી હતી આચાર્ય મહારાજશ્રીએ જીવગીભર સાહિત્ય સેવા કરી હતી. આચાર્ય મહારાજશ્રીના વિવિધ ગુણોનું મનન કરી તેનો કંઈક અંશે અમલ કરવો એ આપણી ફરજ છે.”

શાહ અમીચંદ, સુરત

“ આપણે આપણા મહાત્મા પુરુષોને ઝોળખી શકતા નથી. દિગ્ગિરો ભરેલું છે આચાર્યમહારાજની પાશ્ચાત્ય દેશોમાં વિદ્વાતો ખીજ અનેક ગુણોને લઈને ધણી નામના યજ્ઞ હતી. પહેલા જુગારી હતા, પણ એકએક વૈરાગ્ય આવતા તેમણે દીક્ષા લીધી બનારસ જે દિદુધર્મના કિલ્લારૂપ હતું અને છે, ત્યાં તેમણે ”

સળધી મારો પ્રભાવ પાડ્યો હતો. શુદ્ધ ધર્મ કરતા જૈનધર્મ જુનો છે. એવું આચાર્ય મહારાજશ્રીએ દરબગા નરેશને સાબીત કરી આપ્યું હતું તેમની વિદ્વતાથી મોહિત થઈને પંડિતોએ તેમને ‘શાસ્ત્રવિચારદ્વજનાચાર્ય’નું બીરૂદ આપ્યું હતું, બનારસના મહારાજ તેમના નિકટ સસર્ગમા આવ્યા હતા પાશ્ચાત્ય પંડિતો સાથે તેમને મારો સળધ હતો તેઓ ધર્મોના બહુલના દિમાયતી હતા ”

શાહ હરિલાલ શિવલાલ સુરત

“ તેઓ સદ્વિખ્યાતાની બાબતમાં સારો બાર ઉત્પન્ન કરી શક્યા હતા અને દુર્ગમ સ્થળોએ તેમણે વિહાર કર્યો હતો બનારસ જઈ તેમણે જાણે મિલ્ની મુશમાં હાથ નાખ્યો હતો અનેક આશ્રમો દ્વાખાનાઓ અને પશુચાકા પણ તેમણે સ્થાપી છે તમણે સ્થાપેલ ‘તીરતત્ત્વ ચક્રાક મંડલ’નો ઉદ્દેશ જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવાનો છે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને ધર્મ અને સાહિત્યની બાબતમાં તેમણે સારી મદદ કરી હતી આ તેમની ઉદાર માનતા નહિ તો બીજું શું ? તેઓ સુખ પ્રધાન જોવા હતા. આચાર્ય મહારાજશ્રી સાચા બ્રાહ્મણ, માચા ક્ષત્રિય, સામા વૈશ્ય અને સાચા શૂદ્ર હતા ”

લેખોના સંગ્રહ, માસિકો, લાઇબ્રેરીઝો, વિગેરેની પણ તેમણે સાહિત્ય-સેવા સારી ચાલવી હતી. આચાર્ય મહારાજશ્રીએ લખેલા અને સુપાદિત કરેલાં ૨૨ પુસ્તકો ધણી સારાં છે અહિંસા દિશ્શન, દેનકુલ પાટક, હેમચંદ્રાચાર્યના યોગશાસ્ત્ર (સવિવરણ) નું સંશોધન, ધર્મદેશના અને ઐતિહાસિક તાસોથી તેમણે ઉત્તમ નામના મેલવી છે, દેવદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય ત્રિષેના વિચારોથી આચાર્ય મહારાજશ્રી નવયુગ પ્રવર્તક હતા, એમ કહી શકાય. જોધપુર ખાતે 'સાહિત્ય સંમેલન' બરાબર તે આચાર્ય મહારાજશ્રીના પ્રયામના ફલરૂપ હતું. આચાર્ય મહારાજશ્રીના જીવનમાંથી અહિંસા, ધર્મોત્તેજ બહુબાવ, નીડર કર્મવીરપણું, સમયસતતા, સ્વભોગે અન્યનું કલ્યાણ, પાશ્ચાત્ય વિજ્ઞાન સાથે સહકાર, જાગૃતિ અને પ્રેમ, રાષ્ટ્રીય આદર્શોને પ્રાધાન્ય, બાધુ જીવન, સત્યની શોધ વિગેરે ઘણી બાબતો શીખવાની મળે છે. જ્ઞાનના પ્રચાર માટે આચાર્ય મહારાજશ્રીએ ઘણું કર્યું હતું "

સબધી મારો પ્રભાવ પાડ્યો હતો. શુદ્ધ ધર્મ કરતા જૈનધર્મ જુનો છે. એવું આચાર્ય મહારાજશ્રીએ દરબા નરેસને સાબીત કરી આપ્યું હતું તેમની વિદ્વતાથી મોહિત થઈને પડિતોએ તેમને ‘શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય’નું ખીરદ આપ્યું હતું, જનારસના મહારાજ તેમના નિકટ સસર્ગમાં આવ્યા હતા પાશ્ચાત્ય પડિતો સાથે તેમને મારો સબધ હતો તેઓ ધર્મોના બધુત્વના હિમાયતી હતા.”

શાહ હરિલાલ શિવલાલ મુરત

“ તેઓ સદ્વિખ્યતાની બાબતમાં મારો બાવ ઉત્પન્ન કરી શક્યા હતા અને દુર્ગમ સ્થળોએ તેમણે વિહાર કર્યો હતો. જનારમ જમ્યું તેમણે જલણે સિદ્ધની શુદ્ધમાં હાથ નાખ્યો હતો અનેક આશ્રમો, દવાખાનાઓ અને પશુચિકિત્સા પથ તેમણે સ્થાપી છે તેમણે સ્થાપેલ ‘વીરતત્ત્વ યોગશક મંડલ’ નો ઉદ્દેશ જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવાનો છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને ધર્મ અને સાહિત્યની બાબતમાં તેમણે મારી મદદ કરી હતી. આ તેમની ઉદાર માનતા નહિ તો બીજું શું ? તેઓ મુગ પ્રધાન જેવા હતા. આચાર્ય મહારાજશ્રી સાચા બાળજી, સાચા દાનિય, સાચા વૈરથ અને માયા શૂદ્ર હતા.”

ચોથી જયન્તી

- ૧ શિવપુરી—રા. બ રાવજી જનાર્દન બીડે મુનિ શ્રી ન્યાયવિજયજી
બી એ. શાષ્ટનેન્સ એન્જર વિ રતિલાલ દેસાઈ
વિ બીખાલાલ દેસાઈ
સુભદ્રાદેવી (ડૉ કૌન્સે)
મુનિ શ્રી વિદ્યાવિજયજી
શ્રી રામચંદ્ર ગુપ્તા
- ૨ ગુ'બઈ— મુનિરાજ વિચક્ષણવિજયજી શ્રી દુર્લભદાસ પારેખ
પ્રો. હીરાલાલ કાપડીયા

૫ સૂરત — શેઠ હલીચંદ વીરચંદ

૬ આમરા — પં. નારાયણદત્ત ઉપાધ્યાય

૭ બેરમદ — દાદુભાઈ પુરષોત્તમ પટેલ
એમ. એલ. સી.

૮ સાવલા — શાહકચંદ માણેકચંદ વોરા

૯ ઉવાગમદ — મહંત બાલકદામજી મહારાજ

૧૦ બામળી — મુનિ શ્રી નિધાનવિજયજી

૧૧ મહુવા — મુનિ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી

૧૨ જામર — પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે

૧૩ પાલીતાણા — પૂજા-યશોગાન વિગેરે

૧૪ ગુદામણા — ગુણગાન-મહિરમાં પૂજા વિગેરે

૧૫ ખીનાણી —

૧૬ પાટડી — પં. ભકિતવિજયજી

૧૭ અમદાવાદ — મુનિ શ્રી રવિવિમલજી

મેળીચંદ ગિરધર કાપડીયા

વોરા જીઠાભાઈ સાકરચંદ

શેઠ દેવચંદ દામજી

૨૮ પોપટલાલ પારેખ

હરિલાલ શિવલાલ બી. એ.

ભાઈલાલ નાનાલાલ દોસ્તી

પ્રમુખ અને બીજા કેટલાંક

ચવચંદભાઈ અબાલાવ

દરબારસાહેબ ગોપાળદામભાઈ

નાગરદાસ કરતૂરચંદ

બી. એ. એલ. એલ. બી.

પં. દેવચંદ મેધજી

પ્રમુખ અને બીજાઓ

ભાઈ મૌભાગ્યચંદ

ભાઈચંકર જોશી

ચોથી જયન્તી

૧ શિવપુરી—રા. જ. રાવજી જનમદન બીડે મુનિ શ્રી ન્યાયવિજયજી
બી એ. શાહનેન્સ મેન્નર વિ રતિલાલ દેસાઈ
વિ. બીખાલાલ દેસાઈ
મુભદાદેવી (ડૉ કીમે)
મુનિ શ્રી વિદ્યાવિજયજી
શ્રી રામચંદ્ર મુખા

૨ મુંબઈ— મુનિરાજ વિચક્ષણવિજયજી શ્રી દુર્ગાદાસ પારેખ
શ્રી હીરાલાલ કાપડીયા
એમ
મુનિ શ્રી દર્શનવિજયજી
પ માવજી દામજી શા.
ભત્રુભાઈ કમંચદ દમ.ભ
સારાભાઈ મનનલાલ મોદી
અમૃતલાલ વાડીભાઈ શાદ

પ્રકરણ ૧૬ મું

૧૮ સમી— મુનિ શ્રી કચનવિજયજી

ખૂનચંદ્ર પ્રસાદચંદ્ર
જયચંદ્ર જગુભાઈ
બાપુલાલ પુરષોત્તમ
કુંઝરશી અમુવખ

૧૯ કગચી— શ્રી તિલકવિજયજી પંજાગી

મી સૌભાગ્યચંદ્ર
મી. પી. ટી. ચાંદ
રા. માવજી માસ્તર
શિવચંકર જોશી

૨૦ જામનગર— પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે

૨૧ વડોદરા— અગરચના વિગેરે ધૂમધામ

૨૨ શિવમજા— શ્રીધુત દરવાજાસિદ્ધજી સાહેબ

માસ્તર કુંઝારામજી
ધનરાજજી ગોમાવત

બી એ. એમએલ ।

૨૩ ઉદયપુર— પૂજા-વરધોડો-અગરચના વિગેરે

૨૪ પોંપલ— પૂજા-પ્રભાવના-આરતી વિગેરે

કેટલાંક ભાષણોનો સાર

સુનિરાજ વિવેક્ષણવિજયજી, મુબઇ

“ શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીએ પૃથ્વીનલમાં જૈનધર્મનો ડહો વગાડ્યો. કાશી જેવા શહેરમાં કે જ્યાં જૈનધર્મની અચાનકતાથી ત્યાંના પડિતો જૈન ધર્મ તરફ ધૃષ્ટાની નજરથી જોતા હતા તેમનામાં જૈનધર્મની ઝાણી કરાવી યુરોપ અમેરીકા વિગેરે દેશોમાં પણ જૈનધર્મ સબધીનું જ્ઞાન આના વિદ્વાનો લઇ શકે તેના પ્રયાસો કર્યા. તે વૃક્ષને દિન પર દિન તેને શિષ્યમુદાય નવપલ્લવિત બનાવવા ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યા કરે છે તેમણે જીવગીર્ધાત સેવા કરી હતી અનેક જાતના દુખો વેડી પાલવિદાર કર્યો હતો અને જે દેશમાં ઘેર હિંસા વ્યાપી રહી હતી ત્યાં જઈ અહિંમતી ઘોષણા કરી હતી. તેમણે બનારસ પાઠશાળાની સ્થાપના કરી અનેક રત્નોને ઉત્પન્ન કર્યા હતા જે રત્નો અત્યારે પણ જૈન કોમની અંદર ધર્મની સેવા બળવે છે આવા પરમોપકારી આચાર્યશ્રીની જયતી ઉજવવાથી અને તેના ગુણગાન કરવાથી અનેક લાભો મેળવી શકીએ છીએ. આવી સુદર તક શ્રી મુબઇ જૈન ગ્રંથસેવક તરફથી મળી છે. ”

પ્રકરનું ૧૧ મું

૧૮ સખી— મુનિ શ્રી ॥ ચનવિજયજી

ખૂનચંદ ખુશાલચંદ
જયચંદ જલુમાઈ
બાપુલાલ પુરોષોત્તમ
કુંજરશી અમુનખ

૧૯ કાંચી— મા તિલકવિજયજી પંજાગી

મી સૌભાઅચંદ
મી પી દી શાક
રા. માવજી ભારતર
સિવશંકર જોશી

૨૦ જામનગર— પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે

૨૧ વડોદરા— અગરચના વિગેરે ધૂમધામ

૨૨ સિવમજા— શ્રીયુત દરયાવસિદજી સાહેબ

ભારતર કુંજારામજી
ધનરાજજી ગોમાવન

બી એ. એલએલ બી.

૨૩ ઉદયપુર— પૂજા-વરધોડો-અગરચના વિગેરે

૨૪ પોપલ— પૂજા-પ્રભાવના-આરતી વિગેરે

કેટલાંક ભાષણોનો સાર

સુનિરાજ વિવેકજીવિજયજી, મુંબઈ

“ શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીએ પૃથ્વીતલમાં જૈનધર્મનો ડંકો વગાડ્યો. કાશી જેવા શહેરમાં કે જ્યાં જૈનધર્મની અસાનતાથી ત્યાંના પંડિતો જૈન ધર્મ તરફ ધૃષ્ટાની નજરથી જોતા હતા તેમનામાં જૈનધર્મની ઝાખી કરાવી. યુરોપ અમેરીકા વિગેરે દેશોમાં પણ જૈનધર્મ સંબંધીનું જ્ઞાન સાંતના વિદ્વાનો લઈ શકે તેવા પ્રયાસો કર્યા. તે વૃક્ષને દિન પર દિન તેનો શિખમમુદાય નવપક્ષવિત બનાવવા ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યા કરે છે તેમણે જીન્દગીપર્યંત સેવા કરી હતી અનેક જાતનાં દુઃખો વેડી પાદવિદાર હયો હતો અને જે દેશમાં ઘોર હિંસા વ્યાપી રહી હતી ત્યાં જઈ અહિંમાતી ઘોષણા કરી હતી. તેમણે બનારસ પાઠશાળાની સ્થાપના કરી અનેક રત્નોને ઉત્પન્ન કર્યા હતા. જે રત્નો અત્યારે પણ જૈન કોમની અંદર ધર્મની સેવા બજાવે છે. આવા પરમોપકારી આચાર્યશ્રીની જયતી ઉજવવાથી અને તેના ગુણગાન કરવાથી અનેક લાભો મેળવી શકીએ છીએ. આવી સુદર નકે શ્રી મુંબઈ જૈન ગ્રંથસેવક તરફથી મળી છે. ”

પ્રકરણ ૧૬ મું

૧૮ સમી— મુનિ શ્રી કચ્ચનવિજયજી

ખૂમચદ ખુશાલચદ
જયચદ જલુભાઈ
બાપુલાલ પુરવોત્તમ
કુંભરશી અમુનખ

૧૯ કર્ગચી— શ્રી તિલકવિજયજી પન્નમી

મી સૌભાગ્યચદ
મી પી. ટી. ચાહ
રા આવજી માસ્તર
શિવશંકર જોશી

૨૦ ભમનગર— પૂજા-પ્રજ્ઞાના વિગેરે

૨૧ વડોદરા— અગરચના વિગેરે ધૂમધામ

૨૨ શિવગજ— શ્રીપુત્ર દરવાજસિદ્ધજી સાહેબ

માસ્તર કુમારામજી
ધનરાજજી ગોખાવત
બી એ. એસએસ બી

કેટલાંક ભાષણોનો સાર

સુનિરાજ વિચક્ષણવિજયજી, મુંબઈ

"શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીએ પૃથ્વીનલમાં જૈનધર્મનો ડંકો વગાડ્યો. કાશી જેવા શહેરમાં કે જ્યાં જૈનધર્મની અચાનકતાથી ત્યાંના પંડિતો જૈન ધર્મ તરફ ધૃષ્ટાન્તી નજરથી જોતા હતા તેમનામાં જૈનધર્મની ઝાંખી કરાવી યુરોપ અમેરીકા વિગેરે દેશોમાં પણ જૈનધર્મ સંબંધીનું જ્ઞાન લાંબા વિદ્વાનો લાઇ શકે તેવા પ્રયાસો કર્યા. તે વૃક્ષને દિન પર દિન તેને શિશ્યમુદાય નવપલ્લવિત બનાવવા અગીરથ પ્રયત્ન કર્યા કરે છે તેમજે જીવગીર્ધાત સેવા કરી હતી અનેક જાતનાં દુઃખો વેઠી પાદવિદાર કર્યો હતો અને જે દેશમાં ઘોર હિંસા વ્યાપી રહી હતી ત્યાં જઈ અહિંમતી ઘોષણા કરી હતી. તેમજે બનારસ પાદશાહાની સ્થાપના કરી અનેક રત્નોને ઉત્પન્ન કર્યા હતા. જે રત્નો અત્યારે પણ જૈન કોમની અંદર ધર્મની સેવા બજાવે છે. આવા પરમોપકારી આચાર્યશ્રીની જયતી ઉજવવાથી અને તેના ગુણગાન કરવાથી અનેક લાભો મેળવી શકીએ છીએ. આવી સુંદર તક શ્રી મુંબઈ જૈન સ્વયંસેવક તરફથી મળી છે."

પ્રકરણ ૧૬ સુ

૧૮ સમી— સુનિ શ્રી કચનવિગયજી

ખૂવચદ ખુશાલચ
જયચદ જજુમાધ
બાપુવાલ પુરષોત્ત
કુમરશી અમુવખ

૧૯ કાંગી— મી તિલકવિગયજી પન્નમો

મી સીમાઅચદ
મી પી ટી શાદ
રા માવજી માસ્તર
સિવશંકર જોશી

૨૦ જામનગર— પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે

૨૧ વડોદરા— અમરચના વિગેરે ધૂમધામ

૨૨ શિવમજા— શ્રીયુત દરબાવસિદજી સાહેબ

માસ્તર કુમારામજી
ધનરાજજી ગોમાવત
બી એ. એવએ

૨૩ ઉદયપુર— પૂજા-વરધોડો-અમરચના વિગેરે

૨૪ પોંપલ— પૂજા-પ્રભાવના-આરતી વિગેરે

અવલગીને જુદા જુદા સ્થળે જનન પુરોધાને શિક્ષણ આપવા સાર પાઠ-
ગાઓ બોનાવી, જેમાંથી વિદ્યાન ગતો તીકળા આવ્યા છે. તેઓ જોતોનુ
એકત્ર બાળ ખીલવવાને અર્થે જુદા શીકાઓનુ એકીકરણ કરવાના
અખંડ દિમાયતી દતા.

શીકા કૃવરણ આણુદણ. ભાવનગર

“ ગુરુની સેવા મદન વિજયધમ સુરિએ જૈનધર્મના ચોક્કા તરીકે
બહાર પડી યથાર્થ નામના પ્રાપ્ત કરી છે તેમના પ્રયાસના પરિણામે
જૈન ધર્મનો જે પ્રચાર અને અભ્યાસ પશ્ચિમના દેશોમાં થઈ ગયો છે
અને તેનુ નિરીક્ષણ પ્રત્યક્ષ ભોતીચદબાઈ દાવમાં જ કરી આવેલા છે,
તેને માટે જૈન મઠા જે તેમનો સદા આભારી રહેશે, જ્યાં એક જૈન ધર્મનું
નિદાન નહોતુ રહ્યું, ત્યાં તેમણે જૈન ધર્મના ઉગ્ર પાયા નાખ્યા છે.
તેમના આરબેલ કાર્યને ધ્યાને સ્થળે પહોંચાડવાથી જ નિરે કુદ્દસ
સંકળ થશે.”

૨૧ ભોતીચદ ગીરધરલાલ કાપડીઆ. સોલીસિટર, ભાવનગર.

“ તેમણે ફેટીક અમગ્ગવિત વાતો શક્ય મનાવી છે પશ્ચિમના
વિદ્વાનો સાથેનો તેમનો પત્રવ્યવહાર, તેઓને જોષતાં માધનો પૂરા પાડના
માટે ક્ષમાવેની મહેનત ખરેખર વિદ્યાન મહાત્મા પુરુષને છાજે તેવી છે,
પ્રસશનીય અને આદરણીય છે તેઓ સ્વભાવે નિખારમ અને નિરભિ-
માની હતા, અને તેમને કોઈ તથા વિખવાદ અપ્રિય હતો પોતાના
વિરોધ મતવાદીઓને તેઓ ધાર્મિક સાલગતા અને ચોખ્ખ મનન કરના
તેઓ દદ નિશ્ચયી દતા.

સારાભાઈ મગનલાલ મોદી મુખર્ષ

“ તેમની માથે વિચાર બેઠે મારે હતો, પણ જ્યારે તેમની પામે
 દુઃ” ગયો હોઈશ ત્યારે ત્યારે તેમણે યોગ્ય ખુલાસા કર્યા છે તેમનામા સામા
 માણસને દેવી રીતે વશ કરવો તે જ્ઞાન સાફ દણું, મોટા મોટા યુરોપીયન
 અમલદારો તેમને મવચા આવના હતા મુખર્ષમા પધારતા તે વખતના
 ગવર્નરે તેમને મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું. જે અમલદારોની મીનીટ
 મીનીટ મીમતી ગણાય તેવા અમલદારો કલકોતા કલકત્તા સુધી તેમની
 પામે ખેસી જવલ્ય કરતા. ગમે તે ધર્મનો અને ગમે તેવા સ્વભાવનો
 માણસ તેમની પાસે આવી શકતો તેમને એવી રીતે તેઓ મમજાવતા કે
 તે વારવાર તે તેમની પાસે આવે તો તેમનું જીવન ખરખર અનુકરણીય
 કરવા અને બોધ લેવા લાયક છે તેમણે જમદગુફ દરિવિજયજી સૂગંધર
 છની માફક રાજદારોમાં પ્રવેશ કરી અમલદારોને અને પશ્ચિમના વિદ્વાનોને
 વશ કર્યા હતા તેમની પ્રેરણાથી અને મસ્થાઓ સ્થાપન થઈ તેને
 ટકાવી રાખવી નેહએ ”

હતી, ન્યાં અત્યારના એક પણ સાધુનો વિહાર ન હતો, તેના સ્થલમાં તેમણે વિહાર કરેલો અને કેટલાંએ કષ્ટ સહન કરેલાં. વિસ્વોદ્યાનમાં કેટલાંય પ્રુથો કરમાય છે પણ આચાર્યજી તો તેમનું નામ અમર કરી ગયા છે.”

૨. હરિલાલ શિવલાલ શાહ, સુરત.

“ પશ્ચિમની છાપ વિના હિંદીઓ પોતાના મહાત્માઓને ઓલખતા નથી. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને તેમની ગીતાંજલી દ્વારા સુરપે પીછાન્યાત્યારે હિંદુસ્થાને તેમને ઓલખ્યા. તે પ્રમાણે આચાર્યશ્રીના ભત્રા અને પ્રથમકો પુરોપમાં અસંખ્ય છે. તેમના જીવનચરિત્રો પુરોપની અનેક બાષાઓમાં લખાયા છે. સમાજને અવતિમાં પડેલો જોષ તેમનું હૃદય દ્રવ્યું અને પોતાનું સમસ્ત જીવન સમાજની દિનિતિ પાછલ ખર્ચી નાખ્યું. ગમે તેવી સ્થિતિમાં ગણ્યા ગડિયા આરોગ્ય વચ્ચે લીધેલું તેમનું આચાર્યપદ નહોતું. આર્થાવનના મહાસળઓ અને પડિતોએ તેમને ‘શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય’નું બિરદ આપ્યું હતું. ચાલુ જમાનાના અનેક સાધુઓની ચેટે સુજરાતના ઉપાશ્રમમાંજ ગોધાઈ રહીને તેમણે સંકુચિતતા શખવી નહોતી, પરંતુ હિંદુસ્થાનના ખુણે ખુણામાં—અદિ સક પ્રદેશોમાં જૂખ તૃપા સહન કરીને દળરો માર્છિની સુસારી કરી હતી. સમાજની દરેક ત્રુટીઓ તેમણે પુરી પાડી છે. સાહિત્યોદાર, પુસ્તકાલયો, બોર્ડિંગો, પશુશાલાઓ, દવાખાનાઓ, વર્તમાનપત્રો, દેવાલયોના જીર્ણોદ્ધારો વગેરે સમાજના દરેક અંગમાં તેમણે પ્રવૃત્તિ અને પ્રગતિ કરી હતી. તેમને હું યુગપ્રધાન અને નવયુગ પ્રવર્તક ગણું છું. શ્રીવીરતાત્વપ્રકાશકમંડલ, આશ્રમે અને ગુરુકુલો અને લિન્નલિન્ન વિષય નિષ્ણાત તેમનો શિષ્ય સમૂહ એ એમનો મમાજને અણમોલો વારસો છે. કર્તવ્યપાલન, સાચી સાધુતા, માધ્યમ્ય દષ્ટિ અને પ્રતિપાદક શેડી એ એમના જીવનનું રહસ્ય હતું. અત્યારે આપણને તેમની મદાન જોટ છે. જો આજે તેઓ આપણી વચ્ચે હોત તો શત્રુજયની આ સિચિત ન હોત. રાજપુતાનાના કેસમાં જે

સૌં દેવચક્ર દામજી કુંડલાકર, બાવનગર

“ દામમાં લીધેલ કાર્ય પાર ઉતારવાનો ગુરુજનો નિશ્ચય પ્રથમનીય છે. ધર્મની ખાતર ગમે તેટલાં કષ્ટો કુન્જો ભોગવતાં પાછી પાની કરી નથી. જૈન શાસનને માટે તેમની મેવા ચિરમરણીય ગહેશે ”

૧

૫. દેશરવિજયજી, બાવનગર

“ જ્ઞાન અને ક્રિયાનો જો કોઈ પણ રથજો સારી રીતે મમન્વય થયો હોય તો તે વિજયધર્મસુરિજીમાં હતો. તેમનામાં સાહમિકતા અને કાર્ય-દક્ષતાના ગુણને લઈને જે બીજા આચાર્યો ન કરી શક્યા તેવું કાર્ય તેમણે કરી બતાવ્યું.

“ દિલગીરીની વાત છે કે દેવદ્રવ્યની અર્ચામાંથી નિર્ધુય બાવી શક્યો નહિ. જો દેવદ્રવ્યના પ્રમનો કોઈ નિવેડો થાય તોજ સાધારણમાં રહેતા ખાડાની મુશ્કેલીઓ દૂર થઈ શકે આ મુશ્કેલી જો દૂર થાય તો જૈન બાધકોને યાન પ્રાપ્ત કરવાની આવી રીતે સમવડતા થઈ શકે જેથી જૈન ધર્મની ઉન્નતિ થાય ”

હતી, બધાં અત્યારના એક પણ માણુનો વિહાર ન હતો, તેના સ્થલમાં તેમણે વિહાર કરેલો અને કેટલાંકે કષ્ટ સહન કરેલાં. વિસ્વોદ્યાનમાં કેટલાંક પુણ્યો કરમાય છે પણ આચાર્યજી તો તેમનું નામ અમર કરી ગયા છે.”

ૐ

૨૧ હરિલાલ શિવલાલ શાહ, સૂરત.

“ પશ્ચિમની છાપ વિના કિંદીઓ પોતાના મહાત્માઓને ઓક્ષ-ખતા નથી. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને તેમની ગીતાંજલી દ્વારા યુરોપે પીછાન્યા-ત્યારે કિંદુસ્થાને તેમને ઓક્ષખ્યા. તે પ્રમાણે આચાર્યશ્રીના ભત્રા અને પ્રથમકો યુરોપમાં અસંખ્ય છે. તેમના જીવનચરિત્રો યુરોપની અનેક બાષાઓમાં લખાયા છે. સમાજને અવતિમાં પડેલો જોઈ તેમનું હૃદય દ્રવ્યું અને પોતાનું સમસ્ત જીવન મમાજની કલ્પિત પાછલ ખર્ચો નાખ્યું. ગમે તેવી સ્થિતિમાં ગણ્યા ગાંઠ્યા આવડે વચ્ચે લીધેયું તેમનું આચાર્યપદ નહોતું. આર્થવર્તના મહારાજાઓ અને પડિતોએ તેમને ‘શાસ્ત્રવિશારદ જ્ઞાનાચાર્ય’નું ખિત્ત આપ્યું હતું. ચાલુ જમાનાના અનેક સાધુઓની પેઠે ગુજરાતના ઉપાધ્યક્ષભાજ ગોધાંઈ રહીને તેમણે સંકુચિતતા દાખવી નહોતી, પરંતુ કિંદુસ્થાનના ખુણે ખુણામાં-અદિ સક પ્રદેશોમાં જૂપ તૃપ્ત સદન કરીને દળરો માર્છલની સુસારરી કરી હતી. સમાજની દરેક ત્રુટીઓ તેમણે પૂરી પાડી છે. માહિત્યોદાર, પુસ્તકલયો, બોર્ડિંગો, પશુશાલાઓ, દવાખાનાઓ, વર્તમાનપત્રો, દેવાલયોના જીર્ણોદ્ધારો વગેરે

પ્રકરણ ૧૬ મું

આણુદણુ ક. ની પેઢી ૪૦ વર્ષમા ન કરી ચળી તે એક કલમના મોદથી તેઓ કરી ચક્યા હતા. તેમના પ્રવત્નથી પરદેશની યુનિવર્સિટીઓમાં જૈનધર્મ સંબંધી શ્રમણાઓ દૂર યઈ છે અને જૈનધર્મ શિક્ષણને માન મળ્યું છે હાનમા મીસ કોએ જેવી જમન વિદુષીને પણ તેમના પદધર શિષ્ય આચાર્યશ્રી વિજયેન્દ્રસુરિ આવકના ત્રનો અગીકાર મંગી ચક્યા છે. અદ્યોક્ષની વાત કે કે દાલના યુનિનાજો અને આવકો તેમના ઉપદેશકમકાને વગોવી રહ્યા છે. અને તેમના કાર્યના અનુકરણમા પાછી પાતી કરે કે "

ભાઈ નાનાલાલ ઢોશી (વિદ્યાર્થી) સૂરત.

' તેમનો જન્મ સોરાષ્ટ્રના સિદો ઉત્પત્ત મંગી પ્રેમસૌખની ભૂમિમાં થયેલો તેમના વિરોધીઓ પુરુષ દોરા હતા પોતાના સત્યનો વિજય કરામા પાછુ ડગતુ કદી ભરના નવિ તેઓએ યુવકોને કેલધ્યા અને તેથી જૈન સમાજમા આગલી ગચ્છતિ કે સુચિત્તી સાદિત્ય સેવાથી જૈન મમજમા સાદિત્યનો ઉદયમાન આવેલો છે. તેમની જસરીનો નાદ સામગ્ર વગી પર ભૂનિમા પ્રસયો કે, એનું કારણ તેમનું પ્રભાવશાલી બ્યગિત્વ અને શુદ્ધ બાવના હતી "

મિં પીં ટીં સાહં કરાંચી

" તેઓ પમે ચાલીને સરુતનો અભ્યાસ કરાવવા મારે બનારસ પહોચ્યા જેમ દીંદુઓ અત્યજની ઈર્ષ્યા કરે છે, તેમ બનારસમાં પ્રાકરો જૈન સાધુઓની ઈર્ષ્યા કરતા હતા. મકામાં દીંદુ ધર્મનું સ્થાપન કરવાનું જેટલું મુશ્કેલ કામ છે તેનું જ મુશ્કેલ કામ બનારસમાં જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવાનું હતું, હતા પોતાની વિદ્વતા અને પંડિતાઇને લઇને તે ત્યાના પંડિતોને બકિતભાવ મેલવી ચક્યા હતા. તેમણે બનારસમાં એક પાઠશાલા સ્થાપી હતી જેમાંથી ૪૦ જૈન વિદ્વાનો તૈવાર થઇને બહાર પડ્યા છે તે મોગ મોટા દરેમો રાજ બાદશાહો અને અમલદારો

પ્રિય થઈ પડ્યા હતા મોટા પ્રેક્ટિસરો અને વિદ્વાનો તેમના પરીચયમાં આવવા માગતા હતા તેમણે જૈન ધર્મની ઈંગ્લીશ, અંગ્રેજી અને જર્મનીમાં ધણીજ મારી છાપ પાડી છે, ત્યાંના કેટલા ડાક્ટરો, પ્રેક્ટિસરો અને વિદ્વાનો તેમના શિષ્ય જન્યા છે અને અંતપૂર્વક જૈનશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરે છે, તેમનાં શિષ્ય જર્મન ગાનુ બહેન કોઝે દમથાં દીંદમા આવેલાં છે. આજી ઉપરના દેરાસરોમાં યુરોપીયનો છુટ મદિત દાખલ થતા હતા તે આ મહારાજશ્રીએ બંધ કરાવ્યું હતું. મહારાજશ્રીએ સૂરતના કસેક્ટર મી. ઝોટો રોયફીલ્ડની મુલાકાત લઈને કેટલાક કામ કરાવ્યા હતાં. હુકમાં તે પહેલા ન મરના સુધારક હતા. તે સિવપુત્રમાં કાલ ધર્મ પામ્યા છે. આવા મહાન ગુરુની આપણને ખોટ પડી છે. બીજા મુનિ મહારાજને તેમના પગલે આનવા કોશીલ કરે એની મારી પ્રાર્થના છે "

૨૬

શ્રી તિલકવિજયજી, કરાંચી

" દેવદ્રવ્યની અવવય શર થઈ ત્યાં તેમનામાં હુ જે મહાન ગુણ જોઈ શક્યો તે નિષ્પક્ષપાતપણાનો હતો તે ઉમરમાં વૃદ્ધ હતા પણ વિચારમાં તરફ હતા આજી જમાનામાં કેવા પ્રકારનો ઉપદેશ દેવો જોઈએ તે મારી રીતે જણતા હતા રાજ સણીની કથા સંભલાનવામાં જોતાના જીવનની ધૃતિશ્રી સમજવી દે તેવા તે નહોતા તેમણે દેવદ્રવ્યના સંબંધમાં જોતાના વિચારો મહામપણે રજુ કર્યા હતા આજી નેમજ મમાજ તેમની વિશ્વ હતી મહારાજશ્રી કહેતા કે ' દેવદ્રવ્ય તે સંઘની સ્થાપિત મીઠકત છે અને તેનો ઉપયોગ દેવકાર્યમાં કરી હવે સાધારણ વધારનાની જરૂર છે. ' આવા વિચારોના તે આચાર્ય હતા બીજા સાધુઓની જેમ

૫ સાયલા— નાગરદાસ કરપૂરચંદ
બી. એ. એલએલ. બી.

૬ ખોરસદ— મનસુખલાલ જોયરદાસ
સોલ્લીસીટર

૭ ભુરાનપુર— મુનિશ્રી દુર્લભવિજયજી

૮ સૂરત— હરિલાલ ચિવલાલ શાહ
બી. એ.

૯ ભાવનગર— મુનિશ્રી ભગવાનવિજયજી
" ભૂવનવિજયજી

..

પ્રો. હનુમતરાવ મલવંતરાવ બીડે મધિલાલ ભૂરાભાઈ
એમ. એ. એલએલ. બી. ઉત્તમચંદ હરગોવિંદ

રા. બ. બીડે સાહેબ. શામનેન્સ
મેમ્બર, વ્યાપીયર

રાવમાહેબ મૂલે. એન્યુકેશન
મેમ્બર, વ્યાપીયર
વેરા લાડકચંદ મારોકચંદ

ભાઈ રાયચંદ અંબાલાલ
અં. મ. લાલ નગીનદામ

ફૂલચંદ જેસંગ
શ્રીયુત બંશીલાલજી
શેઠ પોપટલાલ દેવચંદ

પોપટલાલ પૂજાભાઈ
જગનલાલ રાયચંદ
રંગીલદાસ ગોવિંદજી
જગનલાલ રૂપચંદ
મગનલાલ બીખાભાઈ
પાનાચંદ મવાઈચંદ
અંબાલાલ મગનલાલ બી. એ.

પં. જગજીવનદાસ પોપટલાલ
લકીવ ગુલામરાયભાઈ
જેઠ કુંવરજી આણંદજી
દેવચંદ દામજી કુડલાકર
વલ્લભદાસ ત્રિ. ગાધી
પ્રેમચંદ મગનલાલ શાહ
માસ્તર સામજી હેમચંદ

કેટલાંક ભાષણોનો સાર

સાક્ષરરત્ન શ્રીચુત કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી (પ્રમુખ) મુંબાઇ

“ સ્વર્ગીય આચાર્યશ્રીના સમાગમનો તથા દર્શનનો લાભ મને મળ્યો હતો. તેઓ જેનેતરેને માન આપી તેમની ચંકાઓનું નિવારણ કરતા હતા. અને સાહિત્યના તેઓ ધણાજ શોખીન હતા. જૈન-સાહિત્યને ભારત વર્ષમાં જ નહીં પણ દુનિયાના બીજા દેશોમાં પ્રમિદ્ધિ આપવાનું માન તેમનેજ ધટે છે. જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા તેમણે સિદ્ધ કરી હતી. અને યુરોપ, અમેરિકા, જર્મની, ઇટલી વિગેરે દેશોના જેન સંકલરો અને વિદ્વાનોને તેમણે સાહિત્ય પુરું પાડી આકર્ષ્યા હતા. તેમનું જીવન પરોપકાર માટે હતું. તેઓ સાધારણ કોટીના આચાર્ય નહિં હતા. આ મહાન આચાર્યને દર પાંચ વર્ષે નહિ, દર એક વર્ષે નહિ, પરંતુ તેમનું તો આપણે દરરોજ સ્મરણ કરવું જોઈએ. ”

શ્રી ૦ ચુનીલાલ શિવલાલ ગાંધી. મુંબાઇ.

જ્યારે દલ, અધર્મ જગતમાં વધારેને વધારે થાય છે ત્યારે કાષ્ઠપણ મહાન પુરુષ ઉત્પન્ન થાય છે. આચાર્યશ્રીનો જન્મ પણ તેવા જ સમયમાં થયો હતો. તેમણે જેનોતી નહીં પણ જગતની સેવા કરી છે. જગતભરમાં મત્તધર્મ-આત્મધર્મનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. તેણે સંકટો વેઠ્યા છે. તેનો વિસ્તાર કંઈ તો બહુજ લંબાણ થાય. તેમણે જ્યારે રસ્તાઓના, બાગમાં અને જ્યાં જ્યાં મલી ત્યાં ત્યાં જાહેર ભાષણો આપ્યા છે. ત્યારે જુના જમાનાના લોકો ભડકી ગયા તેમને આ આચાર્યશ્રીનું કૃત્ય શાસનવિરુદ્ધ લાગ્યું, પણ આ મહાન પુરુષે તેની દરકાર કરી નહીં. તેમણે એલેજ આપી કે આ મારે કાર્ય શાસન અને ધર્મ વિરુદ્ધ હોય તેવું સાબીત કરી આપશે તો તે હું બંધ કરીશ, પણ તે કાર્ય ધર્મ વિરુદ્ધ નહોતું. તેમણે જૈન, જેનેતરેને

પશ્ચિમના વિદ્વાનોને પોતાની તરફ ખેંચ્યા ને જૈનધર્મનો અંદેશ અધિ-
સાનો દતો. તે જગતભરમાં પહોંચાડ્યો. તેમણે સ્થાપન કરેલ શ્રીવીરતત્ત્વ-
પ્રકાશ મંડલમાં અત્યારે પણ ધણા વિદ્યાર્થીઓ જૈનધર્મનું ઉચું જ્ઞાન
લઈ રહ્યા છે. યુરોપીય વિદ્વાનો પણ આ શાળામાં અભ્યાસ કરવા આવે
છે. આવી પાઠશાળાને મદદ કરવી તે તમારી ફરજ છે. ”

માતીચંદ ગિ. કાપડીયા. સોલીસીટર મુંબઈ.

“ જૈનધર્મના મુખ્ય ત્રણ સિદ્ધાંત છે. અને તે અહિંસા સંગમ્ય
અને તપ છે. પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ એ નત્વેને પોતામા સારી રીતે કેળવ્યા
હતા. મારી પહેલાના વક્તાએ તેમની ગુરુભક્તિ ઉપર જે વિવેચન
કયું હતું તે સત્ય છે. સ્વર્ગીય આચાર્યશ્રીએ તેમની મારો મેવા
કરી હતી. ગુરુની મેવાના પ્રતાપથીજ તેમનામા સંપૂર્ણ શક્તિ આવી
હતી. હું હમણા યુરોપ ગયો ત્યારે ત્યાંના વિદ્વાનોની મુલાકાત લીધી
હતી ત્યાં પણ દરેક વિદ્વાનને આચાર્ય શ્રીવિજયધર્મચરિત્ર માટે ઉચું
માન ધરાવતો મેં જોયો છે તેમણે યુરોપ અમેરિકા, જર્મની, ઈટલી
વિગેરે દેશોમાં સારો પ્રયાસ કર્યો હતો અને તેમના શિષ્યોએ પણ તે રસ્તો
હલુ જારી રાખ્યો છે તે સ્પષ્ટ છે. ”

મિ. જી. કે. નરીમાન, મુંબઈ.

“ તેઓ ખરેખર મહાત્મા હતા. સાધુઓ જે પ્રકારના હોય
છે, એક પોતાનું કલ્યાણ કરવામાં મથાયું હોય છે. ત્યારે બીજા પોતાની
માથે જગતનું કલ્યાણ કરવાના અર્થે હોય છે, હું આચાર્યશ્રીને બીજા
રીતના સાધુમાં મૂકું છું. જેઓ દુનિયાના મહાન પુરુષોમાના એક હતા.
જેનો તેમના વખાણ કરે તેમાં નવાઈ નથી, પણ અમારા જેવા જૈનનોરા
તેમના ગુણાનુરાગી થાય અને તેઓ જે બોલે અને કરે તે વિશેષ ગણાય.
તેઓ અત્યારે જીવંત નથી હતા. હું તે: તેમને જીવંત જોઈ ચકું છું.

તેમણે જે કાપ જાણી ચૂક્યું છે, તે કાપ આપણે બધાએ મહીને આગળ ચલાવવું જોઈએ. તેમનો વેરાચ્ચ સ્થાન વેરાચ્ચ નહોતો પણ ખરો વેરાચ્ચ હતો. તેઓ દુનિયામાં જે ઉચ્ચ માધુઓ ગણાય છે તેમાંના—તે જાદીના એક મહાત્મા હતા. ઈરાનના સાધુઓની સાથે ગ્રીકગણમાં તેઓ જ થેજ પડે આવતા, તેમ મને લાગ્યું હતું. તેમના મનથી હિન્દુ, મુસલમાન, પારસી, જૈન અને દરેક મનુષ્યો સરખા હતાં. હાલના રાજ-દારીઓ હિન્દુ મુસલમાનની એકતા માટે જે મહેનત કરે છે, પણ તેમની પહેલ આવા મહાત્માઓએ તો ક્યારનીયે કરી છે અને આવા પુરોધાની જ એકય થઈ, તેમ મારું માનવું છે. ”

✽

શ્રીમાન મીરે સાહેબ. શિવપુરી.

“ તેઓશ્રી પોતાના ધર્મના નિયમોમાં પરાદાષ્ટાએ પહોંચેલા હતા. જેટલું વૃપતિનુ તથા રાજમાતાનું કામ કઠિણ છે, તેટલુંજ ધર્મગુરનું કામ કઠિણ છે વિજયધર્મસૂરિ મૃત્યુવશ નથી થયા, પણ અમરત્વને પામ્યા છે. મહાત્માઓનું મૃત્યુ તેઓને અમર બનાવે છે ”

✽

શ્રીમાન મૂલે સાહેબ, શિવપુરી.

“ મહાન પુરોએ પોતાના આત્મા ઉપર સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી હોય છે ને જે સ્વામી હોય છે, તેજ સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે નહિ કે નાસ. અને જે પોતાના ઉપર સ્વતંત્રતા મેલવે છે, તે અન્ય ઉપર પણ મેળવી શકે છે; ને તેનું પરિણામ છે કે પાશ્ચાત્ય દેશોમાંથી આવીને પણ વિદ્વાનો સૂરિજનું મન્માન કરતા તથા સૂરિજના દર્શન કરવામાં જેટલું પુણ્ય તેટલુંજ તેમની જયન્તી મનાવવામાં પણ છે. ”

—

શ્રીનત સરફાર ખામે સાહેબ પનાર ગિનપુરી

‘ સુરિજીમા એક વાત ખામ દની કે તેમની પાસે જે વિદ્યા તેમજ વ્યાનો ખળનો દનો, તે તેમણે સર્વ માધારણ માટે ખુલ્લો ગખ્યો દનો અમર દિદુરયાનના ધર્મોત્તુ રતન થવાનું જે કોઈ ખાસ મારણ માન વામા આવણ હોય તો તે વ્યાવા પ્રકારની સકુચિતતા છે આ વાતને દૂર કરીને સુરિજીએ પોતાની વિદ્યા તથા પુસ્તક મગ્ગ દરેક વિદ્યાનોને ખતાન્યા દતા.

‘ તથા સુરિજીમા, અન્યના અન્ત કરણોને જે ચવાની એક આપ ધણ શકિત દતી જે કોઈ પણ માણસ એક વખત તેમના પરિચયમાં વ્યાની જતો તે તેમનો સમી બની જતો તે આવું પ્રભાવશાની વ્યક્તિત્વ થોડાઓમાં જ એનામાં આવે છે જે વાત વર્મસ્ય માધવ મહારાજમાં જે આ આવી દની ’

“ બીજી વાત એ કે સુરિજી સમજતા દતા કે આદલાથી માર મમ મમાપ્ત નથી પણ આ કામને ઝરી ગખવા માટે પાઠશાલાઓની પણ જરૂર છે તેથી તેઓશ્રીએ દુ સાધ્ય સ્થાનોમાં જઈને પાઠશાલાઓ સ્થાપી મુનિજીની પ્રવૃત્તિ કોઈ ધર્મ આ મતના વિરુદ્ધ ન હતી તે તેનું પરિણામ છે કે તેઓ મુર્વ સ્થાનેથી મગ્માન મેળવી સકયા તેઓશ્રીએ પાશ્ચાત્ય દેશોમાં પોતાનો ખવવવદા રાખીને લોભાનું ભારતવર્ષ મ બધી અશાન દૂર કરના માટે પ્રયત્ન કર્યો દતો મુનિશ્રી વેસધારી મુનિ નહિ દના પણ તે માયા ત્યાગી મદા મા દતા ”

❧

શ્રીયુત હરિવાન શિવલાલ શાહ સુરત

૨૨ આચાર્યજીને જેન વળનો સારો ટેકો ન મન્યો દનો છતાં પાન મતવ્ય પરાયણતાના નદામત્રે તેઓશ્રીએ જેન પ્રજાની સારી સેવા

જયન્તીઓ અને ફેટલાક ભાષણોનો માર

કરી છે. અને તેમણે જતાવેલા માર્ગે જૈન મયાજ, પક્ષાપક્ષ છોડી-માર
મહીવૃત્તિએ વધે તો જરૂર જૈન સમજમાં નવયુગ પ્રવર્તે. આથીજ આ
નવયુગપ્રવર્તક ગુરૂદેવના ઉપદેશ ચાલવાનો આપણો-યુવાનોનો ધર્મ છે. ”

૫. જગજીવનદાસ પોપટલાલ. ભાવનગર

“ અનેક મુશ્કેલીઓ વચ્ચે તેમણે જનારમમા યશોવિજયજી મંરૂત
પાઠશાળા જૈન વિદ્યાર્થીઓને મંરૂત અને માગધી જૈન મથો ભણાવી
વિદ્યાનુ જનાવવા સ્થાપી હતી. એ તેમનું ધણું મહાન કાર્ય હતું. અધ્યા-
દાખાદની ‘સર્વધર્મપરિપક્વ’માં જઈ જૈનેતરોને જૈનધર્મ તરફ દોરતા
વ્યાખ્યાનો આપ્યા અને ‘જૈનશિક્ષા િગ્દર્શન’ બહાર પાડ્યું હતું. આચાર્ય-
યશ્રીની ઉપદેશ શૈલી કઠેલ, ગંભીર, મચોટ મહનાત્મક હતી. પાશ્ચાત્ય
વિવેચન પદ્ધતિ તેમણે સ્વીકારી હતી. ‘સમ્મતિતક’ ‘વિશેષારણ્યક’
અને એવાં ધણા ગહન પુસ્તકો તેમણે ‘યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા’ સ્થાપી
પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. આખું જીવન તેમને અદિભાની ઝખના રહેતી અને
તેથી વિહારની, આદાગની અને અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ છતાં જંગમમા
ફરી ફરીને ૩૧૦ મતીસચ્ચ વિદ્યાભૂષણ અને બીજા અનેક મંગાનીઓને
મચ્છી અને માસાહારનો ત્યાગ કરાવ્યો હતો કલકત્તા મુનિવર્સિટીમાં ‘પ્રમા-
ણનય તત્ત્વાલોકાલકાર’ વિગેરે જૈન ન્યાય-વ્યાકરણના મથોને તેમણે દાખલ
કરાવ્યો છે. ધર્મના પ્રચારના ઉદ્દેશને પહોંચી વળવા આચાર્યશ્રીએ અમૂલ્ય
સાહિત્ય સેવા કરી ■ એક મૃત્યુ સંધ્યા ઉપરથી પણ ૩૧૦ સિદ્ધવન
લેવીને તેમણે અમર કરી છે મુરોપ અમેરિકાના વિદ્વાનોને જૈનધર્મના
અભ્યાસ માટે પુસ્તકો પૂર્ણ પાડવા અટપટા ભાગ સમજાવવા અને ખુલાસા
કરવા તેમણે અયાગ પરિશ્રમ કર્યો છે.

૨૮ ગુલાબરાયભાઈ વકીલ, ભાવનગર

" ગુરૂ મહારાજની જયન્તીનો ઉત્સવ માત્ર જીતોના નથી. એ તો સુમત્ર પ્રભનો છે. અને અમેને નિર્મત્રી બોલાવ્યા છે. તેથી પણ આનંદ થાય છે. આવા મહાત્માઓ રામદેવ વિગેરેના સત્તુ અને છતનારા છે. સાધક દશામાં હોય તેમને તેઓ ગ્રેરનાર અવલંબન દેનાર દત્તા. તેમ તેઓ વસુધૈવ કુટુમ્બકમ મિદ્ધાન્તવાણા દત્તા મહુવામાં જન્મનાર તરીકે તેમને ન જુઓ. વધારે વિશાલ દષ્ટિવંત તરીકે, દરેક ધર્મવાદને પ્રેમથી મેલનાર તરીકે જુઓ. જધા ધર્મોના મૂળતત્ત્વો એક હોવાનું જતાવનાર તરીકે, સિદ્ધ કરનાર તરીકે તેમના પર નજર નાખો. જુદા જુદા ધર્મો મને ત્યારે ક્ષોભ નાથ, પરંતુ પોતાનો ધર્મ વધાર્યું પાલવા છતાં, જધાનો સમન્વય કરવા માટે અને જખેડાઓ દૂર રાખવા માટે આવા મહાત્માઓની આપણને જરૂર છે, આવા ઉત્સવોને હવે બાપક અને વિશ્વજનનાથો બેડ જુદી દાલીને એક બીજના સમર્મર્મા દેવે આપ્યું જોઈએ. ગુરૂ મહારાજની જાવના પછી આવી જ દત્તી. રામદેવ વિગેરેથી મુક્ત, ત્યાગી તરીકે આત્મોત્કર્ષની અપેક્ષા કુચી રાખનાર ગુરૂ તરીકે તેમને પૂજવા જોઈએ. જ્ઞાનમાર્ગ મદ્દ માટે ખુલ્લો છે પરંતુ લક્ષ્યો પ્રેમવા જોઈએ. "

છઠ્ઠી જયન્તી. .

ગ્રામ

પ્રેસીડેન્ટ

વક્તા

- ૧ સિવપુરી— રોક અમૃતલાલ કાળીદામ
રા. બ. જીડે માહેબ મુનિ વિદ્યાવિજયજી
ડૉ. કૌમે (સુભદ્રાદેવી)
સ્થા. મુનિશ્રી ગોડીદાસજી
રાવ માં મૂલે, બી. એ.
- ૨ અકિયા— આચાર્ય શ્રીવિજયેન્દ્રસુરિ ઉપાં મંગલવિજયજી
મુનિશ્રી પ્રભાકરવિજયજી
શ્રીયુત પૃથ્વીરાજજી
- ૩ માયલા— મુનિરાજ શ્રીકનકવિજયજી નાગરદામ કસ્તુરચંદ્ર મી.એ.
એલ એલ બી.
શ્રી લાડકચંદ્ર માણેકચંદ્ર
જમજીવન સુદરજી
- ૪ હિંગનપાટ— — નયમલજી સુરાધ્યા
- ૫ ખીવાણ્ડી— — બીખમચંદ પ્રતાપજી
વિં લાધુરામ
વિં ફૂલચંદ
શા ખૂમચંદ લાલાજી
શ્રીયુત મારનર માં
- ૬ મહુવા— શ્રીમાન કવિસાહેબ, વલિવટદાર મોભાગ્યચંદ જીવણનાથ
અને બીજાઓ
- ૭ ભાવનગર— મુનિરાજ જીવનવિજયજી પ્રેમચંદ મગનલાલ
પં જમજીવનદાસ

પ્રકરણ ૧૬ મું

૮ છોર— શેઠ મોતીલાલજી મેઠિયા
૯ પાલીનાથા—રા દરિયાવ કીકભાઈ

જુદા જુદા વકતાઓ
પં० ત્રિભુવનદાસ અમરલી
કસ્તૂરચંદ હેમચંદ દેસાઈ
સુપ્રીદ ચંકરલાલ

૧૦ પ્રાંતીજ— પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે
૧૧ વડનગર (માળવા) પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે
૧૨ વેળાપુર—મુનિરાજ કપૂરવિજયજી
૧૩ માંડવ— વરધોડો—પૂજા વિગેરે

જુદા જુદા વકતાઓ
ન્યા. ન્યા. મુનિશ્રી ન્યાય-
વિજયજી મદારાજ

૧૪ સીરાહી— પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે
૧૫ મુંબઈ— શેઠ જીવજીચંદ ધર્મચંદ

મણિલાલ જેમલ
મેા હીરાલાલ કાપડીયા
એમ. એ.
સુમેધ્યંદ બરોડીયા બી. એ
નરોત્તમ બી. શાહ
મોહનલાલ ડી. ચૌહાની

૧૬ દાંતરાઈ— પૂજા-પ્રભાવના-વરધોડો વિગેરે

કેટલાંક બાપજોનો સાર.

શ્રી લાહકચ્ચદ માણેકચ્ચદ, સાયલા

“ જોનેતર વિદ્વાનોએ તેમની મુક્ત કંઠે પ્રસન્ન કરી પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો જૈનધર્મના મિદ્ધાતો સમજ્યા તેમની પાસે આપના લાગ્યા, અને કાશીનરેશ મુખ્ય બન્યા તેઓશ્રીએ પોતાના વિદ્વાન શિષ્ય સમુદાય સાથે બગતામા ફરી જીર્ણોદ્ધાર કર્યો અને સ્થળે નવ કરાવી અને ધણીને મુસ્ત અહિસાવાદી મનાવ્યા. તેમજો જોયું કે જૈનધર્મમાં અધ્યવ્રત-નિષ્પ્રાપ્ત ક્રિયા જાતિભેદ વિગેરે વધી ગયાં છે. તેથી તેમણે તેમની મધ્યમી શક્તિ, મધ્યજો જીવનપ્રવાહ એ તરફ વાળ્યો અને પરિણામ આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો જૈનધર્મ તરફ આકર્ષાયા છે જૈનધર્મમાં મુકી જેટલા ગણ્યતા પડિતો કોની મદદને આભારી છે ? જૈન સાહિત્ય કેટલું પ્રકાશમાં આવેલ છે ? તેમના હૃદયેથી સ્થપાએલી કેટલી મસ્થાએ અત્યારે કેવું સગીન કામ કરી રહેલ છે ? બવિધ્યમાં જૈન ધર્મિહાસકાર તેઓશ્રીના વખતનો જૈન ધર્મિહાસ લખવા બેસશે ત્યારે આ આર્યશ્રી વિજયધર્મસુરિ તેમાં પ્રથમ સ્થાન લેવાગવશે, એ શકા વિનાની વાત છે ”

મુનિ મહારાજ શ્રીકનકવિજયજી, સાયલા.

‘ જોનોની અદર જૈનત્વનો પ્રચાર કરવો કરાવવો અને હિંસા વિગેરે દૂર કરાવવી તે જીદી વાત છે અને અજોનોની અદર અને તેથી પણ આગળ વધીને યુરોપવાસીઓની અદર તેવાજ પ્રકારનો પ્રચાર કરાવવો તે તદ્દન જીદીજ અને ધણીજ દુષ્કર વાત છે. સ્વ શ્રીવિજય ધર્મસુરિજીએ જોયું હતું કે જ્યાં સુધી જૈનધર્મને દુનિયાના બીજા

धर्मोनी लीकाममा तदि मुन्वामा आवे अने ल्या सुधी नेउ छुं
रहने। अन्य धर्मोआने भोटे मृत नहि करानवामा आवे त्या सुधी
जैनधर्मोनी वारनवि सेवा करी कही सहाय नहि आ भाटे तेओश्रीमे
अनेक परिश्रम बेही जमान तरह विदार करी अनेक धर्म सस्थाओ
स्थापी। अनेन जमएने जतापी आप्यु के जैनधर्म ते विश्वधर्म ॥
अने तेना सिद्धांति अमन अने विश्वव्यापी छे सुरोपनी अहर आपयो।
धर्म जे स्थान भोगवी रळो छे ते तेमने आभारी ॥

ॐ

इन्दौरकी समाका मस्ताब, इन्दौर.

“ आज उन प्रात स्मरणीय एव महाद्वन्दनीय महान् आत्माकी
निर्वाण तिथि है, जिन्होंने जैनधर्मकी कल्याण साधनामें अपना समस्त
जीवन अर्पण कर दिया था । उन्होंने सुदूर जर्मनी, अमरिका आदि
देशोंमें जैनधर्मकी अजेय एव अमर ध्वज पताका फहराई थी । आज
उन्हीं महान् तपस्वी श्रीजैनाचार्यको स्वर्गागोहण हुए ६ वर्ष बीत चुके
हैं । उनके लोक एव धर्मसवाक कार्यों उनकी किर्त्ति अमर का दी
है । उन्हीं महान् आत्माकी, पवित्र स्मृतिमें श्रीवीरतत्त्व प्रकाशक
मण्डल, शिवपुरीकी ओरसे एक पाठशाला बड़ीही उलनावस्यामें कार्य
कर रही है । ऐसी आदर्श संस्था (Modal Institution) का
होना जैनसमाजके लिये अत्यन्त गौरवका विषय है । यह संस्था हमारे
जैनसमाजकी घारी कमी की पूर्ति करती है । जब हमारे महात्माके
उपदेशामृतका पान करते हैं, तब हमारा हृदय आनन्द एवं उत्साहसे

પ્રલક્ષિત હો જાતા હૈ । આજ જૈનસમાજનો એસે રત્નશિરોમણિ મહાત્માકે અમાવસે અત્યન્ત સ્વેદ હૈ । આજ્યે, હમ સવ યુગદ્ધ કર ખોટ શ્રીવીર-પ્રમુસે વિનય કૌં કિ હૈ પ્રમો ! હમૈં મદ્બુદ્ધિ પ્રદાન કીજિયે તાકિ હમ ઉનકે પ્રદર્શિત માર્ગકા અનુમરણ કર હમારા જીવન મફત્ત કરનેકે લિયે કલ્યાણ-માર્ગક વધિક રને । ”

કસ્તુરચંદ હેમચંદ પાલીતાણા

શ્રીમદ્ વિજયધર્મશ્રીશ્વરજી મદારાજે સામનમેરા તથા નમાજ-સેવા અને જનહિત માટે જ્યાગ પશ્ચિમપૂર્વક જનનાને ઉપદેશ આપ્યો કે જેમણે બારતવર્ષમા, તથા જૈનસમાજ અને પાશ્ચાત્ય પ્રજામા મસ્તૂત અને પ્રાકૃત ભાષાનો અપૂર્વ રસ ઉત્પન્ન કરાવ્યો છે તથા જૈનમાહિત્યનું જે ઉચ્ચતમ મૌરવ વખાણું છે તેનું ખરૂં માત્ર વિજયધર્મશ્રીશ્વરજી મદારાજને ધો છે. સીધા અને મરત્ત રગ્તે સૌને આનતા આરકે કે, પથુ ઝાડી અને જંગલ વૃક્ષોના ધાગ જનવાના રસ્તામાથી પસાર થઈ અદ્વિતીય માહમ ખેડી-વિદ્વાનોનું કેન્દ્ર એવી કાશી જેવી નગરીમા જૈન સસ્તૂત પાઠશાળા, કાશી પશુશાળા સ્થાપી તથા કનગ્તા યુનિવર્સિટીમા જૈનાચાર્યો કૃત વ્યાકરણ તથા ન્યાયના ગ્રંથો દાખલ કરાવી, વિદ્યાર્થીઓને સીતોત્ત સુધી અભ્યાસ કરવા મોકલી જૈનધર્મનો વિજયખ્વજ ફરકાવનાર આપણી જન્યન્તિના નેતા શ્રીમદ્ સાબવિચારક આચાર્યશ્રી મદારાજ કે જેમ સુનર્થને કસોટી હોય છે, તેમ જેઓએ અનેક પરીસહો સદન કરી સાહમ અને હિમતથી દરેક કાર્યમા વિજય મેળવ્યો છે. વગી જેમણે રાજદારોમા, અમનદારોમા અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોમા જૈનધર્મ પ્રતિ આત્મત આકર્ષણ કર્યું છે તેા સીદ્ધેન લેવી, જે સુરેખના અદ્વિતીય

વિદ્વાન છે અને જૈનસાહિત્યની અત્યંત ગોઘખોલ કરનારા છે તેઓશ્રીએ કહ્યું હતું કે “ વિજયધર્મસૂરી”વર જેવા પ્રભાવશાલી પુરૂષ ઘીબ કોઈ ભારતવર્ષમાં આ યુગમાં મેં જોયા નથી ” જેમણે જગત્ માત્રને જૈનધર્મના અપૂર્વ તત્ત્વોનો મંદેશ પહોંચાડ્યો છે એવા અનેક યુરોપીય વિદ્વાનોના તેમના માટે અભિમાય છે આપણે જરૂર કહીશું કે તેમના જેવા અમર્યાદાસ્તવિચારક આચાર્યશ્રીથી આપણુ યાસન મોઢા પામ્યું છે ”

પાડ્યો હતો. કહેતા ખુશી ઉપજે છે કે તેમનો મુગ્ધમંત્ર તેમના પ્રસિદ્ધ શિષ્યો વિદ્વાન પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી ઇંદ્રવિજયજી તથા વિદ્યવિજયજી આદિ મુનિરાજોએ ઉપાડી લીધો છે અને પૂર્વોક્ત પૂજ્ય વર્ગોએ સદ્ગત આચાર્યશ્રીનું અંતિમ ધ્યેય પાર પાડવા રીવપુરીમાં વીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળ જોડી ત્યાં પાઠશાળાનું સ્થાપન કરેલું છે. જેની અંદર અત્યારે આશરે ૫૦ જેટલી સંખ્યામાં વીરજંધુઓ લાભ લઈ રહ્યા છે. તેમજ જર્મન વિદુષી બાલુ મિસ કોએ (સુભદ્રાદેવી) તથા અમેરિકન વિદુષી જહોન્સન વિગેરે પણ આ પાઠશાળામાં અભ્યયન કરી રહ્યાં છે. સદ્ગત આચાર્યશ્રીએ આધુનિક સમયને અનુલક્ષી કેટલાંક અમૂલ્ય પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં છે. જેની અંદર જૈન સિદ્ધાંતોનું સ્પષ્ટ રીતે પ્રકાશન કરેલું છે. જેનું વાંચન આધુનિક સુશિક્ષિત વર્ગ કરશે તો તેમાંથી તેમને ઘણો સહબોધ પ્રાપ્ત થશે. ”

✽

પ્રોફેસર હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડીઆ. મુંબઈ.

“ તેમણે જૈન ધર્મને વિશ્વવ્યાપી ધર્મ બનાવવા માટે પાતાના જીવનની ઉદ્દલી ધડી સુધી પ્રયાસ કર્યો હતો. તેમણે પ્રભુ મહાવીરની સ્વાદ્વૈક શૈલીનું અનુકરણ કર્યું હતું. તેથીજ તેમણે જૈન અને અજૈન વિદ્વાનોના મનને જીતી લીધાં હતાં. તેમણે “ ધર્મ દેશના ” ને તેવાં બીજા પુસ્તકો જહાર પાડ્યાં છે, જે પુસ્તકોની ઘણી ઘણી આવૃત્તિઓ થઈ છે. તેજ બતાવે છે કે તે પુસ્તકો કેટલાં બધાં આદરને પાત્ર થયાં છે. તેઓ સમયના જાજીર હતા. દેશ-ઠાણને માન આપી ચાલવાની જરૂરીયાત તેમણે જોઈ હતી અને તે પ્રમાણે ચાલવા જૈન સમાજને લલામણુ કરી હતી. તેમના ઘણા શિષ્યો યુરોપ અમેરિકા જર્મની અને ઇટાલીમાં કે જેઓ તેમની મુક્ત કંઠે પ્રચંસા કરે છે. તેમણે

પ્રકરણ ૧૬ મું.

યુરોપી વિદ્વાનોમાં જૈનધર્મની ઘમતી લગાડી હતી અને યુરોપી વિદ્વાનો સાથે વાદવિવાદ પત્રો દ્વારા થતો. કેઈ કેઈ વિદ્વાને ઈર્ષ્યાના લીધે સૂરી-સ્વરૂપ માટે લેખો લખ્યા હતા પણ જ્યારે તે વિદ્વાન તેમને શંકાઓના સમાધાન માટે પુછાવતો ત્યારે તેના તરફ સમજાવ રાખી તેમને જવાબો આપી અંકાતું સમાધાન કરતા; આથી હલવે હલવે યુરોપી વિદ્વાનો તે મહાત્માના પૂજક બન્યા તેમણે આજના જમાનાની રીત અંગીકાર કરી હતી. તેમનો શિષ્ય સમુદાય અત્યારે પણ તેમના પથે ચાલી જોન અને જોનેતર સમાજને તેમજ યુરોપી વિદ્વાનોને જોન ધર્મના સત્ય સિદ્ધાંતો સમજાવી રહ્યો છે. તેમણે આવકોની સ્થિતિ સુધારવા માટે પણ અનેક કાર્યો કર્યાં હતાં. બનારસની પાઠશાલા, શિવપુરી વીરનરવ પ્રકાશક મંડલ, મદ્રાસ બાલાગ્રમ મશોવિજયજી મંચમાલા અને આ સમાજોદ્ધારનાર સંસ્થા (જૈન સ્વયં-સેવક મંડળ) ને પોતાના ઉપદેશથી જન્મ આપ્યો હતો."

વેડીને તેમણે પૂર્વ તરફ પ્રયાણ કર્યું. કાશી ક્ષેત્ર કે જે આજણોનું મળાવ છે, જ્યાંના આજણો ધણા વિદ્વાનો છે તેમની પાસે તેમને જૈનધર્મ સંબંધી જ્ઞાન આપી તેમની જેર મંજુલીઓ દૂર કરી દરબમાં નરેશ જેવાને પણ તેમણે વશ કર્યા હતા. તેઓએ જે કાર્ય કર્યું છે તે ખરેખર દાયના જમાનાને અનુસરતું કર્યું છે તેથી ‘સમયશાસ્ત્ર’ તરીકે તેમનું નામ પ્રખ્યાત થયું છે તેમણે બનારસમાં મરીચિજયજી પાસેથી, સસ્ત્રી, સસ્ત્રી પ્રાકૃત અને માગધી ભાષાના વિદ્વાનો ઉભા કર્યા હતા. તેમનો શિષ્ય સમુદાય પણ હાલમાં તેમના પાંચે ચાલી સમાજ અને ધર્મની ઉન્નતિના વિવિધ પ્રયાસો કરે છે તેમનો નિયત જૈનધર્મને વિશ્વવ્યાપી ધર્મ બનાવવાનો હતો અને તેટલા માટે તેમણે ધર્મના સત્ય સિદ્ધાંતો રજુ કરી અજૈનોના હૃદય છતી લીધાં હતા. આ બધા પ્રતીપ હતા તેમની “શુદ્ધિ” નો હતો. તેમણે ‘મેના’ માટે જ સ્વયંસેવક મંડળની ગ્થાપના કરી જે કે જે સરથાના મેકેન્ડીઓ અને મચાલકો ચોતાની યથાશક્તિ મેવા આપી રહ્યા છે.”

જેનોતી સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. તેમણે તે સબધીના વિચારો આપણી આગલ મુક્યા હતા પણ હજી આપણે તે સબધી કાંઈ પણ ઉપાયો લીધા નથી "

✽

મી. મોહનલાલ ડી ચોકરી મુખ્ય

" તેઓ ' સમયસ ' હતા વીસમી સદીમા જૈન સમાજને પ્રથમ શાની આવશ્યકતા છે અને જૈન ધર્મનો જ્ઞોત કિવા પ્રભાવના શાચી સારી રીતે યજ યકરી, એ જોવામાં તેઓશ્રીના મગજે પહેલ કરી છે

જૈનધર્મના તત્ત્વોનો પ્રચાર કરવા માટે તેમણે નથી જોઈ રાત કે નથી જોયો દિવસ. નથી મણી ગુજરાતની જૂમિની આધારની મુલભતા કે નથી ખ્યાન આપ્યું બગાડને ઉત્તર દિલ્લી જૂમિમાં વેળી પડતી કષ્ટતા પર માત્ર વિહાર અને જૈન તત્ત્વોનો પ્રચાર પછી તે બાપણ દ્વારા કે નાના પ્રતિષ્ઠાકે સૈમીથી લખાવલા ટૂંકટો દ્વારા તેઓએ આવક ક્ષેત્રોને સુધારવા ઉપદેશ દેવામાં કયાસ નથી રાખી તેમજ એ મન્તવ્ય હવે કે જે ક્ષેત્ર પર ખીજ ક્ષેત્રોનો આધાર છે, તે કુલ્ય શાસ્ત્ર હોવું જોઈએ "

સાતમી જયન્તી.

- ૧ દિવપુરી— શ્રીમાન્ કેલાચ નારાયણ હક્કર. મુનિ વિદ્યાવિજયજી
પોથીટીકલ મેન્જર જ્વાલીયર અવર્નમેન્ટ સવસાહેન મૂલે બી એ,
પડિત રામગોપાલાચાર્યજી
- ૨ વડોદરા— મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી વૈદ વાડીલાલભાઈ
ગોઠુલદાસ ફા. રાયચૂરા
રા. કેશવલાલ ડિ. કામદાર
પં. લાલચંદ બં ગાંધી
શ્રીયુત સુરેન્દ્ર બાબુ
- ૩ વીળપુર— આચાર્યશ્રી અજિતસાગરસુરિ મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી
- ૪ ભામનગર— મુનિશ્રી રામવિજયજી જુદા જુદા વક્તાઓ
- ૫ ભાવનગર— હરજીવનદાસ કાળીદામ મહેતા જમનાદાસ અમરજી
ઉત્તમચંદ હરજોરિદ
લક્ષ્મીપ્રસાદ દીનાનાથ બદ
માધવલાલ છોટાલાલ બદ
બવાનીદાસ નરભેરામ
નાનચંદ તારાચંદ
ભાઈચંદ અમરચંદ
પ. જમજીવનદાસ પો.
હરિલાલ દેવચંદ
મુનિશ્રી નિપુણવિજયજી
રા હેમચંદભાઈ
રાવચંદભાઈ અ બાલાલ

૬ બેરસદ—

પ્રકરણ ૧૬ સુ

૧૭ ઉવારમદ—

૮ મુ મદ— આચાર્ય ત્રી વિજયવલ્લભસુરિ

પડિત દેવચંદ્રભાઈ મેધજી

મેા હીરાલાલ ઠાપડીયા
બ્યાંતી ૦ ૫ અમૃતસાલ મેા

મી જી કે નરીમાન

પડિત લાલન

સુનિરાજ કપૂરવિજયજી

૯ કલોલ— પૂજા-પ્રભાવના-અમરચના વિગેરે

૧૦ મહુવા—

સૌભાગ્યચંદ્રભાઈ અને જુદા
જુદા વક્તાઓ

૧૧ ખીનાણી—

ભમેદમતજી

બીખમચંદ

જીવરાજ

લાપુરામ

૧૨ કલપપુર— પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે

૧૩ દેવાસ— વરધોડો-પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે

૧૪ સાવલા—

૧૫ પાલીનાણા— ગુલામચંદ મૂલચંદ

કેટલાંક ભાષણોનો સાર.

શ્રીમાન રાવસાહેબ મૂલે જી. એ શિવપુરી

“ શ્રીવિજયધર્મશ્રી મહારાજ, એ ખરેખર અવતારી પુરુષ હતા સાધુ થવું, એટલે જ્યાં કાર્યોથી-પરોપકાર અને બીજી ઉપાધિઓથી મુક્ત થવું એમ નહિ, પરંતુ સાધુ થવું એટલે ખરેખર કર્તવ્યનિષ્ઠ થવું. એ વાતને વિજયધર્મશ્રી મહારાજ બરાબર સમજ્યા હતા અને એમ સમજીને તેમણે ચોતાનું આખું જીવન પરોપકારમાં ગાળ્યું હતું. આ મસ્થા એક સારામાં મારી મસ્થા છે આ સ્થાને અમે (એન્જીનેયન ડીપાર્ટમેન્ટ) વાર્ષિક હસો ૩ ની ગ્રાન્ટ આપીએ છીએ પરંતુ કુ ખાતરી આપુ છું કે-અમે અમારા મજેનના પ્રમાણમાં ગ્રાન્ટમાં વધારો કરતાં નહીંશું ”

વાંચ્યાં છે. વિજયધર્મસૂરિજીનું જીવન-ચરિત્ર પણ વાંચ્યું છે. એ જીવન-ચરિત્ર ઉપરથી માગ દિલ ઉપર ખરેખર અંબીર અસર થઈ છે. અને જે કે મેં વિજયધર્મસૂરિજીના દર્શન નહોતાં કર્યાં, છતાં એમના પ્રત્યે અને ઉચી ભક્તી જાગી છે. એમનું જીવન ખરેખર મહત્વપૂર્ણ છે. ૧૬ વર્ષની ઉંમર સુધી નિરક્ષર રહેનારો યુવક અને સદા-જુગારમાં અસ્ત રહેનારો યુવક સાધુ થાય છે, આચાર્ય થાય છે અને એક મહાત્મા બને છે. વિજયધર્મસૂરિજીના જીવનમાથી એક ખીજ વાત તરી આવે છે. અને તે, તેમણે જૈનધર્મને સાચ્યે સાચ્યા સ્વરૂપમાં જગતની આગળ રજુ કર્યો તે છે. જૈનધર્મને લોકો એક જુદી દૃષ્ટિથી જોતા હતા, પરંતુ વિજયધર્મસૂરિજીનાં પ્રયત્ન પછી જૈનધર્મ એક વાસ્તવિક આકારમાં જગતની આગળ ખડો થયો છે, જૈનધર્મમાં એક અતિ મહત્વનું તત્ત્વ છે અને તે એ કે તેમાં પ્રકટ કરેલી અહિંસા. યદ્યપિ હિંદુ અને બૌદ્ધ-બધાએ અહિંસા પરમો ધર્મ ની ઉદ્ઘોષણા કરે છે, પરંતુ જૈનધર્મે અહિંસાનું જે સ્વરૂપ બતાવ્યું છે, એ ખરેખર ઉત્કૃષ્ટ છે, અને મારો તો એ વિશ્વાસ થયેલો છે કે, જે આખા જગતની અદર-ચૂરણ, અમેરિકા વિગેરેમાં પણ જૈનધર્મનો-જૈનધર્મની આ અહિંસાનો પ્રચાર થાય તો આખા જગતમાં શાંતિનું સામ્રાજ્ય સ્થપાય. આજે જગત પોત પોતાની મતભેદ સાધવાને માટે હથિઓનો તૈયાર કરે છે, અને સમય આવે એક ખીજનો નાશ કરવાને તૈયાર થાય છે, પરંતુ જે જૈનધર્મની અહિંસાનો સિદ્ધાંત સ્વીકારાય, તો ખરે જગત એક અપૂર્વજ આનંદ અનુભવે. ”

પ્રકરણ ૧૬ મું

શ્રીકૃષ્ણ ચક્રારોહર નર્મદારોહર પડયા ભાવનગર

“ મંત્રિદામિતા અને વિજયધર્મસૂરિજીને જનતુ જ ન હતું, સર્વ
પ્રાણના, વિશાલતા એજ તેઓશ્રીનો આદર્શ હતો. આપણે તે શીખી
લઈએ એમાજ આજની જયંતીની સાર્થકતા છે. ”

૬

હરજીવનદાસ કાલિદાસ મહેતા ભાવનગર

“ આજે આપણે વિજયધર્મસૂરિની શક્તિની પૂજા કરવા એકત્ર થયા
છીએ એક મૂલ્યકથી તેઓશ્રી વિજયધર્મસૂરિ કેમ થયા, હું તેઓશ્રીના
જીવે કેમ ન યાઉં ? તેનો ખ્યાન કરવા માટે આ જન્મની છે આપણી
શક્તિ ગુરુત્રવવા સંકલ્પ કરવો એ જ ખરી જયંતી, એજ વીર-પૂજા.
'મારે સાથે લઈ જવું અને પોતામાં પોષવું' આદ્યુ એ આપણે
મમજીએ તો આજનો સમય ગુમાવ્યો નહિ કહેવાય. ’

‘ માર તે સાર નહિ પરંતુ સાર તે માર ’ એ સુરિજનો વિદ્વાત હતો અને આટલું જો બરાબર સમજાય તો આજે સપ્રવાયો કે ધર્મમા જે મતભેદો-મારામારી ચાલી રહી છે તે બધા થઈ જાય જગતમા કોઈ વસ્તુ નકામી નથી, પરંતુ તેનો ઉપયોગ ધરનાર નથી

મોરેસર હીરાલાલ કાપડીઆ મુખાધ

‘ મારી ઉપર સહગત જ્ઞાનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી અને તેઓશ્રીના વિદ્વાન્ શિષ્ય-મમુદાયનો ઉપકાર છે મી ચક્રલાલ સારાભાઈની મારફત પ્રથમ મે તેઓશ્રીના શિષ્ય ન્યાયતીર્થ ન્યાયનિશ્ચારક મુનિરાજ શ્રીન્યાયવિજયજીની મુલાકાત લીધી હતી. હવે હવે તેમના શિષ્ય-મમુદાયની માથે મારે વધારે પરિચય થયો અને ત્યારબાદ સહગતની માથે વધારે સબધ બધાયો. આવા મારા ઉત્કારોની જયન્તીમા મને તેઓશ્રીના મુખ્યમાન કરવાની જે તક મળી છે તે મદદ હું મારી જતને બહોલાગ્ય માનું છું જયન્તી ત્યારે ઉજવી કહેનાય કે ન્યારે તે મહાત્માના વચનો પ્રમાણે આપણે ચાલીએ, તેમના અધુરો કાર્યો આપણે પૂરા કરીએ આ મહાત્માશ્રીએ અનેક જાતનાં પુસ્તકો રચી આપણા ઉપર અનંદ ઉપકાર કર્યો છે તેઓશ્રીએ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો સાથે પત્રવ્યવહાર ચાલુ કર્યો હતો ત્યાંના વિદ્વાનોને દરેક પ્રકારે મદદ કરી જૈન ધર્મનું ઉંડું જ્ઞાન તેઓ સમ શકે તેવા વ્યવસ્થા કરી આપી હતી કાશી જેવા ક્ષેત્રમા જઈ તેમણે અનેક કચેરા ઉઠાવી પાઠશાલા સ્થાપન કરી હતી દાવમા પડિત હરગોવિંદનાસ જેના અનેક વિદ્વાનો હયાતી ભોગવે છે, તે તે જ પાઠશાલાનો પ્રતાપ છે આપણા કમબાગ્ગે આવી નમુનેદાર સરચા પડી લાગી છે. જો તે અત્યાર સુધી હોત તો બધા વિદ્વાનો જૈનોમા હોત તેમણે કાશી-નરેશ્વરે મની તેમની માથે શાબ સબધી ચર્ચા થી અદિમાનુ

ખડું સ્વરૂપ સમગ્રબુદ્ધિ હતું, અને કાશીની 'ચંડી'ને ચઢતા હજારો બકરાઓને અભયદાન અપાવી તેને ચાટે પ્રથમ કાશીમાં પાંજરાપોસની સ્થાપના કરી હતી. દુનીઆની મદાન ગણાતી સંસ્થાઓ જેવી કે 'રોયલ એશીયાટીક સોસાયટી ઓફ પ્રેસીડેન્સી' અને જર્મની તેમજ બેંગાલની 'એશીયાટીક સોસાયટી ઓફ બોમ્બે' જેઓનો માનવંતો ખિતાબ અર્પણ કરી તેઓશ્રીનો સત્કાર કર્યો હતો. તેમનો સ્વર્ગવાસ મર્ચ ૧૯૭૮ ની સાક્ષમાં શિવપુરીમાં થયો હતો. જ્યારે તેઓશ્રીનો સ્વર્ગવાસ થયો ત્યારે હજારો સંદેશાઓ આવ્યા હતા. 'તેમણે દુનીઆના સુપ્રસિદ્ધ કવિરત્ન રવિન્દ્રનાથ ટાગોરનો પણ સંદેશો હતો. તેમણે દેવ-દ્રવ્યના વિષય ઉપર ચર્ચા કરી હતી. આ ચર્ચા સામે સમાજનો મોટો ભાગ હોવા છતાં હવે નહોતા, પણ છૂટથી પોતાના વિચારો દરેકને સમજાવતા હતા. તેમનામાં એવો ગુણ હતો કે તે કદિ પણ ચર્ચા કરનાર અથવા વિરોધી પક્ષનાં તરફોડતા નહિ. પણ તેની સાથે સાતિથી ચર્ચા કરી મમજાવતા. આથી જોન અને જોનેતર અનેક વિદ્વાનો તેમની સાથે ચર્ચા કરવા અને

પુરુષના દેહ-વિલયથી આપણા મમાજને ઘણીજ ખોટ પડી છે. આશા છે કે તેમના શિષ્યસ્તનો તેઓથીનાં અધુરાં કાર્યો મલાળી લેશે. તેમના પદ્મર વિજયેન્દ્રસૂરિ, હપાધ્યાયજી શ્રીમન્નવવિજયજી અનેક શાસ્ત્રોના જ્ઞાણકાર છે, મુનિ શ્રીવિદ્યાવિજયજી પ્રખરવક્તા, મહાન લેખક અને બંગાલી ભાષાના સાતા છે મુનિ શ્રીન્યાયવિજયજી ન્યાયતીર્થ ન્યાય-વિશારદ છે. અને સંસ્કૃત ભાષા ઉપર અદ્ભૂત કાણુ ધરાવે છે. આમ તેમનો શિષ્ય-સમુદાય વિદ્વાન હોવાથી તેઓ હજીપણ સદ્ગતનાં અધુરાં કાર્ય પૂરા કરે અને જૈનધર્મ, મમાજ અને શ્રીસંઘની અપૂર્વ સેવા બજાવે. ”

૫. અમૃતસાહ મોહનસાહ, મુળક

“ ગુરુદેવના ગુણગાન કરવા તે આપણો ધર્મ છે, કારણ કે તેમણે આપું જીવન ધર્મ અને મમાજની સેવામાં અર્પણું કર્યું હતું. તેમણે મહા કષ્ટો સહન કર્યા હતા કેટલાક તરફથી કહેવામાં આવે છે કે સંસ્થાઓમાં સાધુઓનો દાચ ન હોવો જોઈએ, આ વાત ખીજને માટે બંને ગમે તેમ હોય પણ જૈન ગૃહસ્થ સમાજમાં તેના ત્યાગી નરે. બહુ થોડા છે, કે જેઓ મર્યાદાઓને અપનાવી પોતાનું આપું જીવન સંસ્થાઓ માટે અર્પણ કરે વરકાણા પાર્શ્વનાથ વિદ્યાલય માટે પંન્યાસજી મહારાજશ્રી લલિતવિજયજીએ જો ભોગ આપ્યો ન હોત તો તે આટલું સુંદર કાર્ય આટલા દુર્લભ સમયમાં નહિ કરી શકત. તેવી જ રીતે શ્રીવીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળમાં મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજી વિચરે સાધુઓ ન હોય તો સંસ્થાની દાસ્ય કેવી ચાપ નેનો આપજ વિચાર કરશે. ”

મુડીવાદીઓ પોતાની મુડીના જદ્દે સુધારકોને સતાવે છે, પણ સાચા સુધારકો તેની દરકાર કરતા નથી; આત્માર્થશ્રી પણ તેવા સુધારક હતા. તેમણે અનેક ઉપકારો કર્યા છે, જૈન ધર્મ તે સાચો ધર્મ છે એમ માતું છું.

“ મન ઉપર કાણુ રાખી તેને વચ કરી તે વડે આત્માના કુર્ચુણોનો નાશ કરવો તે જૈનધર્મનો મુખ્ય સિદ્ધાંત છે તેમ હું માતું છું. આવા મહાન તપસ્વીઓ પાસે ગમે તેવા પ્રયોગનો આવે તેના મામે તેઓ જોતા પણ નથી. અનેક વાતના ઉપસર્જોથી હગતા પણ નથી. જૈનધર્મ તે આત્મિક ધર્મ છે, જેમાં છદ્ધિયોને કબજે કરી તે વડે આત્માનુભવ કરવાનો છે, વળી તેઓ એટલા જ્યાં ઉદારવૃત્તિના હતા કે ગમે તેવો અન્વદ્ધની તેઓની સાથે ભક્ષી થઈને. અને હૃદયથી ચર્ચા કરી શકતો. તેમની અનેક સંસ્થા છે, તેમાં ‘ સીરતરત પ્રકાશક મંડળ ’ મુખ્ય છે, કે જેમાં મુશીબી વિદ્વાનો અભ્યાસ કરવા આવે છે. આવી સંસ્થાઓને અપનાવવા હું તમને વિનંતિ કરું છું. ઉપરે આ મહાત્મા સુધારક, વિચારક અને ન્યાયવૃત્તિવાન હતા. તે મહાત્માના શુણોનું અનુકરણ કરીશો તો ખત્રીતજ તમારે કલ્યાણ કરી શકશો. ”

પરિંત લાલન. મુખ્ય

“ આત્માર્થશ્રીએ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીની માદક કાર્ય કયું હતું. તેમણે અનેક પુસ્તકો રચ્યા છે. વિવિધ પુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેઓ અગ્રજ અને નિઝર મનના હતા. ગમે તેવા મજ્જેર ઉપરિયત યવા છતાં તે પોતાનું કાર્ય જદ્દજ સાંતિથી કરતા. આવા મહાત્માઓના ઉત્તમ શુણો અને ઉત્તમ ભાવનાઓનો પૂરેપૂરો પ્રચાર ન ન થાય ત્યાં સુધી તેઓ મોક્ષ પામતા નથી એટલે કે મહાત્મા પુરેપૂરો

પ્રકરણ ૧૧ મું

વિદેહ થતા નથી. પરંતુ અક્ષર દેહે રહેલા છે. આપણે તેમનાં અધુરો કાર્યો પૂરાં કરવાં જોઈએ. જૈન ધર્મના તત્ત્વોનો અણગમો ફેલાવો થાય તે પ્રમાણે કાર્ય કરવું જોઈએ. ”

૧

શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરિજી, મુંબઈ.

“ શ્રી વિજયધર્મસૂરિએ દેવદમ્પતી નહિ પણ જે બેલી બોલાય છે તેની ચર્ચા કરી હતી. આ ચર્ચા વખતે મામા પક્ષ તરફથી એક જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું અને તેમાં બીજાઓની સહી લેવામાં આવી હતી. પણ ખરી રીતે તો જે હેંડબીલ બહાર પડ્યું હતું તે હેંડબીલ પાછળથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું, તેમ માફ માનવું છે. અસલમાં ને બહાર પડેલ હેંડબીલમાં થોડો ફેર છે. ખર્ચ ૬. ૦૦

જે વખતે ધી અઢી રૂપીએ મણુ મળતું હશે તે સમયથી બેલીની પ્રથા નિકળી જાય છે. આ પૈસા આવકોને આપવાના હોય છે. એટલે તેના વહીવટ પણ તેઓ જ કરે છે. અને તે સમય પ્રમાણે ફરફાર કરવો તે તેમની મુનસફીની વાત છે, અને તે પ્રમાણે ચલાવશે, જો કે આ ચર્ચા અત્યારે મૃતપ્રાય થઈ છે, છતાં તે મંજૂરમાં તમે ચોખ્ખું વિચાર કરશો.

“ આચાર્યશ્રીએ બનારસમાં પાઠશાળા કાઢી તે જો અત્યાર સુધી ચાલુ રહી હોત તો તેમાંથી ઘણા મારા પડિને ઉત્પન્ન થાત, પણ તમોએ તેવી સંસ્થા તરફ ધ્યાન નહિ આપ્યું તેથી આવી જરૂરી સંસ્થા બધ પડી છે. તેમની તરફથી બીજી પણ સંસ્થા શ્રીવીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળ સ્થાપવામાં આવેલ છે. અને તે નિભાવવી તે તમારા કાયમા છે આજ કાલ કેટલીક વખત ખેંચને જોવાતું નથી પણ ખોટો લઠાપોલ કરવામાં આવે છે ખેંચને જોવાથી તે વસ્તુની ખરી કિંમત થાય. ”

કમ્પુરચંદ હેમચંદ દેસાઈ, પાટીતાણા

“ મદાનુ શાઓ તથા સરકુન ઝથો અને તેની ડીકાઓ જે આર-
જીને પૂરના જલુધરો તથા આચાર્યો ચારમામાં આપી મયા કે, તે સ
ધળા માહિત્યને બહાર લાવવા માટે મમાજમાં સરકુન તથા પ્રાપ્ત
ભાષા-શિક્ષણના ઉડા મૂલ ગેપનાર તે અજની જમત્તીના નાથ પૂજ્ય
વિજયધર્મશ્રી મદારાજ કે, જેમને લાજ લઈને અનેક જૈન તથા
જૈનેતર વ્યક્તિઓએ પોતાના જીવનને દિવ્ય બનાવ્યા છે તેઓઓએ
દક્ષતા યુનિવર્સિટીમાં જૈન ઝથો દાખલ કરાવી, તથા બનારમમાં જૈન
સરકુન પદસાળા અને શિવપુત્રી વીરનરવ પ્રમુખ મડગ સ્થાપીને, જૈન
ધર્મના સિદ્ધાંતો બહાર લાવી, જૈન ધર્મ મદાનુ વિશ્વધર્મ છે એ જાન
વતું સમગ્ર પ્રજાને જાન કરાવ્યું છે. તેઓઓમાં રહેલી સાદસ-સાતન
અથેની ધમસ અર્ધ અનેક ગુણોને વીધે તેઓઓની ઉત્તમ કીર્તિ
જમનના ઇતિહાસમાં અમર રહેશે ”.

શ્રી ગુલાબચંદ મૂલચંદ શાહ, પાલીતાણા

“ મહાત્માશ્રીએ રૂઢિના બધાનો તોડવામાં જે વીરતા દાખવી હતી, તે અજબ હતી. આગમેને પ્રસિદ્ધ કરવામાં, વ્યાખ્યાન આપવાની શૈલીમાં, સત્તાધીશોને મળીને જૈન મિદ્ધતાનું પ્રતિષ્ઠાન કરવામાં, સાધારણ જોતની પુષ્ટિમાં, પાઠશાળા તથા બોર્ડિંગોની સ્થાપનામાં, અન્ય ધર્મોએમાં તથા પરદેશોમાં વીરધર્મનો ફેલાવો કરવામાં, જૈનોમાં વિશ્વાસ લાવના દાખન કરવામાં—એવી એવી અનેક બાબતોમાં તેઓશ્રીએ પેતાની વીરતા મિદ્ધ કરી મતાવી હતી, અને તેઓશ્રીનું જીવન ખરેખર અનુકરણીય હતું. ”

૪

શ્રીનવચં કવીન્દ્રસાગરજી, પાલીતાણા

‘ આદર્શ પુરુષોના પગલે ચાલવું એ જીવન નિમ્મસ માટેનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. જેમણે જગતમાં આત્માની ઉન્નતિ સાથે જગતને ઉન્નતિ—માર્ગ દર્શાવવાની વીરતા મતાવી જ્ય એલબેલા હોય એવા આપ્ત પુરુષોની જયન્તી ઉજવાય છે

“ ત્યારે અગ્રવિંધ સધામાં યાનની જ્યોતિનો માત્ર ઝોઝો પ્રગટ જણાતો હતો, ત્યારે તે જ્યોતિને દેદીપ્યમાન કરવા આચાર્યશ્રીએ કઠીન બદ્ધ યર્ષ વિકટ પ્રદેશમાં વિદાર કરતાં કાશી—મનારસ જેવા વિઘાતા કેન્દ્ર સ્થાનમાં પહેંચી જૈનોમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષાના યાન પ્રચારને માટે વિજયસ્ત લક્ષ્ય ‘શ્રીવશોવિજય જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા’ સ્થાપી યાન પ્રચારની પહેલ કરી છે, જેના પ્રતાપે આજ સાધુ સાધ્વી વર્ગ ઉપગત આવક અને શ્રાવિકા વર્ગમાં પણ યાનનો વિકાસ વિશેષરૂપે જોવાય છે

પ્રકરણ ૧૬ મું

“ આચાર્ય મહારાજશ્રી માત્ર ઉપાસરાની ચાર દિવાલોમાં જ વ્યાખ્યાન આપી વર્ગનું રહસ્ય સમજાવતા એમ નહોતું. પરંતુ મેદાને જંગની માફક જૈનધર્મનું અપૂર્વ રહસ્ય તેઓ જાહેર રસ્તાઓ ઉપર વ્યાખ્યાન આપી ઉમે પગે કલાકના કલાક વીતાવી હજારો લોકોને ઉપદેશ આપતા અને એ ઉપદેશ દ્વારા, હજારોને હિંસામુક્ત કર્યા છે. જ્યારે તેઓશ્રીએ મેદાનમાં ખડા રહી ઉપદેશ આપવાની પ્રણાલી કરી, ત્યારે આપણા સમાજમાં મોટો ખગલજાટ મચ્યો હતો, પરંતુ એ વીર પુરુષે વીરતા ધારણ કરી પ્રણાલી ચર રાખી. આ તેઓની પહેલને આધારે આજ આપણે વ્યાખ્યાતા વર્ગ છુટ્ટી મેદાનમાં વ્યાખ્યાન આપવાની છુટ્તી મેળવી છે ”

“ જે વખતે આગમો આદિ મિર્દાતના મન્યો છાપવાની વિરુદ્ધમાં આપણે પુણ્ય વર્ગ પશુ હતો, એ વખતે આચાર્યશ્રીએ સાહિત્ય છપાવી બહાર પાડવાની શરૂઆત કરી, જેને પ્રતાપે વિરુદ્ધમાં બોલનારા સાધુ પુરુષો પશુ આમમ મન્યો છપાવી બહાર પાડવાની ઠાણીમાં મચી રહેલ છે એ રીતે જૈન સાહિત્યના ઉદારનું માન એ મદાતમાનેજ થતે છે, જર્મન, ફ્રાંસ, અમેરિકા અને રશિયાના સાહિત્ય પ્રિય પ્રેરેસરો શ્રાવે મળેલી આચાર્યશ્રીએ જૈન-સાહિત્યના પ્રચાર મારે જે પ્રયત્ન કર્યો છે, તે પ્રશસનીય છે.

મૂર્તિની માન્યતા આમત્રોમાં છે એ વિષય મમળવી મૂર્તિની માન્યતાના વિષય તરફ દોરી મૂર્તિની જરૂરીયાત કઠાવી ભારતદેશનું ઔરવ વધાર્યું એ તેઓત્રીની વિદ્વતાને આભારી છે.

“ કાશી-અનારસ નિવાસી મહામહોપાધ્યાય પંડિતજી રામમિત્ર જેવા સુસ્ત સનાતનીને આચાર્યમહારાજશ્રીએ સ્વાદ્વાદ ચૈલીયી જૈનધર્મની મહત્તા જણાવતાં અને જૈન સાહિત્યની વિશાલતા દર્શાવતાં કાશીમાં ભરાયેલા ‘સુજન-સંગ્રહ’માં એ સબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા કે “હું સનાતન ધર્મનો પ્રવર્તક છું, નિષ્પક્ષપાત રીતે જણાવું છું કે જૈનધર્મની વિશાલતા અને બંધારણ એ પ્રકારનું છે કે જૈનધર્મનાં સિદ્ધાન્તોનું પાલન કરવા ઇચ્છનાર જનતાના સર્વ કાર્ષ મનુષ્યને સમાન હજી છે જૈનધર્મ એ અમુક શાંતિને માટેજ સરળએસો કે ઉદ્ધવેત્રો નથી વેદાન્તધર્મ કરનાં જૈનધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરી બતાવવા તૈયાર છું.” આવા અનુપમ અને નિષ્પક્ષપાત વચનો એક સનાતનધર્મના પ્રવર્તક મહામહોપાધ્યાય રામમિત્ર જેવા શાસ્ત્રીજીના મુખમાથી નહાર આવે, એ પ્રતાપ કેનો ? એ પ્રતાપ આચાર્યશ્રીનો જ છે. સ્વાદ્વાદ ચૈલીયાં સમજાવવાની જે શુક્તિ એ આચાર્યશ્રીમા હતી એ શુક્તિ બીજાઓમાં કવચિત જોવામા આવે છે.

“ મત્રધ અને અમાલદેશમા ચિત્રી સ્થાન સ્થાન ઉપર સભાઓ ભરી બ્યાખ્યાનની ધારાઓ વરમાવી ભવતાપથી તપ્ત થએલા અને કર્મ કર્મમાં સિપ્ત થવા સાથે હિંસાના ભવાનક કુકૃત્યમાં મચી રહેલા માનવોને એ મિથ્યામોદ અને માયાવી જાલમાંથી મુક્ત કરાવનાર, એ પાપિષ્ઠ અધોર કુકૃત્યથી અટકાવનાર આચાર્યશ્રીએ જે માર્ગની રચના કરી છે, તે માર્ગને સુસજ્જ રાખવા બીજા જૈનાચાર્યો હજી એ હદ સુધી પહોંચ્યા નથી એ દિલગીરીની વાત છે. તેઓએ અહિંસા ધર્મના પ્રચાર માટે જે

પ્રકરણ ૧૬ મું

ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો છે, તે પ્રયત્ન તરફ આપણે બહુજ મદ મતિ કરે રહ્યા છીએ એ પ્રયત્ન વધારવાની અતિ આવશ્યકતા છે.

“ આ વિદ્વાન્ આચાર્યશ્રીએ પોતાની પાછલ વિદ્વાન શિષ્યવર્ગ તૈયાર કરેલો મૌલુદ છે. તેઓ શાસન-સેવા માટે આચાર્યમહારાજની મારફત જીવનની સર્વ શક્તિઓ અર્પી રહ્યા છે. તેમના વિદ્વાન્ શિષ્યો તરફ બહુમાન દ્રષ્ટિથી જોવાને બદલે જે ઈર્ષ્યાભાવ દાઢવી રહ્યા છે અને ચીથરીયા છાપાઓમાં તેઓને ઉતારા પાડવાના પડ્યત્રેા ગોઠવી જેઓ પોતાની નીચતા-અધમતા દર્શાવી રહ્યા છે, તેઓ ખરેખર પોતાની જ જાતને હલકી મતાવી રહ્યા છે જેનશાસનની ઉન્નતિ માટે જેઓ દૂર દૂરના દેશ સુધી ઉમ વિદાર કરતા પહોંચેલા છે, તેઓ તરફ વિદ્વાતક દ્રષ્ટિથી જે મિથ્યા પ્રલાપ કરી રહ્યા છે, તેઓ દુર્મંતિના બામી જનવા માથે જેન શાસનના વિદ્વાતક બને છે એમ કહ્યા સિવાય નાણુ નથી બોલિખીજના અંકુરાઓ ઈર્ષ્યાનુ હલ્કના મનુષ્યોમાથી નષ્ટ થાય છે. બોલિખીજનું ઉન્ન-દન પુષ્કળારાઓ જ આવી અધટિત પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે તેવા ઈર્ષ્યાનુ બંકુખોરોને હું બલામથ કરું છું કે તેઓએ પોતાના નરકમામી બચાવ માટે આવા મહાત્માઓની અધટિત નિંદના મિથ્યા પ્રલાપથી વિરમવું જોઈએ. ”

મેં લેયા છે. એ વખતે તેઓશ્રીના લગીરથ પ્રયત્નો તરફ અને માનદષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ હતી.

“ તેઓશ્રીનાં અનેક કાર્યોમાંથી ભારેમાં ભારી કામ શામન-સેવાતું જ હતું.. ઉપાશ્રયની ચાર દિવાલોમાં ચાર વણિકોને જૈન ધર્મનું રક્ત સમજાવી દેવામાં જ તેઓ પોતાના કર્તવ્યની છતિ શ્રી માત્ર માનતા નહોતા, પરંતુ જૈન જૈનેતર રૂપી આમર્શ જૈન ધર્મનાં તત્ત્વો તરફ માન દષ્ટિવાળા થાય એ તેઓની વિશાસ માન્યતા હોય જાહેર વ્યાખ્યાનો આપવાની, પ્રચાલિત તેઓએ જોર મેારથી જારી રાખી હતી. આવી વિશાસ દષ્ટિ અંગીકાર કરી સંકુચિત જ્ઞાને દેનાવી દીધી હતી.

“ જૈન મુનિઓ સંકુચિત જ્ઞાનના હોય છે, તે જગતને ઉપયોગી નથી. ” આવા જૈનેતરો તરફથી થતા આક્ષેપ ભર્યા કલકને તેઓશ્રીએ વિશાસ દષ્ટિથી કાર્ય-માર્ગનું ઉદ્ઘાટન કરી પોષ નાખેલ છે. યુરોપ આદિ દેશોમાં જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર જે મહોટા પ્રમાણમાં થતા જાય છે, તે તેઓશ્રીના અખંડ પ્રયાસને જ આભારી છે.

અંક ૧૧ મું

શ્રીહરિસાગરજી મહારાજ, પાલીતાણા.

“ આજુ દેશવાડાના જિનાલયોમાં છુટ પહેરીને યુરોપીયનો જતા આવતા, ને બંધ કરાવવાને કેટલીક કોશીશો ચાલતી હતી, પરંતુ આપણા અગાજને ન્યાય અપાયો ન હતો; તે કામ આચાર્યશ્રીએ અજમેરમાં રાજપુતાનાના એજન્ટ ડું ધી ગવર્નરને મઠી ધડીના જટા ભાગમાં સાધી આપ્યું હતું. જેને પ્રતાપે આજ એ જિનાલયોની પરમ પવિત્રતા સચવાઈ રહી છે.

“ આચાર્યશ્રીની મુલાકાત મને છુટી જવાઈ તથા વખત થઈ છે. અંગ્રેજોને તેઓ અકુળ યાંત્રી જેનધર્મનું રદસ્ત સમજાવી શકતા. જુનાનહ મિરનારના કેટલાએક બાગેમાં પ્રાચીન શિક્ષાલેખો અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિમાં ત્યાં ત્યાં પડ્યા હતા, તે શિક્ષાલેખોની સંભાલ કરવા જુનાનહના એકમિનીસ્ટ્રેટર કે જે યુરોપીયન હતા તેઓને મઠી શિક્ષાલેખો માટે સુરક્ષિત સ્થાન થવાની બજામણ કરતાં અને એ શિક્ષાલેખોની મહત્તા જણાવતાં તેમણે સંમતિપત્ર તૈયાર થએલું આજ આપણે જોઈએ છીએ.

“ જેનસાસનના તેઓ માયા સ્વયંસેવક હતા. આવો સાચો સ્વયં-સેવક અરત થવાથી આજ અનેક તોફાનોનું સમન કરનાર કોઈ નજરે ચઢી આવતું નથી.

“ પાલીતાણામાં જેનચુરુક્ષ જેવી મહાન સંસ્થા અને શિવપુરામાં જે આશ્રમ ચાલુ છે. એ જેનસમાજના ઉત્કર્ષ માટેની સંસ્થાઓ એ મહાત્માશ્રીની જ પ્રસાદી છે. તેઓશ્રીના જીવનની રૂપરેખા અને તેઓનાં શાસન-સેવાનાં કાર્યોનું દિગ્દર્શન અગાઉનાં વકનાઓએ કરાવેલું છે જેથી એ પરત્વે હું વધારે સમય રોકતો નથી. આવા સાચા સ્વયંસેવક થવા આપણે સૌ કોઈએ પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ. તેમાંજ આપણો ઉદ્ય છે.”

મુનિશ્રી અન્નિતવિજયજી, શિરપુર.

“ આ મહાત્માશ્રીએ જેન અજેન સૌના ઉપર ઉપદાર કર્યો છે તેમણે પોતાનાં કાર્યોથી પોતાનું નામ અમર કર્યું છે. તેમનું ચરિત્ર આ દેશની જ નહિ, યૂરોપની પણ કેટલીક જુદી જુદી ભાષાઓમાં પ્રકટ થયું છે. કાશીમાં જન્મને તેમણે વિદ્યાનો ખૂબ પ્રચાર કર્યો. નેમના શિષ્યો પુરંધર વિદ્યાનો અને લેખન તથા વક્તૃત્વ શક્તિ ઉત્તમ રીતે ખરાવનારા છે. તેઓ શિવપુરીમાં વિદ્યાપ્રચારનું કામ જોરશોરથી કરી રહ્યા છે ”

માસ્તર હરગોવિંદલાલ શિરપુર.

“ વિજયધર્મસૂરિજી એક અપૂર્વ પ્રભાવશાલી પુરુષ હતા; તેઓશ્રીના સમાગમમાં જેઓ આવ્યા છે, તેઓ ક્યારે પણ તેમને જૂલી શકે તેમ નથી. તેમણે સાહિત્ય સંબંધી સંપૂર્ણ સહાયતા આપી અજેનને જેનધર્મના રાગી અને જેનધર્મમાં રસ લેતા કર્યા છે. તેમની વાણી અને જ્ઞાન એવાં મધુર હતાં, કે આજે તેમની પાછળ જગત મુગ્ધ બની રહ્યું છે. જેનેના કહૃદ દેખીએના હાથેજ તેમણે કાશીનરેશની અધ્યક્ષતામાં ‘શાસ્ત્ર વિચારદ’ની પદવી લીધી હતી આજે આપ્ત’ જગત તેમને માન આપી રહ્યું છે. આખા સાધુ-સમુદાય તરફ દષ્ટિપાત કરતાં કોઇ પણ સાધુએ જો અપૂર્વમાં અપૂર્વ માન મેલવ્યું હોય તો તે એકજ વિજયધર્મસૂરિજી છે આપણા કમભાગ્ય કે તેઓ સાંભો કાલ આ સંસારમાં રહી શક્યા નહિ. તેઓશ્રીના અધૂરાં કાર્યોને તેમનો વિદ્વાન શિષ્યવર્ગ પૂરાં કરે, એવી આશા છે. ગૃહસ્થ વર્ગે, તેમની સ્થાપન કરેલી સંસ્થાઓને મદદ કરી પુષ્ટ કરવાની જરૂર છે. ”

શેઠ નગીનચંદ લીલાચંદ શિરપુર

“સ્વર્ગવાસી મહાત્મા જેન સમાજમાં ‘કોહીનૂર’ મમાન હતા તેઓ આજમાનના કેટલાક સાધુઓની જેમ ઉપાધ્યયની ચાર દિવાનોની વચ્ચે બેસીને ગર્જના કરનારા નહિ હતા જેન કે અજૈન મૌને જાહેર મેદાનોમાં ઉભા રહીને મહાવીરનો સાચો સંદેશ સંભળાવતા હતા તેઓ જ્યાં જતા ત્યાં જાહેર ભાષણો આપતા જ થકા કરવા આવતા રાઓને યાતિપૂર્વક ઝુંદરને સમાધાન કરતા. તેઓ સ્વદેશીના પૂરા દિમા મતી હતા તેમના બાપ્પાનોમા ન કેવલ હાજીરા કરનારો જન્મ વર્ષ, બાપે કનેક્ટરો મેજિસ્ટ્રેટો અને એવા મહોળા વિદ્વાનો આવતા અને આગળ પડતો ભાગ લેતા સભજનો મહારાજશ્રીએ રોપેના વૃક્ષને આપણે તન, મન, ધનથી મિચન કરવું જોઈએ.”

જયન્તીઓ અને ફેટલાક આપણોને સાર
આપી જયન્તી

આ જયન્તીના સમાચારે
ગુમ થવાથી
આપી શકાયા નથી

જયન્તીએ અને કેટલાક ભાવણોને માર

નવમી જયન્તી

મામ

પ્રેમિડેંટ

વક્તાએ

૧ યિવપુરી સમાધિ મંદિરમાં ગુરુદેવની
મૂર્તિની સ્થાપ્ત

દરિલાલ નાથાલાલ
અભેચંદ કમવાનદામ
મુનિ શ્રીદિર્માશુ વિજયજી
પંડિત રતિલાલ દેમાઈ
.. બીખાલાલ દેમાઈ
ડૉ. કેએ (મુખદા દેવી)
કુપાખ્યાય શ્રીમંતગવિજયજી
મુનિરાજ વિદ્યારિજયજી
નવાળ સાદેજ શાદબ્દ

પ્રકરણ ૧૬ મું

- ૪ પાલણપુર મુનિરાજ શ્રીજયન્તવિજયજી શ્રી વીરચંદ વાલચંદ
ચુનીલાલ હેમાજી
નાયાલાન હમનવાલ
મણિલાન ખુસાવચંદ પરીખ
મુનિ શ્રીવલિતરિજયજી
મુનિ શ્રીવિશાજવિજયજી
મુનિરાજ શ્રીજયન્તવિજયજી
- ૫ કલ્યાણી જામ રચના-પૂજા વિશેરે.
૬ માણમા પ્રૌ શ્રીમદ્દિમામરજી મુનિ શ્રીજેમેન્દસામરજી જાને
બીજાઓ
- ૭ ધણુદાં મુનિ શ્રીધરજેન્દવિજયજી લાલભાઈ મહેતા
૮ વડોદરા પન્થાસ શ્રીઉદયવિજયજી પડિત ધાલચંદ ભમવાનદાસ
પ્રેમ કામદાર
- ૯ શ્રીસુર મુનિ શ્રીભાવવિજયજી પં. શ્રીઉદયવિજયજી
શા કલ્પુરચંદ હકમાજી
મુનિ શ્રીભાવવિજયજી
- ૧૦ ચાંદવડ મુનિ શ્રીસુમતિ મુનિજી શેઠ કેશવલાલ
મુનિરાજ સુમતિમુનિજી
- ૧૧ જોવપુર મુનિ શ્રીદાનસુદરજી માસ્તર શાન્તિલાલ
બુદા બુદા વકાઓ

કેટલાંક ભાષણોનો સાર.

ન્યાયાચાર્ય પंडित रामगोपालाचार्य-शिवपुरी

“ यद्यपि महावीरस्वामीना समय पड़ी અનેક જૈનાચાર્યોએ જૈનધર્મની પ્રભાવના કરી છે, અને હજારો બંદે લાખો મથેની રચના કરી છે. પરન્તુ વિજયધર્મસૂરિના જીવનમાં જે એક વાતની ગિરોધતા છે, તે એ છે કે-તેમણે ભગવાન મહાવીરદેવની, આપસના વૈર-વિરોધ છાન્ત કરવાની, ભાવનાને ચરિતાર્થ કરી બતાવી છે. આ વૈર-વિરોધોને મટાડવાનો ઉપાય ફરક વસ્તુને સ્વાદ્વાદદષ્ટિથી જોવી, તે છે. સ્વાદ્વાદદષ્ટિથી જોનારો માણુમ કદિ કોઈના મતને જૂરો. કિંવા આક્ષેપયુક્ત નજરથી ન જોય શકે. વિજયધર્મસૂરિએ આ વસ્તુને વ્યાવહારિકદષ્ટિએ ચરિતાર્થ કરી બતાવ્યા છે. તેમણે જૈનો અને ચાહણોનો વિરોધ છાન્ત કર્યો. વિજયધર્મસૂરિએ જમતને મેળવવાનું કામ કર્યું છે, નહિ કે વૈર વધારવાનું. અને તેટલા માટે તેમણે ભગવાન મહાવીરના કાર્યનું સાચું અનુકરણ કર્યું છે તેમણે આ વીસમી સદીમાં ખરી રીતે ધર્મનો વિજય કર્યો છે ”

❦

શ્રીમન્ત સરદાર ખાસે સાહેબ મહારાજ-શિવપુરી.

“ મારો અનુભવ છે કે આ સસ્થા (શ્રી વીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળ) એક હિંદી દરજાની સસ્થા ■ આ સસ્થાના મુખ્ય સચાલકો આચાર્ય મહારાજ અને મુનિવિદ્યાવિજયજીનો મારા ઉપર કેટલો પ્રેમ છે, એને હું સારી રીતે જાણુ છું. આજનો દિવસ એ એક મહાન પુરૂષનો ‘ મેમોરિયલ ડે ’ છે અને તેજ આજના દિવસની ખાસ વિશેષતા છે. મહારાજ શિવાજી અને મહારાણા પ્રતાપ જેવા પુરૂષોનું સ્મરણ આપણે કરીએ છીએ, જ્યતી જન્મીએ છીએ, પરન્તુ તેમાં અને આજના દિવસમાં ફરક છે. તેઓ ઐતિહાસિક વિભૂતિઓ હતા અને તેમની

વિભૂતિઓનું કાર્યક્ષેત્ર આપણાથી દૂર હતું. જ્યારે વિજયધર્મશ્રી આપણા સમયમાં આપણી જ સ્થાને યથા ગયા છે. બધાઓએ તેમના ઉપદેશાનુસાર પાન પલ્લ કર્યું છે. તેઓ ધર્મભૂતિ દ્વારા અને તેમનું એક કાર્ય કે જે તેમના એક શિષ્યપુત્ર સમાન હતું; તે-ચીગત્ત પ્રકાશક મહા-અદિજ મોજૂદ છે તેમનું 'મેમોરિયલ ટેપલ' પણ અદિ આપણી સ્થાને છે. બીજા મંરથાઓ કરતાં આ મંરથાના વિધાયિઓને હું વધારે ખુશકિસ્મત મમનું છું કે જેઓ વિજયધર્મશ્રી જેવા વિખ્યાત મહામાની ચરણમાં રહે છે.

મળજનો, શિવપુરી એક ખરેખર પુણ્યભૂમિ-તીર્થ છે. આ ભૂમિમાં અસૌકિક ગુણો છે. શ્રીજીભદ્રારાણીની જત્રી અદિ મોજૂદ છે. આ જત્રી કોણે ક્યા પ્રેમથી બનાવી છે, એ એના દર્શકોએ જ્ઞાનમાં લેવા જેવું છે. જીભ મહારાણીની જત્રી એ માધવરાવ મહારાજ મિધિયાની માનુષકિન્ને બાદમાં નમૂનો છે. જે પુત્રે એ માતાની જત્રી બનાવી છે. તેમની પણ જત્રી તેની સ્થાને જ બની રહી છે. માધવરાવ મહારાજ

“ આ સંસ્થામાં એક જો પશુ વિશેષતા ■ કે અહિં ધરાપીયન વિદ્વાનો આકર્ષાઈને આવે છે. અને સંસ્થાને લાભ આપે છે ને ચોતે પશુ હો છે. આપણી સામે બોઠલા બન્ને જર્મન વિદ્વાનો એ એનાં હતાકરણો છે. હું ડૉ. કોચે અને ડૉ. એલ્સડોર્ફને અનુરોધ કરું કે તેઓ પોતાના દેશના બીજા વિદ્વાનોને પણ લાવે, અને આ સંસ્થાને લાભ આપે ને લે.

“ આ સંસ્થા એ ગ્વાલીયર રાજ્યની શૌભા સમાન છે અને તેથી હું મારા તરફથી અને ગ્વાલીયર દરબાર તરફથી આ મુનિરાજોને ધન્યવાદ આપું છું કે-જેઓ અમારા રાજ્યમાં આવેલું બધું સુંદર કામ કરી રહ્યા છે. આ સંસ્થાથી રાજ્યની કીર્તિને પણ મોટો ફાયદો છે. અને એ જાણવાતા ખુશી થાય છે કે એન્થ્રોપોલોજીકલ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી જે હસો રૂપિયા વાર્ષિક ગ્રાન્ટ આ સંસ્થાને મળતી હતી, તેને આજની તારીખથી બમણી એટલે બારસોની કરવાનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે.

“ અંતમાં સ્વ. મહાત્મા વિજયધર્મસુરિજીનો આત્મા અમારા બાળ મહારાજ સાહેબ, બન્ને રાજમાતાઓ અને આખા રાજ્ય કુટુંબ ઉપર આશીર્વાદ વરસાવે. અને તેઓનો પ્રેમ હમેશાં બની રહે એવી અંતિમ પ્રાર્થના કરું છું. ”

રાષ્ટ્રપતિ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ મુંબઈ.

“ સૌરાષ્ટ્રરત્નોની ભૂમિ છે. મહાપુરોના ગુણો ગાવા તે આપણો ધર્મ છે. પણ એકલા ગુણ ગાવાથી આપણું કલ્યાણ નથી. ઇચ્છીરીવલ બેઠકમાં રૂપિયા હશે, પરંતુ ત્યાંના કલાકોને તો તે ગણીને હાથ કાળા કરવા પડશે. અને જોટલો ખતાર હશે, તેટલાજ પૈસા મળશે. મહારાજશ્રી ધર્મવિજયજીનું જીવન આપણી સમક્ષ પડેલું છે. જેનો તેમનું જીવનચ-

ગિત જાણે છે. પણ તેમાં તમારી મર્યાદા છે તમારો અધિકાર બે કલાક કલાકના પગાર જેવો છે જેમ તમે તે મર્યાદા વધારશો તેમ તમારો અધિકાર વધશે. અને તમે મદારાજશ્રીના સિદ્ધાન્તો છૂટકામાં લેવારી શકશો. એકનો પીછો ચાકતો કરવાથી જીન થયાવું નથી પરંતુ જીનમાં ખરા જીનત્વની ભાવના હોવી જોઈએ. આપણામાં જો લાયકાત ન હોય તો આજેજ આપણે આત્મશુદ્ધિ કરી લેવાનો નિર્ણય કરી લેવો જોઈએ જો તેમ ન કરે તે એક ક્યારે જુને, તેના ચિત્તવનમાં રહેા તે પછી માથે, મુનિરાજોનો અને તમારો વખત નકામો ગયો છે જીનધર્મ સર્વો પરિ મહાપ છે. ' અદિસા પરમો ધર્મ ' એ જીનધર્મનો સિદ્ધાન્ત છે. આ ધર્મ જો મળેનો હોય, તો તેને અપણે ડોડી દઈએ અભારે ધણા માણસોમાં એવી લાગણી પેદા થઈ છે કે, જીનકામની જ્યાં મોટી વસ્તી છે ત્યાં અદિસાના પોકળ પ્રચારથી કાવરતા પેદા થઈ છે પરંતુ આપણામાં એક જીન પેદા થયો છે, તે આજે અદિથી પાંચ દશર માધન કેટ મેરો છે, તેને નજામાં નજામાં માણસ જમ ગુનટો ખવડાવી દે, તેમ છે પરંતુ તેનામાં જે તેજ ભરેલું છે, તેનાથી આખી દુનિયાને ડાલાવી રહ્યો છે અને તે રીતે તે મહાપુરુષ જીનત્વને ગાલાવી રહ્યો છે અને તેમાં આપણે મદાત્મા ગાધીની જ્ય પોકારીએ છીએ. જે ધર્મમાં અદિસા સત્ય અને સદાચારના સિદ્ધાન્ત છે, તે ધર્મના અનુયાયિઓમાં પક્ષાપક્ષી હોય કુસપ હોય, તો પછી આખા દેશની એકતા કેમ થાય ? તમારામાં કષ્ટ સામર્થ્ય અને દુઃખ થાય છે, કેનેસ થાય છે તમને આવા કષ્ટા ગામતા નથી. હું જીનકામનો સાચો સિપાઈ થવા પ્રયત્ન છું તમારામાં દયાને પ્રેમનો સાગર હોવો જોઈએ

પહેનેને નમ્રપ્રાર્થના કરે છું કે-તેઓએ હાથે વણાયેલાં સુતર અને હાથે વણાયેલાં કાપડને પહેરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈએ. તમે દિંમતથી, સત્યથી અને સદાયરશ્મથી ચાલો અને કંગાળ બનેલા આ દેશને સમૃદ્ધિવાન થવાની તૈયારીઓ કરો.

શ્રીયુત મણિલાલ કોઠારી. મુંબઈ.

“જે મહાન પુરુષની જયન્તી ઉજવવા આજે આપણે એકત્રિત થયા છીએ, તેમણે જૈનધર્મની, જૈનસંપ્રદાયની, તથા જૈનસાહિત્યની ભારે સેવા બજાવી છે. તેમનામાં રહેલી વિશાળ ભાવના આપણામાં નથી. એ તો આપણે કબૂલ કરવું જ રહ્યું. પૂર્વે જૈન કામ પછીજ મોટી હતી. પણ હાલમાં તે સ્થિતિ નથી. આપણી મંથ્યામાં ઘટાડો થયો છે. આપણે નીચે ઉતરતા જઈએ છીએ. હિંદુસ્થાનમાં પૂર્વે જૈનોની ગહોજ-સાક્ષી હતી. આજે જૈનોમાં, અમાઉના જૈનોએ બંધાવેલ તીર્થોની રક્ષા કરવાનીયે તાકાત નથી. આપણે મહારાજ શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીના જીવનનો અભ્યાસ કરીને તેમનામાંના મુલ્યો આપણા જીવનમાં ઉતારવા જોઈએ. હું માધુ મહારાજોને પ્રાર્થના કરું છું કે તમારું સ્થાન રાહેરે અને ઉપાશ્રયોમાં નથી. પરંતુ રાષ્ટ્રના કલ્યાણમાં છે. તમારું સ્થાન અમદાવાદની મીઠોનાં બૂંગળામાંથી ધૂમાડા કાઢી ગરીબોનાં લોહી ચૂસનાર જૈનો વચ્ચે નથી, પરંતુ ગામડાઓમાં તમારો મંદિરો ઝીલનારી પ્રજા વચ્ચે છે. જેમ ભગવાન મહાવીરે અનાયોને અપનાવવા માટે પ્રયાણ કર્યું હતું, તેમ કરો અને રાષ્ટ્ર ધર્મને જરાગર બનાવો. આજે આશ્વિન કલ્યાણજીની પેટી નાણાંથી આપણા તીર્થો નહિં રક્ષી શકે, એકાદ બે માણસની લાગવગથી તીર્થો જતી નહિં શકે. પૂર્વે ચણેલા પાપના પ્રાય-મિત ખાતર તમે રાષ્ટ્રવ્રજમાં તમારો ફાળો આપો. સાધુઓ અને

આચાર્યેનિ વિનતી કર છુ કે તમે મહાત્મા ગાંધીને જોગ્યો અને રાષ્ટ્રમાં ફાળો આપવા તૈયાર થાઓ. ”

❧

શ્રીમુત ચતુર્ભુજ જયજ્ઞ હ બી એ એલએલ બી ભાવનગર

“ જૈન ધર્મના વિદેહમાં પ્રયાગ કરવા માટે સુરિષ્ટએ સારો પ્રયાસ કર્યો હતો. આપણા માટે આ દિશા તેઓએ લગભગ નવીજ બતાવી છે જૈન સોનરો ઉપન કરવા માટે તેઓશ્રીએ જે પ્રયામ કર્યા છે, ત્યારપછી આપણે કાંઈ કરી શક્યા નથી. ”

❧

મુનિરાજ શ્રીકપૂરવિજયજ્ઞ (સન્મિત), ભાવનગર

‘ મારે મહારાજશ્રી સાથે સારો પરિચય હતો. મને ખાસ જનારસ જોલાવવામાં આવ્યો હતો. મિશીનરી જેમ પ્રચાર કરવાની ટેવ અને મ્લેકટર વિગેરેને મજવાની દિગ્ગત તેમનામાં અનુકરણીય હતી. ’

❧

ધનામી નિબંધો.

જુદી જુદી જયન્તીઓ પ્રમંજે શ્રીચરદેવના જીવન મળ્યાં ધનામી નિબંધોની યોજનાઓ કરવામાં આવી હતી. આ યોજનાઓમાં જે ભાષિઓએ લાભ લીધો હતો, તેઓનાં નામો નીચે આપવામાં આવે છે.

નંબર	લેખકનું નામ	વિષય
૧	શ્રીયુત ટપુભાઈ વસાણી અમરેલી	શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીને અર્પ.
૨	પ્રભુદાસ મહેતા, ભાવનગર.	સદામાર્ગી સર્વગતા સિદ્ધાસન મન્મુખ.
૩	મણિલાલ મહારયંદ પાટણ.	શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીનું જીવન.
૪	સૂરજમલ પૂનમયદ પાટણ.	શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીનું આન્ત- રિક જીવન.
૫	દાતિલાલ ગુલાબયદ પારેખ. મહુવા.	શ્રીવિજયધર્મસૂરિ.
૬	મિરધરલાલ કુંભરશી શેઠ. સુરત.	નવયુગ પ્રવર્તક શ્રીવિજયધર્મસૂરિ.
૭	"	શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીનો જગતને સંદેશ
૮	"	શ્રીવિજયધર્મસૂરિજીની સાદિત્ય સેવા.
૯	શ્રીયુત પ્રભુદાસ 'બસી' ભાવનગર	નવયુગ પ્રવર્તક તરીકે શ્રીવિજયધર્મસૂરિ.
૧૦	યશવંતરાય ત્રિવિજયકર પાઠક ભાવનગર.	નવયુગ પ્રવર્તક તરીકે શ્રીવિજયધર્મસૂરિ.

॥ श्री ॥

श्री विजयधर्मसूरि स्तुति ।

(चोत्रह—श्रीशुत मारवाजजी. शिवपुरी)

धर्मध्वजा फहरावन हेतहि साधुन को जिन भेष धरो
निज धर्म की गङ्ग तरङ्गन तें यह भारतवर्ष पवित्र करो
धूम मची फिर यूरुप लैं निज धर्म सुधार प्रचार करो
धर्म धुरन्धर धर्मविजय सन सूरि को चित्त में ध्यान धरो

- (१) यशुदा यह किसको याद में जादू सा भरा है
बस रुद व रुद जो दिल यह तेरा सैर हुआ है ।
- (२) किस्मत का तो मसला किसी काहिलने यड़ा है
मेहनत है कोई चीज़ यहा ध्यान हुआ है ।
- (३) दुनियां में नहीं शै कोई मुमकिन जो नहीं है
तासीर यादे धर्मविजय सूरि हुआ है ।
- (४) वचपन में किताबों को दरे ताक रखा है
फिर शोके कुतुबखानी बल्लगत में हुआ है ।
- (५) वहरे सल्लम संस्कृत उबूर किया है
मशहूर नाम मशरिको मगरिव में हुआ है ।

- (૬) ઘર અનેકી ફલિમયત ને યહ મગરિવ મેં કિયા હૈ
સાલિવ યહાં ફલમ કા ઢાવટર મી હુઆ હૈ ।
- (૭) મલ્લજન મી ફલિમયત કા યહ હિન્દ વઢા હૈ
સાવિત યહ યહાં ચોટ સે ઢંકે કી હુઆ હૈ ।
- (૮) નિર્વાન પ્રાપ્ત આજહી મુનીશ્વર કો હુઆ હૈ
યું જૈરે સદર રાવ સાહિવ જલસા હુઆ હૈ ।

પ્રકરણ ૧૭ મું

શ્રીધર્મવિયોગમાલા

श्रीधर्मवियोगमाला

(रचयिता—न्यायतीर्थ—दर्शनार—मुनिश्रीहिमांशुविजयजी ।)

सदा सुधाजित्स्वरभावतां गता
 गौर्यस्य सैत्कैरवमुत्करी स्मृता ।
 वियोगिसंयोगिसुखप्रदश्च यो
 हाऽस्तं गतो धर्मविधुः स नूतनः ॥ १ ॥

पदार्थसार्थाञ्जमलंकरिणुः
 तमःप्रचार च निराकरिणुः ।
 आढ्यंभविणुश्च कुमादिघूके
 श्रीधर्मसूरी रविर्जिणुरस्तः ॥ २ ॥

लयं प्रयाते गुणरत्नपूर्णं
 धर्माञ्जुधौ श्रीकलिते कलौ हा (!) ।
 चंद्रः सदा दुख्यति दग्धचेता
 रंवी ययाञ्जं, वनिता च पत्नी ॥ ३ ॥

१ वाणी, विरणश्च । २ सज्जनकुमुदानन्दकारिणी । ३ महात्मा
 प्रियाऽऽयुक्तश्च । ४ धर्मविधोर्विशेषणम् । ५ वियोगिनामपि सुखप्रद-
 त्वेन सदा सुधाजित्स्वरभावत्वेन च नूतनत्वम्—अद्वितीयत्वम् । ६ सूर्यतुल्य
 इत्यर्थः । ७ श्रीधर्मसूरिरेवान्मुविस्तस्मिन् । ८ ज्ञानादियुक्ते, धम्मवि-
 प्लवे तु श्रीनारायणभार्या तथा युक्ते । ९ शीतद्युतिः, ग्रन्थकारश्च ।
 १० रंवी लयं प्रयाते इति योजनीयम्, एवं पत्यावपि ।

अस्मान् विहाय त्रिदिवं गते हहा (!)
 श्रीधर्मसूरौ सुगुरौ गिराविव ।
 वज्राऽऽहतिः संपतिता नैकलिप्ता
 हाऽस्मासु दुर्दैवसुरेन्द्रकोपतः ॥ ४ ॥

निरंतर प्रीतिपरम्परां ते
 निस्वार्थबन्धोर्मयि बन्धनाशाम् ।
 स्मृत्वा जनोऽयं त्वयि मादृशोऽपि
 सद्भक्तिचित्तः, न तु मोहतोऽस्ति ॥ ५ ॥

श्रितवति दिव सूरौ हा (!) जगन्मनुजैस्त्वयि
 विबुधमुनिभिर्दीर्घिः शोकः कृतो बहु मानसे ।
 नरपतिगणैश्चाऽपि प्रोक्तं दृहाऽद्य रविर्गतो
 गुणिगणनुतः शास्त्रोद्गारी गुरुः प्रविहाय नः ॥ ६ ॥

निन्दामि दुर्भाग्यततिं ममाऽहो (!)
 मया चिर यत् समुपासितो न ।

१ एकलिप्ता । २ दुर्दैवमेव सुरेन्द्रः तस्य कोपतः गिरौ यथा,
 तयाऽस्मासु, इत्यर्थः । ३ कर्मबन्धनाशनीम् । ४ विरापकार-हिमांशुवि० ।

भूरीश्वराख्यो हितदानदक्षः

श्रीधर्मसूरीश्वरकल्पवृक्षः ॥ ७ ॥

नासाग्रदत्तस्वपवित्रनेत्रं

पर्यकवद्धासनकं ननामम् ।

हृदि स्मरन्तं जिनराजदेवं,

धर्मं स्मरामि स्मरणीयसेवम् ॥ ८ ॥

हृदयं दृषदा विनिर्मितं

किमु वा वज्रचिह्नं गुरो ! मम ? ।

प्रविहाय गते गुरौ त्वयि

स्फुटितं यन्न सुदृष्टमानसम् ॥ ९ ॥

जिनपे त्रिशलासृते शिवं

प्रगतेऽहो ! किल गौतमो वशी ।

१ भूमिभूषण्युज्यः । २ श्रीधर्मसुरिः कल्पवृक्षः, हितदानदक्षत्वात् ।

३ श्रीधर्मसूरिः । ४ स्मरणविषया न तु दर्शनविषया यस्य तम्, स्वर्गगामित्वेन तदप्राप्तेरेवमुक्तम् । ५ षष्ठऽस्मिन् वियोगिनीवृत्तं वैतालीयं नास्यापरं नाम, एतच्छृणुं तु छन्दोमञ्जर्यामिवं प्रदर्शितं पष्ठे म्त्वके—

षष्ठं विषमेऽष्टौ समे कलास्नाश्च ममे स्युर्नो निरन्तराः ।

न समाऽत्र पराश्रिता कला वैतालीयेऽस्ते रत्नौ गुरुः ॥

विललाप विभोर्वियोगता

बहु मादृशजनस्य का कथा ? ॥ १० ॥

इन्द्रेति विद्येत्ययि । मंगलेति

न्यायेति भक्तीति जयन्तकेति ।

तथा विशालेति हिमांशुकेत्याऽऽ-

हाताऽधुना कोऽमृतवाग् हि सिष्यान् ? ॥ ११ ॥

शुक्तिर्बुक्तामित्र सुकमला मातमान्या प्रसूय,

त्वामुत्पाद्य क्षितिपनिनत राजचन्द्रोऽपि धन्यः ।

लोके मुख्यौ खलु मुतस्ता तावभूता कृताया

काठीयाबाढ इति विषय' रयातनामाऽपि जातः ॥१२॥

उत्पन्नो महुवापुरे गुरुतरा यो मूलचंद्रारयया

यो बाल्ये पणमानसाऽपि सुमतिः श्रीवृद्धिचंद्रान्मुनेः ।

संत्यज्याखिलसमृति मुनिपद प्राच हितार्थं, ततो

जातोऽहो ! जगतांलैकतिलकः श्रीधर्मसूरिः श्रिये ॥१३॥

१ महावीरप्रभो । २ श्रीविजयेन्द्रसूरि । श्रीविद्याविजयमुनि ।

श्रीमगलविजयोपाध्याय । श्रीन्यायविजयमुनि । श्रीमक्तिविजयप-

न्यासं । श्रीजयन्तविजयमुनि । श्रीविशालविजयमुनि । विलापस्तु-

तिकर्तार हिमांशुविजय ॥ प्रति ह इन्द्र । इत्यादिसम्बोधनेनात

र सुषामधुर कन्वदन्य महाम्यतीत्यर्थ । ३ पद्येऽत्र मन्दा-

कान्तावृत्तम् ।

येनाऽऽसेव्य गुरुकर्मौ सुमनसा लब्ध्वा ततश्चाऽऽशिषं
 भूमौ दिग्विजयः कृतो बहु जवाद् बुद्ध्या स्वया श्रेष्ठया ।
 निद्रायां पतितान् स्वदेशमनुजानुत्थाप्य योऽधारपद्
 राजानः प्रतिबोधितास्तपवर्णैः शक्त्यस्त्रिसंख्याः पुनः ॥ १४ ॥

काशीनाम्नि पुरे सुपण्डितवरे गत्वा सहित्वा श्रमं
 धर्मोद्धारकृते त्वया सुगुरुणा विद्यालयः स्थापितः ।
 उत्पन्नाश्च ततः प्रचण्डविशुधा वादीभपञ्चाननाः
 केचिन्म्यायविदश्च लक्षणविदः केचित् कवीशः पुनः ॥ १५ ॥

नृपः काश्याः श्रेष्ठो गुणिगणहितो भक्तिसहितो
 गुणैस्तुष्टो भव्यैर्विविधैर्वियुर्धरात् ! सहितः ।

मुदा मध्येकाशि प्रवलतरसत्कारयहित
 ददौ ते स्मरित्वं गुरुतरमहात् पण्डितपदम् ॥ १६ ॥

१ श्रीपशोनिजयनैरपाठनालानामा । २ वादिकुञ्जरकेसरिणः । ३
 वैयाकरणाः । ४ श्रीप्रभुनारायणसिंहाभिधानः । ५ पं० सतीशचन्द्रविद्याभू-
 षण, पं० कैलासचन्द्र, पं० जीवनायमिश्र, पं० वागीशमहोपाध्याय, पं० जीवनदा-
 र्ममहोपाध्याय, पं० जयदेवमिश्र, पं० मधुसूदनमिश्र, पं० तात्याशास्त्री, पं०
 सुधाकरशास्त्री, पं० सीतारामशास्त्री, पं० राममिश्रशास्त्री, पं० पद्मनाभ-
 शास्त्रीत्यादिविद्वद्भिः । ६ 'शास्त्रविशारदभैरवाचार्य' इति पदम् ।

यूरोपाऽऽदिकदेशपण्डितगणा शकाऽभिमानाऽऽकुलाः,

प्रीत्या प्रौढसुपण्डयोत्तरगिरा निस्संशयास्ते कृता ।

धेन्वा विंशतिसंख्यकाश्च लिखिता येनाऽतिलाभप्रदाः

मूरीशो बुधपकजोगकिरण पूज्यः सदा मेऽस्तु स ॥१७॥

सिंहवन्लेचिसुविद्वान् उपदेशशुश्रूषुस्त्वामुपगत ।

मृत्युशङ्कागतस्त्व करुणयोपादिशस्तं माधु ॥ १८ ॥

दर्शनतः स हि ते तुष्टमना अगदीत् ।

नो तत्र तुल्य इहाऽन्योऽस्ति महान् पुरुषः ॥१९॥ युगम् ।

ग्रामे शिष्यादिकपुरे प्रवरे शिवाऽऽकूले

सूर्यादि सिद्धिमुनितो नवचद्रत्नमरे ।

भाद्रे चतुर्दशमघसप्तयुते सुषप्तके

वारे कुंजे स्वरगमद् गुरुधर्मसूरिकः ॥ २० ॥

१ धर्मदर्शना—ब्रह्मचर्यादिगुदर्शना—द्रव्यपराजयादगुदर्शन—देवकुलपा-

द्वैतिहासिकरामसग्रह—प्राचीनतीर्थमालाऽहिंसादिगुदर्शनप्रभृतयः । २

एतन्नामा ऋचदेशीय पण्डित । ३ ५०ऽत्र कलिकावृत्तं “मौ गः

कलिका” इत्यस्य दृक्षणं हैमचन्द्रोऽनुशासने ७० २-९९ ।

४ शिवपुरीनामनि । ५ विक्रमसंवत् १९७८ वर्षे इत्यर्थः । ६ चतुर्दश-

दिवसयुते, चतुर्दशीयुक्ते इति यावत् । ७ शुक्ले पक्षे । ८ मंगले । ९

श्रीधर्मसूनि शिवपुरीनगरे वि सं. १९७८ भाद्रपदशुक्लचतुर्दश्यां मंगल-

वारे स्वर्गलोकमगच्छदित्यस्य तात्पर्यम् ।

गूर्जरे जन्म यस्यैऽसीत् काश्यां जयो वृषर्षदि ।

कालस्तु मालवे भौमे चतुर्दश्यां शिवे पुरे ॥ २१ ॥

ध्यायन् वीरं त्वं प्रभुं प्रान्तकाले

चित्ते चिन्त्यं योगिभिश्चाभिवन्द्यम् ।

त्यक्त्वा मोहं शिष्यवृन्देऽप्यपोह

मातङ्गानीं देवलोकं प्रयातैः ॥ २२ ॥

विंशतितमशताब्दयां तु सूरिशतेनापि या नो धर्मस्य ।

सैकेनोन्नतिस्तथा धर्मगुरुणा कृतेति मन्ये ॥ २३ ॥

येनानेकानि कार्याणि कृतानि शासनस्य सः ।

जैनस्य, धर्मसूरिः सन् नैव्यो नैव्यो कथं नहि ? ॥ २४ ॥

शुद्धोपदेशनीरं यो यर्पन् जनमनःसितौ ।

श्रीधर्मसूरिमेवो हा ! क गतो लोकशोकहृत् ? ॥ २५ ॥

उदयपुर-योधपुरेन्द्रपुर-जामनगर-गोंडल काशीन्द्राः ।

त्वां नेमुर्मुने ! मुदोपदेशं शुश्रुवुश्चक्रुर्धर्मम् ॥ २६ ॥

१ काठीआवाढस्य गूर्नगन्तर्वर्तिनात् सामान्येन 'गूर्जरे' इत्युक्तम् ।

२ श्रीविजयधर्मसुरेः । ३ स्वर्गगमनम् । ४ श्रीमहावीरतीर्थकृतम् ।

५ अथ शालिनीवृत्तम् । ६ अपूर्वः श्रेष्ठो वा । ७ नवितुं-स्नोतुमर्हो

नयः । ८ अत्र विस्तारमयात् स्नोतुमन्येव नरपतिनामानि लिखितानि,

दरभक्तादसाहानोन्द्रादिबहवोऽन्येऽपि सृणिऽनेनोपदिष्टा इति तु

अन्यान्तराद् ज्ञेयं विद्वैः ।

वैराग्यहस्तिनः पीठे समारोप्य स्वमानसम् ।

विवेकविनयाद्यैर्हि जीयात् क्रोधाद्यरीन् बुधः * ॥ २७ ॥

स्वजीवने दोषगणो महाशय !

समस्ति चेद्, भोः ! नव दोषभाषिणि ।

परोपरि त्वं बहसि कुपं कयं ?

न चेत्, तु तेन क्षतिरस्ति काऽपि ते * ? ॥ २८ ॥

रूपं तु धर्मस्य न साधनं हि

मत्तं शरीरं मुनिभिः परन्तु ।

कुरूपभाजो षड्विंशति लोका

अनुत्तरं सिद्धिपथं प्रजग्मुः * ॥ २९ ॥

वैरात्मनो रक्षणहेतवे भो !

विनैव भूत्वा परमार्थदृष्ट्या ।

निजस्य सर्वस्वविमोचनं वै,

एवं शुभो वीरजिनोपदेशः * ॥ ३० ॥

१ अतः प्रभृति ॥ १ श्लोकपर्यन्तं श्रीविनयधर्मसूत्राणामुपदेशविषयप्रणाली प्रणीयते । * इति चिह्नाङ्कः उपदेशश्लोकाः सूत्रेषु वचनादनुदिताः । कतिचित् मूर्खवचनानि सगृह्य व्याख्यातृचूडामणिमुनिराज-पुण्यधो-विद्याविजयैर्महाराजैः “वचनकुसुम” नाम्नि पुष्पके हिन्दीभाषयाऽनुदिनानि व. सं. १२ । १ वचनकुसुमसंग्रहा १ । १ वचन-कुसुमसंग्रहा ७ । ४ वचनमं० ४६ ।

न दुष्करं दुष्करकार्यसाधनं

न दुष्करं दुष्करकष्टमर्पणम् ।

वहौ प्रवेशोऽपि न दुष्करः स्मृतो

प्रेक्ष्यव्रतं दुष्करदुष्करं त्वहो (१) ॥ ३१ ॥

प्रोक्तोऽहं यत्र देव. सकलगुणगणैर्गुक्त एनोविमुक्तो

हिंसामिथ्यादिदोषैरपरिगतमनाः पूज्यते सद्गुरुश्च ।

स्पाद्वादस्तत्परम्यस्त्रिभुवनगतकं वस्तु सन्निधिनोति

प्रोक्त पद्मद्वयजातं प्रश्नमदमगुणाविष्टधर्मः स जैनः ॥ ३२ ॥

शैवो वाच्यः स एवान्यशिवकरणधीः सत्प्रयासः सदैव

प्रोक्तः सन्वैष्णवो यः परभयहरणे उत्तचित्तो भवेत् सः ।

वाच्यो जैनः स शुद्धोऽखिलजनमनसां सौख्यदः सद्गुणो य

आर्पे सत्पारस्ती यो विदधति विधिना नामधारी तैदन्यः ॥ ३३ ॥

श्राम्यन्ति संतोऽपि च यत्कृते तु,

तपन्ति यस्मै च तपांसि घोरम् ।

नमन्ति नम्याः खलु यद् गरिष्ठं

को नाम सत्यं नहि सेवते तत् ? ॥ ३४ ॥

संशेरते ये मनुजाः सदैव सर्वत्र लोकेषु पदे पदे ते ।

सिद्धिं लभन्ते न कदापि काले सुनिश्चितस्तु प्रलयेत सिद्धिम् ॥ ३५ ॥

१ ब्रह्मचर्यम् । २ अत्र स्वधरावृत्तम् । ३ पूर्वोक्तगुणविशि-
ष्टोद्भिन्नः ।

क्लेशलेशोऽपि यत्र स्यादसूयान्यभिचारिते ।

तत्र सिद्धिर्न कार्याणां न धर्मो न सुखं पुनः ॥ ३६ ॥

यथा दानं हि सर्वत्र फलत्येव महीस्पृशाम् ।

तथा सेवाऽपि कुत्राऽपि पात्रापेक्ष फलप्रदा ॥ ३७ ॥

स्यादुपदेशे रागभयाऽऽविद्धजनस्यावश्यमिह ।

स्वार्थं हला तु स्यात्, न पुनर्वार्तभयस्याऽरागयुज × ॥ ३८ ॥

य एव मित्र हृदयेन यस्य

पूर्वं, स कालेऽतिरिपु स्फुटं स्यात् ।

तस्येति सपेक्ष्य वदामि लाकाः ।

स्यास्तुस्वभावे नहि वैरैसख्ये ॥ ३९ ॥

विरोधकालेऽपि विपक्षगो

सत गुणांश्च प्रविदन्ति चाहुः ।

निष्पत्ततो ये मनुजास्त एव

धन्याः प्रमान्या इति मे मतं भो ! ॥ ४० ॥

जगद्भोगादुदासीन आसीनो ध्यानकुम्भरे ।

अनासक्तो न लिप्येत कर्मणा ज्ञानमानसः ॥ ४१ ॥

१ मणिप्रभय एव वृत्तमस्तीह पद्ये । २ रागिननप्येवमर्थ । ३ वी-
तरामत्येत्यर्थ । ४ स्थिरे । ५ शत्रुतामित्रते । ६ शत्रुगो । ७ तपयन्ति

लोकोपकाराय गुरो ! त्वमेव—

प्रकारतः सत्कृपयाऽभियुक्तः ।

कल्याणहेतुं च भवान्विसेतु—

मुपादिशो धर्म ! सुधां सुधर्मम् ॥ ४२ ॥

बालानां पुरतस्तु बालश्रद्धभूरानन्ददो देहिनां,

वृद्धो वृद्धगणेऽनुभूतिगुणतो योगीश्वरो योगिनार्त्त ।

ज्ञानी ज्ञानवताममेयमतितो वादीश्वरो वादिनां

स्याद्वाद्वास्त्वयि साधितोऽत्र विविधैर्धर्मैस्त्वयेत्ये गुरो ! ॥ ४३ ॥

मणिनिधौ गणितुं सफला कथं

मणिगण गणनाकुशलाऽपि धीः ? ।

अणुबला सबलाऽस्तु तथा कथं

गुणगर्णं गदितुं त्रयि मन्मति ? ॥ ४४ ॥

चरितनिर्मलपालनहेतुना

परजनोपकृतेरुपदेशतः ।

जगति पठितमदितकीर्तित—

स्त्वमसि धर्मगुरो ! कृतकृत्यकः ॥ ४५ ॥

१ पूर्वोक्तरीत्या । २ सुधर्मं सुधा इति व्यस्तरूपकं । ३ अनुभव-

गुणाद्धेतोः । ४ पुरत इति सर्वत्र यथासम्मानं सम्बन्धनीयम् । ५ एकत्र-

स्वस्मिन् बालत्ववृद्धत्वादीनां विरुद्ध-गुणवर्षाणां साधनात् स्याद्वाद्वाः ।

६ समुद्रे । अथ पद्ये द्रुतविलम्बितं वृत्तम् ।

दशभाषासु—

हा ! भव्याब्जविकासने रविसमः ये आप जो लोकमें
छोड़ीने अपने घणाज दुखमां सामी कठे ये गया ? ।

हा ! सत्यत्यविगाहणामरगिरी ! हा (!) धम्म ! जादो कर्हि ?
शूलीशे ! कसटं हुवेय्य नरहं लोके वियोके तुमे ॥४६॥

प्राकृतभाषायाम्—

महापुरिसच्चिमगुणो महापुरिसोचिसरीरलायणो ।

महापटिहासुजुत्तो जयइ गुरु धम्मसूरिन्दो ॥ ४७ ॥

अञ्जपज्जन्तं जहा हं रक्खियो सिक्खियो य किवाइ दि ।

तइ एव रक्खिअब्बो सिक्खिअब्बो य सया सामी ! ॥४८॥

१ हा ! शास्त्रार्थविगाहनाऽमरगिरे ! हा ! धर्म ! यात्त. कुत्र ?

सूरीश ! वष्टं मविध्यति नराणां लोके वियोगे तव ॥ इत्युत्तरार्धस्य संस्कृत-
छाया । पचेऽस्मिन् क्रमशः 'संस्कृत-हिन्दी-गूर्जर-मरुदेशीय-प्राकृत-
शौरसेनी-मागधी-वैशाची-अपभ्रंश-धूलिकापैशाची इत्याख्या दश
भाषा निबद्धाः सन्ति, शार्दूलविनीहितं वृत्तम् ।

२ महापुत्पार्चितगुणो महापुत्पोचितशरीरलायण्यः ।

महाप्रतिमासुजुत्तो भवति गुरुर्धर्मसूरिन्द्रः । इति संस्कृतछाया ।

३ अद्यतर्पन्तं यथाऽहं रक्षितः शिस्तितथ कृपया स्वया ।

तथैव रक्षितव्यः शिस्तितव्यश्च सदा स्मामिन् ! ॥ इति छाया ।

गुरुदेव ! तूमाण णमो अत्थु मम पडिक्खणं सबभवेसु ।
सरणं तमेव भयवं ! मम भत्तस्स किंवावत्तस्स ॥ ४९ ॥

चैरित्तिणाणसंजुत्तं धम्मजोययरं गुरुं ।
गुणेहिं गरुअं सिद्धं धम्मसूरिं नमामि हं ॥ ५० ॥

महाप्पहावजुत्तस्स पतङ्गस्स व सेवणा ।
थोका वि ते पहा जायोदयाय मे कयस्स य ॥ ५१ ॥

विज्जाकमलवियासी पावपंकसोत्ती जयउपयारी ।
विज्जघरपहाहारी सूरव्वासि धम्मसूरिओ ॥ ५२ ॥

१ गुरुदेव ! तुभ्यं नमोऽस्तु मम प्रतिक्षणं सर्वभवेषु ।

शरणं त्वमेव भगवन् ! मम भक्तस्य कृपापात्रस्य ॥ इति छाया ।-

२ चरित्रज्ञानसंगुक्तं धर्मोद्योतकरं गुरुम् ।
गुणैर्गुरुं श्रेष्ठं धर्मसूरिं नमाम्यहम् ॥ इति छाया ।

३ महाप्रभावयुक्तस्य पतङ्गस्येव (सूर्यस्येव) सेवना ।
स्तोकाऽपि ते प्रप्ता जातोदयाय मे कजस्य च ॥

४ विद्याकमलविकाशी पावपंकशोणी जगदुपकारी ।
विद्वद्महप्रभाहारी सूर इवाऽऽसीद् धर्मसूरिः ॥

शौरसेन्याम्—

जादिप्पबोधकारस्स धम्मतत्त्वोपदेशिणो ।

अणेगसत्यवेदिस्स नमोत्थु धम्मसूरिणो ॥ ५३ ॥

भागध्याम्—

आशि पुञ्जचलिदाहं गुलूण आशिसा तुमं या शस्ते ।

अणञ्जपञ्चमञ्जुले, ता तुह यशमाचस्कदि ञ्जशस्ते ॥ ५४ ॥

पैशाक्याम्—

कासीअ रञ्जा धुतो वरियगुणगणरयनहितहितपकेन ।

जगकुटुम्बो तुं, तथा वन्दितुं सेवितो पञ्चमनकेन ॥ ५५ ॥

चूलिकापैशाचीभाषायाम्—

रुसटो विसयफोका नानातिगुणतो तु न ।

सिनातो सोलवार्लाहि कातो सि भुवने सिना ॥ ५६ ॥

१ नातिप्रबोधकाराय धर्मतत्त्वोपदेशिने ।

अनेकशास्त्रवेदिने नमोऽस्तु धर्मसूरये ॥

२ आसी. पुण्यचरिताना गुरुणाभाशिषा एवं यस्मात् स्वस्थः ।

अनन्यप्राप्तमञ्जुलः तस्मात्तत्र यश भाष्ये ज्ञापार्थः ॥

३ कास्या राज्ञा स्तुतो धर्मगुणगणरत्नद्वन्द्वयेन ।

जगत्कुटुम्बस्त्वं, तथा वन्दित्वा सेविता प्राप्तगणेन ॥ इति आद्या ।

४ रुटो विषयभोगाद् ज्ञानादिगुणतन्तु न ।

स्नानः शीलवासिमिः, गीतोऽपि भुवने त्वम् ॥ इति मंष्टनप्राया ।

अपञ्चशभाषायाम्—

मैरणि गुणि वि अरुसिअमणु

करणिहि अवसिउ, अलुद्धमणु ।

इअ संभाविअनिअमणु

वंदिउं धम्मो मोदिअसुमणु ॥ ५७ ॥

उपमाविषये न यान्ति ते सुगुणा धैर्यसमत्वनम्रताः ।

वचसां न च गोचरो यमो यशसा व्याप्तधराचराऽचलः ॥ ५८ ॥

धैर्यं सूरिं वन्दे भूरि ज्ञानैर्जुष्टं शीलैः पुष्टम् ।

सद्भिः सेव्यं विद्वन्मव्यं संचारित्रं दुष्पापत्रम् ॥ ५९ ॥

१ मरणे गुणेऽप्यस्यमनसं करणैरवशितं; अलुब्धमनसम् ।

इति संपादितनिजमनसं वंदामि धर्मं मोदितधुमनसम् ॥ इति छाया ।

२ प्राकृतादिपण्णा मापाणां लक्षणानि नैकभाषाशास्त्रसूत्रधारसूरि-
प्रवरश्रीहेमचन्द्रप्रभुविनिर्मितप्राकृतव्याकरणतो वेदितव्यानि, ग्रन्थ-
गौरवमयादन्माभिर्नात्र लिखितानि तानि लक्षणानि । ३ अहिंसा-
सत्त्यास्तोयब्रह्मचर्याऽपरिग्रहरूपः संयमः । ४ चराचरं नाम जगत्,
अचलशब्दो भूधराचक्रः । वियोगिनीवृत्तमत्र, एतल्लक्षणं तु पूर्वं
(नवमे पद्ये) लिखितम् । ५ अत्र विदुन्मालावृत्तं सर्वाण्यक्षराणि गुरुण्येव
भवन्तीह । ६ विद्वत्सुत्यम् । ७ सत् चारित्रं यस्य यत्र वेति बहुव्रीहिः ।
८ दुष्पापात् प्रायते इति तम् ।

दुःखमसंगे नाञ्चल आर्य ! उर्मगुरो ! धैर्याच्छुभकार्य ! ।
तद् विबुधस्त्वा स्तौति समीरे मेरुमिवाहो ! धीरसुगीतम् ॥ ६० ॥
रूपेण यः परिवृतोऽतिमनोद्वरेण

प्रौढैस्तथा गुणगणैरपि भूषितो यः ।

साक गुणैर्मतिगुणैरपि सन्धितो यः—

आसीत् क्षमासुखलितो गुरुधर्मसूरिः ॥ ६१ ॥

पाप पाप खलु वसुमर्तो नः स्वपादैः प्रचण्डो

मोद मोद जनरजगण लब्धलोभप्रकाचिः ।

हार हारं बहुतमनमो जृम्भितज्ञानतेजा

आसीर्गण्यो गुणिमुनिगणे सूर्यवत्त्वं गुणान्ये ! ॥ ६२ ॥

फुल्ल फुल्ल कृतिरुमुदिनीं भासमाणिमियत्वं

शाम शाम भविजनमनस्तापपुञ्जं सुखं यः ।

दत्त्वाऽऽलोकं विविधसुधिये चन्द्रिनापायिने च

व्यस्तः कात्राऽहह ! हिमैरुचिर्धर्मसूरीभरः संः ॥ ६३ ॥

१ नात्र उन्द्रोमज्ञो विभावनीय, एवविषमहाकविप्रयोगार्ता
बहुश उपटम्मात् । २ धीरेषु प्रसिद्धम् । अत्र चम्पकमालावृत्तम् ।
३ पथेऽस्मिन् वसन्ततिलकावृत्तम् । ४ सूरिपक्षे स्वनराणां सूर्यवत्ते
स्फुरिणो । ५ चन्द्र, धर्मसूरीभर इति व्यन्तरूपकम् । ६ अनुपूत,
तच्छब्दस्यानुपूत-प्रस्तुत-प्रसिद्धार्थबोधकत्वात् । मन्दाक्रान्तावृत्तम्,
उपरितनेऽपि पथे इदमेव वृत्तम् ।

मत्या योऽस्ति बृहस्पतिर्गुणततिर्गत्या स्मे पैञ्चाननो

धृत्या यः किल निश्चलोऽचैलवरः स्मृत्या जगत्पूजितः ।

कीर्त्या यः क्षितिमण्डलेऽस्त्रिजनेल्लोके सदाऽगीयत

कान्त्या मन्मथजित्परोऽजितमतिः श्रीधर्मसूरीश्वर ॥६४॥

यस्य बोधगर्भारशुभ्रजलधौ को हि प्रवेष्टु क्षमो ?

वक्तृत्वस्य कला च यस्य मधुरा भव्यप्रमोदप्रदा ।

शक्तिर्यस्य शुभाऽपि लेखनविधौ स्फूर्जच्चमत्कारिणी

सोऽयं वो वितनोतु भद्रपदवीं स्वःस्थोऽपि धर्मप्रभुः ॥६५॥

महाव्रत पंचविध विभो ! त्वया

शीलं तथाहो ! नवया नृपार्चित ! ।

मंशीलित शुद्धविधेः सुश्रद्धया

चतुर्कपायान् त्यजता बुधेश्वर ! ॥ ६६ ॥

पन्वेन्द्रिये सयमवान् सुर्धाग्भू—

स्त्रिधा च गुप्त समितश्च पंचधा ।

ज्ञानाऽऽदिपञ्चाऽऽचरणे च सक्तर्था ,

पटुर्निशदित्याऽऽचरता गुणान् गुणिन् ! ॥ ६७ ॥

१ मूतकालद्योतक । २ सिंह । ३ मेरु । ४ स्मरणशक्त्या ।

५ ' यस्य लेखनविधौ शक्तिरपि ' इत्यन्वयः । ६ देवलोकस्थः ।

७ ब्रह्मचर्यम् । ८ क्रोधमानमायालोमान् । ९ 'अमू' इति भूषातोर्लुङि

रूपं सर्वत्राऽपीह पद्ये योजनीयम् ।

सत्साधुयोग्यान्, त्वयैव सुदीपित
कीर्त्या पैद सूरिपद जिनोदितम् ।
संस्मारणा—वारणशरिणाऽरिणा
संस्तूयमानेन जिनोक्तिधारिणा ॥ ६८ ॥

त्रिभिर्विशेषकम् ।

सत्य—क्षमादीन त्वपनेकमख्यान
गुणान् दधासि स्म सदात्मनिष्ठ ।
तथा परेषामपि सद्गुणान् त्वं
ज्ञात्वा गुणज्ञोऽधर आत्ममोदम् ॥ ६९ ॥
सूरे ! गुरो ! भूरितरैर्गुणैर्वर !
धर्मप्रियाणा हृदि शर्ममुत्कर । ।
अनल्पपापं हि पुनातु मां भवान्
रुपाकण्ठेण शुभेन नौरुग ॥ ७० ॥

प्रशस्तिः—

बालेन शिष्याणुतमेन तात ।
हिमांशुनेय कृपयोदितेन ।
शुणाम्बुधेस्ते गुणरत्नगतीन्
विचीय दृग्भास्ति विद्योगमाला ॥ १ ॥

१ गुणविशेषणमेतत् । २ “आख्याताव्ययसर्वादेष्टे प्राग् अका”

इति सूत्रादक । ३ स्यान्म । ४ अरिणा सस्तूयमानेनस्यन्वय । अरिणा
इति जातावेकवचनम् । ५ स्वर्गगत । ६ “ते” इति पदेनास्यान्वयो
विधेय । ७ वियोगपद्मसूक्त ।

હીરાચંદણ (ચતિણ)	૯૫	હંસવિજયણ	૯૧
હેલશ્રીણ	૩૬	જાનસુંદરણ	૭૫, ૪૦૪
હેમેન્દ્રસાગરણ	૩૭૬, ૪૦૪		

સંઘો. સભાઓ, સંસ્થાઓ.

નામોતી અનુક્રમણિકા.

ભાનનગર	જૈનસંઘ	૪૧
જૂનગર	જૈનસંઘ	૭૩
દાગ-મ-સલામ	વલ્લિફ યાત્રિમંડળ	૬૪
દામધા	જૈનસંઘ	૪૦
નામપુર	જૈનસંઘ	૩૫
પાટડી	જૈનસંઘ	૩૫
પાવણપુર	જૈનસંઘ	૮૧
પાલીતાણા	શ્રીસમાજ	૮૫
"	જૈનચરકુળ	૩૬
"	મોટી ટોળા	૩૮, ૮૧

”	જૈનસંઘ	૩૮, ૮૩
”	ગૌરકાક સલા	૪૦
”	સમસ્ત શહેર	૪૩
માણસા	જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ	૫૮
મુંબઈ	શ્રવણા મંડળી	૬૧
”	વીરતત્ત્વ પ્રકાશક મંડળ	૪૮, ૫૫, ૬૦
”	જૈનમુરકુળ ઑફીસ	૪૯, ૬૦
”	જૈન સેનિટરીએસીએશન	૫૪, ૬૦
”	જૈન બાળ મિત્ર મંડળ	૫૫
”	જૈન અભ્યાસક મંડળ	૫૬
”	મહાવીર જૈન વિશાલપ વિ. મંડળ	૫૬

ડૉ. પેટીલ	૪૦	મિ. વૉરન	૧૭૯
ડૉ. દિનો	૧૭૧	ડૉ. શાર્પન્ટિયેર	૧૬૮
ડૉ. દિલિપ્પી	૨૯૯	ડૉ. શુબિંગ	૧૭૯, ૧૮૧
ડૉ. ફેડેગોન	૧૬૯	ડૉ. સિલ્વનલેવી	૩૦૦
ડૉ. બ્રુમફિશ	૧૬૫	ડૉ. સ્ટાઇન	૧૬૮
ડૉ. મિચુસી	૧૬૯	ડૉ. સ્ટેનફોર્ડ	૧૭૮, ૧૮૫, ૩૦૨
ડૉ. યાકોબી.	૧૭૪	ડૉ. ફુલ્ચ	૧૭૦
ડૉ. લુઓડ	૩૨૮	ડૉ. હેટેલ	૧૮૦, ૩૦૩
ડૉ. વિન્ટરનિટસ	૧૭૬, ૩૦૯		

પેપરો.

(પામ્યાત્મ.)

આલેક્સાન્ડ્રી દેસ્કરેલિજીઓની (રેમ. ઇટાલી)	૨૪૭
એસ્ટાઓરિયેન્ટેલિયા	૧૯૪
ફ્રાન્સીએન્સી એબીઆ. (ઇટાલી)	૨૧૯
ગ્લેસગોહૅરલ્ડ.	૨૫૦
જર્નલ ઓફ ધી રાયલ એસિયાટિક સોસાયટી ઓફ એટથિટન એન્ડ આયરલેન્ડ.	૧૬૬
નીયરપ્રસ્ટ	૨૫૦
નોથર ઓરિયેન્ટ (જર્મન)	૨૫૩
યુનિટન ધી લિકેસ્ટેકસ્ટ્રેમઓરિયાં (ફ્રેંચ)	૨૫૨
લંડન ટાઇમ્સ (લંડન)	૨૫૪
લિટરેરા રિવોલ્યુશન (જર્મન)	૨૫૪

હિંદુસ્તાનનાં પત્રો.

ભાગ	(હિન્દી)	૨૬૦
આત્માન દપ્રકાશ	(ગુજરાતી)	૨૭૩
ધન્વીયન રીઝુ	(અંગ્રેજી)	૨૦૨
કંઠારી	(ઉર્દુ)	૨૮૬
ગુજરાત	(ગુજરાતી)	૨૪૪, ૨૫૮, ૨૭૨
ગુજરાતી	(ગુજરાતી)	૨૩૫
જવાહીરનાથ	(હિન્દી)	૨૫૬, ૩૦૭
જૈન	(ગુજરાતી)	૨૬૫
જૈનધર્મપ્રકાશ	(ગુજરાતી)	૨૭૫
જૈનપથ પ્રદર્શક	(હિન્દી)	૨૬૧
જૈનમિત્ર	(હિન્દી)	૨૫૮
જૈન રીઝુ	(ગુજરાતી)	૨૮૪
તરણ ગુજરાત	(ગુજરાતી)	૨૬૧
ન્યુ ટાઇમ્સ	(અંગ્રેજી)	૨૮૨
પ્રતાપ	(ઉર્દુ)	૨૮૬
સુદિપ્રકાશ	(ગુજરાતી)	૨૭૧
માર્ગે કોનીકલ	(અંગ્રેજી)	૨૧૬
મુબારક સમાચાર	(ગુજરાતી)	૨૬૨, ૨૮૧
સાત્રી ગીત્ય	(અંગ્રેજી)	૨૩૦

નામોની અનુક્રમણિકા.

કુસલરાજજી	૮૩	મહેસાદેન	૧૫૧
કૃષ્ણલાલ મોદનલાલ જયેરી ૧૪૦,		ગિરજાધર વલ્લભજી આચાર્ય ૧૪૮	
૩૬૦, ૩૬૩		ગિરધર ખુશાલ	૬૭, ૮૩
કૃષ્ણલાલ વર્મા	૧૫૩	ગિરધર સુનીલાલ	૮૪
કેશરીચંદ પન્નાલાલ	૪૫	ગિરધરભાઈ	૪૮
કેશરીમલજી ભંડારી	૮૩	ગિરધરલાલ કુંભરાણી	૩૪૬, ૪૧૧
કેશવજી ઝૂંઝાભાઈ	૪૪, ૧૨૩	ગિરધરલાલ નાનજી	૩૮૧
કેશવજી લક્ષ્મીચંદ	૭૪	ગુલામચંદ કરતુરચંદ	૩૮૧
કેશવલાલ દિ. કામદાર	૩૭૬, ૪૦૪	ગુલામચંદ દરગા	૧૨૭
કેશવલાલ નગીનલાલ	૫૮	ગુલામચંદ નવલજી	૩૬૨
કેશવલાલ ભાઈ	૩૮૧, ૪૦૪	ગુલામચંદભાઈ	૪૮, ૧૨૪
કેશવલાલ પૂનભાઈ	૩૨૬	ગુલામચંદ નૂલચંદ	૩૮૦, ૩૬૩
કેશવલાલ ચંદ્રપચંદ	૧૦૨	ગુલામચંદ લક્ષ્મીભાઈ	૪૭
કેશવલાલ હરજીવન	૧૦૧	ગુલામરાયભાઈ વઝીર	૩૬૧, ૩૬૮
કેશવલાલ હર્ષદરાય કૃવ	૩૮	ગોકુલરામ દા. રામચૂરા.	૩૭૬
કેશવનારાયણ હંસર ૩૭૬, ૩૮૨		ગોરીલાલજી કાંતિદીપા	૧૧૬
ખાસે સાહેબ પવાર ૩૬૦, ૩૬૬,		ગોપાલદાસ દરબાર માહેબ	૩૪૬
૪૦૩ ૪૦૪		ગોમતીનાથ	૧૫

ચિમનલાલ ખુશાલચંદ	૭૫	છોટાલાલ મોતીલાલ	૧૧૮
ચિમનલાલ ગિરધરલાલ મહેતા	૧૩૯	જગજીવન અમરચંદ	૧૨૬
ચિમનલાલ નાથાલાલ	૩૨૮	જગજીવન નરોત્તમદાસ	૫૪
ચિંચલકર (ડી. પી. ચિંચલકર)	૧૬૦	જગજીવન પંડિત	૧૦૮, ૩૩૯, ૩૪૮, ૩૫૪, ૩૬૧, ૩૬૭, ૩૬૯, ૩૭૯
ચુર્નલાલ ચવુર	૧૦૨	જગજીવન સુંદરજી	૩૬૯
ચુનીલાલ હમનલાલ	૮૨	જમમોહનદાસ મંમળદામ	૧૧૧
ચુનીલાલ જોડાલાલ	૩૪૯	જડીખાલ	૮૫
ચુનીલાલ ત્રિકમજી	૫૪	જમનાદાસ અંદંજી	૮૭૬
ચુનીલાલ દુર્લભ	૬૭	જયચંદ જશુભાઈ	૩૫૦
ચુનીલાલ કૃષ્ણચંદ	૭૯	જયન્તીલાલ ભાઈચંદ	૩૬૨
ચુનીલાલ ભાણેકચંદ	૭૯	જયાસંકર	૩૮૧
ચુનીલાલ મહેતા	૧૨૨	જવાહરલાલ લોદા	૧૭, ૧૮, ૭૭, ૩૨૯
ચુનીલાલ શિવલાલ	૩૬૦, ૩૬૩	જાદવજી નરસીદામ	૫૪
ચુનીલાલ હેમાજી	૪૦૪	જાદવજી વેલજી	૪૬
ચુનીલાલ હંસાજી	૩૪૯	જીવલુચંદ લખચંદ	૩૭૦
ચૈનગજી ભંડારી	૮૩	જીવલુલાલ મૂલચંદ	૩૬૨
ચાન્નમલજી નાગોરી	૪૪	જીવતલાલ પ્રતાપચી	૧૨૨
ચંદુલાલ સુરજમલ	૫૪	જીવનદાસ હિતમચંદ	૭૫
હમનલાલ ખુશાલ	૬૭	જીવરાજજી	૩૮૦
હમનલાલ દામોદરદાસ	૪૧	જીવાભાઈ પ્રજુદામ	૫૩
હમનલાલ રાયચંદ	૩૬૧	જીવીખાલ	૮૬
હમનલાલ રૂપચંદ	૩૬૧	જીદાભાઈ માકરચંદ	૪૮, ૧૨૫, ૩૪૯
છોટાલાલ ખેતસી	૩૬૨		
છોટાલાલ ત્રિકમલાલ	૬૨		
છોટાલાલ ભાણેકલાલ	૩૪૯		

નામોની અનુક્રમણિકા.

જોડાગમાઇ	૮૬	દીપચંદ જીવજી	૩૮૧
જેસુ ગલાત મોતીવાલ	૪૬, ૧૦૫	ફુલંગજી પારેખ	૩૩૮, ૩૪૮
જોડગી (આમ્મ કુલ્યુ જોડરી)	૧૫૬, ૨૬૧	ફુલંગજીભાઇ	૪૭
ઝવેરભાઇ રામજી	૧૨૪	ફુલંગજી લક્ષ્મીચંદ	૪૭
ગીપુભાઇ વસાણી	૩૨૩, ૩૨૬, ૪૧૧	ફુલંગજી વળાવાળા	૨૮
હાકરશી ચતુર્જી	૬૬	ફુલ્લીચંદજી	૩૨૮
દામોદરજી મનભાઇ	૬૦	દેવચંદ દામજી	૪૭, ૧૩૦, ૩૩૬, ૩૪૬, ૩૫૬, ૩૬૧, ૩૬૮
મલ્લાવાલ મનજી	૧૫૨	દેવચંદ મેલજી	૩૩૮, ૩૪૬, ૩૮૦

નરેન્દ્રનાથ સો.	૧૫૪, ૨૬૩
નરોત્તમ શ્રી શાહ	૪૬, ૧૨૫,
	૧૨૭, ૩૭૦, ૩૭૭
નામરદાસ કુર્મચંદ	૧૧૨
નામરદાસ કસ્તૂરચંદ	૧૧૦, ૩૩૬,
	૩૪૬, ૩૬૧, ૩૬૬, ૩૮૦
નાથાલાલ ખમનલાલ	૪૦૪
નાથુરામ ધનસુખલાલ	૭૬
નાનચંદ તારાચંદ	૩૬૨, ૩૭૬
નાનાલાલ ખીમચંદ	૩૩૬, ૩૫૮
નાનાલાલ મોતીલાલ	૩૬૨
નામ જોશી (વી કે નામ જોશી)	

પાર્વતીબાઈ	૮૬
વિનાયકીપ્રસાદ મ. દેસાઈ	૧૪૬
પી જોબ પટેલ	૩૩૬
પુનલલાલ નાથાલાલ	૮૪
પૃથ્વીરાજજી	૩૬૬
ચોપટલાલ કેવળચંદ	૬૨
ચોપટલાલ યુનીલાલ	૮૨
ચોપટલાલ ત્રિભુવનલાલ ૧૦૬	૧૨૨,
	૩૫૦, ૩૬૨
ચોપટલાલ દેવચંદ	૩૬૧
ચોપટલાલ પારેખ ૩૪૬, ૩૫૬ ૩૬૧	
ચોપટલાલ રામચંદ	૧૧૬

નામોની અનુક્રમણિકા

કુચયજી વેદ	૩૨૮	માન (સી. જી. લાનુ)	૧૬
કૂચયદ દરિયદ દોસી ૧૨૧, ૩૨૮		ભારદ્વાજજી	૪૧૨
આપુનાય પુરોહિતમ	૩૫૦	ભાવેરાવજી આ રા. ભાવેરાવ	
૧૫ જૂભાર્મ ગુલાબયદ ૭૩, ૨૩૧,	૩૪૫	કવિદાસ) ૧૬, ૧૫૧, ૩૨૮,	૩૨૮ ૩૪૦
આનૂનાલ મોતીનાન ૩૨૮, ૩૩૫		બીખમયદ પ્રતાપજી ૩૬૬, ૩૮૦	
આનકલાસજી મહારાજ ૦૪૬		બીખાભાઈ હેમચદ	૫૪
બાલકવિ (બાલકૃષ્ણ કાશીનાય) ૨૪,	૨૫, ૧૪૭	બીખાનાથ દેસાઈ ૩૩૮, ૩૪૮,	૩૬૦, ૪૦૩
માલચદ કોચર ૪૫		બીડેસાહેબ (રાવજી જનાકન	
માલચદ રામજી ૩૮૦		બીડે) ૩૨૮, ૩૩૧, ૩૪૮	
માલાપ્રસાદજી પદ્મિત ૩૬૦		૩૬૧, ૩૬૫, ૩૬૬	
બાવાભાઈ કકેનભાઈ ૧૨૮		બીમજીભાઈ (સુશીલ) ૧૩૦, ૨૦૩	
બિલવાચકર (એચ કે બિસ્વા		ભોગીલાન સમચદ	૮૨
નકર) ૨૬૧		ભોગીનાથ દાવાભાઈ	૫૫
ભેચર ગાડા ૮૧		ભાંડારકર (વી આર ભાંડા	
બશીવાલજી ૩૬૧		૨કર) ૧૩૬	
બશીધરજી પદ્મિત ૩૨૬		મકુભાઈ	૮૫
ભમવા ૧ ફુલંભજી ૭૪		મનનભાઈ ખીમચદ	૪૧
ભવાનીદાસ નરભેરામ ૩૭૦		મનનલાલ બીખાભાઈ	૩૬૧
ભાઈચદ અમરચદ ૩૭૬		મનનલાલ મીયાચદ	૭૫
ભાઈલાલ નાનાલાલ ૩૪૬		મનનલાલ મૂલચદ	૬૩
ભાઈચકર જોશી ૩૪૬		મણિલાલ ડોહારી ૪૦૩, ૪૦૬	
ભાગ્યચદ ભમનલાલ ૮૨		મણિલાલ ખુશાલચદ ૪૦૪, ૪૧૦	
નાન્યચદ માણેકચદ ૩૮૧		મણિલાલ મમચદ ૪૧૧	

નામોની અનુક્રમણિકા

મણિલાલ ગોહાળાસ	૪૯, ૧૦૫	માવજી મારનજી	૩૫૦
મણિલાલ જોખલ	૩૭૦	મિત્રીલાલજી	૩૬૦
મણિલાલ ગોકારભાઈ વ્યામ	૧૪૯	મિત્રીલાલજી પંડિત	૩૮૧
મણિલાલ બાઈચંદ	૧૨૦	મીલાપચંદજી વકીય	૩૬૨
મણિલાલ ભૂરાભાઈ	૩૬૧	મુકનરાજજી	૮૩
મધુરદાસ જગનલાલ	૧૦૦	મુકનરાજજી મુશોત	૮૩
મદનસિંહજી કોઠારી	૧૦૩	મુદ્ગમદ મુશ્ફીર	૨૦
મનસુખલાલ કુમરશી	૩૮૧	મૂલચંદ આચારામ વૈરાટી	૧૨૬
મનસુખલાલ નહેરુલાલ	૩૬૧		૩૩૮, ૩૪૩
મકાનાન પુરુષોત્તમ	૩૭૯	મૂલચંદજી રાતડિયા	૮૩
મલ્લીનાથ (સી એસ મ- લ્લીનાથ)	૧૬૨	મૂલેમાહેન (એસ, બી મૂલે)	૩૬૧, ૩૬૫, ૩૬૬, ૩૭૯, ૩૮૨
મદારાજકુમાર માહેન	૪૪	ગૈયિલીશરણ સુપ્ત	૧૫૧
મદારાજાજી સાહેબ	૪૨	ગોતીચંદ આંધવજી	૧૦૭
મદાવીરપ્રમાદ દિવેદી	૧૫૦, ૨૯૫	ગોતીચંદ ગિરધર કાપડિયા	૩૪૯, ૩૫૫, ૩૬૦, ૩૬૪
મદાસુખ દરગોવિંદદાસ	૧૨૫	ગોતીચંદ ઝવેરચંદ	૧૨૯
માણેકલાલ જ્યેષ્ઠ	૩૮૧	ગોતીચંદ મંગલદાસ	૮૨
માણેકચંદ પુરુષોત્તમ	૭૪	ગોતીલાલ છોટાલાલ	૧૪૫
માણેકનાથ	૮૬	ગોતીલાલ મછાચંદ	૩૨૮ ૩૩૩
માધુરસાહેબ	૩૨૮ ૩૩૧	ગોતીલાલ શેઠિયા	૩૭૦
માધવલાલ છોટાલાલ મદ	૩૭૯	ગોતીલાલ હાલાખડી	૩૪૮
માનચંદર પીતામ્બરદાસ	૪૫, ૧૪૯, ૩૮૩	ગોહનલાલ	૩૬૨
માવજી ગોવિંદજી શેઠ	૩૨૩, ૩૨૫	ગોહનલાલ ખોડીદાસ	૪૭, ૧૧૦
માવજી દામજી પંડિત	૧૦૦, ૩૪૮, ૩૫૩	ગોહનલાલ ગોવિંદજી	૧૦૯

નામોની અનુક્રમણિકા

મોહનનાથ યુનીલાલ	૬૬	રામનાથજી સર્મા	૩૨૩, ૩૩૮, ૩૪૦, ૩૩૮
મોહનલાલ દી. ચોકસી	૩૭૦, ૩૭૮	રામલાલ યુનીલાલ મેહી	૧૪૮
મોહનલાલ દલીપદ દેસાઈ	૧૧૯	રાયચંદ અબાવાલ	૩૬૧, ૩૭૬
મોહનલાલજી વેદ	૩૭૮	રાયચંદ ગોવિંદજી	૩૬૨
મોહનલાલ હેમચંદ	૪૭, ૧૧૨	રિખભદામજી	૮૩
મગજાસ નત્યુભાઈ	૬૬	રૂપચંદ જીજ્ઞાબાઈ	૫૯
મગજાસ હરગોવિંદાસ	૭૩	રોસનવાનજી ચતુર	૧૦૨
યમુનાદેવીજી	૩૬૦	રઘીવદામ ગોવિંદજી	૩૬૧
યશવંત પાઠક	૩૩૪, ૩૩૬, ૪૧૧	ચે. પી. શાહ	૭૨
રણુજીદાસ શેઠ	૩૭૯	લખમીચંદ દયાળ	૮૩
ગતનરાજજી સિંધી	૮૩	લચ્છીરામજી જીવતાજી	૭૬
રતિલાલ ગણેશચંદ	૭૮	લક્ષ્મીભાઈ કર્મચંદ	૩૪૮, ૩૫૩, ૩૬૦
રતિલાલ ફુલભાઈ	૩૮૧	લક્ષ્મીભાઈ ગુલામચંદ	૩૩૮, ૩૪૪
રતિલાલ દેસાઈ	૩૪૮, ૩૬૦, ૪૦૩	લત્તુભાઈ દીપચંદ	૬૧, ૧૨૧
રતિલાલ ફૂલચંદ	૪૯	લક્ષ્મીભાઈ વીરચંદ	૬૭, ૮૩
રમણિકલાલ જગનવાલ	૩૮૦, ૩૯૧	સદેશભાઈ યુનીલાલ મેટવાલ	૧૩૧
ગમાપતિ યાજ્ઞી	૩૭૩	સદમીચંદ ધીના	૧૧૨, ૩૭૯
રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૧૬૨	સદમીચંદ છીપાણી	૧૦૭
રાજેન્દ્રલાલ ભોડા	૭૭	વલ્લભીચંદ ભાણુજી	૬૭, ૮૩, ૩૩૬
રાધામુકુંદ મુનૃજી	૧૬૦	વલ્લભીચંદ દીનાનાથ બદ	૩૭૯
ગમકરણજી અમવાલ	૩૪૮	સદમીજી	૧૦૭
રામગોપાલાચાર્યજી	૩૭૬, ૪૦૩, ૪૦૫	લાડકચંદ માણેકચંદ	૩૩૯, ૪૪૯, ૩૬૧, ૩૬૬, ૩૭૧
રામચંદ ગુપ્તા	૩૪૮		
રામચંદ ચોકડ	૩૨૮		

નામોની અનુક્રમણિકા.

શિવલાલ વર્ધમાન	૧૧૪	સુરજમલ પૂનમચંદ	૪૧૧
શિવલાલ હરગોવિંદ	૧૫૪	સુરજમલ પ્યારચંદ	૭૯
શિવશંકર જોશી	૩૫૦	મોનરાજજી હવાલદાર	૩૬૨
શુકલ	૩૮૧	સૌભાગ્યચંદ	૩૫૦
શંકરપ્રસાદ ભાર્ગવ	૧૫૬	સૌભાગ્યચંદ જીવણલાલ	૩૩૫,
શંકરપ્રસાદ હરપ્રભાદ દેમાઈ	૧૪૭	૩૪૬, ૩૬૦, ૩૬૬, ૩૮૦	
શંકરલાલ	૩૭૦, ૩૭૪	સૌભાગ્યમલજી	૪૬૦
શ્રીચંદ અંબાવીદામ	૧૧૪	મૌભાગ્યમલજી વડીલ	૩૬૨
શ્રીમાનસિંહ	૧૩૫	સૌભાગ્યમલજી સમરચંદમલજી	૩૬૦
સરદારસિંહજી સુષોત	૧૨૭	મ તોકચંદજી છોટાલાલ	૭૬
સાકરચંદ ખીમચંદ	૩૪૮	મ તોજી મદારાજ	૧૪૮
માકરચંદ જવેરી	૫૦	સ્વરૂપચંદ વસંતાચંદ	૧૦૨
સાકરચંદ મા ધડીયાળી ૨૩૧, ૨૩૦		હડીસ ધ જવેરચંદ	૪૬
મારાભાઈ મનનાથ મોની	૩૪૮, ૩૭૪	હનુમતરાવ બીડે	૩૬૧
મુખટજીકર	૪૪	હરગોવિંદજી	૮૫
મુનમચંદ ચોરડીયા	૭૭	હરગોવિંદ જીવન	૮૩
મુનાવાલા માહેજ	૩૬, ૧૩૬	હરગોવિંદદાસ પડિત	૧૦૪
મુબદદેવી (ડૉ કીન્ને)	૩૪૮, ૩૬૬, ૪૦૩	હરગોવિંદ માસ્તર	૩૮૧, ૩૯૬
મુરેન્દ્ર બાબુ	૩૭૬	હરગોવિંદ રામજી	૧૧૭
મુદરજી કલ્યાણજી	૮૦	હરજીવન ડાળીદાસ મહેતા ૩૭૫, ૩૮૪	
મુદરજી ખીમજી	૧૩૬	હરપ્રસાદ સામી	૧૫૭
મુદરજી ડાલાભાઈ	૮૪	દરિયંદ મૂલચંદ	૫૪
સુરજમલ જીન	૧૨૬	દરિયાલ કિકાભાઈ	૩૭૦
		દરિયાલ દેવચંદ	૩૭૬, ૩૭૬
		દરિયાલ નાથાલાલ	૪૦૩

અનાલયી માલકે યનારાઓનાં નામોનું લિસ્ટ

૧ પારેખ રાજકરણ વીરચંદ	”	૨ નાગરદાસ કરતૂરચંદ સા
૧ જાપુલાલ યુનીલાલ	”	૧ વૃદ્ધિલાલ મનનલાલનાં ધર્મ
૧ બચુશાળી હરચંદ બીખાભાઈ	”	બાઈ ચંદનબાઈ રાધનપુર
૧ ગાંધી જૂરાભાઈ બહેચર	”	૧ વૃદ્ધિલાલ મનનલાલ વીરવાડિ
૧ મહેતા રતનચંદ ચેલાજી	”	૧ લીલાવતી વૃદ્ધિલાલ વીરવાડિ
૧ પારેખ છોટાલાલ રાજકરણ	”	૧ મુકિતલાલ વૃદ્ધિલાલ વીરવાડિ
૧ શાહ હીરાલાલ કકલભાઈ	”	૧ શાન્તાબેન મુકિતલાલ
૧ ગાંધી જૂરાભાઈ ચેલાજી	”	૧ શા. જવાનજી વીરાજી હં
૧ ગાંધી કેશવનાલ અમુલખ	”	૧૦ કે. જે. નારેચાનીયા દિરાજી
૧ શ્રી ડોસાજીભાઈ કાણોદરવાળા	”	